

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Випуск 12

Збірник наукових праць

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Випуск 12

Збірник наукових праць

Ужгород – 2014

УДК81(081)+372.8

ББК Ш,0я54+Ч48

С-91

Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 12. Відп. ред. Фабіан М.П. - Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 2014. - 317 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004** р.

Наукове фахове видання перезатверджено **постановою Президії ВАК України від 10.03.2010** р. № **1-05/2**.

Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя. У науковому збірнику представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах.

Рекомендовано до друку Вченою радою Ужгородського національного університету 29 вересня 2014 р., протокол № 3.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

доктор філологічних наук, професор М.П. Фабіан

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

П.М. Лизанець, доктор філологічних наук, професор

В.В. Барчан, доктор філологічних наук, професор

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор

А.В. Корольова, доктор філологічних наук, професор

І.В. Козубовська, доктор педагогічних наук, професор

О.М. Гвоздяк, кандидат педагогічних наук, доцент

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент

О.П. Бартош, кандидат педагогічних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Л.О.Белей, доктор філологічних наук, професор (Ужгородський національний університет),

Л.В.Рогач, кандидат філологічних наук, доцент (Ужгородський національний університет).

ISBN 978-617-7132-18-8

© Ужгородський національний університет, 2014

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

СЕМАНТИКА МОВНОГО ЕТИКЕТУ: НОВИЙ ПІДХІД ДО ЇЇ ВИВЧЕННЯ

Фабіан М.П.

Ужгородський національний університет

Вивчення мови як системи, що характеризується певною структурною організацією, відбувається двома шляхами: *1)* від окремих мовних явищ до системи мови та *2)* від системи мови до окремих мовних явищ, під якими розуміють одиничні факти і класи однорідних явищ.

Об'єктами першого напрямку виступають окремі мовні явища: аналізуючи їхні внутрішні особливості, дослідник розкриває наявні зв'язки та відношення між ними. При такому підході формалізація використовується досить обмежено для скороченої фіксації результатів, їхнього узгодження і взаємопояснення, а не як засіб отримання нових відомостей про мову, оскільки для цього потрібні знання загальних закономірностей досліджуваної системи. Цей підхід називають семантичним, оскільки вихідним в аналізі мовного явища виступає його внутрішня форма: будь-який факт мови кваліфікується за його зв'язками з відповідним фактом свідомості і є характерним для традиційного мовознавства.

Другий підхід передбачає дослідження мовних явищ за їх відношенням до інших мовних фактів. Об'єктом у цьому випадку стають відношення, які забезпечують мовній системі цілісність, комунікативну динамічність та нормативну визначеність. При цьому можна обійтися без змістової сторони: значення одних одиниць розкриваються через відношення до значень інших на основі спільності й відмінності їхньої семантики. Такий спосіб аналізу семантики слів властивий вченню Л.Єльмслева про фігури плану змісту та теорію семантичних множників. Особливістю вказаного підходу є застосування формалізації як засобу дослідження мови, характерного для структурного мовознавства. Обидва напрямки взаємодоповнюють один одного: традиційний лінгвістичний утворює базу для розгортання структурного.

Пошуки нових методів та прийомів семантичних досліджень ведуться і стосовно об'єкта вивчення семантики. З одного боку, визнається об'єктивність існування окремого слова не тільки як частини вже сформованого твору мовлення, а як закріпленого у свідомості мовців еквівалента елементів дійсності. Цей напрямок одержав назву "лексицентричної" семантики. З іншого боку, перевага надається семантиці зв'язного тексту (Хомський, Катц, Постал) і звідси назва - "текстоцентрична" семантика. Перший базується на лексикографії, для якої вихідним є наявність слів у мові. Вказаний напрямок семантичних досліджень не заперечує ролі словосполучення у визначенні семантики слова, а навпаки, часто звертається до контексту, в якому реалізуються різні лексичні значення.

Вивчення семантики ведеться ще й у напрямках розмежування об'єкта аналізу. Одні вчені за об'єкт приймають значення слова як мовного знака, розуміючи під значенням суцільний, недискретний, незалежний від контексту семантичний простір; інші розглядають слово в мовленні, вивчають семантичну фіксацію слова в процесі спілкування і експліцитно визначають його семантику через сукупність потенційних типових сполучень, де фіксується дане слово. Перший напрямок можна назвати традиційним, оскільки він являє собою аналітичне або генетичне вивчення значення слова, при якому увага звертається головним чином на діахронічні зміни семантики. Другий напрямок виник пізніше і отримав назву "операційного" (С.Ульман) або "функціонального" (В.Звегинцев), метою якого є синхронічне дослідження функціонування семантики лексичної одиниці.

На думку окремих дослідників, розрізняються три основні категорії семантики: перша пов'язана з діахронічним вивченням змін у значеннях слів (семасіологія); друга стосується символічної логіки (філософський підхід), що аналізує закони функціонування мови; третя розглядає відношення між мовою, мисленням і поведінкою (науковий підхід) (Postman, Weingartner).

Семантика як наука вже із самого початку свого виникнення знаходилася у центрі уваги вчених, проте й досі характеризується недостатньою розробленістю своїх проблем у зв'язку з появою відносно нових галузей лінгвістики та завдяки посиленому інтересу мовознавців до вивчення когнітивного аспекту людської мови, порівняльного дослідження різноструктурних мовних систем тощо.

Лексикографічна практика націлювала дослідників на вивчення лексичного значення слова не як ізольованого, а органічного елемента системи мови. Вивчення текстів як результатів мовленнєвої діяльності людей використовуються лексикографами для визначення лексичних значень слів як фактів мови. При цьому слово в тлумачному словнику поєднує в собі форму вираження і зміст. Форма слова - багатогранне явище, завдяки якому лексичне значення проявляється у всій своїй повноті.

Співвідношення форми і змісту в сучасному мовознавстві найкраще представлене словниками: чим повніший словник, тим детальніше описується це співвідношення. У статті відзначаємо, що тлумачний словник дозволяє здійснити аналіз мовних одиниць лінгвістичними засобами. При такому підході тлумачні словники являють собою найповніші банки інформації стосовно мовних одиниць. Ось чому в процесі вивчення системних відношень слів, їхнього місця та ролі саме тлумачний словник і виступає основним джерелом фактичного матеріалу, а тлумачення слова в словнику служить базою для опису його значення в "термінах семантичних складників" (Скороходько).

Запропонований підхід до вивчення лексичної семантики полягає в наступних послідовних кроках: для вибору матеріалу дослідження системно-структурних особливостей лексичної семантики вводиться формальний, суто мовний критерій - віднесеність слів, які аналізуються, до однієї частини мови, що дає змогу визначити й описати їхню семантику за допомогою:

1) матричного аналізу семної структури слова при побудові таблиць на першому етапі класифікації матеріалу;

2) схеми лексико-семантичного поля на основі побудованих таблиць;

3) аналізу таблиць й полів на основі їхнього типологічного зіставлення за математичним принципом перетину множин;

4) опису співвідношення слів у полях, типів їхніх зв'язків та особливостей.

Матричний метод представлення семантичних відношень між словами мови розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці - як модель системи семантичних зв'язків, з одного боку, та семантичної структури лексики з іншого. Вказана модель фіксує семантичні зв'язки між етикетними словами у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де плюсом позначаються співвідношення слів та їхніх значень.

Структурування лексики мови передбачає виділення її складу й внутрішньої організації, внаслідок чого відбувається поділ лексики на лексико-семантичні поля, мікрополя, лексико-семантичні угруповання та встановлюються певні синтагматичні й парадигматичні зв'язки між ними.

Процедура збору фактичного матеріалу і виділення семного складу лексичних значень слів полягає в таких послідовних етапах:

а) з тлумачного словника виписуються слова, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні та імпліцитні вказівки на досліджуване явище, в результаті чого укладається картотека мовного матеріалу;

б) за одержаною в такий спосіб картотекою аналізується кількісний та якісний склад слів, а також їхня семантика;

в) на основі аналізу словникових дефініцій моделюється матриця, по горизонталі якої розміщується семний склад значень слів, а по вертикалі - їхній лексичний склад; наявність у лексичних значеннях спільної семи позначається знаком (◆);

г) списки слів та сем у матриці групуються по спадній залежно від кількісного вираження сем;

ґ) по матриці контролюється схема лексико-семантичного поля (ЛСП) у вигляді графа, за допомогою якого від аналізу семної і лексичної структури як автономних мікросистем переходимо до вивчення співвідношень слів. При цьому ЛСП виступає як система, а слова в ній - як її складники;

д) ЛСП вивчається як самостійне системно-структурне об'єднання слів, що характеризується тісними взаємовідношеннями з іншими полями досліджуваних мов.

При побудові типології основною одиницею співвідношення виступає слово, а структура ЛСП визначає межу його аналізу.

Указана методика дослідження лексичної семантики поєднується з описовим, зіставним та типологічним методами, компонентним аналізом, польовим підходом, процедурою ступінчастої ідентифікації, статистичними підрахунками, математичною теорією множин, графів і моделювання. Різноманітність методів дослідження обумовлюється складністю та

багатоаспектністю фрагментів лексико-семантичної системи, що вимагає спеціальної методики їхнього комбінованого представлення. У результаті картина польової структури лексики значно ускладнюється, розкриваються внутрішні механізми й динаміка змістових взаємодій слів під впливом екстралінгвальних чинників, даючи змогу сформулювати властивості й відношення, притаманні мові взагалі та визначити семантичні закономірності формування етикетної лексики в досліджуваній мовній системі.

Етикетна лексика функціонує та розвивається у тісному взаємозв'язку із суспільством. Виникнувши як історична необхідність, вона покликана відповідати тим вимогам, які ставить суспільство. Водночас норми етикету відображають стан культурного розвитку суспільства, а їхнє дотримання активно сприяє його прогресу. Саме в цьому полягає діалектична єдність та зв'язок між етикетом і суспільством.

Індивідуально-суспільний характер етикету виступає необхідною передумовою його функціонування, оскільки передбачає постійний і неперервний мовний та духовний зв'язок між індивідуумами в певному суспільстві. Соціолінгвістичний характер етикету по-особливому розкриває шляхи взаємодії мови і суспільства, показуючи при цьому зміну структури мови відповідно до її різноманітних суспільних функцій.

Етикет у сучасній англійській мові постає в соціолінгвістичному плані, тому для його дослідження виходимо з власне лінгвістичних засад: соціолінгвістика користується досягненнями лінгвістичної теорії і в певному розумінні її успіх залежить від результату власне лінгвістики.

Мова та трудова діяльність людей характеризуються взаємозалежністю. В етикетному полі сучасної англійської мови встановлюється тісний зв'язок між особливостями суспільства і мови, хоч при окремому їхньому розгляді вони виявляють свої специфічні закони.

У розвитку конкретної мови соціальна природа лексичних одиниць на позначення етикету проявляється у багатьох різновидах. Це вимагає розмежування зовнішніх факторів прямого, безпосереднього впливу етикетної лексики на словниковий склад мови і внутрішніх факторів, пов'язаних з механізмом формування лексичної системи в цілому. Співвідношення цих факторів кваліфікуємо як відношення необхідності та можливості.

Зовнішні фактори викликають необхідність змін, а внутрішні представляють ті можливості, якими володіє етикетна лексика в складі системи мови. Серед зовнішніх факторів суттєву роль відіграють стан і розвиток суспільства, зміст суспільної свідомості, рівень суспільних потреб і т.п. Зміст суспільної свідомості визначається змінами соціальної дійсності: складом носіїв мови, рівнем їхньої культури, освіти, соціальною структурою суспільства в цілому. Під соціальними потребами розуміємо ті вимоги, які ставляться суспільством до мови, - стійкість, різноманітність, нормативність та уніфікація, виразність і стандартність, економія засобів вираження думки.

До внутрішніх факторів, які визначають розвиток етикетної лексики в складі мовної системи, відносимо органічний зв'язок мови і мислення, а також сам механізм мови, зокрема її морфологічну систему та систему словотвору.

Отже, зовнішні соціальні фактори сприяють збагаченню лексичного складу вираження семантики етикету, а внутрішні, системні, оформляють матеріальну реалізацію цього збагачення.

Під впливом дії різних факторів і як їх наслідок етикетна лексика англійської мови характеризується відмінними від інших мов постійними й перемінними ознаками.

Перемінні ознаки залежать в основному від специфіки конкретного історичного етапу розвитку етносу та його мови. Сюди відносяться: *а)* наявність писемних та усних форм вираження, *б)* певна стабільність мовної структури залежно від епохи, що визначає можливість спадковості й орієнтації на норми мови, їхню обов'язковість для усіх членів колективу, де функціонує мова, *в)* всезагальність та універсальність, що характеризуються наявністю відповідного набору сфер функціонування, *г)* існування певним чином розвиненої системи функціональних стилів, *ґ)* тенденція до експансії та поширення за рахунок інших форм існування мови, особливо діалектів, *д)* демократизація мови, а також її домінуюче становище серед інших екзистенціальних форм як в усному, так і писемному спілкуванні. Під постійними ознаками системно-структурної організації етикетної лексики розуміємо ознаки, які відображають її первинну сутність.

Кількісний ріст лексичних одиниць на позначення етикету в словнику англійської мови відбувається на фоні якісних зрушень у всій лексиці. Це проявляється у збільшенні здатності слів до точнішої передачі думок та почуттів людей, які живуть у даному суспільстві. Отже, дослідження етикетної лексики ставиться у пряму залежність від вивчення внутрішнього світу людини, який охоплює сферу уяви, оцінки та емоцій, до якої входять прояв почуттів, бажання, намірів співрозмовників, а також різноманітні засоби як вербальної, так і невербальної комунікації.

Говорячи про розвиток етикетної лексики - важливого показника розвиненості суспільства, у першу чергу маємо на увазі активний словник, який відповідає сучасному рівню суспільного життя. Всебічний аналіз лексичних одиниць цього активного словника дає змогу глибше пізнати особливості прояву етикету, розглядати його як важливу частину системи людської поведінки, що керується традицією та культурою сучасної англійської мови і має певну структуру.

Переважає більшість слів сучасної англійської етикетної лексики відзначається багатозначністю. При дослідженні етикетної лексики враховуємо, що в словниковому складі англійської мови відбувається постійний рух лексичних одиниць: периферійна лексика може поступово переміщуватися у центр лексичного фонду, а часто вживані слова поступово втрачають окремі свої значення або ж виходять з ужитку. Навпаки, деякі елементи пасивної лексики під

впливом різноманітних факторів можуть переходити до складу активної лексики. Семантична структура багатозначного етикетного слова в сучасній англійській мові визначається як деяка впорядкована множина взаємопов'язаних та протиставлених одне одному значень, що можуть бути виражені одне через одне. До його семантичної характеристики включаємо такі відношення та зв'язки між елементами в системі, які відзначаються регулярністю відповідників між семантичними компонентами різних слів у мові (синонімія, антонімія тощо); взаємозалежністю між компонентами значень різних слів у тексті та мовленні (контекстуальні синоніми, тропи і т.п.); повторенням одного семантичного компонента різних значень слова в мові та мовленні (полісемія, денотація, конотація) та організацією семного зв'язку в структурі окремо взятого значення.

При такому підході семантична структура етикетного слова представляє собою комплекс взаємопов'язаних окремих значень у багатозначному слові і одне значення у моносемічному слові.

Семантичній структурі етикетної лексики, як і іншим багатозначним словам взагалі, в сучасній лінгвістиці приділяється значна увага: розробляються різноманітні методики її вивчення, що пов'язують семантичну структуру з морфологічною будовою слова, його синтаксичним вживанням, або виходять із семантичного аналізу всієї лексико-семантичної групи, до якої належить певне слово. Одні семасіологи дотримуються аналітичного методу, виводячи семантичні компоненти на основі порівняння лексичних одиниць, інші використовують метод, що полягає в апріорному встановленні семантичних категорій (параметрів) та їх підрозділів, сполучення яких і визначає семантичну структуру даного слова. В одних випадках зіставлення лексем обмежується рамками однієї мови, а в інших - порівнюються лексеми двох і більше мов.

Використання тлумачних словників дає можливість визначити семантичну структуру слова як елемента лексичної системи в мові, а не мовленні, не в конкретній реалізації. Дослідження показує, що багатозначні слова в етикетній лексиці мають чітку ієрархічну систему, а ступінь незалежності слова в ієрархії і сфера загальноновживаності значень залежать від характеру зв'язків слова з означуваними предметами, ролі і місця, які займають неоднорідні семантичні елементи мовної одиниці в системі лексики.

У сучасній лінгвістиці щодо структурної організації змісту багатозначного слова існують три основні точки зору:

1. у структурній організації семантики багатозначного слова існує ієрархія; окремі значення таких слів нерівноправні;
2. значення багатозначного слова рівноправні і не знають поділу на основні - неосновні, прямі - переносні і т.д;
3. в одних випадках значення багатозначного слова рівноправні, а в інших - нерівноправні (Левицкий).

Існують і два основні напрямки, які розрізняються за способом виділення елементарного конститутивного складника семантичної структури слова. До першого відноситься таке розуміння семантичної структури, де основною

одиницею виступає лексико-семантичний варіант (ЛСВ), що співвідноситься з окремим значенням багатозначного слова. Другий напрямок переплітається з методикою компонентного аналізу лексичних значень, яка полягає в розчленуванні змістової сторони мовної одиниці на компоненти, з яких вона складається, і представленні значення у вигляді наборів елементарного змісту (сем). Утворюючи значення слова або окремого ЛСВ слова, семи набувають вигляду ієрархічно впорядкованої структури, а отже, можна говорити про семантичну структуру, одиницею побудови якої виступає сема.

У процесі дослідження етикетної лексики семантична структура розглядається як по відношенню до слова (сукупності ЛСВ), так і окремого ЛСВ і, відповідно, стосовно однозначного слова. Для цього пропонуємо розмежування термінів "семантична структура слова", під яким розуміємо впорядковану множину у вигляді ЛСВ та "семна структура слова", що означає представлення змістової сторони на рівні мінімальних компонентів значення. При такому підході семантичною структурою характеризуються тільки багатозначні слова, а семною - крім багатозначних, також однозначні лексеми і окремі ЛСВ багатозначних слів.

Summary

The present article touches upon one of the most relevant problems of modern linguistics- new approach to lexical semantics study. On the material of etiquette lexis in modern English, the attempt has been made to uncover lexico-semantic peculiarities of the words, their structure and inner mechanisms of their functioning. Much attention is paid to the methodology of the etiquette lexis study, combining formalized methods of language research with pure linguistic ones.

УДК 811.111' 373.46+ 81 – 115

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ТЕРМІНА: РОЛЬ ІНВАРІАНТНОГО КОМПОНЕНТА ТА ЙОГО ПОТЕНЦІАЛ

Алієва Ольга

Львівський національний університет імені Івана Франка

Термінологія є складовою частиною лексики літературної мови та створює її окрему сферу, яка в значній мірі потребує для свого вивчення певних особливостей лінгвістичного аналізу. Існування взаємозв'язків між різними рівнями мови створює складну систему, та унеможлиблює вивчення будь-якого

семантичного (термінологічного) поля без урахування законів функціонування системи в цілому. Як зазначав О.О. Потебня, "... мова – це система, дещо упорядковане, будь-яке явище мови знаходиться у зв'язку з іншими. Завдання мовознавства і полягає саме у схопленні цього зв'язку, який лише в небагатьох випадках є очевидним..." [8, с. 209].

У сучасних семантичних дослідженнях значення терміна вивчаються проблеми структури, глибинних зв'язків значення та спільного інваріантного компонента. Особлива увага питанням структурного розподілу приділяється у роботах Ч. Філмора, М. Мінського, Дж. Лакоффа та інших. А. Рей, С. Делесаль, Ч. Морріс та інші особливий акцент роблять на контекстуальному аспекті семантичних досліджень [6; 9; 14]. Питаннями дослідження семантичної структури, проблем термінологічного розвитку займалися: Й. Трір, С. Ульманн, О. Есперсен, Г. Іпсен, В. Порциг, Б. Потье, Л. Ельмслев, Ж. Вандрієс, В. Виноградов, О. Реформатський, Ю. Апресян, Д. Лотте та інші [1; 2; 3; 7; 22]. М.С. Трубецький, виявляючи цілеспрямованість та доцільність процесів розвитку мови, велику увагу приділяв лексичному рівню. Досліджуючи системну організацію лексики, він зазначав, що "осмисленість еволюції мови прямо впливає з того, що "мова є системою". Я у своїх лекціях завжди намагаюсь показати логіку еволюції. Це можливо не тільки в області фонетики, але і в області морфології (а, імовірно, і в області словника)" [12, с. 411]. У працях таких вчених як О.Ф. Лосєв, О. Суперанська, А. Уфимцева, В. Солнцев, Д. Шмелев, В. Гак, С. Гурський та ін. увага акцентована на вивченні внутрішніх зв'язків семантичної структури слова, питаннях інваріантності [4; 5; 10; 11; 13; 15]. С. О. Гурський відзначав, що "...у лексико-семантичній системі мови поняття, пов'язане з інваріантом матеріальної форми знака, функціонує як його значення, диференціює ознаки інших понять і виступає у різних комбінаціях комунікативно-релевантних ознак, які набули структурної якості у системі мови. Саме вони і становлять знакове (лексичне) інваріантне значення знака" [5, с. 14].

Метою нашого дослідження є вивчення полісемічного слова-терміна, семантичної структури його смислів, аналіз напрямів та внутрішніх чинників, які суттєво відображаються на формуванні та розвитку складових елементів системи слова, та впливу спільного семантичного інваріантного компонента на процеси термінотворення. Питання про сутність та функції лексичного значення залишається відкритим до сих пір та активно дискутується у семасіології, як самостійній лінгвістичній дисципліні та у суміжних із нею науках. Об'єктом нашого дослідження є термінологічна лексика, як підсистема мови, а також її взаємозв'язки із загальноновживаною лексикою та взаємодія різних терміносистем, яка розглядається з позицій аналізу глибинних семантичних структур.

Вивчення мови, її структурних рівнів, їх складових частин, категорій та одиниць потребує вивчення і усіх типів зв'язків та відносин. Таким чином здійснюється такий підхід до мовних явищ, який може бути названий системним. Предметом нашого дослідження є слово-елемент терміносистеми, його

семантична структура та її ядро – спільний інваріантний компонент, його роль у функціонуванні та розвитку терміна.

Семантична структура слова є складною багаторівневою системою, в якій спільний семантичний компонент – інваріант відіграє визначальну роль та дає системі можливість постійного розвитку. Проаналізуємо, беручи до уваги основні вищезазначені теоретичні положення, термін **relief**, який функціонує у мистецтві, зокрема у скульптурі, архітектурі та живопису. Лексикографічні джерела [16; 17; 18; 20; 21; 23] реєструють понад шістнадцять смислів слова relief, серед них термінами, які безпосередньо вживаються у мистецтві, є наступні: Also called: relieve, rilievo. – Також має назви: relieve, rilievo. 1) A method of moulding, carving, stamping, etc., in which the design stands out from a plane surface so as to have a natural and solid appearance, the degree to which a design projects in this way – метод лиття, різьблення, карбування (штамповки, тиснення), і т.д., внаслідок якого малюнок (композиція) вирізняється на спроектованій поверхні таким чином, що має об'ємний виступ назовні, а ступінь цього виступу проектується подібним чином, більша ступінь виступу – high relief, менша - low relief. b) A composition or design executed by such a method - композиція чи малюнок (візерунок), виконані подібним чином, a piece of work of this kind - екземпляр витвору (мистецтва) такого роду. 2) The appearance of solidity or detachment given to a design or composition on a plane surface by the arrangement and disposition of the lines, colours, shades, etc., distinctness of outline due to this - вигляд об'ємності, який надається малюнку(зображенню) чи композиції на пласкій поверхні, шляхом розташування та співвідношення ліній, кольорів, тіней, і т.п., виразність обрисів, яка досягається внаслідок цього. 3) A printing process, such as engraving, letterpress, etc., that employs raised surfaces from which ink is transferred to the paper - процес друку, такий як гравюра (естамп), текст у книзі (високий друк), які використовують рельєфні поверхні, з яких друкарська фарба переноситься на папір [18; 20, с.1193, 1194; 21; 23, с. 2537].

Аналіз слова-терміна з метою виокремлення спільного семантичного компонента-інваріанта передбачає розгляд лексеми у цілому, тобто, на нашу думку, є необхідним вивчення слова-терміна як семантичної системи, що складається з усіх смислів, серед яких можуть бути і термінологічні смисли, що належать до абсолютно різних сфер. Системний підхід може дозволити простежити внутрішню логіку розвитку слова, збереження категоріальних (інтегральних) сем та виникнення потенційних диференціальних ознак, які можуть функціонувати тільки у певних термінологічних полях, чи у загальноживаній лексиці в окремих контекстах. Так, слово-термін relief також має наступну систему смислів: 1) The alleviation of or deliverance from pain, distress, anxiety, monotony, etc.; the feeling accompanying this; mental relaxation –полегшення чи визволення від болю, нестатків (страждань), неспокою (тривоги, страху), одноманітності, і т.д.; почуття, яке це супроводжує; внутрішнє розслаблення. b) A thing, providing such alleviation; a feature which breaks up visual or other monotony - щось, що забезпечує таке полегшення; деталь (риса), яка руйнує

візуальну (або яку-небудь іншу) одноманітність. 2) Assistance given to a person or persons in circumstances of need, danger, war, famine, or other difficulty ; aid, help, succour – допомога, яка надається особі чи особам в обставинах бідності, небезпеки, війни, голоду, чи інших труднощів; підтримка, допомога, військова допомога; *esp.* the raising of a siege of a besieged town etc. – спеціальне - зняття облоги міста і т.д. 3) *Law.* Release from or remising of an obligation or imposition; *European history (Law)* A payment made to the overlord by the hier of a feudal tenant on taking up possession of the vacant estate. (A succession of payments made by an heir to a fief to his lord: the size of the relief was determined by the lord within bounds set by custom) – *Юриспруденція.* Визволення від чи звільнення (послаблення) зобов'язання чи податку (штрафу); *Європейська історія (Юриспруденція)* (Спадковість (спадкове право) платежів, які здійснюються спадкоємцем за феода (ф'єф) своєму лорду: розмір виплати (relief) визначався лордом у межах, які встановлені звичаєм). 4) Release from some occupation or post - Звільнення від певного заняття чи посади (в т.ч. варту) ; [usu. as modifier] a person or group of people replacing others who have been on duty - [зазвичай як обставина чи означення] - особа чи група людей, яка замінює тих, хто був на варті (на чергуванні, під час виконання службових обов'язків); A thing supplementing another in providing a service; *esp.* A train, bus, etc., providing an extra service at peak times - річ, яка доповнює іншу під час виконання роботи; *особливо* – поїзд, автобус і т.д., який виконує додаткові послуги під час «годин пік»; A road (relief road) carrying traffic round an urban area; bypass - дорога, яка здійснює транспортний обхід урбанізованої території, обхідна дорога. 5) *Географ.* Difference in height from the surrounding terrain - відмінність по висоті від навколишньої місцевості. 6) (*usu.* light relief) Something interesting or enjoyable that provides a short respite from a tense or tedious situation/ - (*зазвичай* – light relief) щось цікаве чи приємне, що дає короткий перепочинок від напруги чи нудної ситуації. 7) *fig.* Vividness, distinctness, or prominence due to contrast or artistic presentation. - *переносне* – яскравість, виразність чи випуклість завдяки контрасту чи артистичному поданню [18; 20, с.1193, 1194; 21; 23, с. 2537]. Вищенаведені смисли є далеко не повним переліком, і ми вказуємо саме на них з метою визначення основних напрямів семантичного розвитку та для ілюстрування розгалуженості загальної системи слова-терміна.

Для виокремлення спільного семантичного компонента-інваріанта важливе значення має дослідження особливостей формування певних закономірностей словотвірного розвитку. Аналіз цих процесів потребує вивчення семантичної структури не лише у синхронному аспекті. Якщо розглядати смислову структуру слова-терміна, базуючись тільки на існуючій системі смислів, то виникає імовірність не надати належної уваги певним етапам чи моментам семантичної похідності, які суттєво вплинули на формування та розвиток смислів слова-терміна. Тому врахування діахронного аспекту, на наш погляд, є однією із необхідних стадій семантичного аналізу. Слово-термін relief має безпосередній

зв'язок із словом *relieve*, навіть під час функціонування *relief* як терміна мистецтва вживаються ще дві його форми – *relievo*, *rilievo*.

Іменник *relief* з'явився в англійській мові в два етапи: перші зафіксовані джерела датуються XIV століттям (англо-норманський період), середньовічне англійське *relief* походить від старофранцузького *relief* (від *relever* (англійське *relieve*)), яке, в свою чергу, є похідним від латинського *relevare* (складне дієслово, частинами якого є префікс *re-* та основа *levare* («піднімати», від *levis* (*leuis*) – «легкий»)). Починаючи з XIV століття слово вживалось у смислах «полегшення, визволення, спокій; відсутність болю, дискомфорту, неприємностей і т.д.». Другий етап – XVII століття, коли слово-термін *relief* з'являється у смислі «підвищена частина композиції (дизайну)» - через французьку мову, від італійського *rilievo* (від *rillevare* (латинське *relevare* – «піднімати»)), а пізніше – «підвищена частина території», та у пов'язаних із ними смислах. Дослідження фаз розвитку слова є необхідним для визначення сем, які формують структуру спільного семантичного компонента.

Використовуючи метод семантичних опозицій, який, в свою чергу, є важливою складовою методу компонентного аналізу, а також методику «значення - смисл», виокремлюємо основні семи інваріанта. Основу першої семантичної опозиції можна сформулювати як «стан в широкому сенсі, а також ознаки, притаманні цьому стану». Проаналізуємо на даній семантичній основі ряд опозицій - *relief* :: *distress* (полегшення чи звільнення від болю, страждань, нудьги, одноманітності і т.д. :: фізичний біль, душевне страждання, злидні), *relief* :: *anguish* (щось, що забезпечує полегшення від болю, страждань, туги і т.д. :: біль, мука, страждання, туга), *relief* :: *misery* (біль; бідність, злидні). На основі аналізу вищенаведених опозицій та семантичної структури слова-терміна *relief* в поєднанні його синхронного та діахронного розвитку виокремлюємо базову диференційну ознаку «легкість». Наступною семантичною ознакою, яка входить у склад інваріанту, є «підняття угору (як щось, що нерозривно пов'язано із легкістю, це може бути як шлях досягнення легкості, так і наслідок (результат) легкості)». Основою опозицій для цієї диференційної ознаки є «процес чи явище, які забезпечують чи супроводжують функціонування семи «легкість»» (опозиції – *relief* :: *drop* (визволення, полегшення; підкріплення; підвищення (виступ) :: падіння, зниження; спад), *relief* :: *abase* (принижувати; понижувати (у чині, посаді)), *relief* :: *intaglio* (рельєф :: інталія), *relief* :: *frustration* (почуття полегшення, розради; розслаблення :: почуття розчарування, невдоволення; зрив планів)). Наступною семою, яка відіграє, на наш погляд, суттєву роль в структурі спільного семантичного компонента, є сема, яка передається префіксом *re-* та описує характер здійснення процесу, і відображає момент повторення, повернення знову в певний стан. Таким чином, для слова-терміна *relief* структура семантичного інваріанта складається з трьох вищеназваних диференційних базових сем.

Вплив спільного семантичного компонента-інваріанта на розвиток смислів полісемічного слова-терміна є визначальним, а реалізація базових сем в різних

семантичних (термінологічних) полях на підставі різноманітних основ опозицій є тим потенціалом, що зумовлює напрями розвитку слова. Так, у сфері благодійності, коли суб'єктами опозиції виступають учасники фінансових, громадських закладів і т.п., та ті, хто потребує допомоги (смысл 2), слово relief може вживатися у наступних контекстах: “To relief of lazars and weak age ... A hundred alms-houses.” (Shakespeare, “Henry V”); “School-children are to be asked to contribute money for famine relief.” (Sunday Telegraph) [23, с.2537]; у загальноживаній лексиці, де основою семантичної опозиції буде сфера людських почуттів – “It would be a relief to sit down and have a good cry.” (L.M. Montgomery) [23, с.2537]; в термінологічному полі мистецтва, коли суб'єктами опозиції можуть бути різні види матеріалу – камінь і т.п. (у скульптурі та архітектурі); лінії, кольори, певні способи штрихування, нанесення тону (у живопису, виготовленні різного виду гравюр) – “During the European Middle Ages the emphasis in sculpture was definitely on relief work... The Gothic period continued this tradition but often preferred a higher relief.” “This illusion of the picture surface as an integrated structure in projecting low relief was developed further in the early 20th century by the Cubists.” [19]. В цьому випадку спостерігається відносна часткова нейтралізація семи “легкість”. Коли суб'єктами семантичних опозицій є штучні технічні речі (автобус, рейсовий літак, поїзд, дорога), слово-термін може вживатись в контексті - “The 6.59 p.m. ... operated... as a relief to the 7.10 p.m. from Hastings” (“Railway Magazine”) [23, с. 2537]. Поява переносних (фігуральних) смислів пов'язана із переходом в семантичну сферу людських почуттів, коли увага акцентується на особливостях сприйняття, що, в свою чергу, є підставою для виникнення ідіом “in (bold, full, high or sharp) relief”; “The return to town threw into stronger relief the charms of the life she was leaving” (E. Wharton) [18; 21; 23, с. 2537].

Семантичний потенціал базових сем інваріанта дає можливість розвитку конверсивних явищ, коли слово-термін relief вживається як модифікатор (означення, обставина) – relief workers; a relief column; relief nurse, а також у словосполученнях – in relief, on relief.

У процесі дослідження семантичної структури спільного інваріантного компонента та її впливу на розвиток системи смислів доходимо висновків, що інваріантна сукупність базових сем є тим “ядром”, яке дозволяє слову постійно розширювати сфери вживання, пояснює процеси транстермінологізації та переходу слова із термінологічних систем у загальноживану лексику. Втім, слід зазначити, що аналіз внутрішньої логіки такого розвитку робить можливим не тільки вивчення окремих випадків вживання термінів як розгалуженої системи, але також дає змогу певного її моделювання. Перспективи дослідження полягають у тому, що результати системного аналізу семантичної структури слова-терміна та спільного інваріантного компонента можуть бути використані у процесі вивчення та певного прогнозування активності словотвірної моделі, та її функціонування у загальноживаній лексиці та у текстах суто фахового напрямку.

Література

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды: т.2. Интегральное описание языка и системная лексикография. – М.: Школа, 1995. – 767 с.
2. Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю. – М.: Эдиториал, 2004. – 408 с.
3. Виноградов В.В. Избранные труды. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
4. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. – М.: Международные отношения, 1977. – 264 с.
5. Гурський С. О. Деякі проблеми семантичної комбінаторики // Іноземна філологія. – Львів : Видавниче об'єднання “Вища школа”, Видавництво при ЛНУ, 1979. – Вип. 53. – с. 3 – 16.
6. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
7. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. – М.: Изд-во Акад. Наук СССР, 1961. – 158 с.
8. Потенция А.А. Слово и миф. – М.: Правда, 1989. – 623 с.
9. Рей А. Проблемы и антиномии лексикографии / А. Рей, С. Делесаль. – М.: Прогресс, 1983. – 400 с. – (Новое в зарубежной лингвистике; вып. 14).
10. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Недра, 1977. – 341 с.
11. Суперанская А.В. и др. Общая терминология: вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 243 с.
12. Трубецкой Н.С. Избранные труды по филологии. – М.: Прогресс, 1987. – 560 с.
13. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. – М.: Наука, 1968. – 272 с.
14. Филлмор Ч. Дж. Об организации семантической информации в словаре / Филлмор Ч. Дж. - М.: Прогресс, 1983. – 400 с. – (Новое в зарубежной лингвистике; вып. 14).
15. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
16. An Etymological Dictionary of the English Language. - Oxford: Oxford University Press, 1991. - 780 p.
17. Bloomsbury Dictionary of Word Origins. – London: Bloomsbury Publishing, 1991. - 583 p.
18. Collins English Dictionary. 8th Edition first published in 2006 – Harper Collins Publishers. Collins (En-En) (до версії ABBYY Lingvo x5)
19. Encyclopaedia Britannica 2004. – Deluxe Edition CD, 2004.
20. Macmillan English Dictionary. – London: Bloomsbury Publishing, 2002. – 1692p.
21. Oxford Dictionary of English, 3rd Edition - Oxford University Press 2010. Oxford Dictionary (En-En) (до версії ABBYY Lingvo x5)

22. Pottier B. La definition semantique dans les dictionnaires// Travaux de linguistique et de litterature. – Paris, 1965. - Vol. 3, № 1.
23. The New Shorter Oxford English Dictionary on historical principles. - Oxford: Clarendon Press, 1993. - 3801 p.

Summary

The article deals with the research of the process of polysemantic term development. Special attention is paid to systematic approach to analysis of terminological lexis. The seme structure of the common component-invariant and its influence on the development of the term senses are taken into account.

УДК 811.111'276.6

ПАРАДИГМАТИЧНІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНОГО ТЕРМІНА БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

Борсук Л.Ф.

Тернопільський національний економічний університет

Постановка проблеми та її визначення. У термінологічних працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В. П. Даниленка, І. С. Квітко, Н. Ф. Клименко, Е. Ф. Скороходька, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, А. Д. Белової, Л. Ф. Омельченко, А. В. Суперанської, С. О. Гурського, Б. Бікс, П. Гундріх, Д. Мелінкофа та інших, які присвячені проблемі різноаспектного вивчення терміна, певне місце відведено парадигматиці терміна, та ролі його термінотвірного потенціалу.

Однак, термінологія банківського бізнесу (далі ТББ) – як мова для спеціальних цілей досі не отримала належної уваги дослідників у плані комплексного дослідження її парадигматичних аспектів. Так, більшість дослідників зосереджуються, у цьому сенсі, на феномені синонімічно-антонімічних відношень терміна як аспекту розвитку мови, що відіграє важливу роль у мовному процесі номінації. Зокрема, на важливість аспекту номінації терміна у плані синонімічно - антонімічних відношень вказує О. Реформатський, “два слова називають одну і ту саму річ, але співвідносять її з різними поняттями і тим самим виявляють її різні властивості” [Реформатський, 1968, с.103-126]. На думку С. Ульмана, у дослідженні синонімів лише “ті слова відносимо до синонімів, які можуть змінювати одне одного у будь-якому контексті без

найменшої зміни і поняттєвого і емоційного змісту” [Ullman St, 1974,p.23]. Аналогічні думки висловлюють й інші дослідники.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексного висвітлення парадигматичних аспектів у ТББ. Розвиток науки позначається зростанням обсягу знань, що фіксується та передається за допомогою функціонування мови. В останні роки, у зв'язку з інтенсивним розвитком термінології банківського сектору економіки, терміни цієї сфери активно екстраполуються у суміжні терміносистеми. Як наслідок цього, деякі ключові економічні терміни банківського бізнесу не лише часто вживаються самі по собі, але й проявляють потужний семантичний *термінотвірний потенціал – комплексна системотвірна одиниця, яка формує сукупності дериватів, мотивованих тим самим знаком у процесах термінотворення (розрядка наша).*

Мета цієї статті – дослідити поліпарадигматичні аспекти термінології банківського бізнесу на базі аналізу дефініцій тлумачних словників та електронних джерел, концептосфера яких включає такі ключові ТББ як: *fund, pay, capitalize, subsidize, invest, sponsor, support, bankroll* та їх синонімічні ряди.

Завдання дослідження полягає у комплексному вивченні прагматичних аспектів обраних термінів із залученням низки методів та методики “значення-смысл”, які дозволяють, по-перше, виокремити із численних вживань термінів семантичний стабільний інваріант, по-друге, виявити смислотвірний потенціал самого терміна у численних формативах банківського дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували авторитетні, британські / американські словники банківської термінології та електронний ресурс (див. Список лексикографічних джерел).

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Для аналізу відібрано домінантні компоненти концептосфери “банківський бізнес” за ступенем частотності вживання: *fund, pay, invest, sponsor, support*, ядро яких пов'язане між собою семантичними відношеннями й утворює синонімічні, антонімічні та родо-видові групи. Периферія включає лексеми, які можуть належати і до інших лексико-семантичних підгруп. Так, ядро у структурі домінанти *bank* має такі синонімічні групи: *institution, storing, reserve, credit control*; периферія відповідно *investment, business, supply of money*.

У процесі аналізу словникових дефініцій виявлено, що найуживанішими компонентами домінанти *bank* є *credit, money, business, fund, account, deposit, profit, investment, finance, payment*.

Синонімія як важливий парадигматичний аспект терміна потребує з'ясування таких невирішених досі у традиційній семасіології дискусійних питань:

- від яких чинників залежить кількість синонімів до одного і того ж терміна;
- як можна окреслити ту групу термінів які називаємо синонімічним рядом, та яка його термінотворна функція. Вважаємо, що синоніми тому і називаються синонімами (*sp.syn “with” and onoma – “name” – word identical in meaning with another, or only slightly differentiated in sense or usage* [Longman Dictionary, 1979],

що вони позначають одне і те саме поняття. Однак, позначаючи одне і те ж саме, синоніми все ж називають його по-різному, виокремлюючи в ньому різні сторони, або характеризуючи його з різних точок зору, скажімо:

1) *to invest – to use (money) to acquire an interest in existing profit or income: - to invest one's savings in stocks;*

2) *to fund – sum of money or its equivalent accumulated or set aside for a specific purpose; - to fund the venture;*

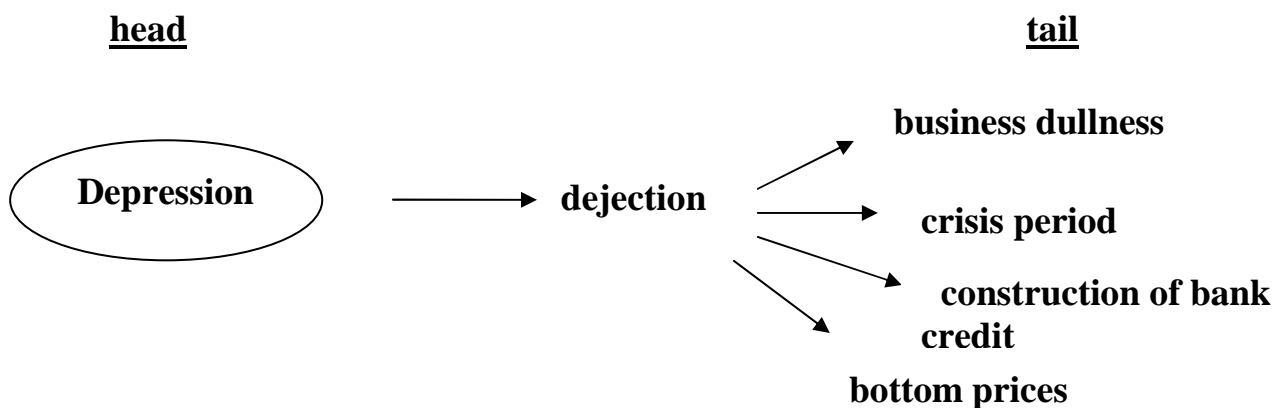
3) *to sponsor – to finance some event or entertainment.*

Отже, на наш погляд, синонімічні/антонімічні відношення – це структурні відношення між елементами в межах системи мови, і тому вони повинні визначатися лише на основі їх власних знакових (= інваріантних) значень як елементів лексико-семантичної системи мови, а не на підставі їх численних різних лексико-семантичних варіантів, фіксованих у словниках та спеціальних дослідженнях як чисто синтагматичних утворень. *Синоніми, таким чином, вважаються слова, які мають спільні компоненти*

(= інтегральні семи) у складі своїх інваріантних значень і крім того, індивідуальні диференційні семи, якими вони різняться між собою.

Синонімічні відношення є суто парадигматичні в плані системи мови і повинні визначатися на подібності і відмінності їх семантичних компонентів. У зв'язку з цим висуваємо робочу гіпотезу: що більше спільних сем у значеннях банківських термінів, то вони є ближчими синонімами, а що більше диференційних сем то далі вони розходяться семантично в парадигматичному плані. Скажімо: *depression – a period marked by a severe reduction in business activity, a rise in unemployment and falling wages and prices; The Great Depression lasting from 1929 to 1939 (syn) dejection; [Scribner,p.273]; depression – a protracted period of business dullness when activity is below normal; a crisis, period which is characterized by contraction of bank credit, business in activity, falling or bottom prices and efforts to “feel for the bottom” in the price movement etc. (Encyclopedia of Banking & Finance, USA, 1993, p.256).*

Таким чином, синонімічні зв'язки, які є доволі численними серед термінів банківського бізнесу, утворюють цілі лексико-семантичні групи (ЛСГ), де вони об'єднуються навколо окремих семантичних ядер залежно від їхньої, так би мовити, “сили семантичного тяжіння.” Коли таке ядро з його лексико-семантичними “супутниками” розглядається окремо, то воно образно витягується у форму комети: семантичне ядро стає її “головою” – домінантою, а “супутники” – “хвостом” які шикуються один за одним у лінію, починаючи від голови в залежності від сили семантичного тяжіння – близькості/віддаленості інваріантного значення кожного з них (див. Схему нижче).

Як бачимо ядром виступає *depression*, а семантичні супутники займають позицію у “хвості”.

Антонімічні відношення між ТББ є менш дослідженими порівняно з синонімічними та омонімічними. Більшість термінів сфери банківського бізнесу утворюють лексичні антоніми: *call – put; fixed assets – current assets; nostro account –vostro account; registered share – bearer share*. Зазначимо, що існують також терміни, які мають морфологічні антоніми: *resident – nonresident; underperformance – outperformance; inflation - deflation; investment grade – non investment grade*. У межах досліджуваної термінології спостерігається наявність антонімічних відношень між ними.

Отже, антонімами вважаємо терміни, значення яких зв’язані відношеннями протиставлення діаметрально протилежних і рівновіддалених від імпліцитної точки відліку властивостей тотожної якості як основи семантичної опозиції. (розрядка наша). Ступінь антонімічності двох термінів визначається відношенням суми антонімічних диференційних сем термінів до загальної суми їх диференційних сем: що більше антонімічних сем, то повніші антоніми.

Розмежування полісемії / омонімії терміна банківського бізнесу.

На підставі здійсненого дослідження виявлено розмежування омонімії та полісемії термінів банківського бізнесу. Для прикладу, такі ТББ проаналізовано на основі спеціальних, електронних джерел:

Conversion. (1) *Replacing an old, due or called bond issue by new bonds of the same company at different terms and conditions (debt restructuring or refinancing).* (2) *Renewal of a bank-issued medium-term loan.*(3) *Exchange of convertible bonds for shares.*(4) *For example: exchange of a credit balance or claim for one in a different currency.*(5) *Synthetic forward purchase of an underlying by means of options. By purchasing a put and selling a call with the same exercise price, a falling market price, is anticipated.*

Substitution. (1) *Replacement of one creditor by another.*(2) *Replacement of collateral securing a broker’s call loan with other collateral of equal value.* (3) *Acquisition of a borrower’s tangible property through foreclosure.*(4) *An investor’s*

right to have the selling financial institution replace a nonperforming loan with another.(5)*The exchange of a new contract for an existing one* (<http://www.ubs.com>).

Щодо критеріїв розмежування полісемії та омонімії існують різні думки. Переважна більшість дослідників, з одного боку, розрізняють омоніми що утворилися шляхом співпадіння звучання різних одиниць, з іншого омоніми виникають у результаті розпаду полісемантичного слова. Ми дотримуємося останнього погляду і підхід, прийнятий у нашому дослідженні, щодо розмежування цих явищ в термінології полягає в наступному: *якщо два терміни співпадають у плані виразу, але відрізняються у плані змісту, таке явище розцінюємо як приклад полісемії у межах однієї термінологічної системи, і як омонімія в різних терміносистемах.*

Безперечно, що межа між полісемією та омонімією в термінології у багатьох випадках є дифузною. Серед дослідників, існують чіткі критерії розмежування цих понять не лише через наявність певного контексту, але й особливостей сполучуваності багатозначного терміна банківського бізнесу. Дослідженню відмінностей у значеннях терміна, зокрема виявлення у ньому узагальненого семантичного компонента інваріанта та диференційних смислів присвячені праці (Р.Дудка, 2009, С. Гурського, 1975).

З огляду на зазначені нижче показники, ТББ кваліфікуємо як систему:

– термінологія базується на родо-видовій ієрархії термінологічних одиниць. Для прикладу, термін *"account"* є родовим, а терміни *"current account"*, *"safekeeping account"*, *salary account"* – є видовими відносно терміна *"account"* і відображають поняття диференційності, специфічності".

– ТББ базується на понятті *дескриптора* котрий є одним із засадничих принципів систематизації будь-якої термінології. О.С. Ахманова сформулювала основні критерії вибору дескриптора на які опираємося [Akhmanova, 1974,с.150-151].

1) дескриптор має мати чітке і доволі ясне наукове визначення, скажімо *"loan"* (*a specific sum of money lent by a creditor or lender (e.g. a bank) to a person or entity and repayable at a predetermined due date or after notice of repayment is given*) (<http://www.ubs.com>) може у певній мірі вважатися дескриптором.

2) у дескриптора наявна чітка мотиваційна семантична структура *"listing"* (*"admission of a security (shares, bonds, etc.) for official trading on a stock exchanges"*) (<http://www.usb.com>)

3) дескриптор має мати дериваційну здатність для утворення семантичного гнізда. Наприклад, банківський термін *"to assign"* (*"to transfer a title, interest, or claim to the acquiring party"*) (<http://www.usb.com>) формує наступну групу однокореневих термінів: *assignee, assignment, assignor, assignment in blank.*

Структурні – граматичні моделі ТББ.

Значна кількість термінологічних сполучень банківського бізнесу будується за певними стійкими структурними моделями, як от: (NOUN+NOUN (*mortgage loan; acceptance credit*); NOUN+OF+NOUN (*balance of payments; letter of credit*); NOUN+PREPOSITION+NOUN (*losses on receivables; loan against pledge*);

ADJECTIVE+NOUN (*liquid funds; domestic bond*); PARTICIPLE II+NOUN (*undisclosed reserves; accrued interest*); NOUN+PREPOSITION+PARTICIPLE II+NOUN (*loan against pledged bill; loan for an unlimited period*); NOUN+PARTICIPLE+NOUN (*asset-backed security; note-issuing bank*);

Незважаючи на те, що межа між полісемією і омонімією в ТББ є доволі дифузною, все ж існують певні критерії розмежування цих понять, а саме: наявність контексту, вивчення особливостей сполучуваності багатозначного терміна; дослідження відмінностей у значеннях терміна та виявлення багатозначного терміна. Важливу роль у процесі розвитку багатозначності відіграють омоніми. Історичний процес взаємного уподібнення або злиття графічної чи звукової форм терміна призводить до того, що значення колись двох омонімів сприймаються як такі, що складають єдину семантичну структуру.

За визначенням В.А. Татарінова полісемія – це “здатність терміна мати два або кілька взаємопов’язаних значень, між якими існують відносини твірності, взаємної мотивованості і категорійності” [Татарінов, 1996, с.20].

Стосовно критеріїв розмежування полісемії і омонімії наведемо приклад:

Active account: 1) Cheeking or savings account with deposits or withdrawals listed in account statements for a specified period (banking services). 2) Credit card account showing new charges or an outstanding balance in the most resent billing period (banking services).

Отже, омонімія виникає як результат полісемії у різних варіантах досліджуваної ТББ. Так, термін *credit* в американському словнику банківської справи розглядається як багатозначне слово та має три значення. В той час як у британській термінології банківської справи існує два терміни, що позначають одне і теж. Як правило, багатозначність терміна встановлюється за допомогою термінологічних словників в яких часто спостерігається відмінності і навіть протиріччя у наукових дефініціях тих самих термінів у різних словниках, як от:

Discount. 1) The amount by which the current amount is less than the original amount; the difference between the face value and the cash value. 2) A percentage off. [Small Business Dictionary електронний ресурс. Режим доступу. <http://www.small-business-dictionary.org>.]

У. Вайнрайх пропонує таке визначення “полісемія має місце коли у двох поняттях є принаймі одна спільна семантична ознака а омонімія, коли немає жодної спільної ознаки” [Вейнрайх, 1963, с. 142]. У свою чергу, К. Аллендорф стверджує: “якщо зі значень двох термінів з ідентичною зовнішньою формою не може бути виведене його інваріантне значення, то цей новий термін є омонімом” [Аллендорф К. , 1977, с. 73]. Припускаємо також, що наявність морфологічної ознаки в терміні впливає на кількість його синонімів тобто середній коефіцієнт синонімічності без префікса значно вищий від термінів з префіксом. Отже, префікс скорочує синонімічний ряд терміна, його кількість сем, тобто конкретизує його значення. Спостерігаємо і таку закономірність, що абстрактніше значення терміна то більше у нього синонімів і навпаки [Т. Григорійчук, 2003, с.32 - 44]

Семантичний зв'язок між членами синонімічного ряду встановлюємо на основі включення одного терміна в дефініцію іншого. Власне знакове інваріантне значення терміна визначається на основі виокремлення його диференційних сем, які відмежовують цей термін від інших синонімів, об'єднаних спільною інтегральною семою. З урахуванням виокремленого кількісно-якісного складу сем терміна, визначаємо ступінь синонімічності в одному ряді і ступінь антонімічності різних рядів термінів. Співвідношення протилежних за значенням термінів дає змогу визначити межі синонімічного ряду і уточнити відмінність диференційних сем, що сприяє точнішому розташуванню синонімів у кожному ряді і визначення можливості/неможливості антонімічних відношень між термінами двох рядів. Протилежність синонімічних рядів дає змогу глибше проникнути у суть семантики кожного терміна, уточнити відношення між ними у лексико-семантичній системі мови.

Утворення антонімічних пар із двох рядів синонімів залежить від семантичного протиставлення досліджуваних синонімічних рядів на основі інваріантного значення кожного із термінів та їх диференційних сем. Антонімічні відношення між термінами двох рядів визначаються за двома параметрами, на основі інтегральної семи і протилежних сем як диференційних для кожного терміна: а) за кількістю тотожних і протилежних сем у складі інваріантного значення кожного терміна у парадигматичному плані і б) за термінотвірною потужністю тотожних і протилежних сем кожного терміна – синоніма і антоніма в синтагматичному плані.

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних **висновків**:

Терміни досліджуваних синонімічних рядів мають доволі складну семну структуру, оскільки кожен із них окрім “спільної інтегральної семи має ще кілька додаткових диференційних сем” [Дудок Р., 1999, с.235]. Виокремлені диференційні семи кожного з термінів близькі за змістом і тому мають в окремих випадках подібну сполучуваність та можуть замінятися в деяких контекстах. Однак, попри свою семантичну близькість, синонімічні терміни, мають чітко виражені диференційні семи в синонімічному ряді. На парадигматичному рівні синоніми та антоніми об'єктивно визначаються у системі мови за кількістю спільних і відмінних сем (синонімів), та на основі прямо протилежних сем (антонімів) при спільній інтегральній семі.

Аналіз емпіричного матеріалу дозволив з'ясувати, що у синонімічному ряді одні терміни щільніше пов'язані у семантичному плані зі своїм “сусідом” у ряді та з домінантою, а інші слабше. Кількість вживань кожного з досліджуваних термінів свідчить про різну семантичну якість і похідну від неї значущість, а звідси очевидно, і частотність вживання та потенційну термінотвірну здатність, що може бути перспективою окремого дослідження.

Література

1. Аллендорф К.А. Значение и изменение значений слов / К.А. Аллендорф // Ученые записки МГПИИЯ им. М. Тореца. – М. : МГПИИЯ, 1965. – Т. 32. – 260 с.
2. Вейнрайх У. О семантической структуре языка Новое в лингвистике / У. Вейнрайх. – М, 1970. – Вып. 5. – С. 163–249.
3. Григорійчук Т. Кількісна характеристика синонімів / Т. Григорійчук // – Чернівці, ЧНУ 2003. – С. 32–44.
4. Гурський С.О. Значення і смисл слова / С.О. Гурський // Іноземна філологія. – Львів, 1974. – Вип. 34. – С. 3–18.
5. Дудок Р. Проблеми значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія / Роман Дудок. – Львів Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.
6. Новиков Л.А. Избранные труды. Т. 1: Проблемы языкового значения / Л.А. Новиков – М., 2001. – 676 с.
7. Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка / А.А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики . – М. : Наука, 1967. – С. 103–126.
8. Татаринов В.А. История терминоведения как отрасль науки о термине / В.А. Татаринов // Терминоведение. – М., 1994. – С. 20.
9. Akhmanova O. Terminology: theory and method / O. Akhmanova, G. Agarova. – Moscow : Moscow State Univ., 1974. – P. 150–151.
10. Encyclopedia of Banking & Finance. – USA, 1993. – P.256.
11. Longman Dictionary of Contemporary English, / ed. by Smith F. – London : Harlow and Pitman Press, 1996. – 1303 p.
12. Scribner Dictionary by William D. Halsey. – Mission Hills, California, 1986. – 1190 p.
13. Small Business Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://www.small-business-dictionary.org>.
14. Ullman St. Words and their meanings / Stephen Ullman. – Camberra : Australian National Univer. Camberra, 1974. – 23 p.

Summary

The article is devoted to the complex research of paradigmatic aspects within banking business terminology. We describe synonymous and antonymous relations, polysemic and homonymous correlations that are based on the same structure of their invariant meaning. The guiding idea of the research is that the dominant role in determining the meaning of a banking terminology plays not the context but generalizing abstracted activity of thinking. It is concluded that synonymic relations are paradigmatic in the system of the language. They are to be defined on the basis of their invariant meaning within semantic and functional paradigms.

ALLGEMEINE CHARAKTERISTIK DER ZOOFÜHRER

Gaman I.A.

Nationale Technische Universität der Ukraine „Kiewer Polytechnisches Institut“

Die Menschen verbringen den größten Teil ihres Alltagslebens auf der Arbeit. Das moderne Wertesystem, in dem der Erfolg und die Karriere in den Vordergrund treten, lässt immer weniger Freizeit zu. Man beschäftigt sich aber gerade in der Freizeit damit, was positive Emotionen einbringt und das Interesse an der Vielfalt des Lebens weckt. Deswegen ist es so wichtig, wie man seine Freizeit verbringt und woher man Inspiration und Kraft für weitere Tätigkeiten schöpft.

Als eines der wichtigsten Merkmale der modernen Gesellschaft kann man mit Recht die Vielfalt in allen Bereichen des Lebens nennen und dies wird auch durch eine riesige Anzahl verschiedener Angebote der Freizeitgestaltung bestätigt. Nicht den letzten Platz unter den Freizeitaktivitäten nehmen die Zoos und Tierparks ein. Obwohl der Zoobesuch häufig mit Erlebnissen aus der Kindheit assoziiert wird, nimmt das Interesse an der Welt der Tiere bei vielen Menschen auch im Erwachsenenalter nicht ab. Wirft man einen Blick auf den deutschsprachigen Raum, so war das Jahr 2011 „das bisher beste Besucherjahr für die Zoos“ [5: 2]. Um diese erfreuliche Tendenz zu stärken bzw. das „Zoo-Interesse“ der Menschen zu bekräftigen und zu intensivieren, werden neben der Werbung in Form von Prospekten umfangreiche Texte als Zooführer angeboten.

Im vorliegenden Artikel wird eine allgemeine Charakteristik der Textsorte „Zooführer“ gegeben, insbesondere werden die theoretischen Grundlagen für die künftige Beschreibung dieser Textsorte erörtert. Unter dem Begriff „Textsorte“ versteht man in diesem Artikel vorgeprägte Muster sprachlicher Handlungen, die „zur wiederkehrenden Bearbeitung bestimmter, gesellschaftlich relevanter kommunikativer Probleme oder Bedürfnisse dienen“ [2: 20]. Man bedient sich einer Textsorte, um kommunikative Aufgaben in einzelnen Situationen zu bewältigen. Bachtin zufolge existiert ein Zusammenhang zwischen den sozialen Rollen der Interaktanten in bestimmten Kommunikationssituationen und einer Textsorte. Darüber hinaus unterstreicht er, dass diese sprachlichen Handlungen bzw. Textsorten unbewusst benutzt werden (zit. nach [1: 18]). Im Gegensatz zu Bachtin betont Schmidt die bewusste und zielgerichtete Aneignung unterschiedlicher Textsorten, die sich im Lernprozess einer Sprache bzw. Fremdsprache vollzieht. Demgemäß taucht bei Schmidt der Begriff „Textsortenkompetenz“ der Sprecher auf, die als Teil der gesamten Sprachkompetenz betrachtet wird (zit. nach [2: 16]).

Die Fragen der Textsortenklassifizierung und Beschreibung wurden in den Arbeiten vieler deutscher Sprachwissenschaftler (Brinker, Sandig, Adamzik, Sowinski, Heinemann u.a.) behandelt. Dabei treten verschiedene Klassifikationskriterien und Beschreibungsdimensionen zum Vorschein. Texte können auf Grund eines

dominierenden Merkmals oder mehrerer Merkmale klassifiziert werden. Als solche treten textinterne und textexterne (extralinguale) Kriterien auf z. B. Ziele und Erwartungen der Textproduzenten und Textrezipienten (Glinz), sprachliche Darstellungsform (Sowinski), Textfunktion, Kommunikationsbereich (Brinker, Schmidt), Vertextungstypen (Werlich), Medialität usw. Eine umfassende Beschreibung einer breiten Auswahl von Textsorten unter Berücksichtigung einer Kombination von Faktoren, zu denen die Kommunikationssituation, die Textfunktion, der Aufbau, die Struktur und sprachliche Ausgestaltung gehören, findet sich bei Fandrych / Thurmair. Neben anderen Textsorten wird in ihrer Monografie ein Kapitel der genauen Betrachtung von Reiseführern gewidmet, die als eine aus untergeordneten Subtexten bestehende Großtextsorte charakterisiert werden. Man richtet das Augenmerk auf die Reiseführer für Touristen, die Informationen über eine Stadt bzw. ein Land enthalten. Die Autoren unterstreichen, dass eine große Vielfalt auf dem Reiseführermarkt besteht, die sich im Vorhandensein von Kunst-, Archäologie-, Wander- und Radwanderführern zeigt. Nichtsdestotrotz kann man feststellen, dass Fandrych / Thurmair Zooführer nicht behandelt haben. In der besagten Monografie werden Zooführer gar nicht erwähnt. Man kann feststellen, dass sie noch nicht zum Gegenstand der sprachwissenschaftlichen bzw. textlinguistischen Arbeiten geworden sind. Die Forschungen beschränken sich auf Reiseführer. Aus nicht linguistischer Sicht werden Reiseführer unter sozialen und geographischen Aspekten betrachtet (wie z. B. „Stereotype in Niederlande-Reiseführern“ von N. Kluck, „Das Deutschlandbild in englisch-, französisch- und italienischsprachigen Reiseführern“ von M. Agreiter).

Wie bereits erwähnt wurde, steigt die Zahl der Zoointeressierten, was teilweise auch auf die Informationsdarstellung in den Zooführern zurückgeführt werden kann. Deswegen erweist sich die sprachwissenschaftliche Untersuchung von Zooführern mehr als angebracht und in diesem Artikel wird ein Versuch unternommen, diese Lücke zu schließen.

Zooführer sind als eine Textsorte anzusehen, die zu der Textsortenklasse „Reiseführer“ gehören und über gemeinsame Merkmale bezüglich der Kommunikationssituation, der Funktionen, des Aufbaus und sprachlicher Mittel verfügt. Den Zooführern liegen eine informierende (Informationen zum Zoo bzw. seiner Geschichte, Lage, Tieren und zusätzlichen Attraktionen) und instruierende (praktische Empfehlungen, die den Anfahrtsweg, das Verhalten den Tieren gegenüber bzw. Vorsichtsmaßnahmen und Fütterungsverbote betreffen) Funktionen zu Grunde. Darüber hinaus findet sich auch die Appellfunktion, die im Text durch Ausrufesätze („*Lassen Sie es sich schmecken! Nehmen Sie ein Stück Zoobenteuer mit nach Hause!*“) direkt markiert ist.

Bei der Bestimmung des Kommunikationsbereichs (in Brinkers Auffassung „als Ensembles von Textsorten“, als Situationstypen, die durch bestimmte Textsorten bzw. sprachliche Besonderheiten konstituiert sind) und der Kommunikationssituation, zu der der mediale Aspekt und das Textproduzent-Textrezipient-Verhältnis gehören, wird ersichtlich, wie komplex und uneinheitlich diese Textsorte ist. Einerseits situiert sich die Textsorte im Bereich der Wissensvermittlung. Niederhauser zufolge handelt es sich um

die Bereitstellung von Wissen, das infolge des Beobachtens und Erkennens der Natur gewonnen wurde (zit. nach [4: 42]). Andererseits fungiert der Zooführer auch im von Luhmann dargestellten Bereich der Unterhaltung. Aus der Sicht der Funktionalstilistik (die nach Riesel nur fünf situationsspezifische Sprachvarietäten berücksichtigt) kann man im Zooführer den dominierenden populärwissenschaftlichen Substil bestimmen, der bei der Mehrfachadressiertheit angemessen ist. Die potenziellen Leser der Zooführer stellen eine heterogene Gruppe in Bezug auf Alter, Beruf und sozialen Status dar. Diese Tatsache erfordert vom Text einen hohen Grad an Zugänglichkeit und Übersichtlichkeit. Auf den Rezipienten wird in den Texten entweder explizit mit dem Personalpronomen „Sie“ (wie im Leipziger Zooführer) hingewiesen oder es besteht eine stärkere Verallgemeinerung durch das indefinite Pronomen „man“. Selbstverständlich kommt eine große Rolle den Kindern als potenziellen Besuchern zu. Da sie aber über unzureichende oder keine Lesefertigkeiten verfügen, wenden sich die Textproduzenten bei der Hervorhebung der besonders für Kinder interessanten Attraktionen direkt an die Erwachsenen („Für Sie und ihre Kinder“) oder benutzen unpersönliche Aussagen mit einem Hinweis auf die Kinder: „*ein Streichelgehege macht den Zoobesuch vor allem für Kinder zu einem Erlebnis*“.

Die Antwort auf die Frage nach dem Textproduzenten erfordert einen kurzen Blick auf den deutschen Zooführermarkt. Zooführer kann man grob in zwei Gruppen teilen. Die erste Gruppe der Zooführer umfasst Informationen zu den Zoos in Deutschland und häufig auch im benachbarten Ausland (es können von ein paar bis zu 20 Zoos in Österreich und in der Schweiz präsentiert werden, selten kommen auch einige französische Zoos (Elsaß) dazu). Die Zooführer werden von einem bestimmten Autor bzw. Autoren verfasst. Sie können entweder kurze, nur als erste Orientierungshilfe für Leser geltende Texte zu jedem einzelnen Zoo oder Tierpark (meistens werden solche Zooführer im Taschenbuchformat herausgegeben) oder umfangreichere Texte mit großen (bis zu einer halben Seite oder die ganze Seite füllenden) farbigen Bildern enthalten. Die von den Zoomitarbeitern bereitgestellten Bilder und Daten wurden dabei von den Autoren bearbeitet. Die Auswahl der in den Zooführern aufgenommenen Zoos kann auf verschiedenen Faktoren beruhen (z. B. Tierbestand, Fläche, aktive Teilnahme des Zoos am Natur- und Artenschutz).

Es ist zu betonen, dass die Zahl solcher Zooführer begrenzt ist (wir berücksichtigen *die Belletristik* über die Zoos nicht) und ihre geschichtliche Entwicklung an den Zooführern, die zwischen den 1960er und 2000er Jahren erschienen sind, nachvollziehbar ist. Das erste Buch, das Angaben zu einigen wenigen deutschen Zoos enthält, ist das französische *Gustave Loisel: Histoire des ménageries* (1912). Erst 1963 erschien das dünne kleine Buch *Ein Zoowegweiser zu westdeutschen Tiergärten* von Stelly mit einer Liste von Zoos und sehr spärlichen Informationen. Als erster Zooführer mit ausführlichen Beschreibungen der Zoos im deutschsprachigen Raum gilt das 1988 herausgegebene Buch von Soyka (*Zoo-Führer Bundesrepublik, Österreich, Schweiz*).

Es gibt Zooführer, die Zoos und Tierparks eines bestimmten Bundeslandes darstellen (*Zoo-Führer NRW* von Wills, 2006) oder nur die Zoos der früheren DDR

berücksichtigen (*Tiergärten der Deutschen Demokratischen Republik* von Mosig, 1987). In den 1990er Jahren wurde das Buch *Die schönsten Zoos und Tierparks* von Brauns (1996) veröffentlicht, das zu einer Reihe der „Freizeitführer“ gehört (darunter finden sich solche wie *Die schönsten Freilichtmuseen*, *Die schönsten Spaßbäder* usw.).

Ein wahrer Durchbruch auf dem Zooführermarkt ist das Buch *Abenteuer Zoo* von Petzold/Sorge (1. Auflage -2007, 2. bearbeitete, durch neueste Informationen ergänzte Auflage – 2012), das außer Tierparks auch Aquarien und Reptilienhäuser behandelt.

Die zweite Gruppe von Zooführern ist durch Zooführer eines bestimmten Zoos repräsentiert. Es ist zu bemerken, dass nicht jeder Zoo oder Tierpark einen farbig gestalteten Zooführer mit Texten und Karten hat. In vielen Fällen beschränkt sich die Zooleitung auf eine kleine Broschüre oder eine den Zoorundgang darstellende Karte, die auf der Rückseite überwiegend Werbung oder Informationen zu praktischen Aspekten (wie Gastronomie, Toiletten, Spielplätze) enthält. Als Beispiel für die Reiseführer der zweiten Gruppe kann der Leipziger Zooführer angesehen werden. Dieser Zooführer hat einen kollektiven Textproduzenten: die Mitarbeiter der „Zoo Leipzig GmbH“. Auf der ersten Doppelseite wird eine bestimmte Person (*Redaktion: Robert Liebecke*) als Textredakteur angegeben. Unten findet sich eine Aufzählung von 18 Personen, die Fotos für den Zooführer gemacht und zusammengestellt haben (mit der Seitenangabe z. B. *Antje Stork: S. 32, S. 64 o., S. 67 M*). Eine solche Hervorhebung von Bildautoren ist keinesfalls überflüssig oder zufällig. Die Zooführer erweisen sich als Multitexte, wo Bild und Text eng miteinander verbunden sind und eine Einheit bilden [4: 66]. Das Bild kann verschiedene Funktionen haben. Im Reiseführer kann es als Illustration fungieren, zum Verstehen des Textes beitragen (verdeutlichende Funktion) oder Träger der Information sein [2: 65]. Auf der ersten Seite erwartet den Lesenden das Vorwort, in welchem der Zoodirektor die Zoobesucher begrüßt, auf die bedeutendsten Erfolge bzw. die Erfüllung von zukunftsweisenden Projekten eingeht (Der Ausrufesatz hebt die unermüdliche Verbesserung des Zoos hervor: „*Wir setzen die Modernisierungsprozesse auch künftig konsequent fort!*“) und im Namen von allen Mitarbeitern Wünsche an die Zoobesucher richtet („*wir wünschen Ihnen spannende Entdeckungen....*“).

Das nächste typische Merkmal ist die Medialisierung. Zooführer sind eine konzeptionell und medial schriftliche Textsorte: Sie werden schriftlich verfasst und auch in schriftlicher Form realisiert. Die Hauptmerkmale geschriebener Sprache werden anhand der Syntax und des Wortschatzes der Texte ersichtlich, obwohl für das bessere Verständnis komplizierte Nebensätze vermieden werden.

Als wichtiges Kriterium bei der Beschreibung der Textsorte „Zooführer“ tritt die Textstruktur auf. Der Textaufbau weist abhängig vom Zooführertyp deutliche Unterschiede auf. Die für Reiseführer charakteristische Struktur ist bei den Zooführern der zweiten Gruppe zu beobachten. Dies lässt sich dadurch erklären, dass ein Zoo oder Tierpark wie ein touristischer Ort (Stadt oder Land) mit Berücksichtigung aller Aspekte dargestellt wird. In den Zooführern der ersten Gruppe fehlt eine detaillierte Beschreibung der Zoos aus Umfangsgründen.

Laut Fandrych/ Thurmair besteht der Reiseführer aus folgenden Subtexten, die unterschiedliche Funktionen erfüllen: Orientierungs-, Ratgeber-, Besichtigungs- und

Hintergrundtexten[2: 53-54]. Am Beispiel des Aufbaus des Leipziger Zooführers betrachten wir diese Subtexte näher. Bei der Beschreibung der Subtexte und der Bestimmung ihrer Funktionen gehen wir vom Beschreibungsmodell eines Reiseführers bei Fandrych/Thurmair aus.

Der Orientierungstext, wie es schon aus der Bezeichnung ersichtlich ist, enthält Informationen, die eine erste Orientierung ermöglichen und das Interesse am Zoobesuch hervorrufen sollen. Durch die Überschrift *„Einmal um den Globus – so hält die Zukunft Einzug“* wird angedeutet, dass man im Zoo Tiere aus allen Ecken unseres Planeten besichtigen kann. Der Orientierungstext besteht aus sechs deutlich von einander getrennten Teilen, die die „Themenwelten“ bzw. Bereiche, in die der Zoo unterteilt ist, präsentieren. Drei Teile haben im Titel die Bezeichnung der Kontinente (Asien, Afrika und Südamerika). Die Überschrift des ersten Teils *„Gründer-Garten“* beinhaltet einen Hinweis auf die Vergangenheit des Zoos: im Abschnitt wird über die alten Gebäude erzählt, die aus der Gründungszeit des Zoos erhalten geblieben sind und auch heute ein Zuhause für Tiere bieten. Es ist zu betonen, dass der Leipziger Zoo sich zwar als *„Zoo der Zukunft“* positioniert, aber sich auch um die Erhaltung der Authentizität bemüht. Dieser Standpunkt wird im Text in einem scherzhaften Ton ausgedrückt: *„Im Jahr 2011 wurde zudem die Kongreßhalle aus ihrem Dornröschenschlaf erweckt und ist seitdem wieder für Veranstaltungen nutzbar“*.

Zwei Teilen des Orientierungstextes stehen Titel voran, die Sprachschöpfungen sind: *Gondwanaland* und *Pongoland*. Durch das Hinzufügen der Komponente *-land* entstehen Benennungen von zwei Zoobereichen: Die Tropenwelt des Urkontinents Gondwana und die Menschenaffenanlage (*Pongo* bezeichnet den wissenschaftlichen Gattungsnamen des Orang-Utans). Obwohl dieses Wortbildungsverfahren von Neologismen nicht originell ist, wird den Zoobesuchern durch diese Titel deutlich gemacht, dass sie ein Land bzw. eine Welt betreten können, die in einer solchen Gestalt in der Realität nicht existiert oder sehr weit ist. Diese Tatsache muss bei den potenziellen Besuchern das Interesse erwecken bzw. sie neugierig machen. Die Neugier ist Kast zufolge als „Türöffneremotion“ anzusehen, über die die Kontakte geschaffen werden, weil man ein Mehr an Erleben erwartet [3: 103]. Der Grad der Unbekanntheit der Welten wird durch das Adjektiv „geheimnisvoll“ verstärkt (das Wort taucht zweimal als Attribut zu Urwaldfluss und Tempelruinen auf) und das Verb „entführen“ spannend gemacht (*seit Juli 2011 entführt Sie die Tropenerlebniswelt Gondwanaland in die Regenwälder...“*). Der Orientierungstext weist demgemäß Eigenschaften der Werbung auf, die zum Zoorundgang anreizen soll. Der werbende Charakter wird auch durch wertende Adjektive (*einzigartig, faszinierend, spektakulär*) und große Numeralia ausgedrückt, die Fläche und Anzahl der Tier- und Pflanzenarten markieren.

Die Länge der Abschnitte beträgt von 30 bis 50 Wörtern (Artikel und Präpositionen werden ausgeschlossen). Der kürzeste Abschnitt handelt von der Themenwelt Südamerika, die erst in den nächsten Jahren fertig gestellt wird. Diese kleine „Peinlichkeit“ wird aber durch die Erwähnung von zwei Tieren relativiert, die auf dem Territorium der zukünftigen Themenwelt leben. Sie werden in einer deutschen Fernsehserie gezeigt und gelten deswegen als populäre Stars. Es ist zu bemerken, dass

diese Tiere die einzigen sind, die im Zooführer mit ihren Namen genannt werden (*Lama Horst* und *Alpaka-Hengst Harry*), was von ihrer besonderen Stellung zeugt.

Die Besichtigungstexte haben im Zooführer den größten Umfang (die Seiten 9-85). Fandrych/Thurmair unterscheiden Objekt- und Routenbeschreibungen, die sich in Reiseführern finden und einander ergänzen [2: 59]. Im Leipziger Zooführer werden neue Anlagen oder neue Tierarten durch einen Text mit einer Überschrift markiert. Die Übergänge zwischen den Texten bzw. die Textprogression erfolgt mittels Lokaladverbien (*gleich neben, unweit, unmittelbar hinter, vorbei an, gleich gegenüber, auf der anderen Seite*). Manchmal werden die Ausdrücke der Lokalität ausgelassen und es wird nur auf die Tierart hingewiesen, die man schon gesehen hat oder noch sehen wird: *Nach dem quirligen Treiben der Affen kommen Sie beim Pandarondell erst einmal wieder zur Ruhe.*

Einmal werden die Texte durch ihre Überschriften miteinander verbunden, indem es am Ende einer Überschrift drei Punkte gibt und die nächste als Fortsetzung des vorherigen Satzes mit drei Punkten (Aposiopese) beginnt: *Auf Tauchstation gehen ... und auf festem Boden wieder landen.* Offene Satzenden mit drei Punkten werden oft verwendet, um das Interesse des Lesers aufrechtzuerhalten, wie an diesem Beispiel zu sehen ist.

Bei der Beschreibung von Tieren treten ihre äußeren Beschaffenheiten in den Hintergrund. Es wird nur auf besondere Merkmale geachtet, die durch Attribute ausgedrückt werden (z. B. *lange, flexible Hälse und einzigartig geformten Schnäbel* von Roten Flamingos, *lange Krallen* von Lippenbär, *spitze Oberlippe* von Nashörnern). Das kann man dadurch erklären, dass jeder Text ein oder zwei Bilder von einer beschriebenen Tierart beinhaltet, die oft eine halbe Seite in Anspruch nehmen. Die Bilder erfüllen eine Identifikationsfunktion: Der Zoobesucher kann problemlos das Tier vor seinen Augen identifizieren. Der größte Teil des Textes befasst sich mit der Beschreibung von Lebensbedingungen und Nahrung der Tiere. Es wird auf die Aspekte eingegangen, die das Tier bemerkenswert machen. In den Texten werden Punkte aufgegriffen, die das Interesse der Leser oder Zoobesucher wecken. Dabei ist es auffällig, dass im Leipziger Zoo Tiere wohnen, die eine Seltenheit für Zoos (z. B., *Die ausschließlich im tiefsten See der Welt vorkommenden Baikalrobben werden nur selten in Zoos gezeigt*) oder selbst eine Besonderheit sind (*Brillenpinguine sind die einzige aus Afrika stammende Pinguinart*). Solche Adjektive wie *einzig, einmalig, selten* und Partikel *nur (nur im Zoo Leipzig)* sind notwendig, weil sie den Aspekt der Einzigartigkeit signalisieren.

Die Orientierung in den Tierarten wird durch typographische Hervorhebungen (die Benennungen von beschriebenen Arten werden fett gedruckt) erleichtert. Zur schnellen Suche nach einer bestimmten Tierart benutzt man das Tierregister, das sich auf den letzten Seiten (vor dem Zooplan) des Zooführers befindet.

Die Besichtigungstexte werden durch deskriptive Vertextungsmuster aneinandergereiht. Die Hauptrolle kommt der Beschreibung von außerordentlichen Eigenschaften der Tiere zu. Zusätzliche interessante Informationen sind auch den Hintergrundtexten zu entnehmen, die eine dominante konstatierend-assertierende

Funktion haben [2: 62] und in Form eines kleinen Stücks Heftpapier (nimmt 1\8 der ganzen Seite ein) graphisch ausgedeutet werden, auf dem in grüner Farbe der Satz „*Sieh mal an...*“ geschrieben und eine Löwenpfote gemalt wird. Die „du“-Anrede und kurze Sätze (maximal drei), mit denen die Information über das Tier angegeben wird, lassen vermuten, dass sich diese Einschübe in die Besichtigungstexte an Kinder richten. Es wird zwar nicht erwartet, dass die Kinder diese Texte lesen (die Schrift ist sehr klein), sie können ihnen aber von Eltern vorgelesen werden.

Die Hintergrundtexte treten im Zooführer auch als selbständige Texte auf, die solche Themen wie Tierpflege, Geschichte des Zoos und seine Teilnahme an Zucht- und Artenschutzprogrammen behandeln. Die Texte werden voneinander getrennt und jeder Text hat eine Überschrift.

Ratgebertexte haben eine instruierende Funktion. Sie beinhalten praktische Informationen, z. B. Ratschläge zu Entdeckungstouren, Essenoptionen, Möglichkeiten einer Geburtstags- oder Weihnachtsfeier im Zoo, Artikel aus dem Zooshop. Die Texte haben einen kleinen Umfang, weil weitere Informationen auf der Homepage des Leipziger Zoos angegeben werden, auf die mittels Links am Ende jedes Textes hingewiesen wird.

Die vorangegangene allgemeine Analyse von Zooführern ermöglicht, erste Schlussfolgerungen über diese Textsorte zu machen. Der Zooführer ist eine der Textsortenklasse „Reiseführer“ untergeordnete Textsorte, die eine hohe Komplexität sowie einen niedrigen Standardisierungsgrad aufweist, und sich durch bestimmte Kommunikationsziele und Textstruktur auszeichnet. Zooführer thematisieren den Zoobereich mit Tieren und verschiedenen Attraktionen und erfüllen vor allem wissensvermittelnde sowie instruierende Funktionen. Diese Textsorte ist in eine Kommunikationssituation eingebettet, wo keine raumzeitliche Kopräsenz von Textproduzenten und Textrezipienten besteht. In Bezug auf die Autorenschaft werden Zooführer in zwei Gruppen geteilt. Die Texte können von einer bestimmten Person oder einer Gruppe von Menschen bzw. Zoomitarbeitern (kollektiver Textproduzent) verfasst werden. Wegen der Heterogenität der potenziellen Leserschaft müssen Zooführertexte die Informationsfülle zugänglich, kompakt und deutlich vermitteln, um jedem Textrezipienten die Orientierung beim Lesen eines Zooführers bzw. beim Zoobesuch zu erleichtern und nützliche praktische Empfehlungen zu geben. Die weitere Forschungsperspektive sieht eine gründliche, empirisch basierte Untersuchung von sprachlichen Merkmalen (grammatischen und lexikalischen Mitteln) vor, die in der Textsorte „Zooführer“ am häufigsten vorkommen. Es wird insbesondere auf die Textstellen geachtet, die auf das Erwecken des Interesses beim Leser abzielen.

Literatur

1. Иваненко С.М. Межстилевой жанр "коммунике" и его лингво-текстовые характеристики (на материале текстов на нем. языке): дисс./Светлана Иваненко.– Киев:Киев. гос. пед. ин-т иностр. яз.,1987. – 240 с.

2. Fandrych, Ch., Thurmair M. Textsorten im Deutschen. Linguistische Analysen aus sprachdidaktischer Sicht / Christian Fandrych, Maria Thurmair. – Tübingen: Stauffenburg, 2011. – 379 S.
3. Kast, V. Vom Interesse und dem Sinn der Langeweile / Verena Kast. – Düsseldorf, Zürich: Walter, 2001 – 200 S.
4. Krycki, P. Die Textsorten Wettervorhersage im Kommunikationsbereich Wissenschaft und Wetterbericht im Kommunikationsbereich Massenmedien. Eine textlinguistische, systemtheoretische und funktionalstilistische Textsortenbeschreibung / Piotr Krycki. – Greifswald Univ.: **Diss.**, 2009. – 257 S. URL: <http://ub-ed.ub.uni-greifswald.de/opus/volltexte/2009/695/>
5. Petzold, D., Sorge, S. Abenteuer Zoo. 600 Tierparks, Aquarien und Reptilienhäuser. Der Zooführer für Deutschland, Österreich und Schweiz / Dirk Petzold, Silke Sorge. – Graz: Leopold Stocker Verlag, 2012 – 443 S.
6. Zooführer. Zoo Leipzig GmbH. – Leipzig: Messedruck, 2012. – 116 S.

Резюме

Стаття присвячена загальному аналізу німецьких путівників по зоопарках, як підвиду жанру «путівник». Під час аналізу путівників по зоопарках були враховані такі фактори, як комунікативна ситуація (комунікативна мета, адресант та адресат), функції та структура тексту. Незмінний інтерес як дітей, так і дорослих до світу тварин пов'язаний, безперечно, зі способом подання інформації в путівниках по зоопарках. Німецькі путівники по зоопарках інформують потенційного відвідувача про тварин та розваги (інформативна функція), а також надають практичні поради щодо поведінки на території зоопарку та розташування місць харчування, дитячих майданчиків тощо (інструктуюча функція). Залежно від адресанта, путівники поділяються на дві групи: ті, що написані одним або кількома авторами (містять загальну інформацію про зоопарки Німеччини або німецькомовного простору) та такі, що створені колективом працівників одного зоопарку (містять детальні відомості про тварин, а також фотографії, картин цього зоопарку). Зважаючи на різноманітність контингенту відвідувачів, автори путівників подають інформацію доступно та компактно (науково-популярний підстиль домінує у путівниках по зоопарках), у вигляді субтекстів, у кожному з яких використовуються певні мовні засоби, детальний аналіз яких є предметом подальших досліджень.

РЕАЛІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Герцовська Н. О.

Мукачівський державний університет

Питання співвідношення культури в найширшому розумінні цього слова та інформації закладеній в ній, що зберігається та повідомляється в словах як елементах мови, здавна приваблювала не тільки лінгвістів, але й представників інших наук. Всі великі і малі особливості життя даного народу і його країни (такі, як природні умови, географічне положення, хід історичного розвитку, характер соціального устрою, тенденція суспільної думки, науки, мистецтва) неодмінно знаходять відображення у мові народу. Тому можна стверджувати, що мова є певним відображенням культури будь-якої нації, вона несе в собі національно-культурний код того чи іншого народу. У ній зустрічаються слова, в значенні яких може бути виділена особлива частина, що відображає зв'язок мови і культури, і яка називається культурним компонентом семантики мовної одиниці. До таких слів перш за все відносяться слова-реалії.

Слід зазначити, що даним мовним одиницям приділено достатньо уваги як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Як відзначають С. Влахов і С. Флорин, про реалії, як про носіїв колориту, конкретних, видимих елементах національної своєрідності, заговорили на початку 50-х років. Ці ж дослідники згадують роботи таких вчених, як Л. Н. Соболева, Г. В. Чернова, Г. В. Шаткова, А. Е. Супруна. С. Влахов і С. Флорин звернули увагу на такі «неперекладні» елементи майже півстоліття тому (у 1960 році вийшла їх стаття «Реалії»). Пізніше вийшла в світ їх книга «Неперекладне в перекладі», в якій була представлена повна характеристика, класифікація і способи перекладу реалій. Реалії-американізм становлять головний об'єкт дослідження Г. Д. Томахіна. У підручниках з теорії перекладу Л. С. Бархударова, В. Н. Комісарова, В. Н. Крупнова, Л. К. Латишева, Т. Р. Левицької, А. М. Фітермана, А. Лілової, М. М. Морозова, А. В. Федорова також представлена інформація про культурно-марковані слова. Проблеми співвідношень мови і культури розглядаються також Є. М. Верещагінім і В. Г. Костомаровим. Ролі слів-реалій у художньому творі приділяють увагу Н. І. Паморозська і В. С. Виноградов.

Актуальність статті полягає в тому, що на сьогоднішній час питання про природу, типи реалій і способи їх перекладу є відкритим. Разом з тим, роль слів-реалій у процесі міжкультурної комунікації досить важлива. Сучасний розвиток методики викладання іноземних мов передбачає поєднання вивчення іноземної мови з одночасним вивченням культури країни досліджуваної мови. Останнім часом широкого поширення набула така область мовознавства та лінгводидактики, як лінгвокраїнознавство. Завдання викладача – залучаючи студента до іншої культури, іншої цивілізації, привернути його увагу до

національно-маркованої лексики, вказати, що вона несе певні фонові країнознавчі знання, викликає у реципієнта певні асоціації.

З'ясування національно-маркованої лексики, тих одиниць, смисловий зміст яких важко передати засобами іншої мови, розширює і збагачує наявні знання про мову і дійсності країни досліджуваної мови.

Питання реалій, які є складовою частиною тексту художнього твору становить особливий інтерес (В. С. Виноградова, Н. І. Паморозької) і залишається невирішеним, оскільки досі реалії розглядалися як лінгвістичні одиниці поза художнім текстом, не враховувалися функції цих слів у контексті самого твору.

У процесі дослідження особливостей типології реалії ми ставимо перед собою такі завдання: 1) дати визначення терміну реалія; 2) проаналізувати різні види класифікацій реалій; 3) виявити особливості англійських та українських реалій за предметною та місцевою ознаками.

Вперше термін «реалія» був зазначений А. Федоровим у монографії «Про художній переклад». Він пише, що йдеться не просто про «слова, що позначають реалії», а про «слова, що позначають національно-специфічні реалії суспільного життя і матеріального побуту». Реалія – явище позалінгвальне, лише предмет матеріального світу, а не слово, що його позначає. Л. Соболев твердить, що реалія, як правило, неперекладна, хоч тут же, суперечачи собі, дає зразки влучного відтворення семантико-стилістичних функцій реалій у перекладі. Для нього «реалії» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже і в мовах, інших народів.

Я. Рецкер висуває думку, що: «Реалії – це слова, що позначають предмети, процеси й явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам» [6, с. 45].

Зазначимо, що такі вчені, як Є. Верещагіна та В. Костомаров, досліджували реалії ще й з точки зору лінгвокраїнознавства. Вони стверджують, що «реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача». Цим перекладознавчим терміном слід позначити не лише слова й словосполучення на рівні мовлення, а й фразеологізми, що за семантикою є історичні, побутові чи етнографічні реалії.

Як ми можемо побачити, багато вчених і фахівців давали визначення реалії, але на нашу думку, найбільш вдалою і зрозумілою є дефініція С. Влахова та С. Флорина: «Реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу» [2]. Це визначення дане вченими з точки зору перекладу слів-реалій, тому

представляє для нас великий інтерес. «У процесі перекладу протиставляються один одному не тільки мови, але навіть тексти, культури і ситуації» [3, с. 148].

«Культура як система включає в себе мову» [10, с. 199]. Реалії характерні для будь-якої мови, їм притаманний яскраво виражений національний колорит. Зіставлення різних мов і культур, на думку Г. Д. Томахіна, дозволяє виділити наступні особливості вживання реалій:

1. Реалія властива лише одному мовному колективу, а в іншому вона відсутня: амер. *drugstore* аптека-закусочна / укр. аналога немає.

2. Реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона має додаткове значення: амер. *clover leaf* – лист конюшини; автодорожнє – перетин з розв'язкою у вигляді листа конюшини.

3. У різних суспільствах схожі функції здійснюються різними реаліями: амер. *sponge* – губка / укр. мочалка (при митті у ванній, в лазні).

4. У різних суспільствах подібні реалії розрізняються відтінками свого значення: *cuckoo's call* – кування зозулі в народних повір'ях американців пророкує, скільки років залишилося дівчині до весілля, в українців – скільки років залишилося жити [8, с. 14].

У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові. Відмінною рисою реалії є характер її предметного змісту. Реалії можуть бути обмежені рамками навіть окремого колективу чи установи. Реаліям притаманний і тимчасовий колорит [8, с. 13]. Як мовне явище, найбільш тісно пов'язане з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на всі зміни в розвитку суспільства; серед них завжди можна виділити реалії неологізми, історизми, архаїзми. Кожен з типів реалій вимагає індивідуального підходу при перекладі.

Згідно з визначенням О. С. Ахманової, реалії – це «в класичній граматиці різноманітні фактори, що вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі, як державний устрій країни, історія та культура даного народу, мовні контакти носіїв даної мови і т.п. з точки зору їх відображення в даній мові» [1, с. 381].

За визначенням Г. Д. Томахіна, реалії – це «назви властивих тільки певним націям і народам предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот і т. п.» [8, с. 13]. Таким чином, дослідник включає в поняття реалії найменування окремих предметів, понять, явищ побуту, культури, історії даного народу або даної країни. Як видно з визначення, Г. Д. Томахін дає визначення реалії в значенні знака реалії-предмета, не зачіпаючи питання про переклад таких культурно-маркованих одиниць.

Проте С. Влахов і С. Флорин вказують на «схожість реалії з терміном» [2, с. 434]. На відміну від більшості слів, терміни позначають чітко визначені поняття, предмети та явища [2, с. 436], звично, що це однозначні слова без синонімів, які часто входять до складу «міжнародної» лексики; серед них часто зустрічаються слова із значеннями, які обмежені даною історичною епохою. Все

це можна сказати і про реалії. Більш того, на перетині цих двох категорій є ряд слів, які важко із упевненістю причислити до одної з цих категорій, а є ще й такі, які можна на законній основі віднести до обох груп [2, с. 437].

Проте Є. К. Павлова бачить суттєву різницю між термінами та реаліями. Терміни – це основа наукової лексики, сфера їх вживання – спеціальна, наукова література. Реалії зустрічаються переважно в художній літературі, де вони складають елементи місцевого і історичного колориту. Термін поширюється із поширенням предмета, найменуванням якого він є. Але ми не можемо вимагати від терміна «національної належності»: незалежно від свого походження, він – набуток всього людства, яке користується ним, як своєю «законною» власністю. Реалія ж завжди належить народу, у мові якого вона народилася. Її лише приймають в інші мови, «як гостя, і вона гостює у них коли день, коли рік, а трапляється й так (але порівняно рідко), що обживається настільки, що залишається назавжди, збагачуючи або засмічуючи мову, яка її прийняла» [5, с. 19].

Отже, реалією вважаємо слова певної мови, що відображають поняття матеріальної культури, властиві відповідному народові та має спільні ознаки з терміном, однак різняться з останнім за сферами їхнього вживання.

Розглядаючи типи реалій, вважаємо найбільш ґрунтовною класифікацію запропоновану С. Влаховим та С. Флориним, які розглянули реалії під різними кутами зору. Класифікація реалій має на їх погляд:

1. Поділ за предметною ознакою.

2. Поділ за місцевою ознакою (в залежності від національної та мовної залежності).

Серед предметних ознак відмічаємо *географічні реалії* (степ, прерія, торнадо, крига, ківі, снігова людина), *етнографічні реалії* (бістро, сауна, драгстор, сомбреро, кеб, фермер, мачете, ранчо, блюз, кастаньєти, сага, містерія, ікебана, трубадур, вендета, крикет, пітчер, троль, ельф, мормони, квакери, бабине літо, баски, хохол, обердинець, ярд, пуд, фунт стерлінг, долар, бакс), *суспільно-політичні реалії* (департамент, графство, аул, променад, ларго, муніципалітет, верхня палата, лорд-мер, гетьман, ку-клукс-клан, віги, торі, карбонарії, бізнес, стиляги, містер, сер, мадам, загс, коледж, лицей, кампус, юнкерство, джентрі, дворянин, юньон джек, легіон, фаланга, мушкет, кітель, ківер, унтер)

Наприкінці цієї предметної класифікації хотілось би зазначити, що подальше розділення – по місцю стосується тих же реалій, але розглянутих під іншими кутами зору [7, с. 155].

За місцевою ознакою розрізняємо такі реалії:

В площині однієї мови:

- Свої реалії – це більшою частиною ісконні слова даної мови:

Хіт (*heath* – болотиста місцевість, покрита вереском),

Ель = ейл (*ale* – світле англійське пиво)

- Чужі реалії – це або запозичення, тобто слова іншомовного походження в словниковий склад мови, або кальки, тобто по морфемні або послівні переклади

найменувань чужих для даного народу об'єктів, або транскрибовані реалії іншої мови:

Бринза (рум.), бізнес (ам.), супутник(рос.)

В площині пари мов:

- Зовнішні реалії – однаково чужі для обох мов напр., фіорд – зовнішня реалія для рос., болг., або якої іншої мови, окрім норвезької.

- Внутрішні реалії – слова, які належать одній з пари мов, і отже, чужі для іншої мови напр., фіорд – для пари російської і норвезької мови – для норвезької мови буде внутрішньою реалією [7, с. 156].

Існують також інші класифікації. З **історико-семантичного погляду** можна виділити:

1) **Власне реалії** – існуючі предмети або явища навколишньої дійсності, з якими співвідноситься дана мовна одиниця:

укр.: коломийка, коливо, перебудова, гласність;

англ.: *a baby sitter* – нянька, *the Central lobby* – центральний вестибюль, *Halloween* – геловін, *a gifted child* – обдарована дитина;

2) **Історичні реалії** – семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дискантної лексики, які втрачають життєздатність та виходять із мовного вжитку. Вони вміщують фонові знання культурної спадщини. Крім національного, для них характерний хронологічний колорит:

укр.: медведиця – група жінок, що ходили, переодягнувшись, по селу під час косовиці;

зелені хлопці – опришки;

підбрехач – другий сват у давніх українських весільних обрядах;

тарниця – дерев'яне сидло гуцулів;

англ.: *the Black and Tans* – чорно-руді – англійські каральні загони в Ірландії в 1920 – 1923 брали участь у придушенні ірландського національно-визвольного руху;

a priest's hole – іст. «нора», пристанище священика: таємна кімната, звичайно в церкві або в замку, де переховувалися католицькі священики в Англії під час переслідування католиків [8].

У структурному плані виділяються:

1) **Реалії одночлени:**

Укр. вечорниці, кобзарювати;

a maypole – травневе дерево – стовп, прикрашений квітами, різнобарвними прапорцями і т. д., довкруги якого танцюють в першу неділю травня у Великобританії;

2) **Реалії-полічлени** номінативного характеру:

укр.: решетилівське шитво, братська могила, на Петра Капусника, дзвінкова криниця.

англ.: *banana split* – десерт;

a ticket day – другий день ліквідаційного періоду на фонівій біржі;

a toffee apple – глазуrowане яблуко на паличці;
pea-soup fog – густий жовтуватий туман;
garden seats – місця на другому поверсі двоповерхового автобусу.

3) Реалії-фразеологізми:

укр.: лоби забрити, коло печі поратись, стати під вінок, на панщині бути.
англ.: *to reach the woolsack* – стати лорд-канцлером;
to enter the Stationer's hall – реєструвати авторське (видавниче) право [9].

Щодо граматики, то реалія цікава тим, що, наприклад, в українській мові, може набувати іменникової, прикметникової, дієслівної, дієприкметникової та дієприслівникової форм: чумак – чумацький – чумакувати – чумакуючи; лірник – лірникувати – лірникуючи [4].

Стосовно семантичного наповнення, можна сказати, що кожна реалія складається з певної кількості сем, що створюють її денотативне значення. Але потрібно зазначити, що існують також і конотативні семи, що містять в собі етнокультурну інформацію, вказують на етнічну приналежність.

Серед лексичних пластів мови Г. Д. Томахін виділяє національно забарвлену лексику, яка пов'язана з реаліями певних країн (американізми, бритицизми, канадизми, австралізми тощо) [8, с. 15].

Американізми віддзеркалюють особливості суспільно-політичної структури американського суспільства, його економіки та культури, побуту, та звичаї американців, умови їх життя, позначають предмети і явища, специфічні для культури США, складають основну відмінність американського варіанта англійської мови від британського, австралійського та інших.

Г. Д. Томахін вважає, що американізми включають в себе дві різні групи лексичних одиниць:

а) слова та стійкі словосполучення, які є локально маркірованими аналогами інших лексичних одиниць, що виражають ті ж поняття:

амер. *tuxedo* – англ. *dinner jacket*;

амер. *mail box* – англ. *letter box*;

б) лексичні одиниці, що позначають предмети та явища, специфічні для американського варіанта англійської мови. Сюди можна віднести такі слова, як *prairie, skunk, mulatto, tomahawk, moccasin, wigwam, ranch, tornado, Coca-Cola, coyote*, котрі не тільки широко використовуються в інших варіантах англійської мови для позначення відповідних американських реалій, але і входять до інтернаціональної лексики [8].

Таким чином, слова-реалії є дуже своєрідною і разом з тим досить складною і неоднозначною категорією безеквівалентної лексики. Як мовне явище, яке найбільш тісно пов'язане з культурою, ці лексичні одиниці швидко реагують на всі зміни в розвитку суспільства. У реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові.

Отже, перспективою подальших досліджень вважаємо дослідження різних способів перекладу слів-реалій з точки зору їх ролі в художньому тексті.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. / О. С. Ахманова // Советская энциклопедия. – М., 1966. – 608 с.
2. Влахов С. Непереваемое в переводе. / С. Влахов, С. Флорин // Международные отношения. – М., 1980. – С. 18 – 93.
3. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский. / В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов // Издательство литературы на иностр. яз. – М., 1960. – С. 68 – 69.
4. Новый большой англо-русский словарь. / Под общ. ред. Ю. Д. Апресяна. – М. : Русский язык, 2000. – 825 с.
5. Павлова Е. К. Языковая преемственность в процессе эвфемизации политич. реалий США. / Е. К. Павлова // Вест. Моск. Ун-та. – М., 2000. – С. 19.
6. Паморозская Н. И. Роль слов-реалий в создании культурного фона художественного произведения / Н. И. Паморозская // Лексика и культура, 1990. – С. 59 – 62.
7. Секирин П. В. Язык и культура – два уровня антропонимического анализа / П. В. Секирин // Язык и культура: библиографический аспект проблемы. – Уфа : РИО Госкомиздата БАССР, 1990. – С. 155 – 156.
8. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре / Г. Д. Томахин // ИЯШ. – 1997. – №3. – С. 13 – 18.
9. Томахин Г. Д. США. Лингвострановедческий словарь. / Г. Д. Томахин –М. : Русский язык, 1999. – 576 с.
10. Языкова Е. В. Интерпретация текста и проблемы художественного перевода / Е. В. Языкова // Язык и культура : библиографический аспект проблемы. – Уфа : РИО Госкомиздата БАССР, 1990. – С. 199 – 200.

Summary

The article deals with the nature and types of realias in modern English language. The important role of such words as realias in the process of intercultural communication has been proven in the article. Different types of classifications of words-realias have been suggested. The peculiarities of English and Ukrainian realias from the point of view of subject and local features have been investigated.

**МУЛЬТИКУЛЬТУРНА ОСНОВА ПОЕТОНІМІВ ФЕНТЕЗІЙНОГО ЦИКЛУ
“THE CHRONICLES OF NARNIA” К. С. ЛЬЮІСА
(на прикладі антропоетонімів)**

Глюдзик Ю. В.

Ужгородський національний університет

Сучасні розвідки власних назв художнього тексту характеризуються підвищеним інтересом мовознавців до культурної основи поетонімів, у якій поєднуються елементи національно-мовної картини світу, етнічні та національні риси, історичні, соціальні та політичні передумови написання того чи іншого літературного твору. Творення автором поетонімів, що слугують віддзеркаленням розмаїття культур, їхніх традицій та менталітету їхніх носіїв, свідчить про безцінний життєвий досвід та широке коло інтересів письменника, глибинність його мовомислення та строкатість ідіостилю. Оpubліковано цілий ряд досліджень О. М. Алексєєвої, О. Ф. Немировської, Л. Л. Белея та ін., присвячених саме полікультурності власних назв художнього твору та їхнім культурним виражальним можливостям. Попри доволі ґрунтовний теоретичний аналіз даної проблеми, назріла необхідність її розгляду на прикладі окремих авторів, що дало б змогу здійснити більш детальний опис мовно-культурних особливостей поетонімів, передати ключові риси історичної епохи, в якій вони були створені, та відтворити як елементи авторської світоглядної позиції, так і орієнтований культурний багаж читача. Ці фактори й зумовлюють **актуальність** даної розвідки. **Метою** нашої статті є розкриття на матеріалі дослідження культурного потенціалу антропоетонімів через їхні мовні особливості. **Об'єктом** аналізу було обрано найбільш промовисті іменування осіб фентезійного циклу “The Chronicles of Narnia” К. С. Льюїса.

Досліджуваний цикл повістей належить до другого Золотого періоду дитячої літератури, що розпочався після Другої Світової війни і триває до сьогодні [2, с. 9]. Нарівні з Дж. Толкієном, Р. Далом, Ф. Пулманом, Дж. Роалінг та небагатьма іншими представниками цієї доби в дитячій, зокрема, фентезійній літературі, К. С. Льюїсу вдалося створити блискучу алегорію не тільки на тогочасні дійсність, суспільство, релігійні погляди та догми, яка викликає неабиякий інтерес у дорослого читача, але й твір, в якому фентезі переплітається з теологією і, водночас, з епічними пригодами, притаманними дитячим книгам.

К. С. Льюїс занурюється в уявний світ, відмежовується від реальності, однак йому не вдається втекти від гнітючої дійсності повоєнного часу, від загострених соціальних та ідейно-моральних питань – цикл повістей стає своєрідним збірником коментарів про тодішню дійсність та цивілізацію [6, с. 41], а його пропріальні одиниці стають їхнім віддзеркаленням. У творі наявне вічне культурно-універсальне питання боротьби Добра із силами Зла і, хоч доволі часто

літературу жанру фентезі й іменують літературою втечі від реального [3, с. 80], письменник створює для своїх персонажів наближені до дійсності конфронтаційні ситуації, змушує їх боротися в ім'я всього Світлого і Доброго і виходити з цих битв переможцями. К. С. Льюїс дуже чітко у поетонімній формі розмежовує персонажів на “добрих” та “злих”, а з допомогою мовних засобів атрибутивного плану, що виступають частиною комплексних іменувань, пропонує читачам власну їхню оцінку та характеристику.

Найчастіше вживаним у обраній для аналізу семантичній групі антропонімів є ім'я **Peter** (412 випадки вживання) з численними контекстуальними синонімічними назвами виняткової культурної цінності. К. С. Льюїс дає це ім'я одному з основних персонажів циклу “*The Chronicles of Narnia*” – наймогутнішому та наймудрішому правителю Нарнії. Саме на чолі з ним Нарнія долає своїх найжорстокіших поневолювачів та найзапекліших ворогів. Доволі зрілий, рішучий та непорушний у своїх переконаннях, він цілком заслуговує на ім'я, що означає “камінь”, “скеля” (від лат. *petrus* [13]) та містить конотативну сему “міцний”. Недивно, що з-поміж усього нарнійського населення та серед усіх земних мешканців, які потрапили в уявний світ, своїм прибічником Аслан обирає саме його. Погоджуючись з М. Д. Гінтенном [5, с. 10], зауважимо, що в імені **Peter** також закладено мультикультурний релігійний зміст і прецедентний культурний характер : можна провести чітку паралель між цим персонажем та біблійною постаттю Святого Петра. Аргументів на користь цього є чимало, щоправда нас цікавить власне поетонімне підґрунтя. Вибір поетонімного прототипу пояснюється змалюванням образу правителя Нарнії з образу святого апостола, що зумовило уподібнення і його прецедентному імені. Підтвердження цьому знаходимо в описі вчинків Пітера, що в багатьох випадках, хоч і частково видозмінені, але відповідають діянням Святого. Для прикладу, в Євангеліє від Матвія Ісус дарує Петру ключі від Небесного Царства [4, с. 248], а Льюїсовий персонаж зачиняє двері в зруйновану Нарнію як єдиний, хто у цьому світі має право це зробити: “*Peter, shivering with cold, leaned out into the darkness and pulled the Door to. It scraped over ice as he pulled it. Then, rather clumsily (for even in that moment his hands had gone numb and blue) he took out a golden key and locked it*” [9, с. 753]. Святий Петро отримує своє ім'я від Ісуса Христа, і автор використовує цей факт як ще одну культурно-марковану поетонімну алюзію, коли всесильний Аслан нарікає нарнійського Пітера іменем **Sir Peter Wolf's-Bane**. На перший погляд, нехарактерна для письменника комбінація непокінуваних пропріальних одиниць зливається в єдине культурно марковане онімне ціле під впливом контексту. В основу новоствореної назви закладені події, в результаті яких Пітер долає вовка Maugrim та змінює хід історії уявного світу. Важливість описаного настільки очевидна, що, аби читач якось не прогледів її, автор вирішує наділити персонажа іменем, що нестиме відбиток смертельного двобою, перемога в якому принесла свободу Нарнії. Шляхом складання двох англійських основ – “*wolf*” та “*bane*”, виливається це в іменування того, хто став, буквально, прокляттям для вовка. Динамічність характеру передається і в його динамічності іменувань.

Любов, визнання та возвеличення нарнійського народу передано в титулованих комплексних іменуваннях із середньовічним “забарвленням” *High King, Peter the Magnificent*: “*And Peter became a tall and deep-chested man and a great warrior, and he was called King Peter the Magnificent*” [10, с. 194], “*There was a new tone in his voice, and the others all felt that he was really Peter the High King again*” [7, с. 328]. Ці власні назви стають виразниками багатой культурної інформації про ключове місце в соціальній ієрархії, зовнішні характеристики, і разом з ними заслуги й почесні персонажа, що свідчить про сумлінність та ретельність добору, з якими К. С. Льюїс підходить до процесу творення поетонімів.

Антропоетонім *Susan* для іменування однієї з сестер сім’ї Певенсі також взяте автором із реальної антропонімії, воно є культурно усталеним, поширеним і в просторовому, і в часовому вимірах. Ця власна назва є усіченою формою імені *Susanna*, що походить від єгипетського *ssn – lotus flower* [13]. “*And Susan (who had always been the beauty of the family) came home from America*” [12, с. 496]. Вродлива та тендітна, як квітка (дане порівняння є типовим для багатьох культур), і, водночас, сильна та досвідчена в боях – ці контекстуальні характеристики наводять на думку, що її ім’я є інформаційним, глибоким, далеко не випадковим, із чітким культурним фоном. Героїня має також номінативний інваріант титулу *Queen Susan the Gentle* (1), що свідчить про ставлення її підданих до неї як до люблячого та справедливого правителя, відданого своєму королівству (*gentle – having the character appropriate to one of good birth; noble, generous, courteous* [14, с. 118]): “*In our castle of Cair Paravel,*” *continued Susan in a dreamy and rather sing-song voice, “at the mouth of the great river of Narnia. How could I forget?”* [7, с. 323]. К. С. Льюїсу вдається в одному слові, в одному іменуванні вмістити багатокультурні елементи, цілу низку рис денотата, донести до читача своє бачення персонажа та в окремих мовленнєвих ситуаціях, правильно оформленому контексті навіть підсилити ці закладені в ньому культурні конотації.

Авторська багатогранність в онімному та культурному кодуванні персонажів циклу виявляється не тільки у розмаїтих англійзованих іменуваннях. Текст повістей наскрізь пронизаний іменами, схожими зі східними антропонімічними одиницями, що виступають відхиленням від ономастичних норм, як по формі, так і по змістовому наповненні, та виходять за межі власне англійської культурної специфіки. Ці новоутворені поетоніми стають інструментом, що дає змогу читачеві відчувати ототожнення письменником країни Calormen та її населення з орієнтальним світом з метою розширення культурної свідомості читача.

Характерною особливістю калорменських імен є ініціальна літера “a”, що відповідає східній традиції возведенню почесній верховному Аллаху та особливій честі носити хоча б елемент його імені a-, ал-. Так, унікальні за своїм представленням імена *Anradin, Aravis, Ardeeb, Ahoshta, Arsheesh, Alimash* та *Azrooh* реалізують авторський задум уподібнення і вказують на шляхетне походження їхніх персонажів, їхню значущість в історії королівства Calormen: “*Now this Ahoshta...is now made a Tarkaan and the lord of many cities and is likely to*

be chosen as the Grand Vizier when the present Grand Vizier dies” [8, с. 221]. Льюїс слідує зразку та за аналогією утворює антропоетоніми, що прославляють калорменського бога Tash і містять вагомий для розуміння назви наслідувальний шиплячий [□], як у випадку з іменуваннями **Rishti**, **Rabadash**, **Chlamash**, **Rishda**, де цей фонетичний авторський прийом виконує ще й негативно-характеризуючу функцію. Враховуючи, що автор свідомо укладає звуковий склад калорменських імен з багаторазовими повторами акустично схожих як голосних ([a:], [□]-[□:]), так і приголосних, маємо підстави говорити про фонетичні засоби алітерації та асонансу. Така близькість звучання пропріальних одиниць говорить про їх контекстуальну пов’язаність та етимологічну подібність. Східні ілюзії викликає і наявність в іменуваннях частотних фрикативних звуків [k], [x] та [θ], як у антропоетонімах **Ilombreh**, **Azrooh**, **Kidrash**, **Ilgamuth** та **Emeth**. “Виказує” авторські наміри і нетипове англійській традиції представлення іменування в багатокомпонентній формі з зазначенням родинної приналежності: “*My name,*” *said the girl at once, “is Aravis Tarkheena and I am the only daughter of Kidrash Tarkaan, the son of Rishti Tarkaan, the son of Kidrash Tarkaan, the son of Ilombreh Tisroc, the son of Ardeeb Tisroc who was descended in a right line from the god Tash*” [8, с. 221]. Такий спосіб назвотворення є характерним для арабської системи іменувань, де номінації мають змішану складену структуру, з урахуванням генеалогічної інформації, релігійних переконань, походження носія, його соціального статусу і т.д. [1, с. 45]. Застосування автором багатокомпонентних поетонімів, утворених за таким принципом, має на меті посилити ілюзію реальності вигаданого світу та схожості з войовничими, сильними, однак, в силу певних особистих переконань, не такими вже й мудрими представниками Близького Сходу, в чому прослідковуються ноти расової дискримінації автором. Підтвердження цьому знаходимо й у додаткових ідентифікуючих елементах контексту: “*His face was dark... because all the people of Calormen are like that*” [8, с. 206], “*And they do say that Calormen is hundreds and thousands of miles away, right at the world's end, across a great sea of sand*” [там само, с. 284], “*Then Rabadash rolled his eyes and spread out his mouth into a horrible, long mirthless grin like a shark, and wagged his ears up and down (anyone can learn how to do this if they take the trouble). He had always found this very effective in Calormen*” [там само, с. 307]. Таким чином, наближено східні калорменські імена представлені як своєрідний полікультурний шифр, що при детальному вивченні постає не тільки в ілюзивній функції, а й розкриває читачеві локалізуючі, характеризуючі та світоглядні відомості про денотата. Інакше кажучи, ці імена слід розглядати як елемент смислової організації твору, що, поряд з іншими засобами, посилюють його виразність, а також містять культурні асоціації, що розширюють культурно-мовну картину світу повістей та відображають особливості авторського мовомислення.

Негативні персонажі творів будь-якого жанру доволі статично презентуються письменниками. Осудлива поведінкова модель, відштовхуюча зовнішність та риси характеру, неприємні для вимови іменування – все це волею автора постає еталоном негативного образу. Для К. С. Льюїса ж існує власне (таке

не схоже на усталене, загальноавторське) бачення своїх негативних героїв, довершеність якого знаходимо саме в іменуванні представників темної сторони нарнійського світу.

Яскравим прикладом можуть слугувати антропоетоніми на позначення вродливої чаклунки, правительки підземного царства – *the Queen of Underland*. Серед своїх численних номінацій цей персонаж наділений буквально забарвленим іменем – *the Lady of the Green Kirtle*. Цей поетонім є назвою описового плану і передає елементи зовнішнього вигляду персонажа – *the lady who was dressed in a loose green gown*. Її виключно характеризуюча функція пояснюється першим враженням від побаченого, тим, що найбільш різуче, що найчіткіш запам'ятовується, що якимось характеризує та конкретизує загальноприйняте, культурно-марковане, ввічливе *Lady*: “*The Lady of the Green Kirtle salutes the King of the Gentle Giants*” [11, с. 597]. Довідавшись про те, ким ця леді є насправді, діти уникають її колишнього іменування та надають перевагу більш семантично-наповненому *the Queen of Underland*, що асоціює її з темним, похмурим підземним царством, володаркою якого вона є, і викликає негативне сприйняття її читачами: “*And was that lady the Queen of Underland?*” asked Puddleglum, in no very friendly voice” [там само, с. 619]. І знову тяжіння автора до тематики Середньовіччя, знову комплексні номінуючі форми титулованості, що виступають унікальним елементом в мозаїці культурно-мовної специфіки К. С. Льюїса.

Таким чином, поетонімосфера досліджуваного циклу повістей акумулюють ряд мультикультурних ознак як у формальному своєму представленні, так і у змістовному наповненні. Визначення культурної основи проаналізованих пропріальних одиниць сприяє окресленню найсуттєвіших рис авторських ідентичності та світогляду, а декодування в цих поетонімах біблійних та хронотопічних алузій дозволяє знайти належні відповіді на поставлені Льюїсом смислові завдання та отримати більш повну картину виражальних можливостей антропоетонімів повістей.

Література

1. Системы личных имен у народов мира / [редколлегия : Р. Ш. Джарылгасинова, М. В. Крюков (отв. ред.) и др.]. – М. : Главная редакция восточной литературы изд-а “Наука”, 1989. – 383 с.
2. Cuthew L. M. Fantasy, Morality and Ideology : A Comparative Study of C. S. Lewis’ *The Chronicles of Narnia* and Philip Pullman’s *His Dark Materials* [Electronic resource] / M. L. Cuthew. – Available from : <http://www.etheses.bham.ac.uk/1447/1/Cuthew06MPhil.pdf>.
3. Egoff S. A. Thursday’s Child : Trends and Patterns in Contemporary Children’s Literature / S. A. Egoff. – Chicago : American Library Association, 1981. – 323 p. – ISBN-10 : 0838903274, ISBN-13 : 978-0838903278.
4. Harrington D. J. The Gospel of Matthew / D. J. Harrington. – Collegeville : The Liturgical Press, 1991. – 449 p.

5. Hinten M. D. *The Keys to the Chronicles : Unlocking the Symbols of C. S. Lewis's Narnia* / M. D. Hinten. – Nashville, Tennessee : Broadman & Holman Publishers, 2005. – 117 p.
6. Reynolds K. *Children's Literature in the 1980s and the 1990s* / K. Reynolds. – Plymouth : Northcote House Publishers Ltd., 1994. – 112 p. – ISBN-10 : 0746307284, ISBN-13 : 978-0746307281.
7. Lewis C. S. *Prince Caspian // The Chronicles of Narnia* / C. S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 311–418.
8. Lewis C. S. *The Horse and His Boy // The Chronicles of Narnia* / C. S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 199–310.
9. Lewis C. S. *The Last Battle // The Chronicles of Narnia* / C. S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 665–767.
10. Lewis C. S. *The Lion, the Witch and the Wardrobe // The Chronicles of Narnia* / C. S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 107–198.
11. Lewis C. S. *The Silver Chair // The Chronicles of Narnia* / C. S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 543–664.
12. Lewis C. S. *The Voyage of the Dawn Treader // The Chronicles of Narnia* / C. S. Lewis. – London : HarperCollins Publishers, 2010. – P. 419–542.
13. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. – Available from : <http://www.etymonline.com>.
14. *The Oxford English Dictionary : being a corrected re-issue with an introduction, supplement, and bibliography of A New English Dictionary On Historical Principles* / [The Philological Society]. – Oxford: The Clarendon Press, 1961. – V. IV (G). – 532 p.

Summary

The article in question deals with the multicultural basis of the anthroponyms in “The Chronicles of Narnia” by C. S. Lewis. The main emphasis has been made on the cultural features of the poetonyms denoting human beings, their imagery potential and the role in highlighting the author’s concept of the work.

PROFESSIONAL COMMUNITY, LANGUAGE CULTURE AND STANDARDS

Honnerová Barbora

University of Žilina in Žilina, Slovakia

1. Introduction

The common and special communication has become the centre of attention not only of scientists but of real users, too. The development of society has also been reflected in language, substantial changes have occurred in the language competence and the relations of written and oral communication which are realised by standard language have got closer. The language condition, meaningful and systematic interest in language in practice, language education and respect in the society are the preconditions for improving language culture, dynamic development of language and strengthening its national and representative function.

The special communication forms the substantial part of work of everyday communication specialists. A lot of terms have lost their specificity, they have become the normal part of the common communication. The active and effective terminological and determinological processes are ongoing, the terms and words are migrating from one to another terminological area, they are losing their original meaning and taking a new one. As a consequence of a considerable scientific and technical development, the special communication has increased its importance. At present it forms more than 80% of information spread by new mass media.

The cooperation linguistics, psychology and sociology (social studies) formed the essentials for the identification of a specific language user. Who is he/she? What society is he/she part of? What value does he/she see in language? Is a good command of a native and foreign language a matter of prestige for him/her? These are some of the questions we ask and look for answers to them if we want to find his/her relation to the language standard.

„We can define the language competence or natural mastery of language system and language for specific purposes as an ability to describe the units and structures of language, to produce new units and structures and to interpret the understood units and structures“[3, p. 3]. The ability to describe, produce, interpret and simulate is undoubtedly connected with the technical education and with innate intelligence.

The specialists communicate about the activities, processes, innovative problems and the need of new designations arisen in the concrete situations. The common and special language is under massive pressure of internationalization. The amount of internationalisms entering the language from English raises a lot of doubts about their usefulness. Mainly the linguists are afraid of the loss of „language purity“and emphasize the redundancy of the new means of expression or doublets. It might be advisable to rely on the language intuition of the professional community. Its members can find a new value in the means of expression, which can detail the term or extend the spectrum of usage.

The users of the special language present the results of their activities before professional community (workshops, lectures, conferences etc.) or in popular form before general public in mass media. The written texts are well-considered, prepared with rational aim. They have passed special and language review. A special attention is paid to oral presentation, too. If the authors want to reach optimal goal they prepare the contents, choose a convenient strategy and adequate means of expression. The high-quality lexicon, comprehensible for the audience is an inevitable condition for most of them.

The language has a *practical value* for the professional community. The needs of users include the needs to experience life, to widen the knowledge, to identify with a particular social group, to enlarge and popularize their learning and skills through the language. Their motivation to use standard language is connected with its *spiritual value*. The professionals are not closely concentrated and ruthless pragmatists. They form an entity which is a part of social group and has a common culture, territory, history, and they are identified and socialized within the bounds of a community. The awareness of a spiritual value of a language, mainly of a native language is an issue that primarily academic community deals with. Nowadays the language users can present the results of their activities abroad, can participate in postgraduate studies at foreign universities and confront themselves with foreign culture and mentality. In such situations they understand the spiritual dimension of language more intensively.

Do the users of special language participate in its cultivation? The condition of the development of sciences and technology asks questions connected with the *intellectualization of the standard language*. It is the level of language development when language speech becomes more accurate and it is able to express whole complexity of minds and their connection. In other words, it expresses strengthening of an intellectual aspect of language with the *language of science* being on the highest level of it. The language of science and technology respects three basic linguistic principles: *systematic nature, prescriptiveness and aesthetic requirements*. These are internal language principles which can be supplemented with general social principles and the accepted codification which is based on the language principles as a theoretical base.

The peculiarity of the development of terminology – its dependence on the development of the concrete science significantly influences the „*social life*“ of terms, creates problems in the standardization of terminology in the theoretical and practical aspects. This raises questions about the place of terminology in the structure of the contemporary language, about the fundamentals of terms as signs of special concepts, about the basic features of terms, tendencies of lexical-semantic development and lexis formation for specific purposes and phraseology.

The terminology is given a right of some independence in all its basic linguistic characteristics and tendencies of development. The independence results from the autonomy of the system as an integral unit with terminology inputs as a fundamental part.

If the terms are given the right of independence in their formation and development, there is a certain independence of linguistic criteria in their evaluation. In the field of term formation there are common tendencies leading to the maximum of specialization, the extension of regularity of word-formative morphemes and models for the expression of certain denotation and then creating one's own terminological word-formative lexicon. In the evaluation of correctness of formation of concrete terms or a whole terminological system it is necessary to overcome the common tendencies.

The language of science only uses the standard language in a way that is suitable for the practical needs of communication for specific purposes, first of all for its terminological vocabulary. If the word-formative formants are important for the semantic specialization of a term, they are used actively. In the case of need of using the formant which is not in the forming system of the existing language it can be taken from other sources (international fond) or it is formed artificially. This can not be qualified as an abnormality of standard or as a disharmony with standard. It is becoming a standard of the language of science which we can name „*professional variant of standard*“. The professional variant of standard combines the language of science as the peculiarity of the standard language with the structures of a standard language necessary for all its functional variants.

The professional variant of standard preserves and reflects previous historical conditions of loanwords, traditions, development of their usage in science and technology. A lot of them recede from the field of special communication. It is a naturally irreversible process which is connected with changing of generations and it is under the influence of general language standards. All the processes of contemporary scientific and technical movement are directly reflected in the formation of new terminology and in the complicated transformation of present terms and comprehensive terminological systems. The interactive processes of mutual influence of research methods lead to the synchronic usage of terms within other terminologies.

The contemporary processes of forming and functioning of terminological systems raise expressive demands on the terms, the users of specialized terminology, on the professionals who are concerned with practical questions of term formation. Here we can find the answer to the question about the influence of the professionals on the cultivation of a specialized language. The users of the language participate in the stabilization of the language system, they appreciate the necessity of its orderliness through the usage of a literary language in a correct way i.e. with respect to its codified standards. The problem rises in the codification of terms when a conflict starts in the terminological board between a codifier and a specialist concerning the practical usage of terms. The turbulent movement in the technical and scientific world brings demands on effective means of expression which spontaneously and naturally respond to new situations in all communication fields. For the reasons of communication economy there are often used professionalisms which were recently parts of substandard words. It is impossible to wait for the results of activities of the terminological boards for a long time, to wait whether they approve of the terms, codify the proposed terms and include them to the corresponding standards or change them completely.

2. Conclusion

The standard language has a very strong position. The circumspection (very often inadequate slowness) in the procedure of approval and incorporating new terms into standards and language system can be considered needless. The highly qualified specialists – non-linguists are aware of the importance of language. They are prepared to respect all the aspects which stabilize the standard language. They expect promptness, flexibility and high professionalism from the institutions which have the main say in the codification of terms. The professionals assume that the codification criteria are subject to change depending on the position of the „main codifier“. For the experts in the fields of science and technology it is complicated to enforce and establish subject-specific terms which do not describe detailed features, processes, equipment, etc. This situation calls for respect from the theorists-linguists to the professional public i.e. the respect to a large community that uses, cultivates and appreciates the language.

Literature

1. Bosák J. Kodifikácie a reálny jazyk // Jazyk a jazykoveda v pohybe, na počesť Slavomíra Ondrejoviča.- Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 2008.- P.240 – 244, 572 p.
2. Chomsky N.Aspects of the theory of syntax.- Cambridge, MA, MIT Press, 1965. -p.3. 251 p.
3. Dolník J. Jazykové sebavedomie // Slovenská reč.- Bratislava, 2003. Vol. 68, No.5, P.1 – 14.
4. Dolník J. Spontánne jazykové zmeny a kultivovanie jazyka // Jazykovedný časopis.- Bratislava, 1997.- Vol.48.- No.1, P.30 – 42.
5. Roelcke I. Die Fachsprachen.- Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1999.- 250 p. ISBN 3-503-94932-0.

Summary

The special communication forms a fundamental part of communication activity. The professional community perceives practical and spiritual value of language. The professionals have positive relation to language and try to cultivate it by using it consciously. From the linguistic point of view it is necessary to respect „professional variant of standard“. The codifiers have to work promptly, flexibly, without unnecessary delays. They have to bear well-founded suggestions from the professionals.

А. ГРИФИУС – «КРИТИК САМОГО СЕБЯ» В СОНЕТЕ «ANDREAS GRYPHIUS ÜBER SEINE SONNTAGS – UND FREITAGSSONETTE» ДЛЯ ОТОБРАЖЕНИЯ ВЛИЯНИЯ ПРОГРАММНОГО МАНИФЕСТА М. ОПИЦА «КНИГА О НЕМЕЦКОЙ ПОЭЗИИ» НА КОНКРЕТНУЮ ПРАКТИКУ СТИХА

Дакаленко О. В.

*Днепропетровский государственный институт
физической культуры и спорта*

Изначально, чтобы уяснить основную задачу теории как таковой и ее влияния на практическую зависимость от себя самой, нам кажется уместным представить мнение известного ученого-литературоведа Н. А. Гуляева о том, что «теория имеет дело со своеобразием писательского труда, особенностями художественного познания, его образной спецификой» [4,4].

В истории немецкого стихосложения (стихovedения) весомое место занял теоретический программный манифест «Книга о немецкой поэзии» („Buch von der deutschen Poeterey. 1624“) М. Опица. Сделаем акцент на том, что реформа М. Опица уже достаточно убедительно исследована и проанализирована, как, например, в отечественном (М. Л. Гаспаров), так и в немецком (Д. Бурдорф) литературоведении.

Итак, повторим, что основным теоретическим постулатом стал программный манифест М. Опица, родоначальника Первой Силезской школы «Книга о немецком стихотворстве/ поэзии», которая, как трактуется в литературоведческих штудиях – «явилась первой поэтикой, написанной на немецком языке, и представляет собой основной манифест новой школы; М. Опиц, опираясь на авторитет античных и ренессансных авторов, в том числе Скалигера и Ронсара, решительно отстаивал требования, продиктованные „разумом“ и „хорошим“ вкусом» [8, 237].

Все это заставляет думать о том, что поэт, создающий новоевропейскую поэзию Германии XVII века, должен быть эрудированным во всех отношениях – с точки зрения поэтики, риторики, стилистики, художественного текста, а главное виртуозно владеть метром, в свою очередь и ритмом для полной передачи в конструкции и образности стиха, динамики своего времени и мира поэтической гармонии барокко...

Крупный ученый-филолог М. Л. Гаспаров в своей книге «Очерк европейского стиха» справедливо отмечал, что «... и при Чосере и при Опице для перелома понадобился не короткий освоенный, а долгий, еще не освоенный размер – как бы стиховая целина. Здесь сразу пришла мысль организовать такой размер в стопы и сразу нащупалось ощущение, что в этих стопах долгим должен считаться тот слог, который понесет ударение» [1, 181]. С мнением видного ученого следует согласиться целиком и полностью. Со своей стороны добавим, что именно «александрин» (двенадцатисложник или 6-стп ямб) и был тем

параметром, вмещавшим в себя и эрудированность и техничность. Главное то, что стих делился «надвое», что может подразумеваться как две плоскости «диалога поэта» немецкого барокко XVII века с самим собой, где в субъективно-семантико-ритмическом споре рождалась определенная истинная точка зрения равно как и разграничении эмблематических, тематически выдержанных и совершенных мыслей.

Нам кажется, что путь немецкой силлабо-тоники XVII века суть «твердая ступень» познания мира поэтической гармонии вообще. Поэтому будучи увлеченным знаниями иноязычных литератур (включая греческую и латинскую поэзию) М. Опиц, буквально, «перерабатывал» их в нечто стимулирующее, именно то, что могло бы влиться в немецкий культурный контекст и пустить там свои корни. Именно поиск себя, как поэта заставил М. Опица задуматься о теоретической «матрице-основе», наиболее употребительной поэтической терминологии, примерах и прочем, ибо поэт стремился через античные законы построения стиха уловить главную ноту и задачу поэзии, прочно укоренить ее гуманистические начала в человеческом разуме равно и в поэтическом, чтобы само мировосприятие поэта было подготовлено для точного отображения в определенных рамках стиха.

После всего вышеупомянутого мы приходим к определенному практическому подтверждению. В качестве штудийного анализа рассмотрим один из поэтических памятников такого серьезного корифея как А. Грифиус. Мы однозначно уверены, что А. Грифиус находился под влиянием М. Опица, и очень продуктивно с формальной стороны и со стороны содержания также, хотя он (А. Грифиус) выискивал какие-то свои «барочные пути». Сославшись на такого рода сложные категории, мы остановимся на сложной стихотворной форме – как сонет, именно сонет А. Грифиуса с критикой себя самого – („*Andreas Gryphius über seine Sonntags – und Feiertagssonette*“) [7, 82]. Заманчивое и необычное заглавие дает повод думать о том, что само стихотворение написано на основе каких-то осознанных поэтом теоретических норм и фабул.

Перед нами «александрийский стих», излюбленный стихотворный тип А. Грифиуса. М. Опиц упоминает о том, что «...наш язык (немецкий – О. Д.) не может быть приведен к такой краткости, как французский, и поэтому мы и можем и должны сохранить александрийские стихи на месте греческих, как это имеют обыкновение делать и нидерландцы» [2, 462]. Что же пишет и сохраняет А. Грифиус в своем сонете: I ктр (*Umringt mit höchster Angst, verteuft in grimee Schmerzen, // Bestürzt durch Schwert und Feur, durch liebster Freunde Tod. // Durch Blut verwandter Flucht und Elend, da uns Gott // Sein Wort, mein Licht, entzog; als toller Feinde Scherzen*). Перед нами строфа сонета – I-й катрен с рифмовкой (АВВА) – классический тип – плюс четкое структурное расхождение ударений в строках. В подтверждение последнего, мы построочно представим схемную фактуру катрена:

1. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ // ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ж. рифма 1.
2. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ // ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ м. рифма 2.
3. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ // ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ м. рифма 3.
4. ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ // ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ ж. рифма 4.

Первая и четвертая строки имеют женскую рифму (женское окончание), вторая и третья строки – мужскую (мужское окончание), где, как писал М. Опиц: «женский стих имеет тринадцать, мужской двенадцать слогов, как и ямбический триметр. Но шестой слог в александрийском стихе должен всегда иметь цезуру, или перерыв и паузу после односложного слова, либо же ударение в слове должно падать на последний слог» [2, 471]. Все теоретические правила, на примере I-го катрена соблюдены А. Грифиусом. Здесь наблюдается нами принцип единения содержания и формы, и наоборот, так как А. Грифиус следует классической традиции построения сонета. По данному поводу исследователь Л. Тимофеев справедливо отмечает, что «...сонетная традиция „налагает запрет“ на все, что идет во вред художественной полноценности поэтического текста, стремясь к одному – к максимальной выразительности, способности нести максимум информации, то есть к высочайшему совершенству» [6, 40]. Мы предполагаем, что все звуковые элементы сонета (катрены и терцеты) не допускают небрежностей эвфонического характера – «паразитической звукописи» или злоупотребления столкновений гласных, и, вообще неблагозвучия. Встречаются ли эти аспекты в сонете А. Грифиуса? В ответе на данный вопрос мы попытаемся соразмерить семантический ход его мысли, построения лексических единиц в «скобках» формальной структуры.

Расположение звуков в строфе равно как и ударение – точное. Цезура после шестого слога – это пауза в «образном умствование» поэта, ибо зачастую А. Грифиусом движет некий элемент прециозности его барочного повествования, иногда заметна его фразовость, даже эмоциональный всплеск или чувственный наплыв. Но интересен и тот факт, что А. Грифиус, чтобы подчинить слог структуре построения 12-ти сложного объема, «играет» лексическими единицами. Например: чередование предлога *durch* (Akk. / через, сквозь, по) троекратно; 2, 3 стр (I-й ктр) – усиление эмоционального ракурса и подстановка соответственных семантических денотатов; после них следует 2 стр *durch Schwert* (меч) und *Feuer* (огонь). Как некая доминанта, над этими словами находится денотат *Angst* (страх) 1 стр I ктр, ниже 3 стр *Flucht* (бегство), где *Flucht* перед собой имеет некую стремительность описательного толка (*durch Blut verwandter* / зд. конт: через ниспосланных кровью).

Из таких новаций мы получаем образно-семантическую эмблему, заметив, что такие существительные находятся в первой части катрена, то есть до основной цезуры (введение в основную тему сонета). Структура эмблемы (вокруг эмблемы следует **представить себе** внутреннюю и внешнюю «орбиты» движения времени, или «эллиптический облик») такова:

Schwert   Angst   Feur

Flucht

Эмблема такого вида показывает, что основная тема сонетов А. Грифиуса – это хаос, война и идея образной иллюзии мышления относительно мира приходящих ситуаций в определенную эпоху, где Человек – все равно пройдет (durch liebster Freunde Tod / через «хорошую» смерть друзей). Это сравнение – «эпитет-диагональ» как ни странно, не прилагательное (liebster), а существительное во множественном числе (Freunde + Tod / друзья смерти), подконтекстуальная фабула: дьяволы, нечистая сила, то есть обратный смысл. И защитой от всех будет 3 стр Gott (Бог) – антипод распространенному сравнению, в данном случае – смерти (Tod). Параллельно «эпитетальному сравнению», его части Freunde, нами наблюдается схождение в окончании 4 стр (als toller Feinde Scherzen / как безумная вражеская шутка), в переносном значении – издевательство нечистого духа. В добавление ко всему прочему вмешивается I стр (grüne Schmerzen / злостные, яростные боли). И I стр Schmerzen и IV стр Scherzen – женские рифмы или формалистически-содержательный метод структурно-линейных градаций, влияние слогового перемещения на экстатический и эмфатический план семантики стиха в целом. Такими приемами А. Грифиус помогает читателю с точки зрения конструктивного воззрения на стих, войти в свой художественный мир поэзии, который отчетлив и гармоничен. Как выразился М. Опиц: «...поэтам не только можно придумывать новые слова, которые обыкновенно бывают эпитетом и состояются из других слов, но это, в случае умеренного употребления, придет стихам особую привлекательность» [3, 149]. Примечательно уже то, что первая и вторая тезы, I и II ктр не только дополняют друг друга, но и синтезируют друг друга, хотя контекстуально зависят от смыслового хода рифменных построений, вносящих словесной графикой итогово-смысловой актант конечной рифмы. Здесь напрашивается экстремальный вывод о главном – мире XVII века в Германии с его символикой – жизни и смерти, вечного и мгновенного. Итак I ктр I стр Schmerzen, 4 стр Scherzen / II ктр I стр Herzen, 4 стр Herzen I ктр; I ктр «жизнь - смерть», II ктр «вечность - мир». Следует упомянуть, что этот актант А. Грифиус использовал в сонете („Schluß des 1648-sten Jahres“). I ктр I стр Schmerzen, 4 стр Herzen; 2 ктр I стр Scherzen, 4 стр Herzen – или сонет („Menschliches Elende“) I ктр I стр, 4 стр Herzen; 2 ктр I стр Scherzen, 4 стр Herzen.

А. Грифиус на первое место тезы ставит денотат Scherzen, как функциональный элемент восприятия стиха, например: II ктр цитируемого сонета повествует о том, что (1. Als falscher Zungen Neid drang rasend mir zu Herzen, // 2. Schreib ich, was itzt kommt vor; mir zwang die scharfe Not. // 3. Die Federn in die Faust. Doch Lästermäuler Spott // 4. Ist als der erste rauch um hell entbrannte Kerzen.) [7, 82].

Нами во 2-м катрене наблюдается контекстуально-зависимая микрострофа и антистрофа: 1 стр Als falscher Zungen Neid – зависть, слетевшая со злого языка, плюс 2 стр Die Federn in die Faust – перо для письма, зажатое в кулак. Данный тезис завуалирован: 1 стр (см. выше) – углубленное изучение и реализация языка, стремление к совершенству и 2 стр (абсолютный винительный) – грамматический прием для демонстрации одержимого «теоретическим наплывом» немецкого поэта, который передает совершенное и неразрушимое слово. Поэтому I стр /начало/ путь к рифме, зависимой от самого начала по контексту – Herzen (сердца); 3 стр начало – аналогичный путь к рифме, концу строфы и опорных точек для смыслового ввода всего катрена, как определенного рода художественного микротекста-дискурса. Или 4 стр (см. контекст выше) – это то, что (есть первый дым вокруг только что сгоревших свечей. Пер. наш – О. Д.).

Исследователь А. О. Субботин полагает, что в «ряде художественных текстов могут быть представлены концепты, которые объединяются инвариантным, личностным смыслом, выражающим мнение и знание индивида о каких-либо реалиях действительности. Такие инварианты личностных смыслов можно считать смысловыми универсалиями определенной концептуальной системы. Наряду с ними возможно и выделение доминантных смыслов художественного текста» [5, 43]. Доминантные смыслы в сонете А. Грифиуса самостоятельные, если исходить из равности 1,2 ктр и зависимы, то есть 1,2 стр плюс синтез – два последних терцета (секстеты), так как синтез – это вывод общей сонетной фабулы и своеобразный ввод в соответствующий новый образ концепта, вновь создающегося концепта образности индивида. Концепт же нами рассматривается несколько своеобразно на уровне семантического сопоставления лексики и выстраивания системно-экспрессивной образной цепи: это Neider (завистники); Wind (ветер); Regen (дождь); Frucht (плод); Ros (роза); Dornen (шипы, колючки); Baum (дерево); Äst (ветки, сучья); Luft (воздух); Kern (косточка, ядро, суть); Erd(e) (земля).

Логическая смыслообразная цепь, начиная от первого денотата, являет собой схему земных образов, окружающего мира – одним словом – поэтически гармоничное отображение жизненной действительности, ибо последний символ концепта – Erde (земля). Данные «графические рисунки» наводят на мысль о земном рае, который, наверняка, хранится в подсознательном воображении человека, его внутреннем «белом свете», хотя есть и противопоставление, например, негативный денотат Neider (завистники). Поэт выводит негативную семантическую доминанту из тезы, соединяя смыслообразное смешение синтеза и тезы, например, катрены: I ктр Elend (нищета); Schmerzen (боль); Scherzen (зд. конт: злая шутка); 2 ктр Lästermäuler Spott (зд. конт: клеветническая насмешка). Последний денотат – лидер, так как он, как давящая каверза, возникает над образно-логической цепью, и, орудуя этой цепью при помощи своей негативной «холодности». Этот эпитет так же выделяется в сонете некой отрицательной звукописью, потому что перегласовка звуков [e:] (ä, a) и произносимость всей фразы говорит о недоброжелательности и, в конечном итоге, лексические части

секстета демонстрируют своим обликом эллипс человеческой гармонии, ибо они (слова) даже и на «смертном одре» вдохновляют на жизнь (So was ihr unterdrückt wird, wenn ihr tot seid; leben 3 стр II трц).

Жизнь в понимании А. Грифиуса – «простые слова», упорядоченные в контексте, что составляют единый отзвук эха своего времени: (черное – Теза) и (белое – Синтез), то, что дает повод поразмышлять об искреннем вдохновении... Каноны данного сонета «графически-картинные», хотя присутствуют и звукообразные универсалии.

В заключение мы можем сделать вывод о том, что, даже если взять рифмовки I и II ктр (Теза) и лексемы их контекста в добавлении и «секстет-резюме», то они есть логические дополнения друг друга, и они могут быть прамбулой патриотической теме, где денотаты – это «кодекс мыслей» о том, о чем вообще намеревался повествовать мастер этого жанра – А. Грифиус, то есть сонетах «солнечных и праздничных дней» (см. заглавие сонета выше), о чем, собственно, повествовал и М. Опиц.

Глубоко осмысленные теоретические концепции М. Опица строго доразвивались, подвергались практической аналитике, отображались в барочно-поэтическом мировоззрении равно как и осознанной барочно-своеобычной индивидуальности А. Грифиуса.

Литература

1. Гаспаров М. Л. Очерки истории европейского стиха. / М. Л. Гаспаров / [отв. ред. Н. К. Гей]. – М.: Наука, 1989. – 304 с. (АН СССР, Ин-т мировой литературы им. А. М. Горького)
2. Литературные манифесты западноевропейских классицистов / [под ред. Н. П. Козловой]. – М.: Изд-во Московского университета, 1980. – 624 с.
3. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы / Д. С. Лихачев. [3-е изд.]. – М.: Наука, 1989. – 120 с.
4. Словарь литературоведческих терминов./ [ред. – сост.: Л. И. Тимофеев и С. В. Тураев]. – М., «Просвещение», 1974. – 509 с.
5. Субботин А. С. О поэзии и поэтике. / А. С. Субботин. – Свердловск, Средне-Уральское кн. изд-во, 1979. – 192 с.
6. Тимофеев Л. И. Слово о стихе: Монография. / Л. И. Тимофеев. – М.: Советский писатель», 1987. – 424 с.
7. Deutsche Gedichte: In 2 Bd. / Ausgewählt und eingeleitet von K. Krolow. Bd. 1. – Berlin: Insel, 1987. – 486 S.
8. Lexikon deutschsprachiger Schriftsteller von den Anfängen bis zur Gegenwart: In 2 Bd. [hrsg G. Albrecht, K. Böttcher, H. Greiner-Mai, P. G. Krohn]. – Bd. 1. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1976. – 660 S.

Summary

This article is devoted to the consideration of theoretical features of the program manifesto of M. Opitz „The Book of the German Poetry“ especially for its reflection of a concrete practice of a verse.

A. Gryphius from his technical and constructive side appears as an erudite person and a poet in position of poetics, rhetoric, stylistics; he is a famous master of metre, rhythm and philosophy of his time, reproducing with the construction and imaginary of a verse the time dynamic and the world of poetical harmony.

УДК 811'33'42

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ВИМІР ПЕРЕКЛАДУ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОСІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЇ Р. КІПЛІНГА "IF")

Дерік І.М.

*Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського"*

Сучасна транслатологія пройшла довгий шлях від середньовікової парадигми у працях неоплатоників і схоластів, де на перший план висувалось "Слово творця", тим самим постулювалась не людська, а божа природа міжмовних перетворень-перекладів, до авторських літературних шедеврів періоду 17-20 ст., коли роль творчої особистості перекладача якнайповніше розкривалась у передачі національно-культурної самобутності оригіналу (переклади Вольтера, Дідро, О.С. Пушкіна, М.Ю. Лермонтова, Т.Г. Шевченка тощо).

На початку 20 ст. у царині досліджень із перекладознавства відбувся зсув акценту з постаті перекладача на текст оригіналу як об'єкт перекладу, а роль перекладача у так званій текстоцентричній парадигмі зводилась до вдалого підбору мовного і мовленнєвого інструментарію для відтворення потенціалу вихідного тексту. Абстрагування від індивідуальних особливостей перекладача дозволяло виявити певні закономірності перекладацької діяльності, перекладацькі універсалії. Переклад розумівся вже не як стихійний творчий процес, а як певний алгоритм дій, за допомогою яких аутентичний текст вихідною мовою поступово перетворювався на транслат, новоутворений самобутній текст мовою перекладу. Тоді ж було сформовано нові вимоги до якісного перекладу – дотримання принципів адекватності, еквівалентності і тотожності та норм мови перекладу.

Так званий філологічний метод всебічного аналізу тексту був розроблений для перекладу художніх текстів, що не дозволяло теорії перекладу того часу здійснити широкі узагальнення для стратегій і тактик перекладу та поширити їх на переклад інших функціональних типів текстів. Проте, як з'ясувалось згодом, саме у царині художньої словесної творчості, белетристики у її первинному широкому розумінні виявились найбільші протиріччя і труднощі перекладу внаслідок яскравої жанрової та індивідуальної авторської специфіки вихідних художніх творів. До проблем літературного розмаїття додалися також типологічні відмінності неблизько споріднених мов (романської, германської, слов'янської мов), що зробило транслатологію дійсно міждисциплінарною наукою з міцними зв'язками з літературознавством, філософією, історією, загальним і зіставним мовознавством, а з появою дискурсології як самостійної галузі знання і з останньою.

Усе це зумовило потребу в логічних теоретичних перекладознавчих концепціях, у рамках яких усі надбання тогочасної теорії та практики перекладу могли бути певним чином організовані та упорядковані. Провідною концепцією 30-х років 20-го ст. була концепція повноцінності перекладу О. В. Федорова, яка фактично спиралась на досвід філологічного підходу до художнього тексту, що формувався на протязі попередніх 150 років [10]. Згідно з цією концепцією, якість перекладу залежить від перекладача лише у тій мірі, у якій він може вірно відтворити наявні в мовах закономірності. Текст тлумачиться лише як джерело мовних засобів, антропоцентричний фактор залишається на периферії концепції і є побічним, оскільки кількість перекладачів художньої літератури обмежена і конкуренції між різними персоналіями у цій сфері майже немає.

Зміна векторів у зарубіжному і радянському перекладознавстві відбулась у 50-60-і роки 20-го ст. Спочатку Ю. Найда, а згодом і О.В. Федоров відчули наукову неминучість антропологічного підходу як реалізації нової теоретично-дослідницької парадигми [11;10]. Згідно з новою концепцією динамічної еквівалентності, основним критерієм еквівалентності перекладу оригіналу, мірилом якості і вірності здійсненого перекладу визначались тотожність реакцій реципієнтів на оригінальний текст та його переклад. У рамках цієї концепції перекладач є експертом та ініціатором тих лінгвокультурних поправок, які необхідні для забезпечення рівності реакцій. Уперше особливості та типові властивості текстів не враховуються як суттєві. Саме абсолютний характер антропоцентризму концепції Ю. Найди обумовив її універсалізм: концепція виявилась придатною для будь-якого перекладу та типу тексту [11].

У 70-80 рр. 20-го ст. у світовому перекладознавстві відбулась нова революція поглядів – Х. Фермеер і К. Райс започаткували теорію "скопос" [12]. У рамках цієї теорії переклад вивчається у контексті теорії діяльності, у якій є прагматична мета (скопос). Перекладацький процес спрямований на втілення цієї мети, при цьому критерієм якості здійсненого перекладу є адекватність мети, а еквівалентність як відповідність тексту перекладу текстові оригіналу відступає на задній план. Таким чином, перекладом може вважатись будь-який, навіть

найвіддаленіший аналог оригіналу, отже зміст поняття "переклад" значно розширюється. Вирішальним компонентом перекладацької моделі "скопос" є антропологічний фактор: скопос завдається замовником, здійснюється перекладачем і контролюється споживачем, саме ця тріада забезпечує процес перекладу на всіх етапах, досягаючи консенсусу щодо адекватності скопосу. Очікуваним наслідком такого розуміння перекладу є усвідомлення необхідності професійних етичних рамок, за відсутності яких домовленість сторін щодо скопосу може перетворитись на змову. У роботах К. Норда зазначається важливість професійної відповідальності перекладача як передумови здійснення адекватного перекладу [13].

На більш сучасних етапах розвитку транслатології відбувся передбачений синтез надбань антропоцентричного і текстоцентричного підходів до перекладу. Так, у теорії гармонізації Л.В. Кушніної центральним є поняття перекладацького простору, у якому відбувається породження гармонічного тексту й аналізуються параметри цього тексту [8]. Гармонію дослідниця визначає як систему поглядів перекладача, сформовану на засадах індивідуально-образного осмислення перекладацької картини світу, що виникає під впливом нового просторово-часового буття тексту перекладу, залученого до сукупності численних смислових перетворень, і саме у цьому проявляється антропоцентризм.

Антропоцентричний і текстоцентричний підходи взаємно доповнюють один одний – антропоцентричні погляди на процес перекладу не є повними без поняття "тексту" як продукції перекладача, текстоцентричні погляди не можуть не враховувати людський фактор. Провідна діяльнісна парадигма вивчення перекладу має синергетичний характер: поєднуючи два різні підходи до перекладацького процесу, вона створює умови для розроблення продуктивних дидактичних моделей для навчання перекладацької майстерності та вдосконалення методики підготовки фахівців із перекладу.

Дослідження специфіки перекладу поетичних творів здійснено у рамках діяльнісної концепції перекладу з урахуванням нових тенденцій, зокрема нової класифікації текстів, орієнтованих на переклад, запропонованої І.С. Алексєєвою [1;2]. Релевантними класифікаційними параметрами різних функціональних типів є такі: комунікативне завдання і вид текстової інформації, характер реципієнта і характер джерела, об'єктивний ступінь потенційної можливості перекладу тексту. Відповідно до цієї класифікації поетичні твори є найскладнішими для перекладу через можливість нетотожності тлумачення створюваних поетичних образів автором і різними перекладачами. Але саме це робить такий матеріал найбільш продуктивним і перспективним для дослідження.

Актуальність дослідження засвідчується великою кількістю робіт, присвячених вивченню проблем транслатологічної класифікації текстів (роботи І.С. Алексєєвої, Ю. Найди, Х. Фермеєра, К. Райс) [1;11;13], різних перекладацьких концепцій і теорій (наукові розвідки Л.В. Кушніної, О.В. Федорова) [8;10], аналізу особливостей художнього перекладу (праці Л.Г.Бабенко, В.А. Богданова, Н.Р. Денисюка, Л.В. Краснової, П.І. Копанєва, Л.А. Міщенко) [3;4;5;6;7;9].

Новизна дослідження у тому, що уперше зіставлення різних перекладів відібраних поетичних творів проводиться відразу по двох позиціях: прагматичний аспект сприйняття поетичних образів (тотожність реакцій реципієнтів у рамках антропоцентричного підходу) та еквівалентність відтворених у перекладі образів прототипним образам оригіналу (збереження змістового та образного потенціалу тексту у рамках текстоцентричного підходу).

Об'єктом дослідження є процес перекладу поетичного твору, що розглядається у рамках діяльнісного підходу, предметом – способи відтворення поетичних образів у перекладі з визначенням перекладацьких універсалій і авторських особливостей. Методологічний апарат дослідження складався з методів критичного аналізу літературних джерел, лінгвістичного аналізу оригінального тексту і перекладів, зіставного аналізу перекладів російською та українською мовами та методу кількісних підрахунків.

Матеріалом дослідження слугували тексти англійської поезії Р. Кіплінга "If" та її перекладів російською і українською мовами (переклади "If" українською мовою у редакції М. Стріхи, В. Стуса, Є. Сверстюка [17], переклади "If" російською мовою у редакції С. Маршака, М. Лозинського, В. Корнілова, А. Грібанова) [18].

Мета дослідження – з'ясувати ступінь вмотивованості стратегій і способів перекладу поетичних образів творчою особистістю перекладача, його баченням твору і визначити роль типологічних відмінностей мов при перекладі на неспоріднені мови (з англійської на російську та українську). Відповідно до цього було сформульовано такі завдання:

- здійснити лінгвістичний аналіз оригінального англійського поетичного твору і описати засоби, що є найбільш релевантними для реалізації авторської ідеї;
- дослідити тексти перекладів на предмет виявлення провідних способів і стратегій відтворення виразових засобів оригіналу для збереження прагматики вихідного тексту;
- зіставити тексти перекладів російською і українською мовою для визначення спільних і відмінних способів і стратегій перекладу для кожної мови перекладу;
- враховуючи типологічні відмінності російської та української мов, виокремити загальні перекладацькі універсалії, що є спільними для всіх перекладів;
- схарактеризувати ступінь експресивно-емоційної насиченості поетичного твору у перекладах різної редакції.

На думку О. Зверева, поезія Р. Кіплінга "If" є своєрідним маніфестом етичних категорій, адресованим нащадкам, "заповітом" новим генераціям англійців. Це була водночас сповідь покоління війни, скаліченого, знедоленого, скривдженого.

За результатами здійсненого лінгвістичного аналізу можна зазначити наступне:

- твір має явно виражений апелятивний характер, про що свідчать такі лексичні й граматичні особливості, як поширеність дейктиків 'you'/'your' (20%),

домінування умовних речень (40%) і імперативів (20%), висока концентрація модального дієслова 'can' відносно інших дієслів (20%);

– у творі неособові форми дієслова домінують над особовими (інфінітив – 45%; герундій – 35%; особові форми дієслова – 20%); дієслівні форми (60%) превалюють над іменними (40%);

– образний ряд твору визначається вивіреністю, конкретністю, стислістю. Кількість емоційно-насиченої і стилістично забарвленої лексики є помірною. Із стилістичних і виразових засобів домінуючими є дієслівні та іменникові розгорнуті метафори (напр.: "*If you can meet with Triumph and Disaster/ And treat those two impostors just the same*"; "*If you can make one heap of all your winnings*") (25%), фразеологічні звороти (напр.: "*And risk it on one turn of pitch-and-toss*") (35%), також наявні антономазії (напр.: '*Triumph*', '*Disaster*', '*the Will*') (10%), антитези (напр.: "*If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you...*") (5%), гіпербола (напр.: "*Yours is the Earth and everything that's in it*") (5%), епітети (напр.: "*the unforgiving minute*") (5%), паралелізм (напр.: '*If + you+can+V+when +N+V*') (10%), відокремлення (напр.: "*And – which is more – you'll be a Man, my son!*") (5%).

– потужним виразовим засобом стає ритм у поєднанні з римою, наявність цезури та пірихію, посилені фонографічним засобом асонансу, саме завдяки цьому вдається уникнути монотонності викладу і не уподібнити вірша до проповіді. Переважають короткі, одно-двоскладові слова.

За результатами аналізу перекладів російською мовою було визначено такі закономірності і відмінності у способах перекладу:

– характер вірша обумовив вибір назви перекладачами – за допомогою повної перекладацької відповідності – "*Если...*" (60%), за допомогою контекстуальних аналогів – "*Когда...*" (20%), "*Заповедь*" (10%), інші назви (10%);

– лексико-граматичні характеристики віршованого твору передані повною мірою із застосуванням стратегії компенсації:

- сполучення дейктиків 'you'/'your' з дієсловом відображені у перекладі трьома способами: за допомогою граматичного еквівалента – шляхом використання особового займенника 2-ої особи однини "*ты*"/"*твой*" (50%) у поєднанні з дієсловом, за допомогою функціональної заміни – уживанням дієслова у формі теперішнього часу другої особи однини (25%), уживанням наказового способу другої особи однини (25%);
- англійський імператив відтворено за допомогою граматичного еквівалента – дієслівних форм наказового способу другої особи однини (100%);
- умовні речення (*Conditionals*) представлено у перекладі частково підрядними реченнями умови з дієсловом у формі частково дійсного (50%), частково наказового способу (50%);
- модальне дієслово 'can' замінено у перекладі на лексико-граматичні аналоги "*сумеи*", "*сможешь*", "*можешь*"; "*умеи*" (100%);

- інфінітив відтворюється як неозначена форма дієслова (60%) або як імператив (40%), герундій піддається функціональній (55%) чи контекстуальній заміні (45%) і відтворюється як іменник (100%) (напр.: "...(can) make allowance for their doubting too...". Переклад М. Лозинського: "И маловерным отпусти их грех..."; "...and not be tired by waiting...". Переклад А. Грібанова: "Умей не раздражаться ожиданием...";
– стилістичні особливості оригіналу відтворено у перекладі повною мірою зі застосуванням стратегій компенсації, експлікації та конвергенції:
- дієслівні та іменникові розгорнуті метафори відтворюються у такий спосіб:
  - а) розгорнутими метафорами без змін образів (напр.: "If you can dream and not make dreams your master". Переклад М. Лозинського: "Умей мечтать, не став рабом мечтанья...")(20%);
  - б) розгорнутими метафорами зі змінами у змісті образів (напр.: "If you can dream and not make dreams your master". Переклад С. Маршака: "И если ты своей владеешь страстью,/ А не тобою властвует она..."; "If you can meet with Triumph and Disaster/And treat those two impostors just the same". Переклад С. Маршака: "И будешь тверд в удаче и несчастье,/ Которым, в сущности, цена одна..."; "If you can fill the unforgiving minute/ With sixty seconds' worth of distance run". Переклад В. Корнілова: "Когда трудом ты каждый миг наполнил/ И беспощадность Леты опроверг...") (35%);
  - в) розгорнутими метафорами, що базуються на перефразуванні метафор вихідного тексту (напр.: "If you can meet with Triumph and Disaster/And treat those two impostors just the same". Переклад М. Лозинського: "Равно встречай успех и поруганье,/ Не забывая, что их голос лжив")(англ.: 'impostor' – "лжець"); "If you can dream and not make dreams your master". Переклад А. Грібанова: "Умей мечту держать в повиновенье...")(45%);
- фразеологічні звороти передаються за допомогою фразеологічних еквівалентів (напр.: "If all men count with you..." Переклад М. Лозинського: "Пусть все в свой час считаются с тобой..."; "When all about you are losing theirs... (losing their heads)". Переклад С. Маршака: "Когда теряют головы вокруг..."; "...risk it on one turn of pitch-and-toss..." Переклад В. Корнілова: "...на орла и решку/ Поставить все...")(35%) і аналогів (напр.: "If you can keep your head...". Переклад М. Лозинського: "Владей собой..."; "...and start again at your beginnings/ And never breathe a word about your loss..." Переклад А. Грібанова: "...И без ненужных слов начатъ с нулей...")(65%);
- антономазії вихідного тексту зберігаються у перекладі у 20% прикладів (напр.: "And – which is more –you'll be a Man, my son!" Переклад А. Грібанова: "И, что важней, ты Человек, мой сын!"; переклад В. Корнілова: "И – более того – ты Человек!"; "Except the Will, which says to them: 'Hold on!" Переклад М. Лозинського: "И только Воля говорит:

Иди!"); у 80% антономазія не відтворюється у перекладі внаслідок застосування стратегії нейтралізації (напр.: *"Except the Will, which says to them: 'Hold on!'"* Переклад С. Маршака: *"И только воля говорит: 'Держись!'"*; *"If you can meet with Triumph and Disaster"* Переклад С. Маршака: *"И будешь тверд в удаче и несчастье"*; Переклад М. Лозинського: *"Равно встречай успех и поруганье"*);

- антитези відтворюються у перекладі у 15% прикладів (напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you..."* Переклад В. Корнілова: *"Когда ты тверд, а все вокруг в смятенье,/ Тебя в своем смятенье обвинив..."*; *"If you can trust yourself when all men doubt you..."* Переклад В. Корнілова: *"Когда уверен ты, а все в сомненье..."*; у 85% прикладів антитези не передаються, а піддаються перефразуванню, що засвідчує реалізацію стратегії нейтралізації (напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you..."* Переклад М. Лозинського: *"Владей собой среди толпы смятенной, Тебя клянущей за смятенье всех..."*; переклад А. Грібанова: *"Сумей, не дрогнув среди общей смуты, Людскую ненависть перенести..."*);
- гіпербола зберігається в перекладі в 98% прикладів (напр.: *"Yours is the Earth and everything that's in it..."*. Переклад А. Грібанова: *"Сумеешь – и Земля твоя по праву..."*; переклад С. Маршака: *"Земля – твое, мой мальчик, достоянье!"*; переклад В. Корнілова: *"Тогда, мой сын, Земля твоя – запомни!"*; *"If you can force your heart and nerve and sinew/To serve your turn long after they are gone,/And so hold on when there is nothing in you..."* Переклад М. Лозинського: *"Умей принудить сердце, нервы, тело/ Тебе служит, когда в твоей груди,/Уже давно все пусто, все сгорело..."*); у 2% прикладів гіпербола вживається в іншому місці внаслідок стратегії компенсації (напр.: переклад М. Лозинського: *"Верь сам в себя, наперекор вселенной..."*);
- епітети відтворюються як необразні атрибути, тобто піддаються нейтралізації (100%) (напр.: *"If you can fill the unforgiving minute"*. Переклад М. Лозинського *"Умей наполнить каждое мгновение"*; переклад В. Корнілова: *"Когда трудом ты каждый миг заполнил..."*; переклад А. Грібанова: *"Свой каждый миг сумей прожить..."*);
- паралелізм передається у перекладі лише у 40% прикладів (напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you,/ If you can trust yourself when all men doubt you/ and make allowance for their doubting too"*. Переклад С. Маршака: *"О, если ты спокоен, не растерян,/ Когда теряют головы вокруг,/ И если ты себе остался верен, Когда в тебя не верит лучший друг..."*); у 60% реалізується стратегія нейтралізації або компенсації (паралелізм не відтворюється чи перетворюється на інший

стилістичний засіб. Напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you,/ If you can trust yourself when all men doubt you/ and make allowance for their doubting too"*. Переклад А. Грібанова: *"Сумей, не дрогнув среди общей смуты, Людскую ненависть перенести/И не судить, но в страшные минуты/Остаться верным своему пути"*);

- відокремлення зберігається у перекладі в 10% прикладах (напр.: *"And – which is more –you'll be a Man, my son!"*. Переклад: В. Корнілова: *"И – более того – ты Человек!"*; у 90% переноситься в інше місце чи не відтворюється (напр.: переклад С. Маршака: *"И более того, ты – человек!"*);
- римо-ритмічні особливості вірша відтворюються російською мовою головним чином за рахунок рими, збереження розміру вірша, цезури, позиції наголосу, також зберігається асонанс.

Переклад М. Лозовського: *"Владей собой среди толпы смятенной,/ Тебя клянущей за смятение всех,/ Верь сам в себя, наперекор вселенной,/И маловерным отпусти их грех...."*. Переклад С. Маршака: *"О, если ты покоен, не растерян,/Когда теряют головы вокруг,/И если ты себе остался верен,/Когда в тебя не верит лучший друг..."*. Переклад В. Корнілова: *"Когда ты тверд, а все вокруг в смятение,/Тебя в своем смятении обвинив,/Когда уверен ты, а все в сомнение,/А ты к таким сомнениям терпелив..."*. Переклад А. Грібанова: *"Сумей, не дрогнув среди общей смуты,/Людскую ненависть перенести/И не судить, но в страшные минуты/Остаться верным своему пути."*

Як засвідчив аналіз різних перекладів поезії Р. Кіплінга "If" російською мовою пріоритетним завданням при перекладі було збереження римо-ритмічної організації та емоційно-експресивної забарвленості та прагматики твору, однак у той же час усі перекладачі повною мірою передали змістово-образний план.

Аналіз україномовних перекладів провадився за такою ж схемою, що й аналіз перекладів російською мовою. Відповідно було одержано такі результати:

– характер вірша обумовив вибір назви перекладачами – за допомогою повної перекладацької відповідності – *"Якщо..."* (60%), за допомогою контекстуальних аналогів – *"Коли..."* (20%), інші назви (20%) (напр.: *"Лист до сина"* у редакції В. Стуса);

– лексико-граматичні характеристики віршованого твору передані повною мірою із застосуванням стратегії компенсації:

- сполучення дейктиків 'you'/'your' з дієсловом відображені у перекладі трьома способами: за допомогою граматичного еквівалента – шляхом використання особового займенника 2-ої особи однини *"ти"/"твій"* (іноді з великої літери) (60%) у поєднанні з дієсловом, за допомогою функціональної заміни – уживанням дієслова у формі теперішнього часу другої особи однини (20%), уживанням наказового способу другої особи однини (20%);

- англійський імператив у перекладі піддається граматичній заміні і відтворюється як форма теперішнього часу дійсного способу другої особи однини (90%), у 10% передається за допомогою наказового способу;
- умовні речення (*Conditionals*) представлено у перекладі підрядними реченнями умови з дієсловом у формі частково дійсного (70%), частково наказового способу (30%);
- модальне дієслово 'can' замінено у перекладі на лексико-граматичні аналоги "зможеш", "здаден", "вмієш" (80%), однак у 20% прикладів його вилучено при перекладі;
- інфінітив відтворюється як неозначена форма дієслова (60%) або як форма майбутнього часу внаслідок граматичної заміни (40%), герундій піддається функціональній (40%) чи контекстуальній заміні (60%) і відтворюється як іменник (напр.: "...(*can*) make allowance for their *doubting too*...". Переклад Є. Сверстюка: "А з їх невіри також візьмеш суть..."; "...*and not be tired by waiting*...". Переклад В. Стуса: "Коли ти вмієш ждати без утоми...";

– стилістичні особливості оригіналу відтворено у перекладі повною мірою зі застосуванням стратегій компенсації, експлікації та конвергенції:

- дієслівні та іменникові розгорнуті метафори відтворюються у такий спосіб:
  - а) розгорнутими метафорами без зміни образу (напр.: "*If you can dream and not make dreams your master*". Переклад М. Стріха: "Якщо ти мріям не віддаєш на ласку,/ Якщо ти *владар пристрастям своїм*..."(20%);

б) розгорнутими метафорами зі змінами у змісті образу (напр.: "*If you can dream and not make dreams your master*". Переклад В. Стуса: "Коли тебе не пограбують мрії,/ В кормигу дум твоїх дух себе не дасть..."; "*If you can meet with Triumph and Disaster/And treat those two impostors just the same*". Переклад Є. Сверстюка: "Якщо Тріумф, зарівно як нещастя,/ Сприймеш як дим і вітер на віку...") (50%);

в) розгорнутими метафорами, що базуються на перефразуванні метафор вихідного тексту (напр.: "*If you can meet with Triumph and Disaster/And treat those two impostors just the same*". Переклад В. Стуса: "Коли ти знаєш, що за лицедії – *Облуда Щастя й машкара Нещастя*..."(англ.: 'impostor' – "лжець")(30%);

- фразеологічні звороти передаються за допомогою фразеологічних еквівалентів (напр.: "*If all men count with you...*" Переклад Є. Сверстюка: "Якщо усі рахуються з тобою"; " ...risk it on one turn of pitch-and-toss..." Переклад Є. Сверстюка: " Поставить все на карту..."(35%) і аналогів (напр.: "*If you can keep your head...*". Переклад В. Стуса: "Якщо ти збережеш залізний спокій..."(65%);

- антономазії вихідного тексту зберігаються у перекладі у 90% прикладів (напр.: *"If you can meet with Triumph and Disaster"* . Переклад В. Стуса: *"Коли ти знаєш, що за лицедії – Облуда Щастя й машкара Нещасть..."*; переклад М. Стріха: *"Якщо приймаєш Успіх та Поразку..."*), а у 10% у тексті перекладу з'являються додаткові антономазії (напр.: *"If you can force your heart and nerve and sinew/To serve your turn long after they are gone"*. Переклад Є. Сверстюка: *"Якщо ти змусиш Серце, Нерви, Жили/ Служити ще..."*); *"And – which is more –you'll be a Man, my son!"*. Переклад М. Стріха: *"Та більш того – тоді Людина ти!"*);
- антитези відтворюються у перекладі у 15% прикладів (напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you..."* Переклад В. Стуса: *"Якщо ти бережеш залізний спокій/ Всупер загалній паниці й клятьбі"*; *"If you can trust yourself when all men doubt you..."* Переклад В. Стуса: *"Коли наперекір хулі жорстокій/ Між невірив ти віриш сам собі..."*; у 85% прикладів антитези не передаються, а піддаються перефразуванню, що засвідчує реалізацію стратегії нейтралізації (напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you..."* Переклад Є. Сверстюка: *"Як вистойш, коли всі проти тебе –/ Упали духом і тебе кленуть"*);
- гіпербола зберігається в перекладі в 100% прикладів (напр.: *"Yours is the Earth and everything that's in it..."*. Переклад Є. Сверстюка: *"Тоді весь світ тобі належить, сину..."*; переклад М. Стріха: *"Твій, сину, світ, і все, що є у ньому..."*; *"If you can force your heart and nerve and sinew/To serve your turn long after they are gone,/And so hold on when there is nothing in you..."* Переклад Є. Сверстюка: *"Якщо ти змусиш Серце, Нерви, Жили/ Служити ще, коли уже в тобі/ Усе згоріло, вигасло – лишилась..."*; переклад В. Стуса: *"І землю всю своєю назовеш"*);
- епітети не відтворюються, відбувається перифраз (напр.: *"If you can fill the unforgiving minute"*. Переклад В. Стуса: *"Коли ти знаєш ціну щохвилини..."*); переклад М. Стріха: *"Свій шанс єдиний зможеш віднайти..."*). Однак українські перекладачі додають багато влучних власних епітетів на кшталт "залізний (спокій)", "жорстока (хула)", "зотлілі (нерви)" (метафоричні епітети);
- паралелізм передається у перекладі лише у 40% прикладів(напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you,/ If you can trust yourself when all men doubt you/ and make allowance for their doubting too"*. Переклад Є. Сверстюка: *"Як вистойш, коли всі проти тебе – Упали духом і тебе кленуть, Як всупереч усім ти віриш в себе, А з їх невіри також візьмеш суть..."*); у 60% реалізується стратегія нейтралізації або компенсації (паралелізм не відтворюється чи перетворюється на інший

стилістичний засіб. Напр.: *"If you can keep your head when all about you/ Are losing theirs and blaming it on you,/ If you can trust yourself when all men doubt you/ and make allowance for their doubting too"*. Переклад В. Стуса: *"Якщо ти бережеш залізний спокій/ Всупір загальній паніці й клятьбі,/ Коли наперекір хулі жорстокій/ Між невірів ти віриш сам собі..."*);

- відокремлення зберігається у перекладі в 10% прикладах (напр.: *"And – which is more –you'll be a Man, my son!"*). Переклад: М. Стріха: *"Та більш того – тоді Людина ти!"*); у 90% переноситься в інше місце чи не відтворюється (напр.: переклад В. Стуса: *"... ти єси людина/ І землю всю своєю назовеш."*);
- римо-ритмічні особливості вірша відтворюються українською мовою головним чином за рахунок рими, збереження розміру вірша, цезури, позиції наголосу, також зберігається асонанс.

Переклад В. Стуса: *"Якщо ти бережеш залізний спокій/ Всупір загальній паніці й клятьбі,/ Коли наперекір хулі жорстокій/ Між невірів ти віриш сам собі"*. Переклад М. Стріха: *Якщо спокійний ти перед юрбою/ Де зведено на тебе поговор, /Зневірений, залишишся собою,/ І зрозумів тягар чужих зневір"*. Переклад Є. Сверстюка: *"Як вистойш, коли всі проти тебе – /Упали духом і тебе кленуть,/ Як всупереч усім ти віриш в себе,/ А з їх невіри також візьмеш суть"*.

Як засвідчив аналіз різних перекладів поезії Р. Кіплінга "If" українською мовою пріоритетним завданням при перекладі було збереження римо-ритмічної організації та емоційно-експресивної забарвленості та прагматики твору, однак у той же час усі перекладачі повною мірою передали змістово-образний план. Проте, відмінності українських перекладів від оригіналу є більш суттєвими, ніж у російських перекладах, унаслідок зміни образів, додавання епітетів, стилістично забарвленої лексики (архаїзмів на кшталт давньослов'янського "єси", літературних слів, діалектизмів "облуда" (обличчя), "машкара" (маска), "махлярі" (причини брехні), "кормига" (неволя), розмовної лексики "проциндрити" (втратити марно). Перекладацькими універсаліями у зіставлених перекладах є спільні стратегії компенсації, експлікації, нейтралізації та конвергенції та застосовані перекладацькі трансформації граматичної, функціональної і контекстуальної заміни. У подальшому планується здійснити подібні дослідження на матеріалі інших поетичних творів англійською мовою.

Література

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева. – М. ; СПб., 2010. – 167 с.
2. Алексеева И. С. Текст и перевод / И. С. Алексеева. – М., 2008. –184 с.
3. Бабенко Л.Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа. – Екатеринбург, 2004. – 400 с.

4. Богданов В.А. Творческая природа художественного образа. – М., 1989. – 150 с.
5. Денисюк Н.Р. Художній світ письменника: поняття, терміни і літературознавчі версії. – Тернопіль, 2002. – 64 с.
6. Копанев П. И. Вопросы истории и теории художественного перевода / П. И. Копанев. – Минск, 1972. – 296 с.
7. Краснова Л. В. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору / Л. В. Краснова. – Дрогобич : ТзОВ «Вимір», 1997. – 147 с.
8. Кушнина Л. В. Теория гармонизации: опыт когнитивного анализа переводческого пространства / Л. В. Кушнина. – Пермь, 2008. – 196 с.
9. Міщенко Л. А. Посібник з художнього перекладу до курсу «Теорія і практика перекладу» / Л. А. Міщенко, О. М. Турченко. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 176 с.
10. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / А. В. Федоров. – СПбГУ, 2002. – 416 с.
11. Nida E. A. Toward a Science of Translating / E. A. Nida. – Leiden, 1964.
12. Reiss K. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie / K. Reiss, H. Vermeer. – Tübingen, 1991.
13. Nord Ch. Fertigkeit Übersetzen / Ch. Nord. – München, 1999.
14. Reiss K. Texttyp und Übersetzungsmethode : der operative Text / K. Reiss. – Heidelberg, 1983.
15. Handbuch Translation / M. Snell-Hornby, H. Höning, P. Kussmaul, P. Schmitt. – Tübingen: Stauffenburg, 1999.
16. Snell-Hornby M. Translation Studies – An Integrated Approach / M. Snell-Hornby. – Amsterdam ; Philadelphia, 1988.
17. Ел. ресурс: Режим доступу: <http://www.tin-tina.livejournal.com/33397.html>
18. Ел. ресурс: Режим доступу: http://www.lib.ru/KIPLING/s_if.txt

Summary

The article deals with the review of Russian and Ukrainian poetic translations of R. Kipling's poem "If". In the focus of the research there are the peculiarities of the poem "If" and the translator's strategies and means of their rendering in the Russian and Ukrainian languages. As it has been revealed, Ukrainian translations are distinguished by a variety of stylistic devices applied which contributes to the greater divergence between the original and Ukrainian translations in comparison with Russian.

КОНТРАСТЕМА ЯК КОМПОЗИЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНИЙ ПРИНЦИП РОЗГОРТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Дудок Р.І., Гриня Н.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

З давніх часів мислителі та художники відзначали, що феномен контрасту відіграє важливу роль у впливі на реципієнта. Мислення людини за своєю суттю є діалектичним. Коли описуємо та досліджуємо певний об'єкт реальної дійсності, то розглядаємо його як щось ціле, узагальнене, яке містить у собі протилежні властивості. Тобто, об'єкт дослідження аналізуємо шляхом протиставлення або ототожнення його різних ознак. Розум людини прагне виокремити головну суть у різноманітності та єдності протилежностей, у полярності думок, у вияві контрастності. Стаття присвячена дослідженню контрастеми, її композиційно-стилістичному принципу у художньому тексті.

Опозиції в художньому тексті, що лягли в основу контрастеми, досліджуються Г.В. Андрєєвою (1998), Л.А. Матвієвською (1978), Л.А. Новиковим (1998), В.В. Одинцовим (1980). У працях зазначених вчених контрастема (як літературно - композиційний прийом) розглядається як принцип організації художнього тексту.

Наявність семантичних опозицій мови у художньому дискурсі не може бути остаточно визначена, оскільки вона перманентно поповнюється і збагачується. Так, опозиційні пари антонімів підтверджують їх семантичне та стилістичне різноманіття. Найяскравіше контрастність значень виражають лексичні антоніми, які належать до стилістичних засобів вираження думки. За допомогою контрастного зіставлення фактів найкраще експлікується їх семантична сутність, адже саме у контрастній формі антоніми дають оцінку відповідним фактам реальної дійсності.

Мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати феномен контрастеми, а *завдання* – розглянути її лексико-стилістичний принцип в художньому тексті.

Текст, як смислова цілісність системи, проявляється у відносинах близькості і протиставлення. Поєднання неposedнуваного, різьке зіткнення полярностей, розкриття взаємовиключних сторін однієї й тієї ж сутності супроводжують художнє освоєння світу. Основа художніх творів світової літератури насичена контрастними засобами вираження, які узагальнюємо під універсальним феноменом контрастом, для прикладу: *life – death* (життя – смерть), *kindness – evil* (добро – зло), *love – hate* (любов – ненависть), *earth – sky* (земля – небо), *eternal – earthly* (вічне – земне), *happiness – suffering* (щастя – страждання) та ін.

Л.С. Виготський так і зазначає, що в художньому творі завжди закладена деяка суперечність, як психофізіологічна основа опозиції, внутрішнє напруження

між формою і змістом [2, с.197]. Так само, у тлумачних словниках визначення контрасту подано не чітко [3, 7, 9, 12, 13, 14], або надто широко. Скажімо, згідно «стилістичного енциклопедичного словника» контраст описується як «одна з двох взаємопов'язаних загальних закономірностей вживання стилістично значущих одиниць, що полягають у розбіжності (контрасті) стилістичних забарвлень слів (або більшості слів) у висловленні» [9, с.483].

Акцентуємо увагу на тому, що контрастема виникає у результаті появи неочікуваного елемента (стилістичної фігури, відмінної граматичної форми) в нейтральному контексті. Таким чином, вона знаходить своє вираження в системі різнорівневих опозицій (лексичних, стилістичних, синтаксичних), і функціонує як один з видів семантико-стилістичної організації тексту.

У процесі дослідження емпіричного матеріалу композиційно виявлено такі типи контрасту:

1) семантичний контраст, в якому спостерігається поєднання несполучених понять; на лексичному рівні своєрідним його проявом виступає оксюморон;

*And she thought of all the people in the world whose arms are aching and empty to hold the dead, and of how in stories, and very occasionally in sober fact, the cold and the sea give back what they have taken, or appear to have taken. <...>A life in death, Sophy Sheekhy thought, turning discreetly away from Mrs Papagay's dishevelled rapture to the inky **black of the sky and the sea, beyond the lamplight.*** [11, с.290], в якому спостерігаємо поєднання несполученого: *A life in death.*

2) стилістичний контраст, що є поєднанням у тексті різностильових елементів; стилістичний контраст «як створення у промові образних, метафоричних висловів» [9, с. 483]; наприклад:

He wanted to feed off her life, and was invading the very fibre of her nerves with his death. The surface of her thought was that she would never again, never again try to come into the presence of the terrible dead, and this time too the depths of the still dark places of her were stirred with terror too, his terror, her terror, the terror of the tearing-out of life from flesh and of the energy of love for whatever remained when that was gone. [11, с.274], де бачимо поєднання різних стилістичних елементів: антонімів – *life :: death*; повторів – *never again, never again, with terror too, his terror, her terror, the terror.*

Приклади засвідчують, що контрастема – є упорядкованою композиційно-стилістичною структурою, в якій ефект контрастеми експлікується як мовними одиницями лексико-семантичних та синтаксичних моделей, так і їх стилістичними засобами. Лексико-семантичними компонентами контрастеми можуть слугувати: семантика антонімів, зокрема заперечення (загальне), марковане часткою "not", займенником "no", прислівником "never" "nothing", словами-зв'язками "on the contrary", "otherwise", "nevertheless" та ін. Наведімо низку прикладів:

e.g. *'There was something, but it was nothing.'* [10, с.206].

- можливе часткове заперечення, марковане часткою "not": *"I had a dream, which was **not** all a dream", "which answered **not** with a caress"*.

*e.g. It was the room of someone no longer a boy but not **yet** a man; of someone in a place between innocence and realisation, on the path of discovery. <...> Mary was fighting to hold on to or whether his journey had ended. Was he forever to exist in time as no longer a boy and not yet a man, in an in-between place as an in-between person with nothing fully whole, nothing fully realised? [10, с.326].*

- повне заперечення, марковане займенником "no", "neither...nor":

*I have **nothing** real to give - **no** pearls, **no** emeralds, I have **nothing** - but I wanted so much to give you something - . [11, с.51].*

У художньому тексті антитезу та оксюморон розглядають як різновид семантичної контрастеми, що характеризуються як семантичні фігури. Під фігурою мови, услід за Ю.М. Скребньовим, розуміємо «синтагматично утворені засоби виразності» [8, с.162].

З метою контрастного відображення авторських ідей щодо реальної дійсності найчастіше використовують антоніми. Додамо, що стилістичні функції антонімів у художньому тексті тісно пов'язані з особливостями їх семантики, сполучуваності, тематичного, структурного, типологічного різновиду. У цьому аспекті виокремлюємо такі функції антонімів:

➤ стилістичні функції, притаманні усім образотвірним засобам, передаються через описову функцію та функцію емоційного впливу); для прикладу:

*She believed that in that poem she stood accused. She had not read it at first, as she did later, in the way the wife, or child, **or friend or enemy** of a novelist ruffles through the pages of the latest stories <...> She had read it with **love and tears**, as she read all Alfred's poetry, <...> which they had called the Husks -they 'shucked' the seed-corn of the poetry in **passionate** debates, they read Alfred's and Arthur's prescribed '**sensuous**' poetry -<...> Their highest term of approbation was '**wicked**' by which they meant '**thrilling**', **disturbing**, **passionate**. Emily Jesse wondered sometimes, as tremulous Emily Tennyson had not, what had possessed them to choose **such a dry, lifeless name** for themselves, the papery container that held **the ripe grain**? [11, с.233].*

У наведеному уривку з роману А. Байєтт «Angels & Insects» спостерігаємо емоційний вплив на читача через опис почуттів героїні, підсилюючи їх антонімічними парами: *friend or enemy, love and tears, passionate :: 'sensuous', 'wicked' 'thrilling', disturbing :: passionate, a dry, lifeless name :: the ripe grain.*

➤ стилістичні функції, притаманні антонімам як особливому семантичному класу слів, що передаються через функцію контрастного зображення, як от:

When the real Mr Burton entered the room I had mixed feelings. The inquisitive side of me was disappointed, the fourteen-year-old in me positively delighted. [10, с.60].

➤ функції контрастного порівняння, різької протилежності, для прикладу:

Sophy felt cold hands at her neck, cold fingers on her warm lips. <...> It was not the dead young whom she had felt such pity, it was a living creature with three wings, all hanging loosely on one side of it. On that side, the winged side, it was dull gold and had the face of a bird of prey, dignified, golden-eyed, feather-breasted, powdered with hot metallic particles. On its other side, turned into the shadow, it was grey like wet clay, and formless, putting out stumps that were not arms, moving what was not a mouth in a thin whisper. It spoke in two voices, one musical, one a papery squeak. 'Tell her I wait. [11, с.282-283].

У цьому фрагменті тексту спостерігаємо такі контрастні порівняння як: *cold hands, cold fingers :: warm lips, the dead young :: a living creature, dull gold :: grey like wet clay, golden-eyed, feather-breasted, powdered with hot metallic particles :: formless, musical :: a papery squeak.*

Таким чином, пронизуючи усі рівні художнього тексту, контрастема містить у собі текстотвірний потенціал, забезпечуючи структурно-сміслову єдність текстового континууму, виступає в якості ядра художнього твору. Уміння виявити несуперечливо внутрішні семантичні, структурні та стилістичні зв'язки окремих типів контексту сприяє розумінню предметно-логічної інформації, емоційно-естетичного змісту та внутрішньої зв'язності цілого тексту.

Як висновок, стверджуємо, що контрастема у тексті виступає і як текстотвірний структурний принцип, і як засіб художнього відображення дійсності, тобто, створює ієрархію форм і смислів за домінуючої ролі контрастної семантики, співвідношення смислових фрагментів. Отже, контрастема дозволяє з найбільшою переконливістю і експресивністю вербалізувати концептуально значущі фрагменти дійсності і служити стилістичним та текстотвірним елементом художнього тексту. Проблематика дослідження контрастеми потребує у перспективі подальших наукових розвідок у площині її концептуально-когнітивних аспектів.

Література

1. Андреева Г.В. Языковое выражение контраста и его стилистические функции в художественной прозе (на материале английского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Л.: 1984. – 184 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства. — 3-е изд. — М.: Искусство, 1986.— 573 с.
3. ЛЭС - Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. - 2-е изд., дополненное. - М.: Большая российская энциклопедия, 2002. - 709 с.
4. Матвиевская, Л.А. Оксюморон в творчестве М. Ю. Лермонтова Л.А. Русский язык в школе. 1979. с. 65-68.
5. Новиков Л.А. Русская антонимия и ее лексикографическое описание // Львов М. Р. Словарь антонимов русского языка. - М.: Рус. яз., 1988.-С. 5-30.
6. Одинцов В. В. Стилистика текста. - М.: Наука, 1980. - 262 с.

7. Полюга Л.М. Повний словник антонімів української мови. – 3-є видання, доповнене, виправлене. – Київ: Вид-во «Довіра», 2006.
8. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка: Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. – 2-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2000. – 224 с. (на англ. яз.).
9. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. — М.: "Флинта", "Наука" Под редакцией М.Н. Кожиной 2003.
10. Ahern Cecelia A Place Called Here, Harper, 2006. – 485 p.
11. Byatt A.S., Angels & Insects, London: Vintage, 1993. – 290 p.
12. Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 10th Edition 2009 © William Collins Sons & Co. Ltd. 1979, 1986 © Harper Collins Publishers 1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007, 2009.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Education Ltd, 6th impression, London; 2003. – 1950 p.
14. Roget's 21st Century Thesaurus, Third Edition Copyright © 2013 by the Philip Lief Group.

Summary

The article focuses on the contrast as the stylistic category of literary text. The authors reveal stylistic peculiarities of this figure on the basis of literary texts and analyse the place of contrast in the literary text, its realization on the different levels of the text and their combination with various stylistic figures of speech.

COHERENCE IN TRANSLATED DISCOURSE AND INTERFERENCE IN TRANSLATION

Duruttyová M., Mudrák B.

University of Pavol Jozef Šafárik, Slovakia

Communication in natural discourse is grounded on the notion that discourse elements are mutually related in coherent ways thus conveying meaning. It is assumed that translation should be viewed as an act of communication; as in the study of all acts of communication, considerations of both the process and the product of communicative act necessarily relate to at least the linguistic, discoursal and social systems holding for the two languages and cultures involved [Blum-Kulka, 1996:18].

Bearing in mind that the original text and translated text are acts of communication belonging to two different cultures, it is necessary to ask oneself the

following question: Is there a difference between texts translated from one language to another?

According to Baker [1996: 183], the translated texts are usually more conventional than the original texts from the grammatical point of view. Toury [1980: 71-78] states that the interference brings translated language characteristics into the target language.

Here is an example from the Slovak translation of L. Goldberg's book "Fatal Care" to demonstrate the above stated facts. The following instance shows the different ways in which the English verb "tell" is translated into Slovak language:

English original text:

"And that was the absolute truth, Joanna **told** herself." [Goldberg, Leonard: Fatal Care. New York: Penguin Group, 2001, p. 416]

Slovak translated text:

"Tak to je jedna veľká pravda, Joanna **dodala** v duchu." [Goldberg, Leonard: Smrteľná procedúra. Bratislava: Ikar 2002, p. 342 s.]

In this instance the English word "tell" is translated as "add" as in:

"And that was the absolute truth, Joanna **added** herself".

Of course, as demonstrated above, coherence is very important part of any text, for the audience should be able to relate the discourse to relevant familiar words. Cohesion is related to the broader concept of coherence. Toury [1980: 71-78] suggests that interference should be considered a general feature of translation: in other words, interference occurs, to however small a degree, in every translation.

Literature

1. Baker, M. Corpus-based Translation Studies: The Challenges that Lie Ahead. In H. Somers (Ed.), Terminology, LSP and translation studies in language engineering: In honor of Juan C. Sager. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1996.- pp. 175-186
2. Blum-Kulka, S., House, J. Interlingual and Intercultural Communication, Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies. Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1986.- pp. 17-37
3. Toury, G. In search of a theory of translation. Tel-Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, 1980.- pp 71-78

Summary

A translator not only translates a particular text word by word, but has to keep in mind the readership or the audience as well as the cultural aspects of the target language, which is the result of a confrontation between the original text and the translated text with the emphasis on the first language influencing the translated language. The research of this phenomenon can be based on the above shown observation, that the sentences translated from English to Slovak can create a different sounding text even though the sentences are translated correctly, still there are differences.

ЗАПОЗИЧЕНА ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ЛЕКСИКА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Есенова Е.Й.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сучасні мови постійно взаємодіють з іншими мовами, збагачуючись тим новим та прогресивним, що відбувається у суспільному житті, науці та техніці. Питома вага запозиченої та інтернаціональної лексики кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів, спрямованих на світову інтеграцію. При цьому ця лексика значно впливає на розвиток національних мов.

Дослідженню проблеми співвідношення запозиченої та інтернаціональної лексики у сучасному мовознавстві присвячена досить численна кількість наукових праць. Однак ця тема, на нашу думку, є невичерпною, оскільки прискорення соціального розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. У зв'язку з цим простежується значне збільшення кількості запозичених та інтернаціональних слів у національних мовах, які є своєрідними віхами в історії мови, що відображають значні історичні, соціальні, громадські, економічні та культурні події у житті різних народів.

Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього випливає зацікавленість у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі. Вивчення процесів запозичення та інтернаціоналізації тісно пов'язане із загальними науковими і практичними завданнями мовознавства, зокрема вивченням проблематики мовної взаємодії, а також її основних аспектів, таких як мовні контакти, двомовність та багатомовність, види мовної інтерференції.

Метою нашої статті є короткий огляд лінгвістичної літератури, пов'язаної з вивченням проблематики запозичених слів та інтернаціональної лексики. Основним завданням вважаємо аналіз співвідношення цих шарів лексики та їх взаємодію. Спробуємо також подати та проаналізувати численні визначення запозичених та інтернаціональних лексем.

У лінгвістичній літературі склалися два напрямки, які по-різному тлумачили співвідношення цих категорій слів. Представники першого напрямку не виділяють інтернаціональні слова з кола запозичень. М.М.Маковський [5, с.45] вважає, що різниця між ними полягає лише у способі їх розгляду: „... при аналізі “по вертикалі” ми маємо справу суто з запозиченнями, якщо ж розглядати їх “по горизонталі”, то перед нами інтернаціональні слова”.

Представники другого напрямку виступають проти ототожнення цих категорій слів, хоча й визнають, що інтернаціональні слова мають багато спільних рис із запозиченими. З зауваженням В.В.Акуленка, ці явища не можуть прирівнюватися одне до одного, тому що “інтернаціоналізми — об'єктивно

існуюча міжмовна категорія синхронії зі своїми специфічними характеристиками, а запозичення — це додаткова побудова дослідника, умовна для синхронії група фактів, що виділяються на основі інших, діахронічних критеріїв” [1, с.161].

Мовознавець також підкреслює, що у плані діахронії процеси інтернаціоналізації лексичного складу мови, тобто виникнення і розвитку в ній інтернаціоналізмів, не зводиться до процесу запозичення цією мовою слів інших мов. Інтернаціоналізми будь-якого типу з’являються в результаті цілого комплексу складних взаємопов’язаних процесів. Сама ж категорія інтернаціональної лексики не може впливати з умовної групи запозичених слів, але не збігається вона і з іншомовними словами. Вона має міжмовний характер, її не можна встановити шляхом аналізу лексики однієї мови. У рамках кожної мови інтернаціональні слова можуть належати як до “своїх”, так і до іншомовних слів.

Кількість спеціальних досліджень з питань встановлення суті інтернаціональної лексики не така вже й велика. Часто вважають, що більшість усіх інтернаціональних слів складається з наукових термінів. За визначенням О.С.Ахманової, інтернаціоналізмом називають “слово чи вираз, який належить до загального етимологічного фонду ряду мов, що є близькими за своїм походженням або схожими за своїм історичним розвитком” [2, с.180].

За Е.Свадостом, інтернаціоналізмами в лінгвістиці називаються слова, що є фонематичними і морфологічними варіантами слів мови-першоджерела, які розповсюдилися у неспоріднених мовах і мають у них однакове або схоже значення. При цьому дослідник вважає, що у процесі міжнародної мовної творчості об’єднання всіх багатств природних мов дасть сучасний їх синтез, а інтернаціональну лексику він розглядає як “процес усе більшого схрещування усіх мов, який завершиться їх злиттям у одну всесвітню мову” [7, с.199].

Часто під інтернаціоналізмами розуміють лексеми з повним або частковим збігом семантичної структури, що походять з одного етимологічного джерела і синхронно існують принаймні у трьох неспоріднених мовах. В.В.Дубічинський вважає, що інтернаціоналізмами можна назвати лексеми, які зустрічаються мінімум у двох і не тільки світових мовах, оскільки навіть за цих умов вони виконують функцію ототожнення лексичних одиниць, хоча ступінь їх інтернаціональності різний; він є тим вищий, чим більше мов включають дану лексичну одиницю у свій лексичний склад [3, с.21].

Інтернаціоналізмами іноді називають слова, які представлені у різних, але неспоріднених мовах, багато з цих слів походять з давніх мов — давньогрецької та латинської. Словники лінгвістичних термінів, як правило, визначають інтернаціоналізми як “слова спільного походження, що існують у багатьох мовах з тим самим значенням, але оформлені у відповідності з фонетичними та морфологічними нормами даної мови” [6, с.132]. Інший словник дає таке визначення даної категорії слів: ”Інтернаціоналізми — це слова, які збігаються за своєю зовнішньою формою (з урахуванням закономірних відповідностей звуків та графічних одиниць у конкретних мовах), зі змістом, що збігається повністю або частково; слова, що виражають поняття міжнародного характеру у галузі науки та

техніки, політики, культури, мистецтва і функціонують у різних, насамперед неспоріднених мовах” [4, с.197].

Як бачимо, існує багато визначень терміну “інтернаціоналізм”, але майже у всіх наведених визначеннях є спільні риси. По-перше, вони підкреслюють, що інтернаціоналізми походять з одного етимологічного джерела. По-друге, вказується на те, що ці слова характеризуються схожістю форми та значення. І, по-третє, звертається увага на те, що інтернаціоналізми функціонують у декількох, як правило, неспоріднених мовах.

Розглядаючи співвідношення запозичених та інтернаціональних слів можна сказати, що інтернаціональна лексика у широкому розумінні — це лексичні запозичення, а процес інтернаціоналізації у широкому розумінні можна розглядати як процес запозичення, оскільки, щоб стати надбанням декількох мов, необхідно бути запозиченими хоча б однією з них. Цей висновок дуже влучно виражає суть зв'язку між інтернаціональною та запозиченою лексикою. Якщо ж відділити проблему інтернаціоналізмів від проблеми запозичень, то можна сказати, що центр ваги першої лежить у майбутньому, а суть другої — у минулому, хоч це ні в якому разі не принижує її значення.

Література

1. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка / В. В. Акуленко. — Харьков : Изд-во Харьковского ун-та, 1972. — 215 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. — М. : Советская энциклопедия, 1969. — 607 с.
3. Дубичинский В. В. Лексические параллели / В. В. Дубичинский. — Харьков : Харьковское лексикографическое общество, 1993. — 155 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. — М. : Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.
5. Маковский М. М. К проблеме так называемой интернациональной лексики / М. М. Маковский // Вопросы языкознания. — М. : Изд-во АН СССР, 1960. — № 1. — С. 40 — 52.
6. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. — М. : Просвещение, 1976. — 543 с.
7. Свадост Э. П. Как возникает всеобщий язык / Э. П. Свадост. — М. : Наука, 1968. — 287 с.

Summary

The article deals with the theoretical analysis of the problem of interaction of lexical borrowings and the so-called international words. Several definitions of these phenomena are presented. Common features and differences between these groups of words are touched upon.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВСОЧЕТАНИЙ С ИНФИНИТИВОМ

Жук В.А.

Одесский национальный университет имени И.И.Мечникова

Цель настоящей статьи – изучение конструкций словосочетаний с инфинитивом и особенностей употребления инфинитива в позиции различных членов предложения в английском языке. Материалом исследования послужили тексты зарубежной классической художественной литературы на английском языке: “Посмертные записки Пиквикского клуба” Диккенса, “Американская трагедия” и “Сестра Керри” Драйзера, “Сага о Форсайтах (т.1: Собственник)” Голсуорси, “Мартин Иден” Лондона, “Луна и грош” Мозма и другие.

Рассмотрение структурно-семантических особенностей словосочетаний с инфинитивом начнем с подлежащего. С точки зрения субъектной соотнесенности, можно выделить два случая употребления инфинитива в функции подлежащего [5]: 1) связь с каким-либо деятелем отсутствует, что наблюдается при высказывании общеизвестных истин, не связанных с конкретной ситуацией или конкретным действующим лицом. Формальными признаками такого высказывания являются: форма настоящего времени в простом составном сказуемом с простой глагольной формой и часто называемое “симметричное” построение, т.е. наличие инфинитива и в подлежащем и в сказуемом; 2) связь действия инфинитива с деятелем выступает достаточно ярко в тех случаях, когда высказывание связано с конкретной ситуацией. Сказуемое чаще всего стоит в форме прошедшего времени или перфекта настоящего времени; производитель действия выражен в предложении притяжательным местоимением, личным местоимением в объектном падеже, существительным в общем падеже или же выясняется из контекста: *To go on like this was dangerous* [8:61]; *Then it was a distinction to be under forty, but now to be more than twenty-five is absurd* [14:29]; *To repeat the same thing requires the feminine temperament* [14:64]; *How wonderful to have her love him so!* [10:62].

Инфинитив в функции сложного подлежащего: *Philip Bosinney was known to be a young man without fortune* [8:20]; *The only person who appears to have seen the young man is the captain of that little steamboat* [11:24]; *You seem to walk with your head among the stars* [13:93]. Примеры показывают, что употребление инфинитива в функции подлежащего и сложного подлежащего встречается в литературном английском языке не часто. Преобладающим в этой функции был простой инфинитив общего вида действительного залога.

Следующей характеристикой инфинитива является выполняемая им синтаксическая функция *именной части составного именного сказуемого*. Составное именное сказуемое: *His first indignation was to be elated ...* [10:332]; *It's*

not your brother who is about to die [15:318]. По сравнению с другими неличными формами глагола, употребление инфинитива в качестве второго члена составного сказуемого значительно шире и разнообразнее. Инфинитив выступает в функции второго члена в следующих разновидностях составного сказуемого: 1) в составном именном сказуемом со связкой *be*; 2) в составном глагольном видовом сказуемом, где глагол в личной форме указывает на характер процесса, выраженного инфинитивом или герундием (его начало, продолжение или конец); 3) в составном глагольном модальном сказуемом; 4) в составном именном сказуемом, где именное сказуемое (с прилагательным или причастием II) сочетается с инфинитивом – смысловым центром всего словосочетания. Именная часть в таком сказуемом передает отношение к действию, выраженному инфинитивом, или оценку этого действия [2:166].

Инфинитив в составном сказуемом с модальным значением (be + инфинитив). Глагол *be* перед инфинитивом в составном сказуемом может выражать долженствование, возможность, придавать сказуемому оттенок будущего времени. Он употребляется в Present и Past Indefinite, инфинитив имеет форму действительного или страдательного залога: ... *do not inform your husband that you are to meet with me* [15:315]; “*Yes, but it also says*”, *the director remarked, “that you are to look shocked”*... [10:195].

Составное глагольное сказуемое. “Наиболее грамматизованной разновидностью” составного глагольного сказуемого, считают авторы “Современного английского языка” [2], является сочетание модальных глаголов *can, must* и другие с инфинитивом. Основанием для рассмотрения других словосочетаний с зависимым субъектным инфинитивом как образующих составное глагольное сказуемое служит ослабление лексического значения глагола (прилагательного или причастия II), к которому примыкает инфинитив, известная общность значений этих слов, их способность выражать отношение субъекта к его действию, обозначенному инфинитивом, как к возможному, предполагаемому, необходимому, желаемому, намеченному к осуществлению (модальные отношения) или указывать на начало, продолжение или конец действия (отношения видовые). С этой точки зрения сочетание типа *begin to work* образует составное глагольное видовое сказуемое, а сочетание типа *I intend to work* – составное глагольное модальное сказуемое [6].

Среди грамматистов нет единого взгляда на эти словосочетания. Все зарубежные англисты рассматривают инфинитив, примыкающий к глаголу или прилагательному любого значения, как дополнения, не учитывая того общего, что выделяется в семантике слов, от которых зависит инфинитив и значения всего сочетания в целом и придавая непомерно большое значение именным свойствам инфинитива [7]. Исследователи русского языка стоят на совершенно иных позициях. Они рассматривают такие сочетания в русском языке как составное глагольное сказуемое видового или модального характера. Авторы некоторых учебников английского языка распространили это толкование на соответствующие сочетания с инфинитивом в английском языке, выделяя видовое

и модальное составное глагольное сказуемое. “Мы также придерживаемся линии, намеченной русскими лингвистами, и рассматриваем сочетания глагола с зависимым субъектным инфинитивом как формы составного глагольного сказуемого в тех случаях, когда в значении глагола в личной форме выделяется общее – выражение отношения субъекта к действию или видовая характеристика действия инфинитива. По сравнению со служебной частью составного именного сказуемого – связочными глаголами – глаголы и именные сочетания, выступающие в служебной части составного глагольного сказуемого, более ярки лексически. Если модальные глаголы можно сопоставить с полузнаменательными связками, то в остальных разновидностях составного глагольного сказуемого его первая часть сопоставима со знаменательными связками, и составное глагольное сказуемое в целом менее грамматизовано, чем именное” [2:261]. Инфинитив употребляется как часть составного глагольного сказуемого в сочетании с модальными глаголами, со многими другими глаголами, которые без инфинитива не дают полного смысла (как и соответствующие глаголы в русском языке), а также в сочетании с прилагательными с глаголом-связкой: *The great majority are perfectly content to do the ordinary thing* [13: 67]; “*He means to say*”, said Sob ... [9: 830]; *He flourished in a bad period and he was inclined to be long-winded* [14: 48].

Субъектный инфинитив сравнительно редко выступает в роли дополнения в силу того, что, сочетаясь с личной формой глагола, он часто образует составное сказуемое [1]. Инфинитив встречается в данной синтаксической функции в сочетании с глаголами в действительном залоге, в страдательном и при составном именном сказуемом. Объектный инфинитив не может выступать в роли самостоятельного дополнения к глаголу, он примыкает к существительному или местоимению в качестве второго члена сложного дополнения [5].

Инфинитив в функции прямого дополнения: “... *You compel me to say it*”; [12: 290]; *A study of twelve men in broad light proved them to be nearly of a type* [11: 531]; “*Well, you tell that Hermann of yours to mind his own business*” [12:283].

Инфинитив в функции второго дополнения (значение глаголов *cause, get, lead, make + инфинитив*). Глаголы *cause, get, lead* и *make*, если за ними следуют два дополнения (1-е – существительное или местоимение и 2-е – инфинитив), имеют одно общее значение “вызывать (какое-то действие)”, “заставлять (кого-либо что-либо делать)”. При этом глагол *cause* переводится *приводить к, служить (быть) причиной, вызывать*. В таком случае инфинитив передается отглагольным существительным. Иногда рекомендуется *cause* при переводе опускать, инфинитив же передавать личной формой (сказуемым) в том времени, в котором стоит глагол *cause*: *Light steps in the gravel made him turn his head* [12:130]; *She caused a telegram to be sent to him* [8:58].

Сложное дополнение может употребляться в определительном или дополнительном придаточном предложении. В этих предложениях инфинитив следует непосредственно за глаголом (в действительном залоге), к которому относится сложное дополнение. Первым членом сложного дополнения являются относительные местоимения *that, what, which*. Подлежащее и сказуемое

придаточного предложения переводятся вводным предложением с союзом *как*, инфинитив переводится личной формой глагола, т.е. становится сказуемым придаточного предложения. Встречаются случаи, когда первый член сложного дополнения в целях его выделения (эмфазы) стоит перед подлежащим. В таких предложениях инфинитив следует непосредственно за глаголом в действительном залоге (т.е. после глаголов типа *assume, consider, expect, find, know* и др.).

Возможны два варианта перевода на русский язык подобных предложений: а) перевод начинается с подлежащего и сказуемого; остальная часть предложения переводится дополнительным придаточным предложением с союзом *что*; глагол в форме инфинитива передается личной формой и становится сказуемым придаточного предложения, а первый член сложного дополнения – подлежащим; б) подлежащее и сказуемое английского предложения можно переводить вводным предложением с союзом *как*, тогда подлежащим главного предложения будет первый член сложного дополнения, а сказуемым – инфинитив: *Please make up your mind, whether you want me to decorate for you, or to retire* [8:151]; *Dirk wishes me to tell you ...* [13:129]; *Of course, if you want me to, Orville, I'll go over there* [10:22]; *I respect you as a man of business; and you can't expect me to believe a word you say* [8: 71].

В функции определения инфинитив соотнесен с определяемым как со своим субъектом, активным или пассивным, в тех случаях, когда определяемое выражено конкретным существительным, неопределенными или отрицательными местоимениями, прилагательными или числительными в роли предметного члена. Отношение между определением и определяемым в этом случае более сложное, чем можно судить по форме словосочетания; оно четко выявляется при переводе на русский язык при помощи определительного придаточного предложения, в котором инфинитивному определению в английском языке соответствует личный глагол в определенной временной форме, часто в сочетании со словом с модальным значением [4; 3]. Иное осмысление этого сочетания невозможно, так как инфинитив, называющий действие, примыкает к имени, выражающему субъект этого действия, непосредственно, без помощи какой-либо личной формы глагола, которая указывала бы на отношение к данному действию, на характер связи между действием и деятелем. Инфинитив в функции определения стоит после определяемого существительного, чаще имеет форму страдательного залога и отвечает на вопрос *какой?* Инфинитив-определение включает в себя модальный оттенок долженствования, возможности (иногда желания) или передает будущее время. Переводится на русский язык определительным придаточным предложением, сказуемое которого имеет оттенок долженствования, возможности (иногда желания) или будущего времени. Выбор модального оттенка подсказывается общим смыслом всего предложения. Если инфинитив в функции определения выражен глаголом, соответствующий эквивалент которого в русском языке требует после себя предлога, то этот предлог при переводе ставится перед союзным словом; после порядковых числительных *first, second* и других или после прилагательного *last* переводится

личной формой глагола в том времени, в котором стоит сказуемое английского предложения. Если между словами *first*, *last* и инфинитивом стоит существительное, то инфинитив с относящимися к нему словами переводится придаточным определительным предложением или причастным оборотом. Если инфинитив в страдательном залоге является определением к существительному, перед которым стоит сочетание слов *there is (there are)*, то перевод такого предложения удобно начинать со слова *следует, нужно или можно (следовало, надо будет, можно было* – в зависимости от времени сказуемого); далее переводится инфинитив, который в русском языке передается инфинитивом в действительном залоге, в результате чего подлежащее в переводе оказывается дополнением.

Инфинитив после относительных местоимений *which* и *whom* с предшествующим предлогом переводится или личной формой глагола в функции сказуемого определительного придаточного предложения (сказуемое имеет оттенок модальности), или отглагольным существительным с предлогом *для*; в этом случае относительное местоимение с предлогом не переводится.

Инфинитив в функции определения: “...*considering that I shall be the first to build*” [8:70]; *Martin had a question of his own to propound to her* [12:289]; “*But there is more to be said*”, *he continued, after a pause painful to both* [12:291]; *I’ m the last to close up* [11:299]; *It would be everything to get Irene out of town* [8:66].

Инфинитив в функции обстоятельства цели, следствия и сопутствующих условий. Инфинитив в функции обстоятельства цели может стоять или в начале, или в конце предложения. Он отвечает на вопрос *для чего?* и может вводиться союзами – *so as (to) – так чтобы: с тем чтобы* и *in order (to) - для того чтобы*. Переводится инфинитивом с союзами *для того чтобы, с тем чтобы* или отглагольным существительным с предлогом *для*.

Инфинитив в функции обстоятельства цели: *The dismal man... opened the roll of paper and proceeded, partly to read and partly to relate, the following incident, which we find recorded on the Transactions of the club, as “The Stroller’s Tale”* [9:52]; *The tattered remains of a checked curtain were drawn round the bed’s head, to exclude the wind, which... made its way into the room through the numerous chinks in the door...*[9:55]; *That she was one of those women - not too common in the Anglo-Saxon race-born to be loved and to love...* [8:64]. Инфинитив в функции обстоятельства следствия отвечает на вопрос *для чего?*, как инфинитив в функции обстоятельства цели. Его признаком является то, что он соотносится с ранее стоящими наречиями *too – слишком, sufficiently, enough – достаточно* и прилагательным *sufficient – достаточный* или стоит непосредственно после союза *as* и соотносится с ранее стоящим наречием *so* или местоимением *such*: *so... as to – так (такой, настолько)...* что (чтобы), *such... as to – такой... что (чтобы)*.

Инфинитив в функции обстоятельства следствия имеет модальный оттенок возможности. Соотнесенный с наречиями *too, enough, sufficiently* и пр., инфинитив переводится неопределенной формой глагола с союзом *для того чтобы, чтобы*. Инфинитив в функции обстоятельства следствия, стоящий после союза *as* и

соотнесенный с наречием *so* (*so... as to*), переводится неопределенной формой глагола с союзом *чтобы*. Инфинитив, соотнесенный с наречием *such* (*such... as to, in such a way as to*), передается личной формой глагола – сказуемым придаточного предложения с союзом *что*. В этом случае время сказуемого определяется тем временем, в котором стоит глагол-связка в английском предложении.

Инфинитив в функции обстоятельства следствия: *It was enough to make get up and leave table* [8:75]; *“Too miserly to bum two cents’ worth of gas and save his boarders’ neck”*[12:47]. Инфинитив в функции обстоятельства сопутствующих условий по формальным признакам не отличается от обстоятельства цели, однако он стоит только в конце предложения и не выражает целенаправленности действия. Чаще всего обстоятельством сопутствующих условий бывают глаголы *form, produce* – *образовывать*, *give, yield* – *давать* и др. Инфинитив в функции обстоятельства сопутствующих условий переводится деепричастием, отглагольным существительным с предлогом *с*, глаголом в личной форме (сказуемым) и союзом *и*.

Условия: *I assure you he wouldn’t break into a sweat were he to dine in hell with the devil himself* [15:319]. Образа действия: *...and were strapped very tightly over a pair of mended shoes, as if to conceal the dirty white stockings, which were nevertheless distinctly visible* [9: 24].

Инфинитив часто употребляется в составе различных конструкций.

Оборот for + существительное (или местоимение) + инфинитив.

Инфинитив, стоящий после существительного или после местоимения в объектном падеже с предшествующим предлогом *for*, выражает действие, которое производит предмет или лицо, обозначенное данным существительным или местоимением. Оборот *“for + существительное + инфинитив”* выполняет функции различных членов предложения (в научной литературе чаще всего функции обстоятельства цели или следствия). Перевод оборота зависит от выполняемой им функции, при этом предлог *for* опускается, а весь оборот – инфинитив с существительным (местоимением) с *for* – переводится придаточным предложением соответственно выполняемой данным оборотом функции. Инфинитив английского предложения соответствует глаголу в личной форме, т.е. функции сказуемого русского перевода, а стоящее перед инфинитивом существительное – подлежащему. *I sometimes think it is a shame for people to spend so much money this way* [11:58]; *That was for him to find out* [10:275]; *I hope you will not think it very odd for a perfect stranger to talk to you like this* [14:73].

Оборот “именительный падеж с инфинитивом”. Традиционная грамматика выделяет предикативный оборот инфинитивом, именуемый “именительный падеж с инфинитивом”, в предложениях типа *The man was expected to win*. “Мы рассматриваем в таких случаях особую разновидность составного глагольного сказуемого, – пишут авторы “Современного английского языка”, – в котором первая его часть – служебная – связывает подлежащее с инфинитивом, выражающим действие предполагаемое, ожидаемое, известное какому-то лицу, не указанному в предложении. Данное построение членимо синтаксически и

образует не оборот, а двусоставное предложение, в котором инфинитив связан с подлежащим в качестве смысловой части составного глагольного сказуемого [2:169].

Инфинитив в обороте “именительный падеж с инфинитивом” может употребляться в различных формах: 1) инфинитив в форме Indefinite выражает действие, *одновременное* с действием глагола в личной форме; 2) инфинитив в форме Continuous выражает *длительное* действие, *одновременное* действием глагола в личной форме; 3) инфинитив в форме Perfect выражает действие, *предшествующее* действию глагола в личной форме; 4) инфинитив в форме Perfect Continuous выражает *длительное* действие, совершившееся в течение отрезка времени, *предшествовавшего* действию глагола в личной форме.

Случаи употребления оборота “именительный падеж с инфинитивом”:

1) употребляется, когда сказуемое выражено следующими глаголами в страдательном залоге: *to say, to state, to report, to announce, to believe, to expect, to know, to understand, to consider, to see, to hear*: *He was known to be a young man without fortune* [8:31]; 2) предложение с оборотом “именительный падеж с инфинитивом” переводится сложноподчиненным предложением. Глагол в страдательном залоге переводится неопределенно-личным оборотом (говорят, сообщают...), играющим роль главного предложения, за которым следует придаточное предложение с союзом *что*: *The gods had given Irene dark – brown eyes and golden hair, which is said to be the mark of a good character* [8:57]; 3) предложение с оборотом “именительный падеж с инфинитивом” можно перевести и простым предложением с неопределенно-личным оборотом в роли вводного предложения: *We are sure to come at the heart of the matter* [10:27]; *But he is sure to marry her* [8:77]; 4) оборотом “именительный падеж с инфинитивом” употребляется, когда сказуемое выражено глаголами *to seem, to appear, to prove, to happen, to chance*: *His manner changed when I happened to mention her* [11: 137]; *Everyone seemed to be talking and I sitting in silence, felt awkward* [13:31]; 5) оборотом “именительный падеж с инфинитивом” употребляется, когда сказуемое выражено прилагательными: *likely, unlikely, certain, sure*, следующими за глаголом-связкой. Indefinite Infinitive после этих прилагательных обычно выражает действие, относящееся к *будущему*: *Alroy Kear was a bachelor and now at fifty was likely to remain one* [14:40].

Глаголы, после которых может стоять инфинитив, делятся на те, которые употребляются в этом обороте а) в страдательном залоге и б) в действительном залоге. Глаголы в страдательном залоге обозначают умственную деятельность или чувственное восприятие: *know – знать, consider – считать, believe – полагать, think – думать, see – видеть, hear – слышать* и др. В действительном залоге употребляется только несколько глаголов: *seem, appear – казаться; prove, turn out – оказаться; happen, chance – случаться, случайно оказываться*. Инфинитив в этом обороте может стоять также после словосочетаний: *be likely – вероятно, можно; be sure, be certain – несомненно, конечно*.

Инфинитив с относящимися к нему словами образует сочетания, употребляемые в качестве вводного члена предложения. Инфинитив в функции вводного члена предложения всегда выделяется запятой или тире. Круг глаголов, употребляемых в этом случае, довольно ограничен. Инфинитив в функции вводного члена можно переводить: деепричастным оборотом; неопределенной формой глагола с союзом, если, после которого для связи с последующим предложением иногда вводятся дополнительные слова – *заметим, следует сказать*; самостоятельным предложением со сказуемым в повелительном наклонении или изъявительном 1-го лица множественного числа: *Tom's mode of commencing the conversation being rather unusual, not to say startling* [9:223]; *Every gentleman who hears me, is probably acquainted with the reply made by an individual, who – to use an ordinary figure of speech - 'hung out' in a tub* [9:118].

Итак, в ходе исследования были сделаны следующие выводы. Составное глагольное модальное сказуемое по своей частности является превалирующей функцией инфинитива, тогда как в функции составного глагольного видового сказуемого примеров употребления инфинитива встречается значительно меньше. Можно сделать вывод, что хотя инфинитив в составе предложения может занимать синтаксические позиции почти всех членов предложения, однако специфика грамматических особенностей каждой из категориальных форм инфинитива ограничивает возможности употребления инфинитива в предложении. Анализ языкового материала показал, что значительно чаще употребляется форма простого (неопределенного) инфинитива общего вида, действительного залога в функции составного глагольного сказуемого, подлежащего, дополнения.

Таким образом, приведенный нами обзор употребления инфинитива во всех функциях с достаточной, как нам кажется, убедительностью показывает, что одним из спорных вопросов лингвистики был и остается вопрос о существовании и характере структурно-семантических закономерностей. Поскольку многие семантические законы открыты, этот вопрос, как считают многие ученые [20], можно считать решенным в положительном смысле, поскольку факторы, от которых зависит изменение значений, чрезвычайно многообразны, законы эти должны иметь не причинно-жесткий, а причинно-вероятностный характер и указывать типичное и существенное в семантической структуре языка. На это обращал внимание еще академик В.Виноградов. Это подтверждает проведенный стилистический анализ языкового материала художественных произведений. Как уже было отмечено выше, стилистические возможности инфинитива достаточно высоки: он обладает богатым арсеналом лексических и синтаксических средств художественной изобразительности и именно в художественной литературе приобретает свое стилистическое значение, крайне изменчивое и многообразное.

Литература

1. Алексеева В.А. Функционирование неличных форм глагола в различных стилях речи / В.А. Алексеев // Вопросы грамматической структуры предложения и текста в английском языке: [Сб. науч. тр.]. – М., 1987. – Вып. 247. – С. 3 – 9.
2. Жигadlo В.Н. и др. Современный английский язык: [Теоретический курс грамматики] / Жигadlo В.Н., Иванова И.П., Иофик Л.Л. – М., 1956. – 260 с.
3. Семантико-стилистические исследования текста и предложения: [Межвуз. сб. науч. тр.] / Отв. ред. З.Я. Тураева. – Л., 1980. – 125 с.
4. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. – М., 2005. – 303 с.
5. Домашнев А.И. Интерпретации художественного текста / А.И. Домашнев. – М., 2003. – 208 с.
6. Akhmanova O., Idgelis F. What is the English we Use? A Course in Practical Stylistics / O. Akhmanova, F. Idgelis. – М., 2008. – 315 p.
7. Galperin I.K. Stylistics / I.K. Galperin. – М., 2009. – 334 p.
8. Galsworthy J. The man of property / John Galsworthy. – М., 2010. – 383 p.
9. Dickens C. The Posthumous papers of the Pickwick club / Charles Dickens. – М., 2009. – 345 p.
10. Dreiser T. American Tragedy / Theodore Dreiser. – М., 1986. – 511 p.
11. Dreiser T. Sister Carry / Theodore Dreiser. – М., 2008. – 264 p.
12. London J. Martin Eden / Jack London. – М., 2003. – 215 p.
13. Maugham S. Cakes and Ale: or the Skeleton in the cupboard / Somerset Maugham. – М., 2000. – 94 p.
14. Maugham S. The Moon and Sixpence / S. Maugham. – М., 1969. – 179 p.
15. Quick A. Deception / A. Quick. – М., 1993. – 213 p.

Summary

The article deals with syntactic functions of structural-semantic peculiarities of word-combinations with the infinitive. As the author informs, the aim of the article is to study constructions with the infinitive and peculiarities of using it from the position of different members of the sentence. Different texts served as the material of the research: Galsworthy J. “The man of property”, Dickens “The Posthumous papers of the Pickwick club”, Dreiser “American Tragedy”, “Sister Carry”, London “Martin Eden”, Maugham “The Moon and Sixpence”, Quick “Deception”.

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕМИ «НАСИЛЛЯ» В РОМАНАХ РАЙМОНДА ЧАНДЛЕРА

Кішко О. В.

Ужгородський національний університет

Раймонд Чандлер – один із найвідоміших теоретиків школи американського жорстокого детективу, чиї романи чітко виділяються на фоні багаточисленних посередніх детективних творів, приваблюючи як своїми художніми досягненнями, так і особливістю досліджуваного матеріалу та ставленням самого автора до написаного. Проза Раймонда Чандлера ніколи не стомлює, вона виділяється своєю свіжістю, багатством та яскравістю. Д.Б. Прістлі писав про письменника: « Читати його все одно, що розрізати перестиглу запашну диню і насолоджуватись її рідкісним чудовим смаком» [3, с. 74]

Мета статті – простежити на лексичному складі зв'язок між змістом тексту та організацією мовних засобів, оскільки лексика в комплексі стилістичних особливостей є однією із жанротворчих ознак роману наряду з характером конфлікту та типом героя. Романи Раймонда Чандлера є типовими представниками школи жорстокого американського детективу і в плані вивчення лексики представляють великий інтерес, тому що майже на кожній сторінці тут стріляють, вбивають, б'ють, тобто чинять насилля. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

1) вичленувати елементи лексико-семантичних парадигм, якими виражається поняття « насилля» в системі мови

2) проаналізувати вживання даної лексики в романах Раймонда Чандлера.

Лексико-семантичне поле «насилля» складається з ряду мікрополів, або лексико-семантичних груп. Полем будемо вважати сукупність мовних елементів, які об'єднуються на основі спільних екстралінгвістичних понять і співвідносної з ними спільністю їх лексичних значень[2, с. 65] Лексико-семантична група – це семантичний клас слів, об'єднаних спільною лексико- парадигматичною семою. [1, с. 107]

За матеріалами словника – тезауруса Hartrampf's Vocabularies [4] маємо такі елементи лексико- семантичної групи «насилля»: *violence, brutality, barbarity, ruthlessness, cruelty*. Нами було проаналізовано 6 романів автора та на 960 сторінках було зафіксовано 6 прикладів вживання слів з ЛСГ *violence*.

...he had had sudden spells of violence [5, p. 416]

...and whether there are any marks of violence [6, p.279]

There was no sign of violence [6, p.281]

But there was too much brutality [5, p. 532]

You think that impossible to accept because of the brutality with which it was done [5, p. 533]

...and the sort of ruthlessness [7, p.15]

Таким чином, можна зробити висновок, що реалізація теми «насилля» в романах Раймонда Чандлера здійснюється не за допомогою елементів аналізованої групи, а інших лексико-семантичних груп, що входять до складу ЛСП, а саме: дієслова з інваріантним значенням «убивати»; різні способи вбивства; зброя; дієслова з інваріантним значенням «бити». Розглянемо першу ЛСГ, яка складається з таких дієслів: *kill, murder, assassinate, destroy eliminate, finish off, bump off, do away with, wipe out, slaughter, knock off*.

He didn't go there to kill anybody [8, p.20]

I didn't think you killed him [8, p.60]

You're strong enough to kill people without meaning to [8, p.205]

They never meant to murder anybody [8, p.77]

And who was he about to murder? [8, p.208]

...and another was assassinated [5, p. 467]

She got greedy, so she had to be eliminated [6, p.306]

She was slaughtered [8, p.126]

I'll destroy everyone [7, p.114]

Цікавими є приклади стилістично забарвлених сленгових елементів типу: *knock off, bump off, wipe out, do away with*

That's why they knocked him off [8, p.41]

...an old guy named Morning Star was bumped off [7, p.17]

Who else did you wipe out? [7, p. 24]

Eddie Mars did away with him [9, p.13]

Метою жорстокого роману є зацікавити, заінтригувати читача, втягнути його в суцільне переплетіння складних колізій. Висока концентрація слів ЛСП «насилля» допомагає передати напруженість подій описаних Раймондом Чандлером, зобразити світ жорстокості, з яким борються нишпорки.

Наступна велика ЛСГ є спосіб вбивства, *c(shoot, nail, slug, drop, hang, throttle, crucify, stab, knife, poison, strangle, choke, ax, boil in oil, dynamite, mutilate cut somebody's throat)*

She shot him three times [8, p.114]

Dayton would slug me again [5, p.589]

So she says I gunned him [9, p.65]

I'd plug you as soon as I'd strike a match [7, p. 36]

Then she was throttled [6, p.281]

They could tell if she had been stabbed [6, p.356]

Ain't nobody been knifed there in a month [8, p.68]

He strangled her with a scarf she was wearing [5, p.547]

...and choked her with his hands [6, p.345]

They will tear you to pieces [8, p.54]

Before she ripped him apart [9, p.27]

Особливість функціонування одиниць ЛСП «насилля» полягає в тому, що вони зустрічаються в контекстах, які характеризуються підвищеною

експресивністю та модальністю, у найбільш гострі моменти, коли вся увага читача концентрується на сутичці ворожих сил. Негативна зарядженість одиниць даної групи в таких випадках зумовлена тим, що поняття, які вони виражають, відтворюють неприглядні сторони американської дійсності – насилля, жорстокість, смерть заради здобичі. Для досягнення своєї мети обидві сторони використовують холодну та гарячу зброю (*gun, automatic pistol, revolver, rifle, Colt, blackjack, dagger, knife, ax, ice pick hammer etc*)

He dropped the gun to the side [8, p.139]

I showed him the automatic [9, p.34]

He backed away and put the shiny pistol on the table [5, p. 513]

Did your boys find a revolver on Owen Taylor [9, p.47]

He patted the breech of his rifle [6, p. 303]

I waved the blackjack lightly [8, p.64]

He was stabbed with an ice-pick [6, p.312]

Дуже часто зустрічаються різні калібри зброї вжиті замість самої зброї: *.22,.25,.32, .38, .44, .45 etc.*

It was a Banker's special .22 calibre [9, p.45]

A six shot .25 calibre automatic [6, p.295]

It looked like a .32 [7, p.176]

...a wicked weapon with a kick like .45 [6, p.296]

В екстремальних ситуаціях, коли під рукою немає ні пістолета, ні ножа персонажі романів Раймонда Чандлера вдаються до предметів, що знаходять під рукою і застосовують їх як зброю, наприклад пружину від ліжка: *coil-spring*, або саперну лопатку *sap*

I laid the coil-spring on the side of his head and he stumbled [8, p.198]

I knocked him cold with a sap [8, p.96]

Наведені приклади ще раз підтверджують той факт, що у світі насильства та жорстокості, де питання хто кого поставлено дуже чітко, годяться будь-які засоби.

Великий інтерес для аналізу представляє лексико-семантична група з інваріантним значенням бити. Вона складається з таких елементів: *bang, bat, beat, blow, bump, bust, chop, crack, crash, crush, hack, hit, kick, knock, punch, sap, slam, slap, slash smack, smash sock, strike etc.* Дана ЛСГ є невід'ємною частиною ЛСП « насилля» та одним із факторів реалізації теми насилля в романах Чандлера. Характерною рисою цієї групи є висока концентрація сленгових слів у її складі. Не слід забувати, що дійовими особами романів є перш за все злочинці, поліціанти та детективи, які розмовляють однією мовою – сленгом. Використовуючи такий матеріал, автор досягає властивої його оповіді достовірності та живості при змалюванні жорстокого, насильницького світу США 30- років минулого століття.

She was already dead when you were banging her head against the bedpost [8, p. 78]

Everybody bats you over the head [8, p.175]

...but not out of beating a woman's head on a bedpost [8, p.43]

And I didn't bust Cooney on the nose [6, p.340]
I cracked her on the head with the gun [9, p.79]
...and the shining thing hit my jaw again [8, p.23]
...knock me down and kick me in the face [7, p.211]
How would you like a swift punch on the nose? [8, p.32]
You've been sapped down twice [8, p.158]
How about being slammed in the belly? [6, p.387]
She smoothed the cheek I had slapped [9, p. 87]
She slashed me across the face [5, p.573]
Somebody must have hated him to smash his head like this [8, p.190]
...and socked me on the back of the head [8, p.68]

Таким чином можна зробити висновок про те, що лексико-семантичне поле «насилля» утворює жанрову домінують тексту жорсткого детективного роману, так як воно займає одне із центральних місць за вживаністю та концептуальною значимістю.

Література

1. Васильев Л. М. Теория семантических полей. / Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. №5. 1971. – С. 105-113.
2. Денисова С. П. Типология категорий лексичної семантики. / С. П. Денисова.- Київ: КДЛУ, 1996.- 93с.
3. Shane F. M. The life of Raymond Chandler./ F. M. Shane.- New York: Dalton LCO Inc., 1976.- p. 48-139.
4. Hartrampf G. A. Hartrampf's Vocabularies/ G. A. Hartrampf.- New York: Grosset and Dunlap publishers, 1933.
5. Chandler R. The Long goodbye. / R. Chandler- Heinemann: Octopus, 1977 – pp.403-619.
6. Chandler R. The Lady in the lake. / R. Chandler- Heinemann: Octopus, 1977- pp.267-398.
7. Chandler R. The High window. / R. Chandler- London, Sydney: Pan Book, 1979- 265p.
8. Chandler R. Farewell, my lovely. / R. Chandler –Moscow: Raduga Publishers,1983- pp.9-220
9. Chandler R. The Big sleep. / R. Chandler- Heinemann: Octopus, 1977- pp. 11-113

Summary

The article deals with the verbal realization of the theme « violence» in the novels of Raymond Chandler, one of the founders of the hard-boiled detective story. The undertaken research is an attempt to prove that the lexical structure of the novels has the genre –determined character and is prevailing in the above-mentioned works.

**СТРУКТУРНІ, СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
СЛЕНГІЗМІВ ТА ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У КІНОСЦЕНАРІЯХ «РЕЙЧЕЛ
ВИХОДИТЬ ЗАМІЖ» ТА «СЕКС І МІСТО»**

Кубічка Д. В.

Ужгородський національний університет

Збагаченню англійського лексикону сприяють головним чином внутрішні запозичення із субстандартних мовних підсистем. У такому контексті є очевидним, що загальна тенденція до демократизації мови шляхом використання соціальних діалектів у засобах масової інформації, телебаченні, кіно та інтернет-просторі поступово знаходить своє відображення у активізації проникнення сленгу у неофіційну розмовну мову, більше того сленгізми стають так-званим атрибутом престижності та самодостатності сучасної молоді. Також соціальні діалекти суттєво впливають на мову драматичних творів, так як усі вищезгадані екстралінгвальні чинники залишають відбиток на мові персонажів, адже «створюючи художній текст, автор навмисне прагне підвищити його експресивність, використовуючи задля цього найрізноманітніші засоби. Можливо, подібна тенденція менш усвідомлена і проявляється у використанні невимушеної розмовної мови при створенні експресивних висловів» [2; 63].

Взаємодія сленгу з мовним стандартом довгий час була об'єктом вивчення вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, а саме Г. Бейлі, Дж. Чемберса, П. Екерт, Д. Таннен, М. Панова, Ю. Зацного, Б. Ажнюка. Визначена проблематика у загальному вигляді зумовила актуальність дослідження та змістовний зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зростаюча кількість сленгових лексем на газетних шпальтах, у молодіжних кінофільмах, інтернет-ресурсах та теле-радіорепортажах свідчить, що вони вживаються з конкретною стилістичною функцією, таким чином відображаючи уподобання та настрої носіїв мови.

Сленгові лексеми в обох кіносценаріях утворюються за словотвірною та лексико-семантичною моделями. Найпродуктивнішим способом утворення сленгізмів є семантична деривація, зокрема переосмислення значення. Серед сленгізмів утворених вищезазначеним способом можна зазначити велику кількість іменників, прикметників та фразеологізмів, так як саме найменування та експресивно-емоційна оцінка найбільш притаманні головним героям кіносценаріїв.

Переосмислення значення представлено двома основними різновидами: узагальнення та звуження значення. Слід зазначити, що метафоризація та перенесення на основі інших стилістичних фігур виявилися у меншій мірі продуктивними у кіносценаріях, ніж у пресі та під час аналізу словникових дефініцій. Адже за словами Дж. Рот – Гордон «найкреативніші сленгові одиниці,

що виникли на основі метафоричного перенесення, відображаючи таким чином поетичну майстерність любителів субстандартної лексики, знаходяться поза сферою повсякденного вживання». Як наслідок, такі лексеми рідко зустрічаються у живому щоденному мовленні [8, 5].

За моделлю узагальнення значення і з'явилося ненормативне вживання іменника *whip* «автомобіль середнього або вищого класу». У літературній мові це слово означає «хворостина чи батіг погонича тварин». Спочатку будь-яке кермо, що встановлювалося на автомобілях позначалося словом *whip* за аналогією з батоном. Проте коли виконавцям хіп-хопу здалося, що логотип марки *Mercedes-Benz* нагадує кермо, вони почали називати цим терміном усі автомобілі *Mercedes*[7]. Згодом значення зазнало подальшого узагальнення і наразі може позначати будь-яке авто. “*I ate so much cookie dough and rode so many whips with Angela Paylin*” [9, 11].

Первинною словниковою дефініцією іменника “*gaggle*” була «зграя гусаків», проте у результаті переосмислення відбулося спочатку узагальнення значення і даний іменник став вживатися для позначення галасливої компанії людей, а пізніше зазнав звуження з дещо пейоративним відтінком, відтак набувши значення «група проститутток чи гомосексуалістів»[5]: “*You forgot to charge us for the gaggle of gays*” [10, 47].

Таким чином можна стверджувати, що в основі ненормативності та експресивності сленгової лексики, утвореної за лексико-семантичною моделлю, стоїть пейоративність, чи-то негативно-оцінна конотація, що проявляється під час творення вторинного значення слова. Значно рідше трапляються випадки амеліоризації (набуття позитивного забарвлення).

Словотвірний спосіб утворення нових лексичних одиниць в обох досліджуваних текстах виявився менш продуктивним, ніж семантична деривація. Найпоширенішою дериваційною моделлю є афіксація (головним чином суфіксація) – найвищою частотою вживання характеризується суфікс *-y|ie*, причому переважна більшість таких дериватів позбавлена негативної конотації, навпаки даний суфікс слугує для утворення іменників зі зменшувально-пестливим значенням від прикметникової основи: *pinkie* – anything small, esp. the little finger: “*I'd hold both of them in the pool and they'd take turns biting my nose. Ethan never did that – he preferred pinkies*” [9, 84]; *oldie*, *n* - something quite old, *goodie*, *adj* – a good thing or person: “*This is an oldie but goodie*” [10, 203]. Менш продуктивними виявилися:

- осново- та словоскладання (*slack – jawed* - referring to one who has lost control of the joint efforts of both mouth and jaw muscles: “*Kym goes out with her split lip and a blackeye. The wedding guests are slack – jawed*” [9, 91], *asshole* – a stupid or obnoxious person: “*The people who do know will only see what an asshole he is*” [10, 128].

Варто відзначити, що у кіносценарії «*Sex and the City*» головні герої самі виступають у ролі творців креативних та кмітливих оказіоналізмів, особливо журналістка Кері Бредшоу, яка в силу своєї професії вдається до особливо

незвичних словоскладань, заснованих у переважній більшості на грі слів: *all – gal*: призначений виключно для жінок: “Well, the *all-gal* sleepover is about to commence. You gonna miss me?” [10, 72]. *Mexicoma* (Mexican + coma): “Yeah, I’ve got to do something to pull me out of my *Mexicoma*” [10, 99], *Manhattan* (men + Manhattan), Манхеттен – територія чоловіків: “Carrie stands on her bed placing her two new books: “*Sex and the City*” and “*Manhattan*” [10, 4]; “Aren’t I a little old to be introduced as your boyfriend?” – “Point taken. From now on you’ll be my *manfriend*” [10, 8].

- усічення (більш продуктивними виявилися у кіносценарії “Rachel Getting Married”, що розповідає непросту історію колишньої наркоманки, яка звинувачує себе у смерті молодшого брата): *rehab* – (від “rehabilitation”) реабілітація; виправлення, перевиховання злочинця чи наркозалежного у спеціальних медичних закладах: “Oh my god! Here you are. I thought you were going to abandon me in *rehab*” [9, 2]; *shrink* (від “head – shrinker”) – лікар-психіатр: “So are you an actual *shrink* yet?” – “Psychology. Not psychiatry. You know the difference, right?” [9, 10].

До малопродуктивних моделей творення сленгових лексем можна віднести конверсію (*gopher* (від дієслівної фрази “to go for”) – людина на побігеньках: “Rachel runs onto the porch as a group of *gophers* carry more of Abby’s flowers through the front door” [9, 112]; *to whore around* – вступати у нерозбірливі стамезі стосунки: “I want to represent a different one night stand during the misspent youth of Kris Kringle before he stopped *whoring around*” [9, 21]) та креативні способи словотворення (звуконаслідування - *plop* – шльопнутися, гепнутися від звуку падіння у воду; звуку пробки, що вилетіла з пляшки, або пузиря, що лопнув: “She *plops* in a chair in front of the TV” [10, 143]).

Комплексне вивчення сленгу як соціолекту повинне базуватися на принципі нерозривності мови, влади, культури та ідеології. Нейтральний словниковий запас жодним чином не схиляється у бік певних соціальних мовних колективів, натомість сленг як поняття охоплює лексичні одиниці, які виникли, щоб задовольнити потреби певної соціальної групи, але поступово розширили свій ареал вживання. У результаті «тематичні групи сленгових лексем відображають найрізноманітніші сфери життєдіяльності мовних груп, де емоційне навантаження висловлювання диктується матеріальними умовами, ідеологією, освітнім цензом та індивідуальними нормами мовної поведінки, сімейним вихованням та суспільним становищем, віком, статтю» [1, 12]. К. Ібл виділяє близько 19 категорій значення сленгізмів, серед них терміни для позначення статевих стосунків, характеристика неповноцінної/непривабливої особи, особи у стані наркотичної чи алкогольної залежності, терміни схвалення/осуду [3, 147-149]. Найпоширенішими, на її думку, є лексеми, що дають емоційно-експресивну характеристику, адже «сленгізми не називають, а оцінюють» [ibid, 50].

Аналіз тематики сленгізмів у досліджуваних кіносценаріях дозволив виділити наступні семантичні сфери:

- наркотики (**shoot**, v – вводити наркотики внутрішньовенно: “*You’ll be able to watch me while he’s asleep and I won’t sneak out of the house and blow dealers and shoot heroin*” [9, 9]; **to be high** – бути під впливом наркотиків: “*We were in the park. I was sixteen...and I was high...and I couldn’t focus and drove off the bridge*” [9, 56]; **to hold** – зберігати наркотики з метою продажу : “*Are you holding?*” [9, 97]);

- статеві стосунки (**to have it off** – вступити у статевий зв’язок: “*The best man and the maid of honor furtively slipping off to the coal bin to have it off while the rest of the wedding party labors away at preparations for the big event*” [9, 22], **legwork** – статевий акт: “*And the rest of them don’t know how to screw you. Trust me - I’ve done the legwork*” [10, 104];

- насилля (**hitman** – найманий вбивця: “*Oh, honey, I can hire people to do all that. Anything you need*” – “*A hitman*” [10, 91];

- алкоголізм/перебування у стані сп’яніння: **to be stoned out of one’s mind** – бути смертельно п’яним: “*I was stoned out of my mind! Did I use up all the love I’m allowed for this lifetime because I killed our little brother?*” [9, 74];

- оцінні терміни (негативні: **jackass** – нерозумна особа: “*Hey, jackass...I’m speaking*” [10, 69]; **jerk** – нікчема: “*Karl’s kind of a jerk*” [10, 69]; **fiend** – наркозалежний “*I may be a degenerate fiend but I love my horse*” [9, 56] та позитивні: **A – list** – найвищої якості: “*Not every chance I get. Only for the A-list things*” [10, 118]; **hot** – сексуальний, привабливий: “*The guy is really hot*” [10, 97]);

- стосунки між людьми (**to screw smb.** – підвести: “*And good guys do bad things. The good guys screw you and the bad guys screw you*” [10, 104]; **to kick one’s ass** – відмовитися/відмовити: “*And just like that, Vivienne Westwood kicked my sweet little suit’s ass*” [10, 54]; **to make an ass of somebody** – обдурити: “*And you know what happens when people assume. They make an ass out of who?*” [10, 19];

- мода/світське життя: **booty** – непристойний: “*At 11:30? That’s a booty call*” [10, 137], **label – less** – немодний: “*And in the end... Carrie Bradshaw married John James Preston in a label-less dress*” [10, 200].

С’юзен Гел стверджує, що жінкам зазвичай притаманне більш консервативне та нормативно-стандартизоване мовлення, тоді як прийнято вважати, що чоловіки звертаються до колоритного сленгу як ознаки власної маскулітності [4, 173]. Однак в обох кіносценаріях головними героїнями є представниці жіночої статі, тому можна припустити що такі лексеми виконують переважною мірою оцінно-експресивну функцію. Адже за словами Зорніга «сленг не є спеціальною кодовою мовою, що різко розмежує соціальні групи людей, а відкритим мовним варіантом, до якого може звернутися будь-хто з конкретною стилістичною метою» [11, 61-62].

Отже, до найбільш продуктивних семантичних груп можна віднести стосунки між людьми й наркотики (“*Rachel Getting Married*”), та емоційно-оцінні терміни і мода (“*Sex and the City*”). Сленгові лексеми дозволяють якнайповніше розкрити ідейний зміст даних сценаріїв, глибше відтворити образи головних героїв, передати задум сценаристів загалом. Тематика сленгової лексики

розкриває світогляд головних героїв, їхнє ставлення до оточуючого світу, дозволяє зрозуміти причини та глибинні мотиви їхніх дій та вчинків.

Вивчення сленгу здебільшого розглядає цей мовний варіант з точки зору словотвірних процесів та семантичних сфер ужитку, але такий підхід не дає вичерпної відповіді на питання, як і з якою метою він зазвичай вживається.

Вітчизняні та зарубіжні науковці виділяють наступні функції сленгу:

- номінативна (називає одиниці, що не мають еквівалентів у нормативному варіанті); когнітивна (надає додаткову інформацію про поняття, що зазвичай відсутня у стандартній мові); ідентифікаційна (мовець інформує про свій соціальний статус та приналежність до тієї чи іншої мовної групи); емоційно-оцінна (для сленгізмів зазвичай характерне негативно-оцінне забарвлення – пейоративність); експресивна (мовець надає особливої виразності висловлюванню); світоглядна (відображає вікові та професійні особливості мови, вказує на освітні та культурні відмінності); езотерична (відображає почуття солідарності, характерне для членів однієї групи та несмішливе ставлення до так-званих «аутсайдерів»); економії часу (завдяки аббревіатурам та скороченням дозволяє зекономити час, а типова для сленгу експресивність повніше характеризує поняття, не називаючи його) [1, 12-13].

Таким чином, можна стверджувати, що у кіносценаріях *Rachel Getting Married* та *“Sex and the City”* реалізуються усі вищезазначені функції. У першому переважають емоційно-оцінна та експресивна. Завдяки сленгізмам наркоманка Кім виражає своє негативне ставлення до світу та насмішкувато-зневажливі стосунки з рідними. Тому варто говорити і про езотеричну функцію. *“I was the only one who could convince the methamphetamine freaks that noone was chasing them when they ran around the bases”* [9, 14]. *“You knew. All of you knew. People told you: I was a junkie”* [9, 81]. Натомість у другому доміантними є ідентифікаційна та емоційно-оцінна. Головні героїні – світські левиці – переважно дають оцінку світові навколо них: чоловікам, подругам, модному одягу та брендам.

Проте Дж. Рот-Гордон зауважила, що дуже велика кількість таких лексем опинилася поза усіма значеннєвими категоріями. Адже традиційна класифікація субстандартних одиниць, а саме лінгвістична категоризація, заснована на аналізі структурно-семантичних особливостей сленгових лексем, звертає значну увагу на їх значення, а не на функцію у мовленнєвому акті, і відповідно не здатна повною мірою пояснити, чому мовці звертаються до субстандартної лексики. Відтак вона пропонує вивчати сленгові одиниці нерозривно від висловлювання, де вони були вжиті, так як вивчення ролі сленгу у дискурсі дозволило виявити, що у більшості випадків значення для сленгу є вторинним, а як наслідок такий підхід відкриває численні зв'язки між лексичними одиницями, культурою, ідеологією та власне мовцями, що у свою чергу висвітлює ширший лінгвістичний контекст та співвідношення між функцією у дискурсі та лексичним значенням [8, 67].

Отже, за Рот-Гордон у досліджуваному ілюстративному матеріалі можна виділити наступні групи сленгізмів на основі їх функції у конкретному мовленнєвому акті:

- терміни-звертання (**Kid** – звернення до коханої людини: “*What do you think, kid?*” [9, 19], зменшувально-пестливі звертання: **lambchop** - “*Of course, lambchop. I'm so happy!*” [10, 49]; **sweetie** - “*Sweetie! What's the problem?*” [9, 108]; **guys** – нейтральна форма звертання до представників будь-якої статі: “*You're my sister. I love you guys*” [9, 73]); **dickwad** – зневажливо-образливе звертання: “*Hey, dickwad! I'm speaking!*” [10, 14];

- емоційні маркери (вигуки) **Holy shit!** – вигук, що виражає роздратування чи здивування: “*Holy shit! She just showed up. Yes. Thank you*” [10, 87]; **Geez!** – “*Geez! It was an idea. Lighten up, ok?*” [10, 66]; **yay** – вигук схвалення, задоволення чи перемоги: “*Oh yay! Dad c'mon*” [10, 96]; **bullshit** – нісенітниця: “*Bullshit! It's a sari*” [9, 25];

- прагматичні дискурсні маркери (ствердження/заперечення): **Yep** – простіша розмовна форма «так», стверджувальна відповідь, що вимагає мінімальних зусиль: “*Yep - At the New York Public Library*” [10, 44]; **Nope** – розмовна форма «ні»: “*Nope. Wedding before contractor*” [9, 66]; **C'mon** – вираз заохочення чи спонукування до дії – «давай»: “*Dad c'mon. C'mon Dad! This is my favorite song!*” [9, 96];

- терміни-привітання **Mazel tov!** – Вітаю! (форма привітання, яку використовують у єврейських недільних школах): “*She's a doll. Mazel tov!*” [10, 193];

- підсилювачі значення – одиниці, що замінюють будь-які інші лексеми у дискурсі та значення яких неможливо пояснити поза межами конкретного контексту: **not to give a shit** – не надавати жодного значення: “*Is being my Maid of Honor this important to you? I didn't think you gave a shit!*” [9, 26]; **to know shit about something** – нічого не знати: “*But you don't know shit about loading a dishwasher*” [10, 63]; **to feel like shit** – почуватися погано: “*You people make me feel like shit hundred times a day*” [10, 44]; **to be fucked up** – потрапити у халепу: “*You weren't inside my head when I was fucked up and your certainly not there now*” [10, 73]; **hell** – підсилювач значення: “*A belly on Samantha is a: “So what the hell is going on?”*” [10, 183]; **that sucked** – реакція на невдалу спробу щось здійснити: “*I can do a handstand!*”, *she executes a truly terrible handstand: “That sucked*” [9, 102].

Таким чином, під час аналізу вищезгаданих кіносценаріїв було виявлено, що найвищою частотою вживання характеризується саме остання група – так-звані про-форми, які замість творення додаткових значень «делексикалізують і контекстизують» вже існуючі значення [8, 69], унеможливаючи інтерпретацію таких лексем поза конкретним контекстом. Зорніг переконаний, що у таких випадках «співрозмовники діють за принципом сем-редукції, тобто мовці бажають висловити не більше, ніж слухачі готові сприйняти» [11, 44].

Другою за поширенням у досліджуваних кіносценаріях виявилася група термінів-звертань, так як оцінно-експресивне ставлення до навколишнього світу є характерною ознакою сленгізмів. К. Ібл також стверджує, що ті, хто послуговується сленгом, використовують такі лексеми більшою мірою як звертання, ніж як терміни, що характеризують особу, її зовнішність чи-то

розумові здібності [3, 67]. Переважають лексеми з такою функцією у дискурсній послідовності «репліка – відповідь».

Не менш поширеними у досліджуваних текстах виявилися сленгізми як прагматичні дискурсні маркери, що переважно слугують для здійснення будь-якого мовленнєвого акту, стверджувальної\заперечної відповіді співрозмовнику, ініціації та закінчення розмови (What's up? Cool! Good!).

Таким чином, на основі отриманих результатів можна стверджувати, що у кіносценаріях сленг використовується переважно з метою надання експресивності та виразності мові персонажів. Проте слід пам'ятати, що сценаристи у досліджуваному ілюстративному матеріалі використовують не in-group сленг, характерний для замкнених груп молоді і спрямований головним чином на виключення «чужих» – представників іншого прошарку суспільства, а загальноживаний сленг, що є зрозумілим для усіх носіїв мови. Останнім часом навіть спостерігається престижність вживання лексем такого виду серед окремих груп «золотої» молоді, що і сприяє активізації поширення сленгізмів у засобах масової інформації, теле- і радіорепортажах та молодіжних кінофільмах. У результаті, сленг як соціальний діалект стає невід'ємним атрибутом живої розмовної молодіжної мови. Отже, головні герої досліджуваних кіносценаріїв за допомогою сленгових лексем реалізують конкретні мовленнєві ситуації через призму власного досвіду, при цьому сленгізми допомагають повніше відтворити їх особистісні характеристики, життєві цінності, особливості світогляду та світосприйняття.

Сленгові лексеми в обох кіносценаріях утворюються за словотвірною та лексико-семантичною моделями. Найпродуктивнішим способом утворення сленгізмів є семантична деривація, а словотвірний спосіб в обох досліджуваних текстах виявився менш продуктивним. Найпоширенішою дериваційною моделлю є афіксація (головним чином суфіксація), менш поширеними є осново- та словоскладання, усічення.

Серед найпродуктивніших семантичних груп сленгізмів слід відзначити стосунки між людьми й наркотики (кіносценарій “Rachel Getting Married”), та емоційно-оцінні терміни і мода (кіносценарій “Sex and the City”).

Стосовно функцій сленгізмів у дискурсі, під час аналізу досліджуваного ілюстративного матеріалу було виявлено, що найвищою частотою вживання характеризуються так-звані про-форми Другою за поширенням у досліджуваних кіносценаріях виявилася група термінів-звертань, що переважають у дискурсній послідовності «репліка – відповідь». Не менш поширеними у досліджуваних текстах виявилися сленгізми як прагматичні дискурсні маркери.

Література

1. Колесниченко А.Н. Тематические группы сленга в повести Д. Сэлинджера «Над пропастью во ржи» / Альвина Николаевна Колесниченко // Вопросы теории языка и методики преподавания иностранных языков : сб. тр.

- международ. науч. конф., (Россия, Таганрог, 8–10 июня 2007 г.) ; Часть 2. – Таганрог : ТГПИ, 2007. – С. 92–96.
2. Лукьянова Н.А. Экспрессивная лексика разговорного употребления. Проблемы семантики / Нина Александровна Лукьянова. – Новосибирск : Изд-во «Наука», 1986. – 230 с.)
  3. Eble C.C. Slang & Sociability: In-group Languages among College Students / Conee C. Eble. – Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1996. – 240 p.
  4. Gal S. Language, Gender and Power: An Anthropological Review / Susan Gal // Gender Articulated: language and the socially constructed self / eds. by Kira Hall, Mary Bucholtz. – New York : Routledge, 1995. – P. 169–182.
  5. Random House Historical Dictionary of American Slang. Vol. 1: A–G / ed. by J.J. Lighter ; ass. eds. by J. Ball, J. O'Connor. – New York : Random House, 1994. – 1080 p.
  6. Random House Historical Dictionary of American Slang. Vol. 2: H–O / ed. by J.J. Lighter. – New York : Random House, 1997. – 984 p.
  7. Random House Historical Dictionary of American Slang. Vol. 3: P–Z / ed. by J.J. Lighter. – New York : Random House, 2002. – 1128 p.
  8. Roth-Gordon J. F. Slang and the Struggle over Meaning: Race, Language and Power in Brazil : Ph.D. Dissertation / Jennifer Florence Roth-Gordon. – Stanford University : Department of Cultural and Social Anthropology, 2002. – 270 p.
  9. SimplyScripts – Free Movie Scripts, Screenplays and Transcripts [Электронный ресурс] // Rachel Getting Married – Script by Lumet Jenny. – Режим доступа:http://sonyclassics.com/awardsinformation/rachelgettingmarried_screenplay.pdf.
  10. SimplyScripts – Free Movie Scripts, Screenplays and Transcripts [Электронный ресурс] // Sex and the Cityю – #201 «Take Me Out To The Ballgame». – Script by King Michael Patrick. – Режим доступа : http://www.dailyscript.com/scripts/sex_and_the_city_take_me_out_to_the_ballgame.pdf.
  11. Sornig K. Lexical Innovation: A Study of Slang, Colloquialisms and Casual Speech / Karl Sornig. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1981. – 117 p.
  12. The Oxford Dictionary of the Modern Slang / eds. by John Ayto, John Simpson. – New York : Oxford University Press, 2005. – 324 p.

Summary

The present article suggests a brief overview of the role of slang in the English language enrichment mainly by means of internal borrowing from substandard language systems, particularly slang. It also deals with structural, semantic and functional peculiarities of slang words and nonce formations in general, and in the screenplays “Sex and the City” and “Rachel Getting Married” in particular. A lot of attention has been paid to functions of slangisms in the discourse, for this approach to slang investigation gives a more profound insight into the problem of slang penetrating everyday colloquial speech in an attempt to answer the questions for which reasons slang is used in the speech of highly educated, well-bred and fashionable young people, especially women.

WORTBILDUNGSPROZESSE IN DER DEUTSCHEN ONOMATOPÖIE

Ladtschenko M.

Nationale Universität Ushhorod

Die vorliegende Abhandlung ist der deutschen lautmalenden Lexik gewidmet. Das sind die Wörter, die von verschiedenen Lauten der Natur gebildet werden. Es können die Geräusche und Laute der Menschen, Tiere, Vögel, Gegenstände und Erscheinungen der Umwelt sein. Der Gegenstand der Erforschung sind also onomatopoetische oder lautmalende Wörter. Es werden im Artikel einige Wortbildungsprozesse sowie Semantik der lautmalenden Wörter verfolgt. Die Aktualität der Erforschung wird durch das Vorhandensein einer großen Zahl der onomatopoetischen Lexik, die Vielflächigkeit ihrer Semantik sowie ihren spezifischen Gebrauch motiviert.

In der Sprachwissenschaft gibt es wenige Publikationen, in denen Lautmalerei erforscht wird. Der konfrontativen Untersuchung dieser Lexik im Deutschen und Sorbischen ist der Artikel von H.H. Bielfeldt gewidmet [Bielfeldt 1982]. I. A. Skolotova erforscht onomatopoetische Verben im Russischen, J.V.Jussyp-Jakymowytsh – Onomatopoetika in den Mundarten der Karpaten [Skolotova 1969; Jussyp-Jakymovitsch 2007]. In der Publikation von M.M.Ladtschenko und J.V.Jussyp-Jakymowytsh werden onomatopoetische Verben des Sprechens im Deutschen und in den slawischen Sprachen untersucht [Ladtschenko, Jussyp-Jakymovitsch 2010]. Der Artikel von M. Ladtschenko und E.Vaschki behandelt onomatopoetische Verben des Sprechens im Deutschen und Ungarischen [Ladtschenko, Vaschki 2010]. Aus den erwähnten Erforschungen resultiert, dass diese linguistische Erscheinung in verschiedenen Sprachen vorhanden ist und universellen Charakter hat. Was die Wortbildungsprozesse der deutschen lautmalenden Lexik und deren Semantik anbetrifft, so bleibt dieses Problem wenig erforscht.

Der Untersuchungsstoff wurde aus den Wörterbüchern recherchiert [Duden 2011; Müller 2005].

Die Lautmalerei ist „Wiedergabe natürlicher Geräusche o. Ä. durch klanglich ähnliche sprachliche Laute“ [Duden 2011: 1098]. Synonymisch wird das fremde Substantiv „Onomatopöie“ gebraucht, unter der „Wortprägung durch Nachahmung natürlicher Laute“ zu verstehen ist [Bußmann 2002: 484]. Diese linguistische Erscheinung bezeichnet man mit den Termini: Lautmalerei, Klangmalerei, Onomatopöie. Lautmalende Wörter sind phonetisch oder natürlich motiviert. „In diesen Fällen besteht ein direkter, natürlich gegebener Zusammenhang zwischen der Bedeutung und dem Lautkomplex“ [Hinka 2005: 22 – 23].

Unter der lautmalenden Lexik lassen sich lautmalende Wörter oder sogenannte Onomatopoetika, lautmalende Verben und lautmalende Substantive unterscheiden. Was die erste Gruppe der Lexik angeht, so gibt es in der Linguistik keine einheitliche

Meinung. Die meisten Sprachforscher zählen sie zu den Interjektionen. Gerade so werden sie auch im Duden-Wörterbuch bezeichnet. Die anderen Linguisten sind der Meinung, dass diese lautmalenden Wörter nicht zu den Interjektionen gehören. In dieser Erforschung wird die Auffassung derjenigen Autoren unterstützt, die Onomatopoeitika als eine selbstständige Wortart betrachten [Jussyp-Jakymovitsch 2007: 14; Hazenko 2003: 5]. Es ist zu unterstreichen, dass Onomatopoeitika bei der Wortbildung der Verben sehr produktiv sind.

Nach dem Charakter und Bildungsart der Onomatopoeitika werden sie in einige Abarten gegliedert.

Das Onomatopoeikon entsteht infolge eines dumpfen Schlages, Stoßes:

bumm/ bum – bummeln (бродити, вештатися (розм.); *bums* (бух! бряк!) – *bumsen* (бухнутися, гепнутися (ugs.)); *rums – rumsen* (гуркотати, шуміти (ugs.)); *wumm – wummern* (ugs.) (гуркотати).

Die lautmalenden Wörter sind Resultate eines dunklen (*bam*) und eines hellen (*bim*) Glockenschlages. Die davon gebildeten Verben sind: *bammeln / baumeln* (теліпатися, висіти (ugs.)); *bimmeln* (дзвонити, дзенькати, брязкати (ugs.)). Ähnlich wird das Onomatopoeikon *kling* (дзень! дзінь! дзелень!) durch einen feinen, hellen Ton gebildet, von dem die Verben *klingen/klingeln* (дзвонити, звучати) kommen.

Viele Onomatopoeitika stellen ein klatschendes Geräusch dar. Es entsteht meistens, wenn man die Hände zusammenschlägt oder wenn etw. Schweres flach auf etw. Hartes fällt. Z.B.: *klaps* (хляп! ляп! лясь!) – *klapsen* (давати ляпаса, ляскати, плескати (розм.)); *klatsch* (ляп! лясь! грюк! бах!) – *klatschen/ tratschen* (ляскати, плескати, стукати; вибовкувати (ugs.)); *tatschen / tätschen* (мацати, хапати рукою); *patsch – patschen* (хлюпатися, плескати, ляскати (ugs.)); *plumps – plumpsen* (гепнутися, шубовснути (ugs.)); *schwapp* (лясь! плюсь! (ugs.)) – *schwabbeln/ schwappen* (хлюпатися). Von den lautmalenden Wörtern *klitsch; klitsch, klatsch*, die zu dieser Gruppe gehören, werden keine Verben gebildet.

Das Onomatopoeikon entsteht infolge eines leichten Schlags oder eines leichten Knalls: *klapp* (ляп! лясь! хляп! грюк! бах!) – *klappen / klappern/ kläppern* (ляскати, стукати, гриміти, деренчати); *abklappern* (обійти, виходити); *klack/klacks – klacken* (стукати, гриміти).

Die Grundlage des onomatopoeitischen Wortes kann ein kurzer, heller Ton sein, wenn etwas bricht oder springt: *knack/ knacks – knacken/knacksen* (клацати, тріщати, хрустіти). Es kann ein plötzlich, meist nur kurzes Geräusch sein, das entsteht, wenn ein fester Gegenstand auf den Boden fällt und dabei zerbricht: *krach* (бах! грюк!) – *krachen* (тріщати, гуркотіти).

Das Onomatopoeikon wird durch ein klickendes, klirrendes oder knipsendes Geräusch gebildet: *klick – klicken/ klicken* (клацнути, видати короткий металевий звук); *klirr* (дзень! дзінь! дзелень!) – *klirren* (дзенькати, деренчати (про скло); *knips* (клац!) – *knipsen* (клацати (ugs.)).

Das Geräusch kann beim Reißen von Papier oder Stoff entstehen: *futsch – pfuschen* (погано працювати, халтурити) (ugs.); *ratsch – ratschen* (скрипіти).

Es gibt unter den Onomatopoetika solche, die infolge verschiedener Bewegungen der Körperteile entstehen. Die meisten Verben, die von diesen lautmalenden Wörtern gebildet werden, haben die Bedeutung der Fortbewegung. Eine relativ große Zahl dieser Verben gehört zur Umgangssprache. Die unten angeführten Beispiele können das illustrieren: *husch* (шмиг! шасть!) – zur Kennzeichnung einer schnellen, fast geräuschlosen Bewegung; die Verben *huschen/huscheln* (ugs.) (прослизнути, промайнути); *hutschen* (ugs.) (іти геть); *wutsch* - Ausruf zur Kennzeichnung einer schnellen plötzlichen Bewegung; das Verb *wutschen* (ugs.) (шаснути); *schwupp/schwups* (шльоп, плюх!) (ugs.) – für eine plötzliche ruckartige, rasche und kurze Bewegung. Vom letzten Onomatopoetikon wird kein Verb gebildet.

Zu dieser Gruppe können auch die Onomatopoetika gezählt werden, die auf Grund der Geräusche trappelnder Schritte der Menschen oder Pferdehufe entstehen: *tapp* (für das Geräusch auftretender Füße) – *tappen/tappern* (важно ступати, йти непевним кроком); *tapsen* (незграбно йти, важно ступати); *trapp* (für das Geräusch trappelnder Schritte oder Pferdehufe) – *trappen/trapsen* (важно ступати, ходити повільними кроками); *trappeln/ trampeln/* – дріботіти ногами, тупати); *betrampeln* (наслідити, натоптати).

Eine andere Gruppe bilden die Verben, die von der Lautmalerei der Tiere gebildet werden. Die Verben haben in der Regel direkte und übertragene Bedeutungen. Die lautmalenden Verben mit der übertragenen Semantik werden umgangssprachlich bezüglich des expressiven Sprechens verwendet. Vor allem betrifft das die Laute, die von den Schafen, Ziegen und Fröschen ausgestoßen werden:

bäh – 1. lautm. des Schafes; 2. Ausruf des Ekels, der Verachtung, der Schadenfreude; *bähen* (бекати); *blök* – lautm. für das Blöken von Schafen; *blöken* (мукати, бекати); *mäh* – lautm. für das Blöken von Schafen; *mähen* (бекати); *meck* – lautm. für das Meckern der Ziegen; *meckern* (мекати, бекати); 1. lang gezogene helle, in schneller Folge stoßweise unterbrochene Laute von sich geben; 2. abwertend: ärgerlich seiner Unzufriedenheit Ausdruck geben;

quak – lautm. für den Laut, den der Frosch und die Ente von sich geben; *quaken* (квакати, крякати); lautm. Frosch/Ente 1. den Laut *quak* von sich geben; 2. salopp abwertend: in unangenehmer, als lästig empfundener Weise reden; *quäken* (пищати, верещати); – meist abwertend als Ausdruck der Unzufriedenheit, quäkende Laute von sich geben“.

Die Onomatopoetika können auch infolge der Geräusche anderer Tiere entstehen. Es sei betont werden, dass nicht in allen Fällen entsprechende Verben gebildet werden:

gack, gack – lautm. für das Gackern des Haushuhns; *gackeln / gackern/ kakeln* (кудкудакати; хихотіти, теревенити); *gluck* – lautm. 1. das Glucken der Henne; 2. für das Gluckern einer Flüssigkeit; *glucken* – кудкудакати; *gluckern* – булькати хлюпатися (про рідину); *quiek* – lautm. für das Geräusch, das ein Schwein hervorbringt; *quieken* (пищати, верещати); *miau* – lautm. für den Laut der Katze; *miauen* (нявкати); *muh* (Kindersprache) – für das Brüllen des Rindes; *muhen* (vom Rind) – *brüllen* (мукати (про корову)); *wau, wau* – lautm. für das Bellen des Hundes; *kikeriki* – lautm. für den Ruf des Hahns.

Es hat sich herausgestellt, dass die meisten onomatopoetischen Verben von den entsprechenden Onomatopoetika mittels des Suffixes *-en* gebildet werden. Die Suffixe *-eln*, *-ern* kommen seltener vor. Nicht von allen Onomatopoetika lassen sich entsprechende Verben bilden.

Infolge der durchgeführten Erforschung kann man schlussfolgern, dass die Lautmalerei bestimmten Tendenzen im Bereich der Wortbildung und der Semantik ausgesetzt wird. Die Onomatopoetika sind die Wörter, die die Lautung der lebendigen und unlebendigen Natur nachahmen, das ist die Wiedergabe verschiedener Laute der Umwelt mittels der Elemente des Sprachsystems. Die Lautnachahmung ist eine semantische Einheit. Lautmalende Wörter werden durch spezifische Semantik charakterisiert. Eine sehr wichtige semantische Besonderheit dieser Wörter ist es, dass sie phonetisch motiviert sind. Selbst die Laute sind direkte Nachahmung der entsprechenden Erscheinung oder Handlung. Die Grundlage solcher Motiviertheit liegt inmitten der lautmalenden Wörter. Dadurch unterscheidet sich ihre Bedeutung von der lexikalischen Semantik anderer Wörter. Die lautliche Motiviertheit der lexikalischen Bedeutung ist ein spezifisches Merkmal der Lautnachahmungen.

Die Erforschung der Besonderheiten der lautmalenden Lexik hat somit hohen linguistischen Wert.

Literatur

1. Bielfeldt H. H. Onomatopoetika im Sorbischen und Deutschen // Zeitschrift für Slavistik. – 1982. – N 3. – S. 323 – 331.
2. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. – 2., aktualisierte und erweiterte Auflage. – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2002.– 783 S.
3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim: Dudenverlag, 2011.– 2112 S.
4. Hinka B. I. Lexikologie der deutschen Sprache: Vorlesungen und Seminare. Навчальний посібник для студентів-германістів. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка, 2005. – 220 с.
5. Ladtschenko M. Onomatopoetische Verben des Sprechens in der deutschen Umgangssprache // Germanistik in der Ukraine. – Jahrbuch 6'2011. – K., 2011. – S. 109 – 112.
6. Гаценко І.О Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов). – Автореф. дис... канд. філол. наук. — К.: НАН України. Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні, 2003. — 19 с.
7. Ладченко М., Вашкі Е. Контрастивний аналіз відономатопоеитичних дієслів мовлення: на матеріалі німецької та угорської мов // Ювілейний збірник на честь 80-річчя від дня народження професора Петра Лизанця. – Ужгород: Патент, 2010. – С. 298 – 307.
8. Ладченко М.М., Юсип-Якимович Ю.В. Verba Dicendi: німецько-слов'янські лексичні паралелі// Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник

- наукових праць. Випуск 8. Відп. ред. Фабіан М. П.. – Ужгород: ТОВ „Папірус-Ф“, 2010. – С. 296 – 304.
9. Мюллер В. Великий німецько-український словник. – К. : Чумацький шлях, 2005. – 792 с.
10. Сколотова И. А. Глаголы, обозначающие сравнение человеческой речи с другими звуками// Ученые зап. Горьковского пед. ин-та им. М. Горького. – Вып. 95. Серия филологическая – Горький: 1969. – С. 3 – 10.
11. Юсип-Якимович Ю. В. Ономастопоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономастопів. – Ужгород: Гражда, 2007. – 268 с.

Резюме

Стаття присвячена деяким аспектам дослідження ономастопоетичної лексики у німецькій мові. Ономастопи розглядаються як особливий, окремий клас слів, який схожий до вигуків, але до них не належить. Ономастопи походять від наслідування людиною тих чи інших звуків живої та неживої природи. Вони є основою для словотворення дієслів та іменників. Порівняно з неонамастопоетичною лексикою, звуконаслідування характеризуються специфічною семантикою. Дуже важливою особливістю семантики звуконаслідувань є те, що вони фонетично вмотивовані: самі звуки становлять собою пряме наслідування відповідного явища чи дії. Основа для такої вмотивованості знаходиться ніби всередині звуконаслідувального слова. Цим їх значення відрізняється від лексичної семантики інших слів.

DISTRIBUTION OF INTERLINGUISTIC HOMONYMS IN CHOSEN SEMANTIC FIELDS

Lacková Marta

University of Žilina, Slovakia

The issue of homonyms which operate between languages is a linguistic phenomenon which frequently preoccupies both foreign-language translators and teachers and academics. From the perspective of didactics, false friends or interlingual homonyms are lexical units that are similar in spelling and/or pronunciation in two or more languages but have different meanings. A common mistake that both beginning and advanced students of foreign languages make is the assumption that a word that looks similar to the one they know will have the same meaning.

Within linguistic studies it is vital to supplement the existence and functioning of homonymic elements also by other linguistic phenomena and criteria such as the place of homonyms both in paradigmatic and syntagmatic hierarchies, word-formation features, the criterion of synonymic lexemes, and stylistics aspects. As our primary role is to state the place of interlinguistic homonyms in semantic fields, we briefly define the notion of homonyms in the sphere of semantics; we have to point out that their theoretical and terminological specification is not unified in linguistic literature.

Semantic features of the analysed lexical units represent the essence of their functioning and the interference they cause. The number and role of possible sources of interlinguistic homonyms in a specific group of languages are different and they are determined by genetic and historical language contexts. The reasons of the origin of semantic differences within the studied issue are to be found – except for extralinguistic features – also in their etymology.

Sometimes interlingual homonyms are based on a minor semantic detail which is easily to be disregarded. The semantic details might be understood as semantic heritage of older pragmatic interferences which had originated from interaction negotiations of the discourse.

The above mentioned lexical units which have different meanings in two or more languages in spite of the identical form are quite frequent with names of home origin while we might deal with [Buffa2002]:

- a) names of phenomena which are semantically close to each other; the fact is historically conditioned: *przezwiśko* (Polish) ‘nickname’ ≠ *priezvisko* (Slovak) ‘surname’;
- b) names of phenomena which are semantically distant from each other: *pokład* (Polish) ‘deck, board’ ≠ *poklad* (Slovak) ‘treasure’;
- c) names of phenomena which are semantically in opposition to each other: *bezczenný* (Czech) = *bezczenný* (Slovak) ‘worthless’ ≠ *безценен* (Bulgarian) = *bezczenny* (Polish) ‘priceless’.

On the other hand, it is possible to observe an apparent mutual semeboth from Slavic and non-Slavic sources:

para (Bosnian) = *napa* (Bulgarian) = *para* (Croatian) = *pára* (Czech) =
napa (Macedonian) = *napa* (Serbian) = *para* (Slovak) = *para* (Slovenian) ‘steam’
 ≠
para (Polish) = *napa* (Ukrainian) = *napa* (Belorussian) ‘couple’; ‘several’; ‘steam’
 ≠
napa (Russian) ‘couple’; ‘several’.

At the beginning, it is crucial to highlight that the portion of the homonyms within individual word classes is not homogenous. As nouns, adjectives and verbs represent the most frequent source of these lexical units, they have the ability to find their place across numerous semantic fields which denote the most common facts of life:

- a) family relationships:
siostrzenica (Polish) ‘niece’ ≠ *sesternica* (Slovak) ‘female cousin’;

bratanek (Polish) ‘nephew’ ≠ *bratranec* (Slovak) ‘male cousin’;

b) social relationships:

muž (Croatian) = *maż* (Polish) = *муж* (Russian) = *муж* (Serbian) = *muž* (Bosnian) = *муж* (Belorussian) ‘husband’ ≠ *маж* (Macedonian) = *муж* (Ukrainian) = *mož* (Slovenian) = *muž* (Slovak) = *muž* (Czech) = *мъж* (Bulgarian) ‘manžel’; ‘muž’;

c) time references:

godina (Bosnian) = *година* (Serbian) = *година* (Bulgarian) = *година* (Macedonian) = *godina* (Croatian) ‘year’ ≠ *година* (Russian) ‘time, hour (poet.)

≠

гадзіна (Belorussian) = *godzina* (Polish) = *hodina* (Slovak) = *hodina* (Czech) = *година* (Ukrainian) ‘time, hour’ (poet.); ‘hour’;

час (Belorussian) = *час* (Ukrainian) = *čas* (Czech) = *czas* (Polish) = *čas* (Slovenian) = *čas* (Slovak) ‘time’ ≠

čas (Bosnian) = *час* (Russian) = *час* (Bulgarian) = *час* (Serbian) = *час* (Macedonian) ‘hour’;

лето (Belorussian) = *літо* (Ukrainian) = *лето* (Macedonian) = *ljet* (Croatian) = *лято* (Bulgarian) = *лето* (Serbian) = *ljet* (Bosnian) ‘summer’ ≠

léto (Czech) = *лето* (Russian) = *leto* (Slovenian) = *leto* (Slovak) = *lato* (Polish) ‘summer’; ‘year’;

нядзеля (Belorussian) = *неділя* (Ukrainian) = *nedelja* (Slovenian) = *niedziela* (Polish) = *nedel’a* (Slovak) = *неделя* (Bulgarian) = *nedjelja* (Croatian) ‘Sunday’ ≠ *неделя* (Russian) ‘week’ ≠

nedjelja (Bosnian) = *neděle* (Czech) = *недела* (Macedonian) = *неделя* (Serbian) ‘Sunday’; ‘week’;

d) names of the months:

ліпень (Belorussian) ‘July’ ≠ *lipan* (Croatian) ‘June’;

чэрвень (Belorussian) ‘June’ ≠ *červenec* (Czech) ‘July’;

listopad (Croatian) ‘falling of leaves’; ‘October’ ≠ *листопад* (Macedonian) = *листопад* (Russian) = *листопад* (Bulgarian) = *listopad* (Bosnian) = *листопад* (Serbian) = *listopad* (Slovak) ‘falling of leaves’ ≠ *listopad* (Czech) = *listopad* (Slovenian) = *листопад* (Ukrainian) = *лістапад* (Belorussian) = *listopad* (Polish) ‘falling of leaves’; ‘November’ ≠ *listopad* (Upper Sorbian) ‘November’;

студзень (Belorussian) ‘January’ ≠ *studenj* (Croatian) ‘November’ ≠ *студень* (Russian) ‘jelly’;

říjen (Czech) ‘October’ ≠ *rujan* (Croatian) ‘September’ ≠ *rujan* (Kashubian) ‘October’;

srpen (Czech) = *sierpień* (Polish) ‘August’ ≠ *srpanj* (Croatian) ‘July’ ≠ *srpen* (*mali, veliki*) (Slovenian) ‘August’; ‘July’;

prosinec (Czech) ‘December’ ≠ *prosinec* (Slovenian) ‘January’;

цветень (Russian) *пилок* ‘pollen’ ≠ *квітень* (Ukrainian) ‘April’;

traven (*mali, veliki*) (Slovenian) ‘April’; ‘May’ ≠ *travanj* (Croatian) ‘April’ ≠ *травень* (Slovenian) ‘May’;

e) everyday activities:

запомнить (Russian) = *zapomniti* (Slovenian) = *запомни* (Macedonian) = *запомня* (Bulgarian) = *запомніць* (Belorussian) ‘to remember’ ≠ *zapomenout* (Czech) = *zapomnieć* (Polish) ‘to forget’.

The practical value of the research of interlingual homonyms across related and unrelated languages is important for the correct understanding of contemporary fiction, films, newspaper texts, and academic and professional pieces of writing.

Literature

1. Baštinová G. Mother Tongue Interference at the Lexical Level: An Introduction to English-Slovak „Faux Amis,, //Philologica XLVI.- Bratislava: UK, 1997.- P.69-79.
2. Buffa F. O formálnych poľsko-slovenských lexikálnych rozdieloch. //SlavicaSlovaca.-Bratislava, 2002.-Vol.2.-P.97-106.
3. Kollár D. Medzijazyková homonymia. //StudiaAcademicaSlovaca.- Bratislava, 1987.- P.229-233.
4. Leláková E. Lexical Stock of a Lexico-semantic field. // TRANSCOM 2011.- Žilina, 2011. -P.43-46.

Summary

The article deals with lexical units of homonymic character functioning on the inter-linguistic level in Slavic languages. The emphasis is put on the distribution of interlingual homonyms in certain semantic fields (e. g. family relationships, everyday activities, time references). In order to provide a theoretical background, the semantic features of homonyms are highlighted. Moreover, homonyms are defined and classified taking into account their etymology.

TARGET LANGUAGE TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF “THE LORD OF THE RINGS” BY J.R.R. TOLKIEN

Litak A.M.

Uzhhorod National University

When two texts in different languages are compared, it inevitably involves such phenomena as equivalence and transformations. Translator’s transformations belong to the central issues in translation although their classification, relevance and applicability within the field of translation theory have caused heated controversy.

As we focus on the translation of works of literature, V.N. Komissarov's statement is worth mentioning, i.e. "the main task of literary translation is to have an aesthetico-artistic effect on the TL reader" [4, c. 100]. Artistic translation is a fact of language and literature. In the majority of cases the source language and the target language are considerably different in their inner structure. The SL structure does not coincide with the TL structure. This causes the necessity to apply grammatical transformations first of all. These discrepancies may be either complete or partial. Complete divergence is observed in those cases when the grammatical form existing in the SL is absent from the TL. In some cases the grammatical category of one language is wider than the grammatical category of another language. Cases of partial coincidence may be singled out. It occurs when a certain grammatical category exists in both languages, but it coincides not in all its forms.

This article is devoted to the question of lexical and grammatical problems of translation and ways of their solving in the TL of Tolkien's work "The Lord of the Rings". We shall basically deal with lexical, grammatical and lexico-grammatical transformations.

When we deal with language units, we deal with the plane of content and the plane of expression. These two planes are inseparably connected. The plane of content comprises all the meaningful, semantic elements contained in the language, while the plane of expression comprises all the material, formal units of the language. Each lingual unit, including grammatical units, is a unity of meaning and form, of content and the means of its expression. But the correspondence between the two planes is not one-to-one; the relations between the units of content and the units of expression are more complex. Formal and semantic systems of the source language differ from the ones of the target language. In cases of polysemy and homonymy two or more units of the plane of content correspond to one unit of the plane of expression, for example, the lexical homonyms: *seal*, *hand*, etc. In cases of synonymy, just the other way round, two or more units of the plane of expression correspond to one unit of the plane of content, for example, the lexical synonyms: *pretty*, *nice*, *beautiful*, etc. The Ukrainian language possesses large morphological resources, the lexical and grammatical meaning of a word is fulfilled through them; in English it rests on the context, the surrounding words, the sentence structure. Let us compare *мале*, *маля*, *малятко* with *little one*, *little chap* which are expressed by analytical means. Strong dependence on the context is observed in connection with grammatical meanings, thus the categories of transitivity or intransitivity, perfectiveness and imperfectiveness of the verb are often determined only in the context. The verb 'awake' – *будити* and *прокидатися*, *cease* – *припиняти*, *припинятися*, *change* – *змінювати*, *змінюватися*. There are difficulties in the process of translating no-equivalent lexis. These are words, and word combinations denoting subjects, processes or phenomena which do not have equivalents in the target language at the present stage of its development. In this case the translator resorts to either description or transliteration. Dealing with grammatical and lexical problems of translation Peter Newmark stresses on the phenomenon of ambiguity – grammatical ambiguity and lexical ambiguity. He dwells upon "ambiguity" in a fragment of the SL

text, normally a word or a syntactic structure, having apparently more than one meaning, in or in spite of its context: “*the shooting of the hunters*”. He states that a syntactically ambiguous sentence is a poorly written sentence. These ambiguities are rather common in English than in the Slavonic languages. Compared to grammatical ambiguity, lexical ambiguity is far more widespread and more difficult to clear up. However, Umberto Eco does not dwell upon the poor style of writing when ambiguities occur. He claims that these ambiguities should remain in the translation as well.

The problems of translation and translator’s transformations have been studied by such researchers as Barkhudarov, Komissarov, Latyshev, Minyar-Belorushev, Retsker, Korunets, Koptilov, Darbelnet and Vinay, Newmark and others. There is no unified view of classifying translator’s transformations. “One cannot fail to notice that some sense units of the source language retain their sense and structure in the target language unchanged, whereas others retain only their content/meaning unchanged, but altered or completely changed their origin/source language form. The kind of major and minor alterations in the structural form of language units performed with the aim of achieving faithfulness in translation are referred to as translator’s transformations” [5, p. 361].

Korunets underlines the fact that a considerable number of sense units are transplanted to the target language in the form, meaning and the structure of the original, i. e., unchanged or little changed. Among these are the following classes of language units:

- 1) most of genuine internationalisms, some idiomatic expressions, culturally biased notions, e. g. *marketing маркетинг, chemical reaction хімічна реакція, democratic system демократична система, veni, vidi, vici прийшов, побачив, переміг*, etc.;
- 2) many loan internationalisms which maintain in the target language the same meaning and often the same structural form but have a different phonetic sounding, e.g. *agreement/concord/ узгодження, standard of living / життєвий рівень* etc.;
- 3) almost all proper nouns of various subclasses: e.g. *Dora Дора, Newton Ньютон, Boston Бостон*, etc.

Komissarov insists on the fact that “in the framework of describing the process of translation translator’s transformations are examined not in the light of statics as the means of analyzing the relations between the source language units and their dictionary equivalents but in the light of dynamics as the means of translation which can be used by a translator while translating different originals in those cases when there is no dictionary equivalent or when it can’t be applied because of the context” [4, c. 172]. In order to obtain equivalence the translator’s task is to perform skillfully different translator’s transformations in such a way that the translation of the text should render fully the information of the original text, adhering to the corresponding norms of the target language.

Different classifications of transformations are suggested. Some linguists refer the same transformations to lexical ones, others – to grammatical ones. Let us consider some classifications. Latyshev L.K. gives his classification of the transformations which is based on the character of deviation from interlingual correspondences. According to it, all translator’s transformations are divided into: 1) morphological; 2) syntactical; 3)

stylistic; 4) semantic; 5) mixed (lexico-semantic and syntactico-morphological). Another prominent linguist Barkhudarov L.S. classifies translator's transformations according to formal features: word order change, addition, grammar substitution, omission. He admits that such division, to a large extent, is approximate and conventional as well as Lvovskaia Z.D. who claims that there is no "stone" wall between various types of transformations, the same transformations may sometimes represent a controversial case, they can be referred to different types. Fiterman A.M. and Levitskaia T.R. speak about three types of transformations: grammatical transformations (word order change, omission, addition, sentence rearrangement and substitution), stylistic transformations (synonymic substitutions, descriptive translation, compensation and other kinds of substitution), lexical transformations (substitution, addition, specification, generalization, omission). Retsker Y.I. names two types of transformations: grammatical transformations (replacement of parts of speech and parts of a sentence), lexical transformations (specification, generalization, differentiation, antonymic translation, compensation, modulation, full rearrangement). Miniar-Beloruhev R.K. suggests three types of transformations: **lexical (generalization and specification), grammatical: (passivization, replacement of parts of speech and sentence parts, sentence partitioning and integration)**, semantic (synonymic and metaphoric substitutions, explication, antonymic translation and compensation). Peter Newmark singles out the following transformations: transference, naturalization, functional equivalent, synonymy, through translation, shifts, modulation, recognized translation, translation label, compensation, componential analysis, reduction and expansion, paraphrase, couplets.

The translation presents a heuristic process in the course of which the translator solves a number of creative problems using some aggregate of techniques. They break the formal aspect of the translation but provide the achieving of higher level of equivalency. Studying different classifications of transformations one may observe that there are certain techniques, the most common ones being rearrangement, addition and omission which are employed in the process of translation.

The word order of an English sentence is fixed, the order of parts of the sentence is determined by the rules of syntax whereas in Ukrainian it is not so. Rearrangement is applicable, for instance, when there is a compound subject in the sentence:

e.g. A big wave of protests of all the parties – large and small, strong and weak – against violence and injustice is rising.

Наростає хвиля протестів з боку всіх партій – великих і малих, сильних і слабких – проти насилля та несправедливості.

English sentences are usually more compressed than Ukrainian ones. Thus they require fuller expression of thought. Many elements of the content staying unexpressed in the original must be expressed in the translation with the help of additional lexical units. Additional elements are especially urgent while translating attributive word groups: *e.g. white schools – школи для білих, lily-white jury – суд присяжних, що складається лише з білих.*

The technique of omission is opposite to addition. The translator usually omits semantically redundant words, i.e., words expressing the meanings which can be easily understood from the context. The example of such redundancy is the usage of the so-called “pair synonyms” – words whose meanings are close. It is not characteristic of the Ukrainian language. Thus, in the process of translation one of the synonyms, as a rule, is omitted: *just and equitable treatment – справедливе ставлення*.

Despite numerous classifications based upon different criteria, the majority of linguists agree upon the division of translator’s transformations into grammatical, lexical and complex lexico-grammatical ones.

In the process of studying the examples taken from the SL and the TL texts of “The Lord of the Rings”, Komissarov’s classification was used. He is one of those who attempted to give a clear-cut classification of translator’s transformations. We also suggest adhering to it for the sake of convenience. According to his classification, grammatical transformations include syntactical adaptation, sentence partitioning, sentence integration, grammar substitutions; lexical transformations comprise transcription, transliteration, calque translation, lexico-semantic substitutions; antonymic translation, explication, compensation belong to lexico-grammatical transformations. Let us examine these subtypes and the text fragments from the SL and TL of Tolkien’s work to demonstrate their usage.

Grammatical transformations. The grammatical structure of English differs from the one of Ukrainian. The Ukrainian and English languages have common grammatical features. It is explained by their belonging to the Indo-European family and is shown in possessing common grammatical meanings, categories and functions, for example: the category of number (for nouns), the category of the degree of comparison (for adjectives), the category of tense (for the verb). The word order in English is stable, fixed in comparison with relatively free one in Ukrainian. The Ukrainian language is synthetical. Either coincidences or noncoincidences in the grammatical categories of both languages cause grammatical transformations. The factors which influence the applicability of grammatical transformations are the following: syntactical function of clauses, lexical aggregate, sense structure, the context (environment) of the sentence, its expressive-stylistic function.

Syntactical adaptation (word-for-word translation) is the so-called zero transformation which is applied in cases when there are parallel syntactical structures in both languages. However, it is accompanied by some changes of the structural components: the omission of articles, link verbs, functional words, transcription (proper names). For example:

Give me the ring for a moment [12, p. 112].

Дай-но мені персня на хвилю [11, с. 56].

We’re hobbits [14, p. 109].

Ми гобіти [11, с. 436].

Having examined the cases of syntactic adaptation I should mark that the tendency to use this type of transformation is observed while dealing with simple sentences of the SL. When the sentence structure includes some participial structures,

gerunds, other peculiar grammatical forms and when the sentence is rather long, the translator is to apply other types of transformations. In the afore-mentioned examples one may observe the omission of articles or the notional verb. The changes, however, don't touch the basic structure of the SL sentences. As a rule, the quantity of the SL elements corresponds to the quantity of the TL elements. Nevertheless, Fedorov A.V. states "all attempts to do word-for-word translation may lead to the text misunderstanding" [20, c. 131].

Sentence partitioning is the replacement of a simple sentence in the source text with a complex sentence (with some clauses), or a complex sentence with several independent sentences in the target text for structural, semantic or stylistic reasons, for instance:

Giants and other portents on the borders of the Shire were forgotten for more important matters: Mr. Frodo was selling Bag End, indeed he had already sold it – to the Sackville-Bagginses [12, p. 150].

Про велетів і про інші чудеса забули заради важливіших справ: пан Фродо продавав Торбин Кут. Насправді, він уже продав його – Сумоселам-Торбинам [11, с. 72].

One cannot but mention other transformations: omission (on the border of the Shire), the substitution of the passive structure with the active one). Transliteration (Фродо) and functional substitution (Торбин Кут) in the process of translating these author neologisms were employed. The SL sentence is composite. In the TL one can see two sentences, the second being a simple one. One more example:

It was clear at any rate that he had no hope of getting into orc-hold by that gate, he might wait there for days before it was opened, and he could not wait: time was desperately precious [18, p. 9].

Одне було зрозуміло: надія пробратися в орківську твердиню через ці двері – марна. Може, довелося би дочекати багато днів, поки їх відчинять, а чекати він не міг: час був просто дорогоцінний [11, с. 833].

The SL composite sentence transforms into two. The first is composite asyndatic. One may observe omission, a grammatical substitution (gerund → infinitive), word order change, a lexico-grammatical transformation is used here – antonymic translation.

The second sentence is a composite one with subordination and coordination. It is always easier to follow the thread of the context when the sentences are neither long nor overloaded.

Sentence integration is a contrary transformation. It takes place when we make one sentence out of two or more, or convert a complex sentence into a simple one. The grouping frequently takes place when the translator deals with several simple sentences. The merge of sentences, preserving informative value and text unity, leads to the compression of the utterance, e. g.:

He paused, silent for a moment. Then without another word he turned away from the lights and voices in the fields and tents, and followed by his three companions went round into his garden, and trotted down the long sloping path [12, p. 82].

Він постояв мовчки якусь хвилю, не зронивши жодного слова повернувся спиною до вогнів і голосів і разом із трьома товаришами попростував спершу до саду, а потім довгою крутою стежкою в долину [11, с. 43].

In this example a simple sentence and a compound sentence were combined. It became one compound sentence. We may observe other transformations: omission, grammatical substitutions. Here is another example where two simple sentences of the source language being combined give us a compound one in the TL. Generalization and transcription are also observed in the translated fragment:

A spasm of anger passed swiftly over the hobbit's face again. Suddenly it gave way to a look of relief and a laugh [12, p. 81].

Гримаса гніву знову пересмикнула обличчя гобіта, але швидко змінилася на провітлену посмішку [11, с. 43].

Another interesting example worth mentioning is this grouping of four sentences. *A vast winged shape passed over the moon like a black cloud. It wheeled and went north, flying at a speed greater than any wind of Middle-earth. The stars faded before it. It was gone [15, p. 181].*

Величезна крилата тінь, гасячи зорі, чорною хмарою пролетіла понід місяцем, окреслила широке коло і швидше від будь-якого вітру в Середзем'ї помчала на північ [11, с. 555].

Besides sentence integration one cannot but notice word order change, omission, grammar substitution, loan translation.

Grammatical substitution is a deliberate change of the grammar category by some other grammar means. Substitution takes place when a grammar category or form does not exist in the target language and, therefore, cannot produce the same impact upon the target text receptor. In the text under consideration one may find a number of grammatical substitutions. The discrepancy in the category of number exists leads to the substitution of the plural form of an English noun with the singular form of a Ukrainian noun, or the reverse:

Cabbages and potatoes are better for me and you. Don't go getting mixed up in the business of your betters, or you'll land in trouble too big for you, I says to him [12, p. 56].

Капуста і картопля – оце наше, а ти не пхайся у справи розумніших за тебе, бо знайдеш біду на свою голову [11, с. 32].

In the English language, the category of gender is of conventional character. Basically we speak about the gender in this language only in connection with pointing out to natural biological sex. The Ukrainian language possesses the developed gender system. “It” is used in English to express the neuter gender and when we speak about things, animals.

It comes home to you, as they say, because it is home, and you remember it before it was all ruined [19, p. 92].

Це твій дім, рідний дім, і ти пам'ятаєш, який він був гарний... [11, с. 944]

Such a phenomenon as “article” does not exist in the Ukrainian language that is why in the process of translation the meaning of the articles must be rendered with the help of other means. If it has no special value, it is often omitted.

There was a blow on the door that made it quiver; and then it began to grind slowly open, driving back the wedges [19, p. 12].

У двері гримнули так, що вони здригнулись, а потім почали повільно відчинятися, виштовхуючи клини [11, с. 307].

Sometimes the indefinite article is used in its original numeric meaning “one”, e. g.:

At the end of an hour they had gone a mile, or maybe little more, and had descended many flights of stairs [19, p. 17].

За годину вони пройшли милю, може трохи більше, і подолали багато таких сходових маршів [11, с. 309].

The substitution of parts of speech also occurs. Noun is that part of speech which falls under this transformation more often than other parts of speech. For instance,

noun → verb, adjective → adverb

Bilbo was very rich and very peculiar, and had been the wonder of the Shire for sixty years, ever since his remarkable disappearance and unexpected return [12, p. 48].

Більбо був дуже багатий і дуже своєрідний; його вважали дивовижною Ширу вже шістдесят років, відтоді як він раптово зник і несподівано повернувся [11, с. 29].

The substitution of parts of speech leads to the substitution of parts of the sentence.

Lexical transformations. Lexical means used in the translation are called lexical variants. The lexical variant is determined by its contextual meaning. Lexical transformations may change the semantic core of a translated word. They are applied in the translation when one comes across a non-standard language unit, for example, personal names, words denoting objects (things), phenomena and notions which are characteristic of the SL culture but do not exist in the TL. Names of personages, places are either translated or transcribed, many – transliterated.

Transliteration. The notion of transliteration is based on representing written characters of one language by the characters of another language. For example:

Good Smeagol comes [17, p. 13].

Добрий Смеатол прийшов [11, с. 641].

Transcription. Translation transcription is an interlinguistic operation as it deals with two languages: the sounds of the source language word are rendered by the letters of the target language. For instance:

*“I’ll give you **Sharkey**, you dirty thieving ruffians!” says she, and ups with her umbrella and goes for the leader, near twice her size [19, p. 84].*

*«Я вам покажу **Шаркі**, ви, злодюги паршиві!» □ закричала вона і з парасолькою поперла на них, просто на ватажка, а він удвічі вищий за неї [11, с. 940].*

The phonetic divergence between the Ukrainian and the English languages is considerable, thus we may speak only about partial or conventional rendering of the words.

Loan translation (calque, blueprint) is the translation of a word or a phrase by parts. It is not always a mere mechanical operation as the translator may need to change

case forms, the quantity of words in word combinations, affixes, word order and the like. Calque translation can be very tricky as it may result in “translator’s false friends”, i.e. misleading translations: *high school* – *средня школа* (not *вища школа*). Here is an example of this transformation:

*Men call it **Deadmen’s Dike**, and they fear to tread there [15, p. 58].*

*Люди називають його **Канавою Мерців** і бояться туди ходити [11, с. 233].*

Lexico-semantic substitution is putting one word in place of another. It often results from the different semantic structures of the source language and target language words. These transformations make it possible to avoid misunderstanding in the process of reading (specification, modulation) and verbosity (generalization, modulation).

Specification or substituting words with a wider meaning with words of a narrower meaning is also found:

*...and **the older folk** suddenly found their reminiscences in welcome demand [12, p. 50].*

*...і **стари гобіти** раптом знайшли зацікавлених слухачів для своїх спогадів [11, с. 30].*

The particular semantics of the words is recognized from the context.

Generalization is substituting words of a narrower meaning with those of a wider meaning. The reason for generalization in translating can be that the particular meaning expressed by the source language word might be irrelevant for the translation receptor. When this information is not important for the receptor the translator can generalize:

*The day came like **fire and smoke** [13, p. 166].*

*Світанок був схожий на **пожежу** [11, с. 373].*

Modulation is a logical development of the notion expressed by the word. A tradition of the word combination and acceptability of collocation is to be taken into account. Such phenomena as metaphorization and demetaphorization are common here: *Some of Frodo’s friends came to stay and help him with the packing: there was Fredegar Bolger and Folco Boffin, and of course his **special friends** Pippin Took and Merry Brandybuck [12, p. 153].*

*Деякі друзі Фродо перебралися до нього і допомагали пакувати речі: Фредегар Виприн і Фалько Мудрин, і, звісно ж, **нерозлийвода** Піпін Тук і Мері Брендіцан [11, с. 73].*

Metaphorization is observed in the above-mentioned sentence. In the following example metaphorization is accompanied by phraseologisation:

*“**One trouble after another!** said Frodo, looking nearly as much alarmed as if Pippin had declared the lane was the slot leading to a dragon’s den [12, p. 204].*

□ ***З дощу та під ринву!** – прохопився Фродо так сполохано, ніби Піпін заявив, що доріжка веде до драконового лігва [11, с. 95].*

Complex (lexico-grammatical) transformations. This type of transformations concerns both the lexical (semantic) and grammatical level, i.e. it touches upon structure and meaning. The following can be associated with them:

Antonymic translation is describing the situation by the target language from the contrary angle. It is often accompanied by the substitution of parts of speech:

Time wore on, but it seemed to have little effect on Mr. Baggins [12, p. 48].

Час минав, але його не зачінав [11, с. 29].

The substitution is observed here: Mr. Baggins → його (noun → pronoun).

Now, Pippin my lad don't forget Gildor's saying – the one Sam used to quote... [15, p. 171-172].

□ *Піпінє, хлопчику, пригадай слова Гілдора, ті, які любив повторювати Сем [11, с. 550].*

In a number of cases the shift of negation is observed. With the help of it ideas are not expressed in too a categoric tone.

Explicatory translation (explication), that is, rewording the meaning into another structure so that the receptor will have a better understanding of the phrase. It is defined as the technique of making explicit in the target text information that is implicit in the source text. This transformation is often accompanied by the extension of the structure, the addition of new elements. The reason for which this transformation is made is that the target text receptor has different background knowledge. Sometimes this transformation is required because of the dissimilarity between the language structures, with the source language structure being incomplete for the target language. Here is an example:

And taking Frodo's hand in his, he left the hill of Cerin Amroth and came there never again as living man [13, p. 71].

І взявши Фродо за руку, він покинув пагорб Керін-Амрота й за свого життя вже ніколи туди не повертався [11, с. 333].

Compensation is a deliberate introduction of some additional element in the target text to make up for the loss of a similar element in the source text. The main reason for this transformation is a vocabulary lacuna in the target language.

For a moment he relapsed into his old Gollum-manner. We are famished, yes famished we are, precious, he said. What is it they eats? Have they nice fishes? [16, p. 41].

На якийсь час він повернувся до колишньої манери говорити. □ Ми голодні, страшишенно голодні, страшишенно, дорогесенький. А шчо вони будуть їссти? Ссмачненьку рибку? [11, с. 581].

The way Gollum speaks is odd. His grammar is incorrect. He lisps. To achieve the same effect in the translation O. Feshovets, the translator, uses incorrect grammatical forms in the TL, transcribes the Ukrainian word “що” → “шчо”, doubles (in some examples – even triples) the consonants (especially, “с, з, ш”) not necessarily in the same words as in the SL. Gollum's manner of uttering thoughts makes the reader feel frightened due to the snakelike hissing of his.

On scrutinizing a number of examples we become aware of the fact that it is close to impossible to do without transformations in the process of translating. Resorting to several transformations remains the common phenomenon. We come to conclusion that the most widespread grammatical transformation among the examined examples is grammatical substitution. Among lexical transformations, lexico-semantic substitutions

(specification) are prevailing in the TL text. The most frequent lexico- grammatical transformation is antonymic translation.

The translation of the book such as “The Lord of the Rings” requires out-of-the-way diligence. On the one hand, in the process of translation O. Feshovets applied different transformations but, on the other hand, nothing new was added to the content of the SL text.

Literature

1. Newmark P. A Textbook of Translation. – Hertfordshire: Prentice Hall, 1988. – 250 p.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 190 с.
3. Бегма (Фролова) Ю.О. Види та підвиди комплексних перекладацьких трансформацій в англо-українському художньому перекладі: електронний ресурс. Режим доступу: http://philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_38/032_036.pdf
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр.яз. – М.: Высш.шк., 1990.– 253 с.
5. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 448 с.
6. Левицкая Т., Фитерман А. Почему нужны грамматические трансформации при переводе? // Тетради переводчика.– Н., 1971.– Вып.8.– С.12-22.
7. Переводческие трансформации: электронный ресурс. – Режим доступу: <http://translations.web-3.ru/intro/equivalents/>
8. Пиввуева Ю.В., Двойнина Е.В. Пособие по теории перевода (на английском материале). – М.: Филоматикс, 2004. – 304 с.
9. Прошина З.Г. Теория перевода (с английского языка на русский и с русского языка на английский): Уч. на англ. яз. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2008 (3-е изд., перераб.). – 276 с.
10. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
11. Толкін Дж. Р.Р. Володар Перстенів / Перекл. з англ. Олена Фешовець. – Львів.: Астролябія, 2006. – 1088 с.
12. Толкиен Дж.Р.Р. Властелин колец: Братство кольца: В 2 кн. Кн. 1.: В 2 т.: Т.1. = The Lord of the Rings. The Fellowship of the Ring. Book 1. Volume 1 / Комментарий Е.В. Гвоздковой.– На англ.яз.– М.: Рольф, 2002.– 288с.
13. Толкиен Дж. Р.Р. Властелин колец: Братство Кольца: В 2кн. Кн. 2.: В 2 т.: Т.2. = The Lord of the Rings. The Fellowship of the Ring. Book 2. Volume 2 / На англ.яз. – М.: Рольф, 2002. – 224 с.
14. Толкиен Дж.Р.Р. Властелин колец: Две твердыни: В 2 кн.: Кн 3: В 2 т.: Т.1. = The Lord of the Rings. The Two Towers. Book 3. Volume 1 / На англ. яз. – М.: Айрис-пресс, 2002. – 256 с.

15. Толкиен Дж.Р.Р. Властелин колец: Две твердыни: В 2 кн.: Кн. 3: В 2т.: Т.2. = The Lord of the Rings. The Two Towers. Book 3. Volume 2 / На англ. яз. – М.: Айрис-пресс, 2002. – 256 с.
16. Толкиен Дж.Р.Р. Властелин колец: Две твердыни: В 2 кн.: Кн. 4: В 2 т.: Т.1. = The Lord of the Rings. The Two Towers. Book 4. Volume 1 / На англ. яз.– М.: Айрис-пресс, 2002.– 224 с.
17. Толкиен Дж. Р.Р. Властелин колец: Две твердыни: В 2 т.: Кн. 4: В 2т.: Т.2. = The Lord of the Rings. The Two Towers. Book 4. Volume 2 / На англ.яз. – М.: Айрис-пресс, 2002.– 192 с.
18. Толкиен Дж.Р.Р. Властелин колец: Возвращение Государя: В 2 кн.: Кн. 6: В 2 т.: Т.1. = The Lord of the Rings. The Return of the King. Book 6. Volume 1 / На англ.яз.– М.: Айрис-пресс, 2003. – 256 с.
19. Толкиен Дж.Р.Р. Властелин колец : Возвращение государя : В 2 кн.: Кн. 6: В 2 т.: Т.2 = The Lord of the Rings. The Return of the King. Book 6. Volume 2 / На англ.яз.– М.: Айрис-пресс, 2003. – 192 с.
20. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак. иностр.яз. Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1983. – 303 с.
21. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыты о переводе. – Санкт Петербург: Симпозиум, 2006. – 576 с.

Резюме

Стаття присвячена вивченню лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій у перекладі епічного роману Толкіна “Володар перстенів”. Розглянуті приклади свідчать про те, що переклад – це суцільний ланцюжок трансформацій. Це, головним чином, викликано відмінностями у системах обох мов. Єдиної класифікації перекладацьких трансформацій в сучасній лінгвістиці не існує. Тому поділ трансформацій слід вважати умовним. Спостерігається тенденція вживати кілька трансформацій одночасно. Перекладацькі трансформації мають значну вагу при перекладі творів художньої літератури.

МІРЧА ЕЛІАДЕ Й МИКОЛА ЙОРГА – ЮНІСТЬ ПРОТИ ТИТАНА

Марина Д.О.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

На становлення М.Еліаде як філософа, літератора та релігієзнавця великий вплив здійснив М.Йорга. У статті робиться спроба проаналізувати еволюцію поглядів молодого Еліаде на творчість великого Йорги від беззаперечного шанувальника до безапеляційного критика.

Відомий, насамперед, як історик М. Йорга був також літературним критиком та яскравим політичним лідером. Його часто називають енциклопедистом і поліглотом, а також самим плодovitим румунським письменником усіх часів. Бібліографія Йорги нараховує понад 800 книг і статей. Тільки в 1913 році він опублікував 33 книги, а в період між 1920 і 1940 роками побачили світ близько 500 окремих видань.

Матеріали лекцій, прочитані та опубліковані Йоргою за 1924 рік, складають близько 10 книг, серед яких: «Люди, які були», «Зауваження щодо античної історії», «Щоб бути сильнішими в сьогоднішній час», «Ернест Ренан», «Відносини між Сходом і Заходом», «Історія румунського народу», тощо.

У статті під назвою «Культурна хроніка», опублікованій в 1924 році в журналі "Vlastaru", молодий Еліаде виражає свій подив стосовно бібліографії Йорги: «Йорга збагатив свою творчість ще двома десятками книг, серед яких на особливу увагу заслуговують «Choses d'Orient et de la Roumanie», «Histoires des Croisades» і друга серія «Etudes Roumaines» [4, с.25].

Перша стаття М.Еліаде, присвячена великому вченому, з'являється у 1924 році. В ній прослідковується, перш за все, пристрасть автора до творів Йорги «...які відкривають нові шляхи в історії» [2, с.105]. На думку Еліаде "... однією із значних переваг Йорги є здатність запліднити розум читача багатством нових поглядів, оригінальних ідей та концепцій. Він є блискучим, спонтанним та одержимий фантастичним ентузіазмом. Його егоцентризм, наблизений до егоїзму, захоплює читача"» [2, с.106].

В період з 1925 по 1927 роки Мірча Еліаде опублікував ще шість статей, присвячених М. Йоргі. Перша, під назвою "Йорга", з'явилася в тому же "Vlastaru". На той час Еліаде ще не було 18 років і він навчався на останньому курсі лицю "Спіру Харет". Основною метою цього есе було вихвалення Йорги за його велич, який для молодого Еліаде є «людиною абсолютних масштабів» і належить «до рідкісної категорії героїв» [5, с.63].

У другій статті, опублікованій на початку 1926 року в журналі "Revista Universitară", міститься критичний погляд на книгу Йорги "Essai de synthese de L'Histoire de la humanite".

Ця стаття викликала низку суперечностей та мала великий резонанс в літературному середовищі. Молодий та маловідомий на той час автор зізнається, що детально ознайомлений з творчістю Йорги та регулярно читає його статті, опубліковані в журналах "Ramuri" та "Neamul Romanesc", "Revue historique du Sud-Est europeen", "Revista Istorică", «Semănătorul», «Arhiva». Ці уточнення робляться Еліаде для того, «.. щоб ні в якому разі дана критика не сприймалася як упереджена або ворожа» [6, с.83]. Його глибоке розчарування своїм вчорашнім кумиром очевидне з самого початку. Будучи одним із самих уважних та відданих читачів Йорги і підкреслюючи, що сподівався виявити нові грані його особистості, Еліаде не знайшов цю книгу кращою, аніж будь-яка з попередніх 500 томів автора. Еліаде стверджує, що недоліки, які зустрічаються у всіх книгах Йорги, присутні і в цій роботі у достатній кількості. Цей баланс між добром і злом

не може бути припустимим у такій фундаментальній праці. Демонстративно показуючи свою ерудицію, автор звинувачує вченого в незнанні халдейських, єгипетських та персицьких документів. На його думку, автору рецензованої праці не вистачає "азіатського духу", так як він описує факти європейської історії ідентично до азіатських. Молодий вчений дорікає Йоргі у "бібліографічній дезорієнтації" тому, що йому ще невідомі нові роботи Рене, Фрезера та Петазоні. Після низки різких критичних зауважень останній параграф присвячений позитивним якостям роботи вченого. В ній знаходимо багато чудових сторінок стосовно грецької та румунської історії, в яких автор звернувся до прямих історичних джерел. Але, щоб їх знайти потрібно працювати як у шахті: вивчати тонни корисних копалин для того, щоб обрати декілька шматків золота. Це непотрібна робота, особливо для непрофесійного читача, якому присвячена дана праця" [7, с.87].

Реакція на критику Еліаде в адрес великого вченого була миттєвою та болісною. У своїй автобіографії Еліаде згадує, що Йорга особисто зателефонував його професору Густі, який також співпрацював із журналом "Revista Universitara", та, не приховуючи своє розчарування, сказав: "Спасибі тобі, дорогий колего, що ти співпрацюєш з виданням, в якому мене лають та принижують!" [7, с.58].

Після цього в журналі "Neamul Romanesc" за 1 квітня 1926 року, Йорга публікує коротку статтю під назвою "Більше людяності!", в якій, між іншим, натякає на "... шпаргалки, в яких студенти кидають бруд в адрес власних професорів" [3, с.73].

Згодом у виданні "Cele trei Crisuri" з'являється стаття В. Богри: "Пан Мірча Еліаде, студент філософії або, що не читав пан Йорга і, що читав пан Мірча Еліаде. Сумний жарт." Це був важкий урок з боку ерудованого вченого в бік запального молодика, вченого-початківця. Після своєї публікації Еліаде був змушений відмовитися від співробітництва із "Revista Universitara". Замітка про його відставку була надрукована на зворотньому боці журналу №4 (квітень 1926, стор. 145), в якій він заявляє, що «... добровільно пішов із журналу, щоб через мене не страждали інші співробітники". Стосовно своєї резонансної статті Еліаде стверджує, що «... всі свої зауваження вважаю коректними та правдивими, допоки мої докази не будуть спростовані". Молодий вчений не образився на цей інцидент. Єдиним розчаруванням Еліаде було те, що університет відмовив йому в оплаті грошової премії у розмірі кількох тисяч леїв за семінарську роботу, яка виграла університетський конкурс.

Пізніше Еліаде напише у своїх «Спогадах», що його рецензія на книгу Йорги була єдиною. Можливо, це тому, що ніхто не хотів ризикувати бути в його положенні, тобто стати центром атак багаточисельних шанувальників іменитого історика. Замість того, щоб критикувати або хвалити вказану працю, всі воліли мовчати. Молодий Мірча Еліаде, безумовно, був єдиним, хто сказав про те, що всі знали, але його молодість стала вразливою в очах прихильників Йорги. Цікавим є і той факт, що жоден із читачів та критиків Еліаде ніколи не намагався

по-справжньому спростувати його зауваження або, навпаки, довести наукову цінність роботи Йорги. Вони, як правило, використовували відволікаючий маневр, атакуючи Еліаде персонально за його «нахабство». Після цього інциденту постать Миколи Йорги з'являється ще в чотирьох статтях Еліаде.

Перша публікація в "Cuvantul" під назвою "Ми і Микола Йорга» вміщала уривки з його вступу до книги (ще не опублікованої) "Читаючи Йоргу". Порівнюючи цю статтю з попередньою, можна спостерігати, що Еліаде перестає ідентифікувати себе з попереднім поколінням вчених. « Як завжди буває в житті, - стверджує Еліаде, молоде покоління має критично ставитись до творчості попередників задля індивідуального самовизначення, утвердження сучасних цінностей, особистої свободи та незаангажованості» [8, с.36].

У період з 5 березня по 1 квітня 1927 р. М. Еліаде опублікував ще 3 статті. Перша, "De la Hermes Irismegistos la Nicolae Iorga», свого роду «феноменологія» енциклопедичної поліграфії продовжується другим матеріалом, в якому він характеризує Йоргу в залежності від цієї феноменології, а в третьому, Еліаде повертається знову до роботи Йорги " Essai de synthese du L'Histoire de la humanite" та підсумовує своє критичне ставлення до неї.

У цих статтях Еліаде стверджує, що Йорга особисто ніколи не читав все те, на що посилається в своїх працях. Переглядаючи колосальний масив матеріалу, він вивчав його дуже вибірково, як правило, це передмови, перші й останні речення розділів, а також додатки. На його думку, «Йорга не має часу читати, тому, що він пише» [2, с.45]. Але, незважаючи на ці недоліки, Йорга, на думку автора, є беззаперечним авторитетом і володіє великим обсягом інформації, особливо в сферах історії та літератури.

Багато дослідників творчості Еліаде задаються питанням: що спонукало молодого автора вдатися до критики окремих творів та методів дослідження М.Йорги? Відповідей багато, але, на нашу думку, Еліаде критикував Йоргу через те, що як представник нової генерації вчених він зміг побачити «батьківські помилки» своїх попередників.

Еліаде протягом всього свого творчого життя остерігався дилетантизму та поверховості. Тому його наукові твори "Yorga", "Samanism" і т.д свідчать про те, що автор не лише перелистив вступи та додатки, а детально вивчав та проаналізував великий обсяг літератури та архівних джерел.

Таким чином, М.Йорга послужив для Еліаде як позитивним так і негативним прикладом. Якщо Еліаде в кількісному вимірі друкованих праць значно поступається своєму вчителю, то, уникаючи помилки Йорги, на які він звернув увагу ще в молоді роки, йому вдалося побудувати більш експресивну та цілісну творчість та увійти до когорти видатних митців минулого століття.

Література

1. Bogrea D. Mircea Eliade, student la filosofie /Bogrea Bogdan //Cele trei Crişuri.- 1926.-№6.-P.88.

2. Handoca M. Mircea Eliade - câteva ipostaze ale unei personalități proteice /Handoca Mircea.-București: Editura Minerva, 1922.-320p.
3. Iorga N. Mai multă omenie /Iorga Nicolae// Neamul Românesc.-1926.-№4.-P.83-89.
4. Eliade M. Cronica culturală /Eliade Mircea//Vlăstaru.-1924.-№3.-P.25-35.
5. Eliade M. Iorga /Eliade Mircea//Vlăstaru.-1925-№5.-P.63-81.
6. Eliade M. Elemente critice în lucrarea lui Iorga /Eliade Mircea// Revista universitară.-1926.-№1.-P.83-87.
7. Eliade M. Memorii 1907-1960 /Eliade Mircea.-București: Editura Humanitas, 1991.-320p.
8. Eliade M. Noi și Nicolae Iorga /Eliade Mircea// Cuvântul.-1926.-№5.-P.30-45.

Summary

On becoming M.Eliade as a philosopher, author and religious scholar, large influence had M.Iorga. An attempt to analyse the evolution of looks of young Eliade on work of great Iorga from an implicit admirer to the peremptory critic is done in the article.

УДК 81'42:791.43.04

КІНОТЕКСТ ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП ДИСКУРСУ

Мельник М.Є.

Ужгородський національний університет

Сучасне мовознавство не може обмежуватись вивченням виключно лінгвістичного аспекту тексту, що було прерогативою його досліджень протягом майже всього 20 століття. З одного боку, взаємопроникнення та об'єднання різних галузей наук як інструментів пізнання світу вимагають змін у підході до наукових пошуків навіть від такої класичної науки як лінгвістика. З іншого – масове проникнення новітніх технологій у життя людини, яке має всеохоплюючий і глобальний характер, відбивається не лише на свідомості людини, але, відповідно, і на мовній картині світу. За допомогою електронних мас-медіа з'являються нові мовні утворення не лише на лексичному рівні у вигляді неологізмів, але і на синтаксично-композиційному рівні, тобто на рівні тексту. У цьому руслі **актуальним** є вивчення екстралінгвістичних факторів, що впливають на категорії та інтерпретацію тексту. Крім цього, **актуальність**

запропонованого дослідження зумовлена появою нових типів тексту, щоправда єдиної загальноприйнятої термінології для позначення новітніх синтаксично-композиційних утворень не існує. У лінгвістичній літературі можна натрапити на терміни *кінотекст* або *креолізований текст*, або навіть *гібридний текст*. **Метою** цієї статті є спроба окреслити поняття такого специфічного мовного утворення, як *кінотекст*, та його інтерпретації з точки зору теорії дискурсу. Об'єктом дослідження є кінотекст як особливий тип дискурсу, а його **предметом** – особливості поєднання вербального та невербального компонентів кінотексту та його загальнотекстові категорії як мовного утворення. Оскільки маємо справу з новими типами текстових утворень, які мають складну структуру та «мовну генетику», інтерпретувати такі тексти лише з погляду лінгвістики неможливо. Йдеться про синтез мовознавства, літературознавства та мистецтвознавства, особливо в галузях образотворчого мистецтва.

Сам термін *кінотекст* має пряме відношення до слова *кіно*. Похідним від ширшого поняття *кіно* є слово *фільм*. У мовознавстві, зокрема у галузі семіотики та прагматики, ще не існує спільної згоди стосовно лінгвістичного трактування фільму як такого. Дехто з мовознавців вважає, що фільм як організований аудіовізуальний текст можна вважати повноцінною мовою зі своїми композиційно-синтаксичними законами. Опоненти цієї теорії стверджують, що фільм є у першу чергу мовленням, а не мовою. Аргументи такої теорії цілком переконливі: фільм не можна вважати мовою, оскільки, на відміну від мови, він не володіє подвійною артикуляцією. Тобто у фільмі неможливо визначити одиниці, які були би аналогічними фонемам у мовленні; фільм як певний аудіовізуальний текст не має морфем, граматичне значення котрих здатне змінювати темпоральність висловлювання або ж формулювати граматичне заперечення [5, с. 24]. Фільм має можливість прямого зображення, але свої слабкі місця у зображенні, у порівнянні із мовою, він може цілком успішно компенсувати «псевдоморфемними» засобами, такими як монтаж. Отож фільм, на відміну від мови, не має подвійної артикуляції, але натомість має велику кількість засобів, які надають йому можливість передавати інформацію не лише виключно лінгвістичними шляхами. Так само як і мова, фільм об'єднує знаки до семантичних груп на основі синтагматичних та парадигматичних зв'язків.

Кінодискурс, який вперше ввели в мовну термінологічну систему французькі семіолігвісти, зокрема такі, як Р. Одін, Ш. Метц, зовсім не обов'язково ототожнювати з використанням виключно кіноматографічних кодів. Науковий інтерес з точки зору лінгвістики представляє сам факт схрещення двох кодів: кінематографічного (монтаж, ракурс, світло, композиція кадру) та некінематографічного, тобто мовного коду. Проте розмежування кінематографічної та некінематографічної частин дискурсу обов'язково приводить до руйнації суті фільму та кіно як такого, до якісної втрати його інформаційної та емоціональної складової. Співіснування в одному утворенні двох паралельних кодів утворює інформаційно-емоційне ядро, яке несе в собі відношення автора до самого тексту, і, врешті-решт, розшифровується

реципієнтом. Вивчення наративу на основі літературних текстів передбачає аналіз структури повідомлення, у першу чергу, з точки зору часу, виду та способу комунікації. Наратив кінотексту, спираючись на схрещення двох кодів, має особливу структуру. Ось чому введення у мовознавство нового терміну *кінотекст*, на нашу думку, є цілком виправданим і доцільним.

У сучасному мовознавстві термін “кінотекст” розглядається як складний текст, який має як вербальну, так і невербальну структуру. Російський мовознавець М. Єфремова розглядає кінотекст у прагматичному аспекті і подає наступну, досить розгорнуту дефініцію терміну: *“Кінотекст представляє собою особливий вид тексту, який слід визначати як цільне і завершене повідомлення, виражене за допомогою вербальних (лінгвістичних, індексальних) знаків, організоване у відповідності із задумом колективного функціонально диференційованого автора за допомогою кінематографічних кодів, зафіксованих на матеріальному носії для подальшого аудіовізуального сприйняття глядачами”* [3].

Така дефініція тексту суттєво відрізняється від визначення І. Гальперіна: *«Текст – це витвір мовленнєвого процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно опрацьований відповідно до типу документа, витвір, який складається із заголовка і ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність»* [1, с. 67]. Можна сказати, що дефініція кінотексту суттєво розширює саме поняття тексту, оскільки охоплює не тільки лінгвістичні параметри: враховує відношення автора та реципієнта, а також його аудіо- та/або візуальну природу.

Дослідниця Є. Іванова пропонує такі загальнотекстові категорії кінотексту: *адресність, інтертекстуальність, цілісність, членування, модальність* [2].

Специфіка більшості загальнотекстових категорій визначається дворівневою структурою кінотексту і перевагою невербального компоненту. Вчені Г. Слишкін та М. Єфремова, представники Волгоградської наукової школи, пропонують наступні характерні риси кінотексту як вербального тексту:

1. Кінотекст може вважатися дискретною одиницею, оскільки його структура дозволяє членування.
2. Зв'язаність кіно тексту. Змістовна самостійність епізодів відносна, оскільки потребує логічних та змістовних зв'язок на текст у цілому.
3. Для кінотексту характерна наративність, яка може бути лінійною або ретроспективною. Такі характеристики створюють багатоплановість кінотексту.
4. Антропоцентризм. В основі більшості кінотекстів є людина, незалежно від теми або жанру фільму.
5. Для кінотексту характерні локальні та темпоральні риси. Простір у кінотексті залежний від присутності героя, але невід'ємний і від часу дії.

6. Кінотекст характеризується багатоканальною інформативністю. У цій категорії виділяємо спосіб сприйняття інформації (зоровий або слуховий), а також сам тип інформації.
7. Системність. Усі елементи кінотексту, як вербальні так і невербальні, підпорядковані головній меті – передачі емоційно-інформативного компонента глядачу.
8. Специфіка категорії цілісності у кінотексті виражається в наступному:
  - а) тісна інтеграція лінгвістичних та нелінгвістичних компонентів;
  - б) присутність чітких часових і просторових обмежень; в) присутність чітких сигналів, що позначають початок і кінець фільму.
9. Кінотекст можна вважати продуктом суб'єктивного осмислення автором реальності.
10. Прагматична направленість кінотексту, що передбачає реакцію реципієнта на побачене та почуте, зміни відчуттів або ж досягнення катарсису.

Принципом побудови будь-якого кінотексту є співставлення двох головних елементів – вербального тексту та візуального тексту. При зіткненні двох основних планів відбувається зародження так званого “*третього елемента*”, який стає головним змістом кінематографічного твору [5, с. 25]. Така систематизація процесу створення фільму дає нам можливість розглядати фільм як певну знакову систему, яка функціонує за принципом вербальної мови.

Аналіз дискурсу кінотексту може відбуватись лише з огляду на специфічність його мовної та жанрової природи. Саме жанр кінотексту є визначальним фактором у його дослідженні. Організація інформації та структура ігрового та документального кінотексту суттєво відрізняються. Тому **подальше дослідження** функцій та властивостей кінотексту та його дискурсу слід проводити враховуючи жанр фільму.

Література

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования : научное издание / Илья Романович Гальперин. – Изд. 4-е, стереотип. – М. : КомКнига, 2006. – (Лингвистическое Наследие XX века). – 138 с.
2. Иванова Е.Б. Интертекстуальные связи в художественных фильмах : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. “Германские языки” / Е.Б. Иванова. – Волгоград, 2001. – 16 с.
3. Слышкин Г.Г. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа) / Слышкин Г.Г., Ефремова М.А. – М. : Водолей Publishers, 2004. – 153 с.
4. Стратийчук Е.Ю. Персональность как текстообразующая категория художественного текста: на материале русского и английского языков : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Стратийчук Е.Ю. – Ростов н/Д, 2006. – 23 с.

5. Ferenčuhová M. *Odložený čas : filmové pramene, historiografia, dokumentárny film* / Maria Ferenčuhová. – Bratislava : Slovenský filmový ústav, Vysoká škola múzických umení, 2009. – 66 s.

Summary

The article is devoted to the problem of the film text. Film text is regarded as a special, new type of text which has both verbal and non- verbal structures. The cross – breeding of different codes has an impact on the ways of organizing information in a film. The article reflects the categories of film text and special ways of its discourse.

УДК 811. 111: 159. 964. 21

КОНФЛІКТ, ЙОГО СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Мигалець О.І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Для чого вивчати конфлікти?

Кожна людина протягом свого життя неодноразово стикається з конфліктами різного роду. Ми хочемо чогось досягти, але ціль виявляється важко досяжною. Ми переживаємо невдачу і готові звинуватити оточуючих у тому, що не змогли досягти бажаної мети. А оточуючі - будь то родичі або ті, з ким разом працюємо, вважають, що ви самі винуваті у власній невдачі: або мета була невірною сформульована, або шляхи її досягнення обрано невдало, або не змогли правильно оцінити наявну ситуацію, чи обставини завадили. Виникає взаємне непорозуміння, яке поступово переростає в невдоволення, створюється атмосфера незадоволеності, соціально-психологічної напруги і конфлікту.

Як вийти з цієї ситуації? Чи треба докладати яких-небудь спеціальних зусиль для того, щоб подолати її і знову завоювати прихильність оточуючих? Або не потрібно цього робити, просто не слід звертати увагу на те, як до вас ставляться інші?

Щоб знайти правильне рішення цієї дилеми, дуже корисно знати, що таке конфлікт, як він розвертається, через які фази проходить і як розвивається. У цьому сенс вивчення конфліктів.

Сучасне мовознавство розглядає конфлікт під різними термінологічними визначеннями саме через багатозначність терміна "конфлікт".

Сьогодні проблема дослідження конфлікту набула особливого значення, а конфліктологія активно розгортається на *теоретичному* (універсальні закони вияву) та *емпіричному* (методи і технології, які допомагають попередити, спрогнозувати та завершити конфлікт) рівнях.

Саме поняття "конфлікт" застосовується щодо широкого кола явищ і не належить певній галузі знань. Як об'єкт аналізу його почали виділяти у 20-х роках ХХ ст. З цього часу можна простежити становлення конфліктології, яка зараз має об'єднувальний характер і збагачується досвідом та досягненнями багатьох наукових царин. На сьогодні вивчення конфліктів у пострадянських державах відбувається в рамках 16 дисциплін (соціологія, політологія, психологія, філософія, культурологія, математика, історія та ін.), серед них і проблеми конфлікту в мистецтві та філології. Уперше конфлікт розглядається в математиці, правознавстві, соціобіології, педагогіці, політології, історії та лінгвістиці. На різних рівнях дослідження виявляють узагальнення, які формують правила конфліктної поведінки особи в різних сферах діяльності. Тривалість досліджень наукових проблем конфліктів впливає на якість і кількість отриманих результатів. У лінгвістиці проблематика цих наукових пошуків поки що чітко не визначена, а семантика лексичних одиниць на позначення конфлікту не досліджена.

Конфлікт (від лат. *conflictus* — зіткнення) — це зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні розбіжності; гостра суперечка.

// Ускладнення в міжнародних відносинах, що може призвести до збройної сутички.

// Суперечність, сутичка, покладена в основу сюжету художнього твору [9, с. 274].

Поряд із таким визначенням конфлікту існують також і інші, що точніше передають зміст цього поняття. Один із можливих варіантів визначення конфлікту полягає в його **філософському розумінні**, за яким він описується як :

1) у *широкому розумінні* – крайнє загострення суперечностей;

2) у *літературі і мистецтві* – відображення життєвих суперечностей, що виявляється у зіткненні й боротьбі протилежних ідей, прагнень і вчинків людей [11, с. 308].

Тоді, наприклад, **соціальний конфлікт** можна визначити як "крайній випадок загострення соціальних протиріч", що виражається у зіткненні різних соціальних спільнот — класів, націй, держав, соціальних груп, соціальних інститутів. А. Г. Здравомислов, автор найбільш фундаментальної монографії з проблем соціології конфліктів, пише, що "*конфлікт* — це найважливіша сторона взаємодії людей у суспільстві, своєрідна клітина соціального буття. Це форма відношень між потенційними й актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких обумовлена протилежними цінностями і нормами, інтересами і потребами" [3, с. 96].

Тлумачний словник психологічних термінів визначає *конфлікт* як "вид спілкування, в основі якого лежать реальні або ілюзорні, об'єктивні або суб'єктивні і в різному ступені осмислені (усвідомлені) протиріччя з метою

особистостей, що спілкуються, при спробі їх вирішення на фоні гострих емоційних станів" [22].

А. Я. Атщупов та А. І. Шітілов під конфліктом розуміють "найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають у процесі взаємодії і полягають у протидії суб'єктів конфлікту, що супроводжується негативними емоціями та переживаннями" [23]. Якщо наявна протидія, але відсутні негативні емоції чи, навпаки, негативні емоції переживаються, але немає протидії, то такі ситуації вважаються передконфліктними. Тим самим запропоноване розуміння конфлікту передбачає як його обов'язкові компоненти негативні почуття і протидії суб'єктів.

З позиції **психології конфлікти** — це природні закономірні процеси в життєдіяльності людей і організацій, які є неминучими умовами їх розвитку [22]. Звичайно, тут ідеться про **конструктивні** конфлікти на відміну від **деструктивних**, котрі гальмують розвиток.

На підставі спеціальних психологічних досліджень виявлено, що втрата робочого часу від конфліктів і після конфліктних переживань становить близько 15 %, а продуктивність праці може знижуватись до 20 % і більше.

З позиції **політології конфлікт** – це "крайне загострення суперечностей сторін, пов'язане з відмінностями їхнього становища в суспільстві й пов'язаної з цим реальної чи надуманої суперечності інтересів, цілей і цінностей; зіткнення та протиборство (протидія) певних систем; одне з основних понять теорії ігор" [7, с. 173].

Таким чином, аналіз цих та інших визначень показує, що при всій подібності характеристик, що описуються як складові компонентів чи ознак конфлікту, жодне з визначень не може бути прийняте за універсальне.

Для такого складного явища, як конфлікт, існує безліч різних визначень та уявлень. Це призводить до того, що поняття "конфлікту" стає занадто нечітким і в багатьох ситуаціях виникають суперечки щодо його наявності або можливості. Конфлікт може виникати або розв'язуватися. В іншому випадку одна із сторін (систем) (або навіть усі) свідомо розпочинає ворожі дії.

Сутність конфлікту

Для того, щоб зрозуміти сутність конфлікту, а потім і ефективно вирішити його, необхідно в першу чергу встановити справжні причини конфлікту: які справжні мотиви поведінки сторін, що конфліктують, які їхні інтереси, що люди хочуть отримати і як намагаються змінити виробничу реальність. Складність тут полягає в тому, що справжні причини нерідко маскуються, бо можуть охарактеризувати ініціатора конфлікту не з кращого боку. Крім того, тривалий конфлікт, який не є до того ж конструктивним, втягує у свою орбіту все нових і нових учасників, розширюючи цим самим список суперечливих інтересів, що об'єктивно ускладнює знаходження основних причин.

Функції конфлікту

Функції конфлікту ділимо на дві великі групи, що відповідають основним сферам суспільного життя – *матеріальні* та *духовні*.

Матеріальна функція проявляється в тому, що різноманітні конфлікти, в тому числі юридичні, здебільшого пов'язані з економічною стороною суспільного життя. Це – матеріальний інтерес, користь, а також втрата.

Духовна функція конфлікту проявляється у вигляді стимулятора швидких і важливих змін у духовній сфері суспільства. В процесі соціальних конфліктів руйнуються норми, цінності, ідеали, що були притаманні колишнім часам, відчувається радикалізація суспільної свідомості.

Крім того, існує ще ряд важливих функцій конфлікту: *сигнальна, інформаційна, диференційна, динамічна.*

Сигнальну функцію можна умовно порівняти з фізіологічною роллю болю в розвитку живого організму. Будь-який біль не вказує хворому на причину його виникнення і не визнається діагнозом захворювання, але є достатнім аргументом для звернення до лікаря. Соціальний конфлікт – це сигнал про необхідність прийняття термінових дій для пошуку та усунення причин суспільного напруження, ретельного вивчення обставин, які створили конфліктну ситуацію.

Інформаційна функція є близькою до сигнальної, але і дещо відмінною – вона значно ширша, ніж просте свідчення про соціальні негаразди. Розгортання, протікання, повороти конфліктної ситуації несуть значну інформацію про чинники, які її породили і вивчення яких є важливим засобом пізнання суспільних процесів.

Диференційна функція характеризує процес соціальної диференціації, яка виникає під впливом конфлікту, що часто проходить через зміну і руйнування колишніх соціальних структур. Під впливом конфлікту процес соціальної диференціації розвивається в двох протилежних напрямках, тобто відбувається поляризація протидіючих сил.

Динамічна функція. У кожному соціальному конфлікті закладена можливість швидкими темпами спрямовувати суспільний розвиток і здійснювати соціальні зміни. Ця думка чітко визначена у неомарксизмі (класова боротьба, соціальна революція). Конфлікт вносить у розмірений, пливкий рух соціального життя докорінні зміни. Звичайні норми поведінки і діяльності, що роками задовольняли людей, відкидаються з дивною рішучістю і без всякого жалю.

Зіткнення точок зору, думок, позицій - дуже часте явище виробничого і суспільного життя. Можна сказати, що такого роду конфлікти існують усюди – в родині, на роботі, в школі. Щоб виробити правильну лінію поведінки в різних конфліктних ситуаціях, дуже корисно знати, що таке конфлікти і як люди приходять до згоди. Знання конфліктів підвищує культуру спілкування і робить життя людини не тільки спокійнішим, але і стійкішим у психологічному відношенні.

Отже, завдання дослідження конфліктів багатогранні. Кожен отримує з цього вивчення користь для себе. Підприємець дізнається про те, як розвивається конкуренція в умовах ринку, профспілковий діяч – про методи захисту інтересів своєї професійної групи, політичний діяч і юрист – про прецеденти, що мають для представників цих видів діяльності особливе значення. Вони отримують тут і

теоретичні знання, оскільки конфлікти в суспільстві розвиваються не тільки на побутовому рівні, вони пронизують відносини як усередині держави, так і між державами.

А пересічній людині вивчення конфліктів потрібно для того, щоб позбутися своєї «простоти» і зрозуміти, без чого неможливо бути громадянином своєї країни, свого міста і діяти за загальнолюдськими принципами у різних, часом дуже складних суспільно-політичних ситуаціях.

До глобальних понять людського існування, безумовно, відноситься конфлікт, що є формою прояву природи людини і охоплює всі без винятку сторони людського життя. Зростаюча конфліктогенність сучасного світу обумовлює гостру необхідність у всебічному вивченні конфлікту. Лінгвістичний аналіз номінацій конфлікту являє собою невід'ємну частину нашого дослідження.

Учені, які ведуть активний міждисциплінарний пошук у галузі вивчення конфліктів, указують на особливу актуальність проблем визначення самого поняття «конфлікт», а також «вивчення семантичної функції слів-синонімів конфлікту» [22]. У той же час, незважаючи на нагальну потребу у всебічному лінгвістичному аналізі мовних номінативних засобів зі значенням конфлікту, досі їхнє вивчення мало лише фрагментарний характер. Зокрема, дослідженню піддавалися окремі номінації, значення конфлікту в українській, англійській, німецькій, російській та ін. мовах.

Конфлікт – явище широко розповсюджене, повсюдне, усюдищує [2, с. 21]. Звідси випливає, що конфлікт є надто поширеним явищем у людському житті. Немає людей, які повністю уникали б конфліктів, не були хоч якоюсь мірою їхніми учасниками, а свідками і поготів. Він виникає у всіх сферах суспільного життя і в різних формах міжособистісної взаємодії.

Сфера прояву конфліктів украй різноманітна: політика, економіка, соціальні відносини, погляди і переконання людей. Це положення визначає *політичні, соціальні, економічні, організаційні конфлікти*, в яких відбуваються зіткнення інтересів, цінностей, поглядів і цілей окремих специфічних суб'єктів соціальних взаємовідносин – націй, держав, класів, партій, спілок тощо [1, с. 39].

Мабуть, не існує такої проблеми, до якої виявляли б інтерес так багато вчених, як до політичних конфліктів: Р. Дарендорф, К. Боулдінг, Л. Козер, Р. Макк, Р. Снайдер, К. Кучер, Г. Зіммель, К. Маркс, Р. Преторіус, Е. Дюркгейм, Дж. Рекс, Т. Парсонс, В. Овчинникова, А. Здравомислов, В. Семенов, А. Романюк, Ю. Запрудський, В. Іванов та ін., що свідчить про складність, багатогранність і неоднозначність феномена "політичний конфлікт".

Політичні конфлікти – зіткнення політичних груп, організацій, діячів з приводу розподілу владних повноважень, форми боротьби за владу, за території [1, с. 39].

Поняття політичного конфлікту означає боротьбу різноманітних суспільних сил за вплив в інститутах державної влади (уряді, Верховній Раді, регіональних органах управління, місцевих радах та ін.).

Основним предметом політичних конфліктів виступає державна влада, адже

тільки вона дозволяє реалізувати різноманітні інтереси тих або інших політичних сил у всіх сферах суспільного життя.

Однією із суттєвих особливостей політичних конфліктів є те, що в них переплітаються практично всі суспільні інтереси – політичні, економічні, соціальні, духовні, ідеологічні. Через це політичні конфлікти є найбільш гострими і всеосяжними. Їхня інтенсивність і гострота зумовлена тим, що вони завжди ідеологічно мотивовані та інституційно організовані [4, с. 104].

Джерелом політичних конфліктів є конкуренція, суперництво, антагонізм, ворожість у сферах економіки, політики, політичних інтересів.

Соціальний конфлікт являє собою "вищу стадію розвитку протиріччя в системі відносин людей, соціальних груп, інститутів, суспільства в цілому, що характеризується посиленням протилежних тенденцій та інтересів соціальних спільнот та індивідів" [5, с. 124].

Об'єктивна основа виникнення *соціальних конфліктів* полягає в протиріччях соціальної сфери, основними характеристиками якої є: 1) умови праці і дозвілля; 2) рівень доступності культурних благ та послуг (освіти, інформації, мистецтва та ін.); 3) гарантії безпеки та життєдіяльності (охорона здоров'я, соціальний захист, працевлаштування та ін.); 4) можливості соціальних переміщень і життєвого самовизначення (вибір професії, місця проживання та ін.).

Соціальні конфлікти тісно пов'язані з економікою і політикою держави, виникаючи як результат порушення прав і гарантій громадян, які належать до тих чи інших соціальних груп. Основними формами прояву соціальних конфліктів є невдоволення громадян, їхній протест проти існуючої соціальної ситуації, акти непокори тощо. Зростаюче невдоволення громадян у соціальній сфері призводить до соціального бунту (вибуху), який може набути політичного забарвлення, що пов'язано з поваленням існуючої влади.

Отже, *соціальні конфлікти* – це особлива форма протистояння громадян з владними структурами, що зумовлена обмеженням інтересів громадян, а також порушенням їхніх прав і гарантій у соціальній сфері [4, с. 104].

Економічні конфлікти виникають між суб'єктами соціальної взаємодії на підставі зіткнення економічних інтересів. Головним фактором, який визначає економічні конфлікти, є відносини власності. При цьому боротьба йде за розподіл впливу в сфері економіки: економічні ресурси, ринки збуту, пріоритет у виробництві товарів тощо. Основними суб'єктами економічних конфліктів є держави, фінансові корпорації, економічні союзи, організації та ін.

Економічні конфлікти можуть відбуватися як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях і втягувати до своєї орбіти тисячі і мільйони людей, політичні партії та держави. Такі конфлікти відрізняються і за формами свого прояву, основними серед яких є конкуренція, економічна блокада, ембарго, страйк тощо [4, с. 103].

Особливістю *організаційних конфліктів* є те, що вони є наслідком ієрархічних відносин, організаційного регламентування діяльності особи та

застосування розподільчих відносин в організації: використання посадових інструкцій, тобто функціонального закріплення за працівником прав та обов'язків, упровадження формальних структур управління організацією, наявності положень з оплати й оцінки праці, преміювання співробітників [1, с. 39].

Словники сучасної англійської мови подають наступні визначення конфлікту: *conflict* – to contend in warfare; to show antagonism or irreconcilability; fail to be in agreement or accord [Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, p. 261].

Cambridge International Dictionary of English подає цілком логічне визначення дієслова *conflict* – to disagree actively [13], в той час, як Cambridge Advanced Learners Dictionary визначає *conflict*: BE OPPOSITE 1. If beliefs, needs, or facts, etc. conflict, they are very different and cannot easily exist together or both be true; FIGHT 2. To fight or disagree actively [14].

Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary подає наступну дефініцію слова – If ideas, beliefs, or accounts conflict, they are very different from each other and it seems impossible for them to exist together or to each be true [15].

Схоже пояснення подано в Longman Dictionary of Contemporary English та Longman Exams Dictionary. *Conflict* – if two ideas, beliefs, opinions etc conflict, they cannot exist together or both be true [17, p. 325; 18]. А також Macmillan English Dictionary *conflict* – if different ideas or opinions conflict, they cannot all be right or cannot all happen [19].

Не менш цікаве тлумачення мовної одиниці "conflict" висвітлюється в словниковій статті Collins English Dictionary: 1. To come into opposition; clash. 2. To fight [16]. Таким чином, *conflict* розуміють як взаємодію двох сил, спрямування дії на завдання шкоди або усунення протилежної сторони фізичними засобами, що досить точно передає найближче етимологічне значення 1. стукатися, ударятися один об одного; розходитися (про погляди); заважати один одному, а також додає до нього додатковий компонент – вести бойові дії, бій; боротися, воювати; битися з...; сваритися з... [10].

Oxford English Dictionary найповніше передає зміст дієслова: 1. To fight, contend, do battle; b. of the strife of natural forces; 2. To contend, strive, struggle with; 3. Of interests, opinions, statements, feelings, etc.: To come into collision, to clash; to be at variance, be incompatible; 4. To engage in battle, to assault; 5. To buffet with adversity [21].

Тут спостерігаємо не тільки взаємодію двох сил, що спрямовують свою дію на завдання шкоди або усунення протилежної сторони фізичними засобами: *fight* (боротися, битися), *contend* (змагатися, сперечатися), *strive* (боротися, змагатися, сперечатися, тощо), але й те, що ця взаємодія передає певний психологічний стан, виявляючи нові додаткові компоненти: боротьбу всередині індивіда; характеристики сил, що протидіють: інтереси (*interests*), думки (*opinions*), почуття, емоції (*feelings*) тощо.

Кількість словникових дефініцій в розглянутих словниках значно відрізняється: одна характеризує семантику слова в Cambridge International Dictionary, Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary, Longman

Dictionary of Contemporary English, Longman Exams Dictionary, Macmillan English Dictionary, дві – в словниках Cambridge Advanced Learners Dictionary і Collins English Dictionary, і тільки Oxford English Dictionary містить п'ять дефініцій.

Широта використання конфлікту і можливість адресувати його до різноманітних явищ вимагають глибшого осмислення його семантики.

Так, слова *fight, clash, brawl, struggle, scuffle, skirmish, engage, combat*, будучи синонімами слова *conflict*, розкривають активний характер ведення бойових дій. Ця семантична ознака відсутня у словах *argue, quarrel, squabble, bicker, row*.

Інший синонімічний ряд також зображає більш нейтральне відношення до ведення бойових дій, проте вже ближче за значенням до розгортання конфліктних ситуацій: *oppose, resist, defy, rebel, agitate*.

Водночас, широке використання слів *contest, scrimmage* для номінації спортивних змагань наближує семантику конфлікту до поняття SPORT: *race, match, meet, vie, challenge, enter*, та ін.

Отже, можемо стверджувати, що на сучасному етапі розвитку англійської мови лексична одиниця "конфлікт" має розгалужену семантичну структуру. Про її складність свідчить також неоднозначність визначень сучасними лексикографічними джерелами.

Важливо пам'ятати, що конфліктна ситуація – це діагноз хвороби, ім'я якої "конфлікт". Тільки правильний діагноз дає надію на зцілення.

Література

1. Громова О.Н. Конфликтология. Курс лекцій / О. Н. Громова. – М.: ЭКМОС, 2000. – 320 с.
2. Джелалі В.О. Психологія вирішення конфліктів. Навчальний посібник для студентів вищих навч. Закладів / В.О. Джелалі. – Київ - Харків: "Р.И.Ф.", 2006. – 375 с.
3. Здравомислов А.Г. Социология конфликта / А.Г. Здравомислов. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 317 с.
4. Зінчина О.Б. Конфліктологія. Навчальний посібник / О.Б. Зінчина. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 164 с.
5. Краткий словарь по социологии [под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина]. – М.: Политиздат, 1989. – С. 124.
6. Новий тлумачний словник української мови [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – 2-ге вид., виправлене. – К.: "Аконіт", 2001. – Т. I. – С. 885.
7. Політологічний енциклопедичний словник [за ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д. Бабкіна, упоряд. В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкін]. – К.: "Генеза", 1997. – С. 173.
8. Психология. Словарь [под общей ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского]. – изд. второе. – М.: Издательство политической литературы, 1990. – С. 175.

9. Словник української мови: В 11 т. [укл. І.К. Білодід та ін.]. – Київ: Наукова думка, 1973. – Т. IV. – С. 274.
10. Українсько-англійський словник [під заг. ред. В.Т. Бусела]. – К. : Ірпінь ВТФ "Перун", 2012. – 1568 с.
11. Філософський словник [під ред. В.І. Шинкарук]. – 2-ге вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1986. – С. 308.
12. Філософський словник соціальних термінів [під заг. ред. В.П. Андрущенко]. – Київ - Харків: "Р.И.Ф.", 2005. – С. 375.
13. Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 1773 p.
14. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. – 3rd. edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 1814 p.
15. Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary. – 6th edition. – HarperCollins, 2008. – 1968 p.
16. Collins English Dictionary. – 8th edition. – HarperCollins, 2006. – 1888 p.
17. Longman Dictionary of Contemporary English [director, Della Summers]. – New edition. – Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.
18. Longman Exams Dictionary. – [author, David P.]. – 1st ed. – Pearson Education ESL, 2006. – 1832 p.
19. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners [ed., Michael Rundell]. – 2nd edition. – Oxford: Macmillan ELT., 2007. – 1872 p.
20. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary [ed. Merriam-Webster Editorial Staff]. – 11th edition. – Massachusetts – Springfield: Merriam-Webster Incorporated, 2003. – 1664 p.
21. Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=2214674>.
22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychlib.com.ua/psihologiya-konfliktiv-ta-shlyahi-h-virishennya-u-sistemi-upravlinnya-ponyattya-konfliktu-vidi-konfliktiv.htm>
23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smerfero.com/dictionary/>

Summary

The article deals with the study of conflict, its nature, main functions and characteristics in modern linguistics. The article also covers etymology of the English verb "conflict" as well as provides the development of its semantic structure. Much attention is paid to the definitions of "conflict" given by various lexicographical sources.

ІНТЕРНЕТ-ПРОСТІР УКРАЇНИ: СИТУАЦІЙНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ GOOGLE ZEITGEIST 2012

Неклесова В.Ю.

ОНУ імені І.І. Мечникова

Стаття є ситуаційним дослідженням найбільш популярних запитів українського сектору мережі Інтернет за 2012 рік. Аналізується культурне та семантичне наповнення запитів, як Інтернет реагує на новітні тренди реального життя та як, навпаки, Інтернет стає джерелом інформації, яка переходить у життя пересічних людей.

Сьогодні, коли Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя, ми кожного дня звертаємося до нього. Часто ми відносимося до Інтернету як до джерела інформації, отже запити, які зробили і зараз роблять українці, демонструють рівень популярності культурних явищ та тренди. За думкою У.Еко дисплей – це ідеальна книга, де світ виражено у словах та розділено на сторінки [3]. Об'єкт нашого дослідження - це власні назви у пошукових запитах у мережі Інтернет, які лідуєть за кількістю.

Предмет дослідження – це кількісно-якісні показники функціонування власних назв в Інтернет-дискурсі, тому що вони складають частину ономастичного ландшафту. В англomовній лінгвістичній традиції існує термін **лінгвістичний ландшафт**, який було уведено у 1997 році. Автори концепції Р. Лендрі та Р. Борис (Landry & Bourhis) визначають це поняття як «мову дорожніх знаків, рекламних білбордів, назв вулиць, назв місць, назв крамниць та надписів на державних будівлях, що становить собою форму лінгвістичного ландшафту певної території, регіону або агломерації» [10, 25].

Досі триває дискусія щодо предмету дослідження лінгвістичного ландшафту. Тривають пошуки чіткого визначення одиниці лінгвістичного ландшафту. Так, Дж. Сеноз та Д. Гортер (Cenoz and Gorter) аналізують будь-яку установу, на якій є мовні знаки [5, 71], визначаючи надписи на адміністративних будівлях та житлових будинках одиницями лінгвістичного аналізу. П. Бакхауз (Backhaus) у той же час аналізує «будь-яку частину письмового тексту у чіткій межі» [4, 56]. Текст має бути у певній рамці, куди можна зарахувати рекламні об'яви, побутові оголошення, меморіальні дошки тощо. Це визначення виключає із матеріалу дослідження надписи, які зробили громадяни та графіті, торгівельні марки та бренди.

Таким чином, лінгвістичний ландшафт є складним явищем, яке вміщує в себе багатшарову систему мовних явищ. За нашими спостереженнями у лінгвістичному ландшафті досить часто трапляються власні назви. Усі ці назви є частиною лінгвістичного ландшафту, отже, вони складають **онімний ландшафт**,

що є сукупністю усіх розрядів власних назв, які оточують певну людину у певний проміжок часу.

Для більшої чіткості та легкості дослідження ми пропонуємо брати не абстрактний проміжок часу, а чітко визначений, наприклад, десятиріччя чи обстежуватися щорічним моніторингом ситуації. У нашому дослідженні ми спираємося на ландшафт, як визначальну структуру, хоча у термінології існують онімне поле і прострі. Характеристикою онімного поля є структурованість, воно містить вибірку онімів лише певного класу, що робить його доволі складним, а в деяких випадках і неможливим для аналізу, онімний простір є сукупністю усіх класів назв мови певного періоду. Онімний ландшафт не є сукупністю вищезгаданих явищ, він містить власні назви будь-яких класів, які вживають носії певної мови, головним є розповсюдженість та оніма. Це є найбільш активною частиною ономастикону, тобто найбільш поширеними, популярними розповсюдженми пропріонімами у певний історичний період, що є частиною концептуальної картини світу. Національна онімна мовна та концептуальна картина характеризується перш за все не іншим сприйняттям довкілля, а специфічним забарвленням цього світу, спричиненим специфікою національної культури певного народу [2, 78].

Дослідження кількості запитів у мережі Інтернет висвітлює тренди, які панували в суспільстві протягом певного часу. Наше дослідження зосереджено на аналізі тенденцій 2012 року. адже зазвичай ми запитуємо про те, що нас цікавить, є модним, престижним тощо. Для висвітлення новітніх тенденцій можуть статися сервіси Google Zeitgeist та Google Trends. Обидва сайти мають найпоширеніші бази даних: перший містить найбільшу кількість запитів у мережі Інтернет за певний рік та у певній країні. Другий містить статистичні дані щодо популярності запитів за останні декілька років. Використовуючи ці два сервіси ми можемо прослідити динаміку популярності певного оніму.

За статистичними даними кількість користувачів Інтернету в Україні у першому кварталі 2013 року становила 19,3 млн у віці 15 років та старші. 19,3 млн – це понад 50% населення у віці 15+. У класифікації статистичних даних мається примітка, що Інтернет-користувачем вважається людина, яка протягом 30 днів користувалась інтернетом хоча б один раз [9]. До того ж у віковій групі 21-45 років частка інтернет-користувачів вже сягла 75%. Про тенденцію поширення Інтернету серед різних вікових груп свідчить і поширення частки людей старшої вікової групи. За 9 місяців 2012 року кількість користувачів у віці 55+ зросла на 90%. За той же період кількість інтернет-користувачів в селах зросла на 56% [10]. Спираючись на дані досліджень, стає зрозумілим, що користувачі Інтернеті стрімко диверсифікуються. Ми все далі відходимо від уявлення про мережу як явище суто молоде і для молоді. Зараз Інтернет є доступним для різних вікових та соціальних груп населення України. Дані Інтернет запитів відображають не частину а досить повну картину інтересів нашого суспільства.

У даній статті проведено дослідження за кількістю запитів у пошуковій системі Google за 2012 рік на українській мові. Мета провести аналіз кількості та

якості онімів у мережі та виокремити ті, які склали ядро ономастичного простору у 2012 році. У сервісі Google Zeitgeist виокремлюються категорії, під які підпадають найчастотніші запити протягом року. 2012 рік має 13 категорій [6]: «Найпопулярніші запити», «Людина року», «Український співак року», «Спортсмен року», «Подія року», «Фільм року», «Серіал року», «Телевізійне шоу року», «Питання «Що таке?», «Питання «Чому?», «Питання «Як?», «Рецепт року», «Покупка року». Із них 7 з самого початку є орієнтованими на власні назви, такі як Людина року складається з антропонімів та Фільм року – з ідеонімів. Тож не дивно, що у таких категоріях усі десять позицій або є власними назвами, або є словосполученнями, які містять власні назви. Назвемо їх «онімноорієнтованими».

Наше дослідження розділено на дві частини: перша – аналіз «онімноорієнтованих» категорій, друга – не «онімноорієнтованих». У першій частині розглянуто Людина року, Український співак року, Спортсмен року, Подія року, Фільм року, Серіал року, Телевізійне шоу року. При посиланні на власну назву у списку ми вказуємо її місце у рейтингу перед самою назвою.

Серед категорії «Людина року» сім персон пов'язані зі світом шоубізнесу (2.*Уітні Хьюстон*, 3.*Марина Голуб*, 5.*Богдан Ступка*, 6.*Олександр Пороховициков*, 7.*Бурановские Бабушки*, 8.*Віталій Кличко*, 9.*Анатолій Отраднов*). Із них п'ять сплесків інтересу до цих персон пов'язано із їхньою смертю (2.*Уітні Хьюстон*, 3.*Марина Голуб*, 5.*Богдан Ступка*, 6.*Олександр Пороховициков*, 9.*Анатолій Отраднов*). Три позиції (1.*Оксана Макар*, 4.*Pussy Riot*, 10.*Настя Фоменко*) – це власні імена людей, які пов'язані із скандалами та які визвали широку дискусію не тільки у мережі Інтернет, а й у реальному житті, вони є своєрідними ознаками нашого часу. На жаль, із цих позицій дві можна пов'язати із насильством та смертю: боротьба за життя у лікарні та смерть Оксани Макара та суд та ув'язнення групи Pussy Riot, яка здійснила панк-молитву. Десята позиція, Настя Фоменко, викликала до себе інтерес своїм занадто прозорим вбранням, яке дівчина дібрала собі до випускного вечора.

У категорії «Український співак року» вісім співаків та співачок (*Ані Лорак*, *Потан і Настя*, *Елка*, *Вера Брежнєва*, *Тіна Кароль*, *Гайтана*, *Іван Дорн*, *Руслана*), дві групи (*Бумбокс*, *Океан Ельзи*). Серед десяти «Спортсменів року» 4 боксери (1.*Віталій Кличко*, 2.*Владимир Кличко*, 6.*Василій Ломаченко*, 8. *Олександр Усик*) та шість футболістів (3. *Андрій Шевченко*, 4. *Олег Блохін*, 5. *Євген Коноплянка*, 7. *Олександр Алієв*, 9. *Анатолій Тимошук*, 10. *Артем Мілевський*). Персон и цих двох категорій є відомими протягом доволі довгого часу. Через це можна стверджувати, що об'єктами інтересів українців є два види спорту – футбол і бокс.

У категорії «Фільм року» наявна домінує ігрове кіно виробництва США: 1. *Мадагаскар 3*, 2. *Як вкрасти хмарочос*, 3. *Третій зайвий*, 4. *Джон Картер*, 5. *Льодовиковий період 4*, 6. *Невловимі 2*, 7. *8 перших побачень*, 8. *Білосніжка та мисливець*, 9. *Оселя зла 5*, 10. *фільм Час*. На противагу цьому, у категорії «Телевізійне шоу року» переважають україномовні проекти, але створені за

лицензією США: вісім із десяти є ігровими шоу, де переможець отримує грошову або інші види нагород (1.*Холостяк 2*, 2.*Голос країни*, 3.*Х фактор 3*, 4.*Зважені та щасливі*, 5.*Каникулы в Мексике 2*, 7.*Пекельна кухня*, 8.*Мастер шеф*, 10.*Танцуют все 5*), що на нашу думку, є одним із чинників їхньої популярності. Одне шоу зосереджено на окультній тематиці (6.*Экстрасенсы ведут расследование*) та одне є ток-шоу, що виходить по буднях та містить багато інформації для господинь (9.*Все буде добре*).

Серед «Серіалів року» багато російськомовної продукції і багато з них транслювалися та транслюються на мові оригіналу, через це ми наводимо їх назви без перекладу: 1. *Остров ненужных людей*, 2. *Универ новая общага*, 3. *Роксолана великолепный век*, 4. *Кровинушка*, 5. *Анна Герман*, 6. *Сваты 5*, 7. *Дневник доктора Зайцевой*, 8. *Не родись красивой*, 9. *Спартак месь*, 10. *Карпов*.

«Подія року» містить масові культурні та соціально значущі заходи (1. *Євро2012*, 2.*Євробачення 2012*, 4. *Вибори 2012*, 5.*Олімпіада 2012*) та події, які сколихнули суспільство, серед них є навіть позначення лише персон, що були лише дійовими особами, а не самих подій (3.*Оксана Макар*, 6. *Вибухи у Дніпропетровську*, 8.*Богдан Ступка помер*, 9. *Настя Фоменко*, 10.*Ярослав Мазурок*).

Друга частина містить 6 категорій: «Найпопулярніші запити», «Питання “Що таке?”», «Питання: “Чому?”», «Питання: “Як?”», «Рецепт року», «Покупка року». Із них тільки три не містять власних назв: «Питання “Що таке?”», «Питання: “Як?”» (1.як схуднути, 2.як кинути палити, 3.як правильно цілуватися, 4.як варити рис, 5.як зробити скріншот, 6.як завязати краватку, 7.як накачати прес, 8.як достати сусіда, 9.як завагітніти, 10.як стати вампіром), «Рецепт року» (1.млинці, 2.піцца, 3.шарлотка, 4.солянка, 5.сирники, 6.тірамісу, 7.лазанья, 8.плов, 9.мохіто, 10.кекс). Під категорією «Питання “Що таке?”»(1.кохання, 2.щастя, 3.бро, 4. імхо, 5.228, 6.молочниця, 7.тп, 8.спам, 9.аккаунт, 10.секс) містяться два Інтернет-акроніми (4.імхо, 7.тп) та один Інтернет-мем (5.228), що є номером статті УК Росії про «Незаконне придбання, збереження, перевезення, виготовлення та переробка наркотичних речовин, психотропних речовин та їх аналогів». Мем – поняття когнітивної ономастики, одиниця генетичної пам'яті культури в колективному позасвідомому статусу, використовується як структура репрезентації знань і пов'язана з культурними архетипами етносів. [1, 116]. Такі меми та акроніми є вербалізованими знаками культури, яка вийшла із мережі у реальне життя, і потім, осмислена та оцінена носіями, повернулися із новими конотаціями та історією.

На першому місці «Найпопулярніших запитів» є 1.дивитись фільми онлайн, яке є єдиним словосполученням серед даної категорії, яка не містить власних назв. Інші дев'ять містять найпопулярніші події 2012 року (2.*Євро 2012*, 4.*ЦВК*, 5.*Євробачення 2012*, 6. *Оксана Макар*, 7.*Олімпіада 2012*), серіали року (8.*Остров ненужных людей*), та власні назви, пов'язані із Інтернет-реаліями, сервісами (3.*ютюб*, 9.*вконтакте моя сторінка*, 10. *odnoklassniki ru*). У категорії «Питання: “Чому?”» серед інших є три власних назви: 2.чому путін краб, 6.чому закрили

ex.ua, 8.чому *гуф* помер (Гуф – сучасний реп-виконавець). *Ex.ua* один із відомих та найчастіше відвідуваних торент-сервісів. За версією енциклопедії Інтернет фольклору [8] *Путін краб* є мемом, який з'явився у 2008 році після того, як у своєму інтерв'ю В.Путін сказав (В.Ю. тут ми цитуємо мовою оригіналу): «Все эти восемь лет я пахал, как раб на галерах». Однак, у мові багато людей почули замість цього «краб на галерах», що й стало джерелом багатьох пародій та жартів в Інтернет-мережі. У категорії «Покупка року» також присутні дві власних назви 4.купити *iphone 5* та 6.купити квартиру *київ*.

Таким чином, частина власних назв у Запитах Інтернету є доволі великою: 64,6%. Вони у категоріях «Фільми» та «Серіали» є найновішими, завдяки рекламі стимулюється інтерес до продукції, а, отже, і сплеск запитів. У категоріях «Український співак», «Телевізійне шоу» та «Спортсмен року» простежується більш тривалий інтерес до одних і тих же персон, що, звичайно, висвітлює їх популярність. «Подія року» та «Питання «Що таке?» та «Чому?» відображають найновіші віяння та тренди і виконують роль своєрідної енциклопедії.

Література

1. Бучко, Дмитро Григорович. Словник української ономастичної термінології [Текст] / Дмитро Бучко, Наталія Ткачова. - Харків : Ранок-НТ, 2012. - 256 с.; 16 см. - (Термінологічні словники України). ISBN 978-966-315-150-2
2. Лукаш Г.П. Український конотонімікон: структура і чинники формування. Дис. ... Д-ра філол. Наук : 10.02.01 / Г. П. Лукаш ; НАН України, Ін-т укр. Мови. — К., 2011. — 481 с.
3. Эко У. От Интернета к Гуттенбергу: текст и гипертекст [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.gagin.ru/internet/10/32.html>
4. Backhaus P. Multilingualism in Tokyo: A look into the linguistic landscape / Backhaus P. // Linguistic landscape: A new approach to multilingualism. – [ed. D.Gorter]. – UK, Clevedon, 2006. – P. 52-66.
5. Cenoz J. Linguistic landscape and minority languages / Cenoz J., Gorter D. // International Journal of Multilingualism (special issue). – 2006. – № 3(1). – P. 67-80.
6. Google Zeitgeist 2012: топ-запити року в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://google-ukraine-blog.blogspot.com/2012/12/google-zeitgeist-2012.html>
7. Landry R. Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study / Landry R., Bourhis R. // Journal of language and Social Psychology. – 1997. – № 16 (1). – P. 23-49.
8. http://lurkmore.to/%D0%9F%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD_%E2%80%94%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B1
9. <http://watcher.com.ua/2013/02/25/v-ukrayini-19-3-mln-korystuvachiv-internetu-u-vitsi-15/>

10. <http://watcher.com.ua/2012/10/24/19-7-mln-internet-korystuvachiv-v-ukrayini-ponad-50-dorosloho-naselennya/>
11. <http://wikireality.ru/wiki/228>

Summary

The article is a case study of the most popular Internet requests in 2012. Here I tried to analyze semantic and cultural background of the queries, how the Internet reacts to new trends in real life and vice versa, how Internet becomes the sources of information for real life.

УДК 811. 111'373

ДОБРО ТА ЗЛО ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Онищак Г. В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеною увагою до проблем лексичної семантики. Серед них чільне місце посідає проблема вербалізації загальнолюдських морально-етичних цінностей мовними засобами, оскільки саме в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мов. У другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, коли центральним об'єктом дослідження лінгвістів стає людина і мова як продукт її діяльності, ці поняття набувають ще вагомішого значення, адже саме вони відображають складну систему духовних та морально-етичних вимірів мовної картини світу, а також внутрішнього, духовного світу особистості. Виступаючи базовими поняттями, що визначають ціннісні орієнтири, вони утворюють опозицію „добре - погано”, синтезуючи загальнолюдські цінності та особливості національної мовної свідомості.

Вибір морально-оцінних категорій, представлених у свідомості носіїв різних лінгвокультур **добром** і **злом**, для дослідження базується на тому, що їх можна віднести до універсальних понять, які притаманні всім людям та наявні в усіх культурах. **Добро** та **зло** належать до „персонально-ціннісних” категорій, вони існують у свідомості кожної людини, кожної групи людей, у кожного народу, тобто ці поняття – загальнолюдські [22, с. 15]. Однак межі цих понять відносні та залежать від багатьох факторів: особистого та культурного досвіду індивіда, ступеня розвитку суспільства, науки тощо. Отже, **добро** та **зло** вербалізуються в

усіх мовах, проте вони специфічні в кожній культурі. Відповідно, відображення цих понять в англійській та українській мовних картинах світу відбувається по-різному.

Мета статті – проаналізувати поняття **добро** та **зло** в системі наук та розкрити їхню семантику в англійській та українській мовах на матеріалі тлумачних словників.

Поставлена мета передбачає виконання наступних **завдань**:

- розглянути різні підходи до трактування явищ **добра** та **зла** в системі наук;
- розкрити сутність процедури формалізованого аналізу лексичної семантики та виділити її найхарактерніші ознаки;
- проаналізувати семантичні ознаки лексичних одиниць **evil/зло** та **good/добро** в українській та англійській мовах.

Оскільки пласт морально-етичної лексики є носієм обширного інформаційного потенціалу, то вивчення цих понять здійснюється в різних напрямках. Дослідники відзначають високий рівень інтересу до вивчення **добра** та **зла**, про що свідчить численність їхніх інтерпретацій.

У **філософському** розумінні **добро** і **зло** – це морально-етичні категорії, в яких виражається моральна оцінка поведінки людей, а також суспільних явищ. **Добро** позначає сукупність позитивно оцінюваних окремою людиною або спільнотою людей умов життя, норм поведінки і моральних дій. **Зло** трактується як негативні явища в особистому та суспільному житті людини, що є предметом морального осуду [23, с. 27]. Під **добром** розуміємо те, що суспільство вважає моральним, позитивним, гідним наслідування, а **зло**, навпаки, позначає аморальне, негативне, те, що потребує осудження, покарання.

З розвитком моральної свідомості та етики постає проблема визначення поняття „морального **добра**”. По-перше, воно трактується як певного роду цінність, що не має відношення до природних чи стихійних подій або явищ. По-друге, **добро** знаменує вільні і свідомо співвіднесені з вищими цінностями (ідеалом), вчинки. Це зумовлено позитивним нормативно-ціннісним змістом добра: воно виявляється у подоланні відокремленості та відчуження між людьми, утвердженні взаєморозуміння, морального рівноправ'я і гуманності у відносинах між ними; воно характеризує дії людини з точки зору її духовного звеличення і моральної довершеності [13, Т. 1, с. 676]. Отже, **добро** пов'язане з духовним світом людини: як би не визначалося джерело добра, воно твориться людиною як особистістю, тобто свідомо.

Сучасні філософські енциклопедії визначають **зло** як ціннісне уявлення, протилежне добру (благу), універсалью культури, що є головною для моралі та етики [13, Т. 2, с. 47]. Воно охоплює негативний стан людини (старіння, хворобу, смерть, бідність, приниження), а також сили, що спричиняють цей стан (природні стихії, суспільні події, діяльність людей). Поняття „морального **зла**” визначає те, чому протидіє мораль, чого намагається уникнути чи передбачити. Це поняття виділяється поступово з комплексу негативних оцінок, де воно поєднується із злом соціальним і фізичним. Негативна оцінка виражається через відчуття болю,

страждань і похідних від них емоцій (страх, гнів, образа і т.д.), в яких людина вбачає деструктивні аспекти реальності.

З диференціацією культури в загальному понятті **зла** починають виділятися космічний, соціальний та людський плани. В космічному плані, **зло** розуміють як хаос, що загрожує світовій упорядкованості, або ж ворожа людині духовна істота, що викликає катаклізми. На рівні соціуму, **зло** репрезентує суспільну силу, що протистоїть цілому і сприяє його розпаду. У людському розумінні, **зло** мислиться як дисгармонія тілесних, душевних та духовних якостей.

Оскільки моральні цінності вважаємо основою культурного розвитку людини, то вони відіграють важливу роль у сфері **психології**, адже саме за умови вдосконалення особистості відбувається розвиток суспільства і культури. Загальновідомо, що ще з раннього віку діти характеризують реальних людей і казкових персонажів за параметрами „хороший – поганий” і „добрий – злий”. Пізніше вже дорослі люди оцінюють оточуючих за критеріями: „добропорядний – недобропорядний”, „чесний – нечесний” і т.п. Ці поняття різноманітні і залежать від рівня освіти, менталітету людини та низки інших факторів. Але й для дорослих людей, які пізнали труднощі сучасного світу, критерії **добра** і **зла** залишаються головними, що підтверджено численними надбаннями світової літератури, які базуються на трактуванні добрих і злих героїв, добра і зла в душі людини. Таким чином, **добро** і **зло** як особистісні цінності водночас виступають найсильнішими детермінантами розвитку людини та її поведінки.

На увагу заслуговують і психологічні аспекти, що характеризують **добро** і **зло**:

- **Зло** завжди емоційне, живе, рухливе. Воно виглядає яскраво і привабливо, а **добро** часто прісне, нецікаве і монотонне.
- **Зло** завжди розумніше від **добра**. **Зло** ніколи не буває жертвою.
- **Добро** допомагає і будить у людині таємні сили, про які вона раніше навіть не здогадувалась. Воно дає сили творити і змінювати своє життя.
- **Зло** штовхає людину на рішучі дії, а **добро** допомагає заспокоїтись.

В етиці **добро** і **зло** відображають ту сторону суспільних відносин, яка тісно пов'язана з поведінкою людей, їхнім ставленням одне до одного, до суспільства, сім'ї, колективу з точки зору обов'язку, честі, справедливості. **Добро** і **зло**, виступаючи категоріями етики і моралі, виражають у своїй дихотомії як моральну цінність, так і антицінність. Розуміння, спосіб тлумачення, аргументації природи й сутності **добра** і **зла** істотно впливають на визначення інших категорій етики і на всю етичну концепцію, оскільки вони основні, фундаментальні. У них найповніше виявляється специфіка моралі, бо саме за допомогою категорій **добро** і **зло** виділяється та окреслюється моральний феномен, тобто моральний аспект діяльності, людської свідомості, поведінки, взаємин людей, їхнього ставлення до природи. Зміст категорії **добро** іноді ототожнюють із сутністю моралі взагалі, хоча більшість учених розглядає **добро** як морально-позитивне начало, **зло** - як морально-негативне, а саму етику - як учення про добро і зло.

Релігія регламентує поведінку людини в суспільстві за допомогою відповідних наказів, норм, заповідей, зафіксованих у релігійних текстах, адже саме вони являють собою сукупність систематизованих загальнолюдських норм співіснування і виконують не тільки інформаційну, але й духовно-виховну функцію. У Біблії, що писалася протягом 1,5 тисячі років і є цікавим феноменом культури, протистояння **добра** і **зла** охоплює весь світ і позначає буквально все, що існує на світі. Зі стародавніх часів вважається, що Бог - персоніфіковане добро, а Диявол - гріх. Добром відзначаються особи, або предмети, що викликають приємні відчуття і почуття блаженства ... , люди, які виконують усе, що приносить щастя або полегшує життя у фізичному і психологічному відношенні [17, с. 143]; навпаки, все, що веде людину до хвороб, страждань, смерті виступає злом.

Крім філософії, психології, етики та теології категорії **добро** і **зло** виступають об'єктом дослідження педагогіки, логіки, естетики.

Мовознавці зосереджують увагу на окремих питаннях, що стосуються таких багатогранних сутностей, як **добро** і **зло**. У сучасних лінгвістичних дослідженнях вивчається зміст понять **добро** та **зло** (Н. Д. Арутюнова), аналізуються їхні об'єктивні та суб'єктивні оцінні параметри (О. М. Вольф). **Добро** визначається як складова мовної картини світу (Т. А. Космеда), як оцінний компонент у семантичній структурі слова (Г. І. Приходько), як елемент семантичного простору оцінного тезауруса англійської мови (О. Л. Бессонова). Останніми роками дослідження лексики зосереджене на когнітивній та прагматичній функціях слів, а також їхній ролі у створенні мовних картин світу, де **добро** та **зло** позначають вагомі елементи, адже крізь них відбувається сприйняття дійсності. Таким чином, досліджуються лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту ДОБРО в англійській мові (І. В. Зміїова), проблеми мовної репрезентації **добра** та **зла** досліджували О. А. Єгорова, О. П. Лисицька, Л. В. Лотря, А. Вежбицька, **добро** виступало об'єктом дослідження у зіставному аспекті на матеріалі лексикографічних джерел української та англійської мов (Іваненко Н. В.). У роботі досліджуємо семантику лексичних одиниць, що позначають дихотомію **добро** та **зло**, об'єктивованих в англійській та українській мовах словами **good/ добро** і **evil/ зло**, за допомогою процедури формалізованого аналізу лексичної семантики з метою комплексного вивчення їхніх характеристик та виявлення спільних і відмінних рис у мовній свідомості носіїв досліджуваних лінгвокультур, обумовлених специфікою світогляду англійців та українців, а також їхніми культурними відмінностями.

Для всебічного аналізу лексичних одиниць на позначення **добра** і **зла** в англійській та українській мовах нами застосована методика формалізованого аналізу лексичної семантики (М. М. Пещак), яку поглибила професор М. П. Фабіан, зокрема при дослідженні етикетної лексики в українській, англійській та угорській мовах [19]. Вона базується на формальному, суто мовному критерії – віднесеності слів, що аналізуються, до однієї частини мови [19, с. 19]. Матричний метод представлення семантичних відношень між словами, що належать до однієї

частини мови, розглядаємо як метамову для опису досліджуваних об'єктів аналізу, а матрицю у вигляді таблиці – як модель системи семантичних зв'язків, з одного боку та семантичної структури лексики з іншого. Ця модель фіксує семантичні зв'язки між словами на позначення **добра** і **зла** у вигляді стовпчиків та рядків однакової довжини, де знаком (+) представлено співвідношення слів та їхніх значень. Списки формальних ознак і по вертикалі, і по горизонталі упорядковуються за спадною, що сприяє максимальній концентрації слів в одному з її кутів і протиставленню цього кута протилежному по діагоналі як найменш заповненому.

Процедура збору фактичного матеріалу і виділення лексичного та семного складу іменників на позначення **добра** і **зла** в англійській та українській мовах полягає в таких послідовних етапах:

1) з найавторитетнішого тлумачного словника англійської та української мов виписуються іменники, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні та імпліцитні вказівки на форми і засоби передачі **добра** і **зла**;

2) за одержаною в такий спосіб картотекою аналізуються кількісний та якісний склад слів;

3) на основі аналізу словникових дефініцій моделюється матриця, по горизонталі якої розміщується семний склад значень слів, а по вертикалі – їхній лексичний склад; наявність у лексичних значеннях спільної семи позначається знаком (+);

4) списки слів та сем у матриці групуються по спадній залежно від кількісного вираження сем.

Місце слова в матриці строго фіксоване, тому функціональне навантаження мають і заповнені, і незаповнені клітини, а також віддаль між співвідносними словами та напрям їхнього розміщення. Матриця значно економніше і формально простіше представляє лексичну семантику мови, ніж тлумачний словник. У ній словесне вираження тлумачної частини практично відсутнє, його заступає топографічний спосіб розміщення заповнених клітин [19, с. 245–248].

Тлумачні словники української та англійської мов трактують **evil/зло** та **good/добро** як полісемантичні слова. Аналіз словникових дефініцій дав змогу виділити основні семантичні ознаки досліджуваних лексем. Носії англійської мови **evil/зло** розуміють як те, що протилежне добру; будь-що, що викликає осуд, є шкідливим, небажаним (*That which is the reverse of good; whatever is censurable, mischievous, or undesirable.*). У цьому значенні простежується зв'язок між поняттями, що доповнюють, розширюють уявлення про зло як щось недобре, погане, шкідливе, морально нищівне, що виявляється через гріх, злісність, лихі вчинки (*What is morally evil; sin, wickedness. What is mischievous, painful, or disastrous.*). **Зло** також визначається як те, що є поганим у певному випадку або відношенні; погана частина, або елемент чогось (*That which is evil in some particular case or relation; the evil portion or element of anything.*).

Наступне значення містить безпосередню вказівку на заподіяння чогось лихого, шкідливого, фізичного чи морального (*Anything that causes harm or*

mischief, physical or moral.). **Зло** оцінюється передовсім як поганий вчинок, кривда, гріх, злочин, антипод правді, волі, добрим вчинкам, милосердю (*A wrongdoing, sin, crime.*). Постає проблема співвідношення зла й гріха як двох взаємопов'язаних, але не тотожних понять. Гріх виявляється в порушенні заповідей і Закону Божого, тоді як **зло** носить більше суспільний характер.

Лихо, нещастя, біда, невдача, напасть виступають суміжними зі **злом**, і позначають неминучість долі, нездоланність і водночас здоланність цієї сили (*A calamity, disaster, misfortune.*). Останнє значення слова **evil** відносить його до сфери наукової, а саме медичної термінології (*A disease, malady. The Aleppo evil: "a disease, which first appears under the form of eruption on the skin, and afterwards forms into a sort of boil." The foul evil: the pox. The falling evil: "the falling sickness", epilepsy. c. Short for King's evil: scrofula.*)[24, V. III, p. 349-350].

Словник української мови визначає **зло** як: 1. *Що-небудь погане, недобре; протилежне добро.* 2. *Нещастя, лихо, горе.* 3. *Почуття роздратування, гніву, досади; розлюченість.* [18, Т. 3, с. 597]. **Зло** носії української мови розглядають як узагальнене оцінне поняття, що позначає негативний аспект людської діяльності; те, що протилежне добру. Проаналізувавши словникову статтю, простежуємо наявність емоційного складника в трактуванні цього поняття, який не явно виражений в англійській мові.

Good (добро) носії англійської мови розуміють як будь-що хороше саме по собі, або насправді корисне; хороша частина, сторона, або аспект чогось (*Whatever is good in itself or beneficial in effect. The good portion, side, or aspect (of anything).*). **Добро** позначає добробут, вигоду, перевагу, користь особи, суспільства (*The well-being, profit, or benefit (of a person, community, or thing).*). У наступному значенні цієї лексеми простежується націленість на результат, користь або вигоду (*The resulting advantage, benefit, or profit of anything.*).

Добро об'єктивується через позитивні особистісні якості людини, її чесноти, що знаходять вираження у її вчинках (*A good quality, virtue, grace. A good action.*). Слід зазначити, що поняття добра, доброти є загальноживаними для англійців і часто вживаються для характеристики людей, їхніх намірів. **Доброта** – соціально одобрюється, люди, що проявляють безкорисні наміри допомогти іншому, підтримуються соціумом.

Добро – це майно, котре є ознакою достатку, добробуту (*Something, whether material or immaterial, which it is an advantage to attain or possess; a desirable end or object. Property or possessions; movable property. Sealable commodities, merchandise, wares.*). [24, V. IV, p. 290 - 292]. Ця семантична ознака перегукується з 2-м значенням слова **добро** і співвідноситься з словом благо, позначаючи те, що є чесним і корисним, те, що протиставляється шкоді, злу. Це значення прив'язує **добро** до грошей, користі, всього того, що збагачує людину. Таким чином, можемо стверджувати, що матеріальна сфера життя маркована в англійській мові.

Добро в українській мові позначає: 1. *Усе позитивне в житті людей, що відповідає їх інтересам, бажанням, мріям; благо; протилежне лихо, зло. // Добра, корисна справа, вчинок і т. ін.* 2. *у знач. присудк. сл., розм. Про*

задоволення, яке хто-небудь відчуває від певного становища, певних обставин і т. ін. 3. Сукупність належних кому-небудь речей, предметів, цінностей і т. ін.; майно. 4. ірон. Про щось погане, недоброякісне, незначне і т. ін. 5. у знач. присл. добром, розм., рідко. [18, Т. 2, с. 323.] Отже, в українській мові при трактуванні **добра** не застосовується поняття вигоди, користі, і саме слово не асоціюється з багатством. **Добро** розуміється як вища моральна цінність, що пов'язує свідомість і поведінку людини з ідеями безкорисності та прощення. Іронічне вживання слова **добро** на позначення чогось поганого, недоброякісного, незначного зближує його з лексемою **зло**. Подібне явище простежується також у виразах, де поряд із компонентом **добро** вживаються позначення недоброго, а то й відкрито злого: *не доводити до добра; не буде добра; не жди добра; не з добра; не перед добром; щоб (бодай) йому добра не було*. Зближення понять **добро** і **зло** вказує на їхню семантичну близькість – те, що сприймається як частково зле, частково добре.

Семантичний діапазон морально-оцінних категорій кожної мови включає як позитивні, так і негативні конотації, що свідчить про паралелізм асоціативного вживання цих категорій (наприклад, **добро** стійко зберігає позитивні конотації, **зло** є його протилежністю). Як в українській, так і в англійській мовах, ці поняття симетричні: **добро** – те, що добре для людини, а **зло** – те, що погано для неї, **добро** пов'язане з добробутом, **зло** – з війною, ворожнечею. **Добро** позначає вищу моральну чесноту, **зло** – найвищий проступок, порок. В англійській мові **добро** і **зло** мають широку семантику, що свідчить про те, що вони здатні відображати більше ознак і характеристик одного і того ж явища, мають високу сполучуваність з іншими словами мови, в той час як **добро** і **зло** в українській мові передають конкретніші поняття.

Хоча поняття **добро** і **зло** є абстрактними, за ними приховано предметну дію, ставлення індивіда до інших людей, особистісну оцінку навколишньої дійсності. Іншими словами, все різноманіття предметної діяльності людини може виступати в якості „предметних цінностей” як об'єктів ціннісного відношення.

Об'єктивний світ кожного народу відрізняється між собою, оскільки відображається реальністю по-різному. Цим пояснюються значні відмінності в мовному представленні зовнішнього світу різними національними мовами. Адаптуючись у свідомості носіїв мови, **добро** і **зло** постають як універсальні і водночас унікальні явища, що можуть надати суттєву інформацію про національну специфіку й менталітет англійців та українців.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М.: Школа „Языки русской культуры”, 1999. – 896 с.
3. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов: Світ, 1997. – 392 с.

4. Бессонова О. Л. Оцінка як семантичний компонент лексичного значення слова (на матеріалі іменників-назв особи в англійській, французькій та українській мовах): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 „Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / О. Л. Бессонова. – Донецьк, 1995. – 22 с.
5. Вежбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / Анна Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 272с.
6. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 229 с.
7. Егорова О. А. Нравственно-оценочные категории „добро” и „зло” в лингвокогнитивном аспекте : (на материале русского и английского языков) : дис. канд. філол. наук : 10.02.19 / О. А. Егорова. - Ульяновск, 2005. - 177 с.
8. Змійова І. В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту добро в англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / І. В. Змійова. – Харків, 2006. – 20 с.
9. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле добро в українській та англійській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 „Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Н. В. Іваненко. – К., 2007. – 20 с.
10. Клименко Н. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н. Ф. Клименко, М. М. Пешак, І. Ф. Савченко]. – К.: Наукова думка, 1982. – 250 с.
11. Лисицька О. П. Концепти добро та зло в російській мовній картині світу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 „Російська мова” / О. П. Лисицька. – Харків, 2001. – 18 с.
12. Лотря Л. В. Концептуальна опозиція „добро-зло” в етноязыковой картине мира : (на материале русского и чувашского языков) : дис. канд. філол. наук : 10.02.20 / Л. В. Лотря. - Чебоксары, 2004. - 237 с.
13. Новая философская энциклопедия: в 4-х т. / [сост. Степин В. С., Гусейнов А. А., Семегин Г. Ю., Огурцов А. П.]. – М.: „Мысль”, 2010. – Т. 1. – 744с.; Т. 2. – 634 с.
14. Попов Л. М. Добро и зло в этической психологии личности / Л. М. Попов, О. Ю. Голубева, П. Н. Устин. – М.: Изд-во „Инст. Психол. РАН, 2008. – 240 с.
15. Приходько Г. І. Оцінний компонент в семантичній структурі слова // Наукові записки. – Серія Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: КДПУ, 2005. – Вип. 59. – С. 145-152.
16. Скрипник А. П. Этика: [Учебник]. – М.: Проект, 2004. – 352с.
17. Словарь библейского богословия / [ред. К. Леон-Дюфура]. - “Жизнь с Богом”, 1990. – 681 с.
18. Словник української мови: у 11-ти т. / [І. К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970-1980.

19. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мові: [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агенство “ІВА”, 1998. – 255 с.
20. Фабіан М. П. Застосування процедури формалізованого аналізу лексичної семантики в зіставних дослідженнях / М. П. Фабіан // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. праць. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2011. – Вип.10., ч.І. – С. 202 - 207.
21. Фабіан М. П. Зіставна лексична семантика: методика дослідження / М. П. Фабіан // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. праць. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – Вип.7. – С. 134 - 138.
22. Федоров Ю. В. Концепт зла в сучасній культурі: автореф. дис. канд. філософ. наук : спец. 09.02.04 / Ю. В. Федоров. – Сімферополь, 2002. – 24 с.
23. Философская энциклопедия: в 5-ти т. / [ред. Константинов Ф. В.]. – М.: Гос. науч. изд. „Советская энциклопедия”, 1962. – Т. 2. – 576 с.
24. Oxford English Dictionary: in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London: Oxford University Press, 1963.

Summary

In the present article, the universal notions of **good** and **evil** are comprehended from different angles. Diverse approaches to investigating these categories are considered and the main peculiarities of the procedure of formalized analysis of lexical semantics are characterized. The semantic structure of nouns denoting **good** and **evil** in Ukrainian and English is analyzed, their specific features are discussed.

УДК 82312

КОРЕЛЯЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ З ІНШИМИ КАТЕГОРІЯМИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Островська О.М.

Поплавська Л.Л.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Об’єктом дослідження статті є лінгвістична та стилістична реалізація категорії оцінки у художньому тексті, а також її зв’язок з іншими категоріями. Актуальність теми визначається важливістю вивчення мови у реальному тексті та виявлення специфіки функціональної семантики мовних одиниць.

У структурі художнього твору важливу роль відіграють категорії оцінки, часу, простору, руху, причинності, послідовності. Ці поняття реалізуються в категоріях лише остільки, оскільки кожна категорія має певний набір ознак. Логіко-філософській категорії притаманні ознаки добра і зла, доброго і поганого, позитивного і негативного.

Граматичні категорії співвідносяться з граматичними поняттями, які співвідносяться з відповідними категоріями логіки та філософії. Наприклад, категорія перфекта є вираженням граматичного поняття послідовності, тобто категорії часу у філософському розумінні. Ця категорія може трансформуватися і в категорію оцінки, оскільки оцінка в структурі художнього твору виражається не лише поняттям якості, а й іншими категоріями. Досліджуючи суть категорії оцінки та її реалізацію в художньому тексті, нам здається доречним розглянути її вияв у категорії розгорнутого тексту.

Розгорнутість тексту припускає конкретний опис предмета, повідомлення певної інформації за його різними аспектами, у виявах та взаємовідносинах з іншими предметами дійсності. А.І.Новіков відзначає, що розгорнутість тексту спрямована на те, щоб його задум був адекватно декодованим для однозначності розуміння [2.с.112]. Розгортання смислу здійснюється і на рівні мовних засобів, які передають експліцитний зміст тексту, і на рівні підтексту, який творить імпліцитний зміст. Категорія розгорнутості тексту може реалізуватися в оцінних структурах. Одним із факультативних елементів оцінних структур є мотивування оцінки. Мотивування – це експліцитна основа. Коли оцінка, наприклад, повністю індивідуальна, виникає потреба виразити основу, яка необхідна для адекватного розуміння того чи іншого оцінного висловлювання, його смислу. Мотивування спрямовує оцінку так, щоб дати змогу зрозуміти потік мислення комуні кантів. Мотивування оцінки може належати суб'єктові оцінки, адресатові, а також сторонньому спостерігачеві – наприклад, автору-розповідачеві. У мотивуванні конкретизується інформація, яку звичайно мають на увазі, коли визначають ті чи інші оцінки. Експлікація основи оцінки може відбуватися, якщо оцінка викликає сумнів у адресат, коли адресат сам вважає експлікацію основи необхідною; коли автор твору прагне зробити основу оцінки зрозумілою читачеві. У даному прикладі основа оцінки есплікується, щоб переконати адресата у її достовірності. *"She goes her own way", Ann said, 'she doesn't depend on anyone. And she's beautiful and she doesn't make anything of it/ Of course, I only met her today and I may be way off base, but she gives you the feeling that she makes people live up to the way she wants them to be"* [6,р.198]. У цьому випадку мотивування належить суб'єктові.

С.Колесник вважає, що мотивування оцінки є одним із засобів її розгорнутості, оскільки воно конкретизує оцінну основу і часто містить у собі опис додаткових параметрів об'єкта оцінки. Мотивування спрямоване на досягнення адекватного розуміння оцінки адресатом [1.с.71].

Розгорнутість оцінних номінацій зумовлена не лише залученням у текстові блоки висловлювань, які означають мотивування оцінки, але й висловлювань, що

означають порівняння. За допомогою порівняння адресат може найадекватніше висловити оцінне ставлення до того чи іншого об'єкта. Порівняння сприяє конкретизації смилу оцінного висловлювання, змістовної розгорнутості висловлювання. Змістова розгорнутість оцінного смилу висловлювання, як правило, відповідає розгорнутості мовних засобів. Розгорнутість мовних засобів призводить до збільшення обсягу оцінного висловлювання. Слід зазначити, що розгорнутість змістовного боку тексту і мовних засобів не завжди одночасно відповідають одне одному. Наприклад, порівняння може складатися з одного слова; змістовний бік доповниться низкою нових відтінків, а обсяг висловлювання практично не зміниться. Різні нормативні оцінні стереотипи є конденсаторами інформації, яку легко відновлюють комуніканти, коли згадують про них. Нормативні стереотипи містять у собі згорнутий семантичний простір тексту. Отже, змістова розгорнутість оцінного смилу тексту може бути виражена як за допомогою порівнянь-висловлювань, так і за допомогою порівнянь-слів, словосполучень. Наприклад: “*Listening to me indulgently, as though I’m an idiot child*” [6, p.68]. Нормативний стереотип *an idiot child* викликає в адресата певні асоціації, які переносяться на об'єкт оцінки, конкретизують його і розширюють знання адресата про його цінність. У цьому випадку розгорнутість оцінного смилу проходить на рівні підтексту. В основі неоднозначного співвідношення змістовної і формальної розгорнутості тексту є прагнення мови до економних засобів переказування смилу. Багаторазове вживання різних оцінних операторів дає змогу збільшити обсяг інформації про об'єкт оцінки. Наприклад, однорідні оцінні прикметники можуть всебічно характеризувати об'єкт оцінки. “*He was a nice man, Thomas, polite, thoughtful, with delicate manner*” [6, p.259]. Розгорнутість текстової оцінки може також здійснюватись у напрямку до конкретизації різних параметрів об'єкта оцінки. Отже смислова розгорнутість оцінних висловлювань дає змогу детально описати один із елементів оцінної структури або багаторазові номінації оцінного оператора. Смислова розгорнутість тексту може реалізовуватись експліцитними мовними засобами і входити до підтексту. Формальна розгорнутість тексту не завжди одночасно відповідає смисловій.

Набуваючи лінгвістичного статусу, оцінний концепт передбачає кореляцію матеріальних та ідеальних категорій. Враховуючи суттєві характеристики, які творять лінгвістичне ядро оцінного концепта, ця кореляція у структурі художнього твору набуває відповідного матеріалістичного характеру. Очевидно, що основа відношень між мовно-матеріальним та ідеальним полягає у самому слові і розкривається в його лінгвістичній природі. Тому категорію оцінки можна виділити із загальних понять часу, простору, руху, причинності, послідовності, зумовленості та ін. Усі ці категорії є відносними і у зв'язку з контекстом набувають семантику доброї чи поганої якості. [6, p.90].

Персонаж роману Артура Хейлі “Overload” Нім знав напевне, що і своїми знаннями і досвідом роботи він не матиме жодних проблем із працевлаштуванням будь-де, але йому зовсім не хотілося виїжджати з Каліфорнії, незважаючи ні на які обставини.” *On the other hand, he was reluctant to leave California, which Nim,*

and a multitude of others, believed to be the most agreeable and exciting place in the world to live and work" [5,p.231]. За допомогою дієслова *to leave*, що означає поняття руху, автор реалізує одночасно і категорію оцінки. А автори роману "Decision in Philadelphia" Крістофер Кольєр і Джеймс Кольєр, розкриваючи психологію політиків США ХУІІІ ст., вказують "*They had thought they were founding nation that would last for ages*" [4,p.3] Для того, щоб виразити їхню оцінку до новоствореної держави та їхні надії, вони використовують іменник з прийменником *for ages*, який корелює з категорією часу. Там, де є оцінка, завжди правомірно поставити запитання оцінка чого? Тобто хто або що є об'єктом оцінки. Оцінка яка? За нашими спостереженнями, у тканині художнього твору категорію оцінки можна розглядати в плані: 1) змісту та 2) форми вираження. Якщо розглядати оцінку в плані форми вираження, то вона може бути експліцитною, яскраво вираженою, або імпліцитною (прихованою). Наприклад: 1." *He would accept anything that seemed reasonable*" [4,p.70]. 2. "*Needless to say, this power was hated by the Americans*" [4,p.196]. У першому випадку оцінка виражена дієсловом *would accept* є імпліцитною, а у другому – дієслово *was hated* реалізує експліцитну оцінку.

Якщо ми розглядаємо оцінку в плані змісту (якості), вона може бути позитивною або негативною. 1." *I talked to Dr.Gibson yesterday, but Dr.Gibson wouldn't say yes or no when I asked him about you. 'Only time will tell, he said 'I hate doctors.* [6, p.269]. 2." *Even the coffee is good'. Craig said. 'Even everything', Constance said"* [6, p.214]. У першому прикладі чітко сприймається негативна оцінка, а у другому – позитивна.

Оцінка не може бути нейтральною, оскільки вона або присутня, або відсутня. Оцінка пов'язана з контекстом і тому, навіть у нейтральних словах, вбачається позитивний чи негативний зміст. Виникає запитання хто здійснює оцінку? Це може бути 1) суб'єктивна оцінка, тобто оцінювати об'єкт може якийсь персонаж твору; 2) оцінка може бути абсолютною, загальноприйнятою або 3) оцінку може давати сам автор.

Ми розглядаємо два типи оцінки, які матеріалізуються в художньому творі; з одного боку, це явно виражена експліцитна оцінка, а з іншого – прихована (імпліцитна оцінка). Зупинимось, зокрема, на поняттях експлікації та імплікації у плані вираження категорії оцінки.

Експліцитність й імпліцитність – корелюючі поняття. Різниця між експліцитною та імпліцитною інформацією полягає в прямому, безпосередньому, або непрямому її сприйнятті. Але основу як експліцитних, так і імпліцитних значень створюють експліцитні мовні одиниці. Імпліцитними є не мовні знаки, а лише виражені ними значення або складові частини значення, яке структурується. Експліцитність сприймається безпосередньо, без додаткових операцій, імпліцитне потребує складнішого і глибшого опосередкованого процесу сприйняття.

Експліцитним вважається заперечення, яке має регулярне формальне вираження у вигляді спеціалізованих засобів мови, імпліцитним – заперечення,

що виражається неспеціалізованими мовними засобами. Напівемпліцитними словотворчими засобами, значення заперечення для них є периферійним [3, с.9].

На наш погляд, під експліцитною прямою, чітко вираженою, безпосередньою оцінкою розуміють оцінку, в якій перевага денотата чи його судження виходить безпосередньо зі значень мовних одиниць, які використовуються. Адресат може оцінюватись не лише в загальному. Своє ставлення до адресата мовець може висловити, оцінивши його дії, ставлення до людей, його поведінку, спосіб життя, характер, зміст мовлення тощо.

Під імпліцитною, побічною, прихованою, неявною оцінкою, ми розуміємо оцінку, у вираженні якої перевага певного денотата або його зневага не виходять безпосередньо зі семантики (кола значень), вживаної лінгвістичної одиниці. Імпліцитні засоби оцінки лише зосереджують увагу читача на якомусь денотаті, що асоціативно пов'язаний з іншими денотатами, який прямо стосується ціннісних суджень або є їх членом. Відповідно імпліцитні засоби оцінки під час аналізу потребують експлікації у детальнішому описі подібного зв'язку цього факту з оцінним судженням.

Література

1. Колесник С.Н. Оценочные номинации и их функционирование в тексте (на материале англ. языка). Дис. ...канд.филол.наук. – Киев,1988 – 155с.
2. Новиков А.И. Семантика текста и её формализация. – М.: Наука, 1983. – 215с.
3. Паславская А.И. Эксплицитное и имплицитное отрицание в совр. немецком языке: Автореф. Дис. ...канд. филол.наук. – Киев,1986. – 24 с.
4. Collier Cristofer.James Lincoln Collier. Decision in Philadelphia. New York: Random House, 1986, - 271 p.
5. Hailey Arthur, Overload. – New York, 1986. – 500p.
6. Shaw Irving. Evening in Byzantium. Great Britain, 1976. -284 p.

Summary

The article regards the problem of correlation of the category of evaluation with other categories in the structure of fiction, i.e. the category of time, space, motion, reason, consistency. All these categories are relative and in the context can attain semantics of good or bad quality.

ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНДЕР ЯК НОВИЙ ВЕКТОР У ЛІНГВІСТИЦІ

Присяжнюк О.Я.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Гендерні дослідження – новий напрямок гуманітарної науки, що знаходиться зараз в процесі становлення. У центрі його уваги знаходяться культурні та соціальні фактори, що визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з приналежністю до тієї чи іншої статі, стереотипові уявлення про чоловічі та жіночі якості – все те, що переводить проблематику статі з області біології в сферу соціального життя та культури.

Міждисциплінарний характер є невід'ємною рисою гендерних досліджень, що, однак, не дозволяє нехтувати лінгвістичним аналізом. Вивчення гендерних аспектів мови передбачає визначення та опис поняття «стать», а також його лінгвістичне відображення на різних рівнях мови. Все це говорить про актуальність теоретичного осмислення репрезентації даної статі. Гендерний дискурс є відкритою системою. Метою даної статті є дослідження як структурно-функціональних особливостей її організації, так і механізму її взаємодії з зовнішнім середовищем.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики особливу актуальність і значимість набула задача, найбільш явно сформульована В. Гумбольдтом. Вона полягає в необхідності «досліджувати функціонування мови в її найширшому обсязі – у відношенні до мови, набору лексичних документів, у відношенні до діяльності мислення та чуттєвого сприйняття» [4: 75].

Мова – це лише невелика частина того цілісного явища, яке ми прагнемо пізнати, і що для його пізнання необхідне залучення понять не тільки пам'яті, фізіологічних, психологічних, психофізіологічних властивостей людини, але і знань про світ, соціального контексту висловлювань, способів взаємодії та організації всіх типів знань, а також всієї діяльності людини [3: 6]. Подібно до того, як поведінка людини визначається її знаннями, мовну поведінку людей зумовлено наявністю у носіїв мови системи, яка самоорганізується та є саморегульованою, рухомою, яка змінюється на основі нових даних і утворює необхідну для комунікації базу знань. До складу цієї бази знань входять такі компоненти: 1) мовні знання: а) знання мови – граматики, доповнене знанням композиційності та лексичної семантики; б) знання про вживання мови; в) знання принципів мовного спілкування; 2) позамовні знання: а) про контекст і ситуації, знання про адресата (у тому числі знання поставлених адресатом цілей і планів, його уявлення, про що говорить і про навколишнє оточення); б) загальнофонові знання (тобто знання про світ: знання про події, стани, дії, процеси і т.д. [3: 7]. Сучасна лінгвістика підкреслює першорядну і фундаментальну значимість мови як системи, основоположною для придбання,

зберігання та розвитку наших знань про світ, як «способу закріплення всієї відбивної діяльності мислення – діяльності, яка, в свою чергу, нерозривно пов'язана з практичною (фізичною) діяльністю людини» [8: 22].

Основоположними ознаками складної системи вважаються наступні: вона 1) взаємодіє з середовищем та іншими системами як єдине ціле, 2) складається з ієрархії підсистем більш низького рівня, 3) є підсистемою для систем більш високого порядку, 4) зберігає загальну структуру взаємодії елементів при змінах зовнішніх умов та внутрішнього стану [7: 44]. Найважливішою характеристикою системи є не безцільна «взаємодія», а цілеспрямована «взаємодія» компонентів системи, яку організує результат її діяльності [1: 55].

При цьому вона виступає як «самоналагоджувальна система, яка пристосовується до умов свого функціонування не тільки шляхом збагачення свого складу, але і шляхом зміни самої своєї структури» [2: 119]. Адаптація та саморегуляція є характеристиками не тільки біологічних систем, але також соціальних, що здатні функціонувати в умовах, які постійно змінюються та самоналаштовуються залежно від зміни впливу зовнішніх факторів. Головною відмінністю соціальних систем від природних є те, що в них самоорганізація доповнюється організацією, оскільки в суспільстві діють люди, наділені свідомістю, які ставлять перед собою конкретні цілі, керуючись мотивами своєї поведінки та ціннісними орієнтирами. У зв'язку з цим взаємодія самоорганізації та організації, випадкового і необхідного складає основу розвитку соціальних систем [11: 64].

Не дивно, що теорія самоорганізації сьогодні є одним з найбільш популярних і перспективних міждисциплінарних підходів. У багатьох соціальних і гуманітарних науках, у тому числі і в лінгвістиці, простежується зміна парадигми в напрямку «самоструктуризації складних систем». Говорячи про мовну системність, І.В.Арнольд зазначає, що мовні явища слід розглядати як «функціонально-адаптивні системи, які безперервно адаптуються до умов комунікативного середовища і ситуації, в якій вони функціонують» [2: 118].

Сучасний етап лінгвістичних досліджень характеризується тим, що в якості об'єкта аналізу увагу вчених все більше приваблюють не ізольовані мовні акти, а взаємопов'язана послідовність мовних актів у складі комплексного мовного дискурсу. Саме аналіз дискурсу істотно розширив горизонти прагматики і є одним з найбільш ефективних та плідних підходів до вивчення мовного спілкування. Термін «дискурс» був введений у науковий обіг Ю. Хабермасом для позначення виду мовної діяльності, яка передбачає критичний розгляд цінностей, норм і правил соціального життя.

Виникнення і концептуальне оформлення теорії дискурсу припадає на 60-ті – 70-і рр. ХХ століття. Це обумовлено не тільки прагненням структурної лінгвістики вивести синтаксис за межі пропозиції, розробкою прагматики мови, дослідженням її соціальних рис, а й загальною тенденцією до інтеграції гуманітарних досліджень.

Аналізуючи існуючі визначення дискурсу, Г.М.Левіна зводить їх до двох позицій: 1) дискурс як фрагмент промови, як тканина оповідання; 2) дискурс як система знань у тій чи іншій галузі загальнолюдської культури (політичний, медичний і т.д.) [9: 69]. Всі трактування дискурсу одночасно включають два компоненти: 1) динамічний процес мовної діяльності, здійсненої в соціальному контексті, і 2) результат цієї діяльності переважно у формі тексту.

Таким чином, у всіх наукових дефініціях постійними ознаками дискурсу є: 1) розуміння його як мови, яка породжується під час комунікації, 2) співвідношення з суб'єктом, 3) обов'язкове включення в комунікативну діяльність, крім вербальної складової, ще й контексту у формі знань про світі. Остання ознака акцентує увагу на ситуації спілкування, тому інтерпретувати ситуацію дискурсу – це враховувати умови спілкування, тобто його прагматичну складову. Виходячи з наведених визначень, можна зробити висновок, що дискурс розуміється вузько і широко. У першому випадку – це вербальна складова комунікативної дії. Це продукт комунікативної дії, її результат, який інтерпретується комунікантами. При цьому в процесі комунікації на перше місце виходить НЕ мова, а сума загальних знань, володіння контекстом ситуації, що й забезпечує розуміння. Такому розумінню відповідає формула дискурс – це текст плюс контекст. У другому – це комунікативна подія, яке здійснюється між мовцем, реципієнтом в процесі комунікативної дії [5: 7].

Наприкінці ХХ ст. термін дискурс отримує більш широке розуміння. Він стає полісемантичним і залежить від наукової сфери. Все більша увага приділяється соціумній приналежності дискурсу. Г.Г.Почепцов визначає дискурс як соціолінгвістичну структуру [10: 89]. Це визначає його мовленнєві та мовні, а також комунікативно-прагматичні характеристики. Це – літературний, фольклорний, тоталітарний та інші дискурси. Гендерний дискурс є відкритою системою. Для достовірного прогнозу поведінки відкритої системи і характеру її саморегуляції необхідно дослідження як структурно-функціональних особливостей її організації, так і механізму її взаємодії з зовнішнім середовищем [18:11].

Поняття «гендер» відображає сформовані в даному соціумі уявлення про систему ролей, відносин і стереотипів поведінки, прийнятих між чоловіками і жінками. Ці уявлення визначаються не біологічними факторами, а соціальним, політичним та економічним контекстами. Якщо стать дається людині природою, то гендер – це суспільно конструйоване поняття, його можна розглядати як результат трансформації біологічних категорій жіночої та чоловічої статі в соціальні категорії жінок і чоловіків. Таким чином, гендерний аспект дослідження передбачає врахування складних взаємин, що існують між анатомо-біологічними особливостями жінок і чоловіків та тієї соціально-культурної надбудовою, в якій протікає їх життєдіяльність. Будучи важливим аспектом соціальної організації, гендерні відносини особливим чином виражають її системні характеристики і структурують відносини між суб'єктами спілкування. Основні теоретико-методологічні положення гендерного концепту засновані на чотирьох

взаємопов'язаних компонентах: культурні символи; нормативні твердження, що задають напрямки для можливих інтерпретацій цих символів і виражаються в релігійних, наукових, правових і політичних доктринах; соціальні інститути та організації; самоідентифікація особистості [6: 9] .

Гендерні відносини фіксуються в мові у вигляді культурно обумовлених стереотипів, накладаючи відбиток на поведінку, в тому числі і мовну, особистості і на процеси її соціалізації. На думку деяких учених [17;19], дискурс чоловіків і жінок являє собою дві відносно автономні системи, які багато в чому відрізняються один від одного.

Д.Таннен [19: 26] виділяє принаймні дев'ять параметрів, за якими чоловіки та жінки формують різні і часто протилежні інтерпретаційні фрейми, а саме: 1) інтимність, спільність – незалежність (intimacy – independence); 2) близькість – статус (connection – status); 3) включеність – виключеність (inclusive – exclusive) ; 4) взаємовідносини – інформація (relationship – information); 5) дружелюбність – повідомлення (rapport – report); 6) колективізм – змагальність (community – contest); 7) проблеми – рішення (problems – solutions); 8) новачок – експерт (novice – expert); 9) слухач – ментор (listener – lecturer). У роботі Р.Лакофф [16] вказується на ситуацію «подвійний пов'язаності», в яку потрапляють жінки при комунікації в змішаних групах: типово жіночі тактики мовної поведінки не сприяють сприйняттю змісту повідомлень, створюючи враження невпевненості і некомпетентності. Якщо ж жінки користуються чоловічими тактиками, які за Лакофф характеризуються наступальністю, меншою кооперативністю, частим використанням директивних мовних актів, то вони сприймаються як нежіночі та агресивні.

Однак сучасні теорії соціальної ідентичності розглядають гендер як феномен, що «розігрується» або конструюються в ході комунікативної взаємодії [13;14]. Теорія комунікативної адаптації [12;15] передбачає виборче варіювання індивідами мовного реєстру залежно від їх соціальних цілей. Людина може проакцентувати або «затушувати» деякі параметри своєї особистості в цілях солідаризації з співрозмовником або дистанціювання від нього. Отже, комунікативна ситуація може впливати на дискурс, що підтверджує інтерактивну природу конструювання ідентичності.

Позамовне середовище по відношенню до системи гендерного дискурсу можна розуміти як мінливе переплетення психологічних, фізіологічних, соціальних, культурних, когнітивних та інших факторів, які детермінують мовну поведінку комунікантів. Розуміння гендерного дискурсу як системи дозволяє виявляти закономірності взаємодії між складовими комунікативного процесу, аналізувати вплив різних параметрів ситуації спілкування на функціонування його підсистем. Можна зробити висновок, таким чином, що системний підхід повному висвітлює принцип загального зв'язку явищ, висуваючи на перший план його комунікативну сторону, доповнюючи уявлення про структурно-функціональну єдність світу положенням про синхронізоване, організаційно-узгоджене існування його частин.

Література

1. Анохин П.К. Биология и нейрофизиология условного рефлекса / П.К. Анохин. – М.: Медицина, 1968. – 325 с.
2. Арнольд И.В. Современные лингвистические теории взаимодействия и среды / И.В. Арнольд // Вопросы языкознания. – 1991. – № 3. – С. 118-126;
3. Герасимов В.И., Петров В.В. На пути к когнитивной модели языка / В.И. Герасимов, В.В. Петров // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – Когнитивные аспекты языка. – М., 1988. – С. 5 – 11.
4. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества / фон Гумбольдт В. // Избранные труды по языкознанию. – М., 1984. – С. 36 – 298.
5. Денисова С.П. Дискурс у сучасних комунікаційних системах / С.П. Денисова // Дискурс у комунікаційних системах. Збірник наукових статей. – К., 2004. – С. 5 – 14.
6. Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты / А.В. Кирилина. – М., 1999. – 180 с.
7. Коган А.Б., Наумов Н.П., Режабек Б.Г., Чораян О.Г. Биологическая кибернетика / А.Б. Коган, Н.П. Наумов, Б.Г. Режабек, О.Г. Чораян. – М.: ВШ, 1977. – 407 с.
8. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Г.В. Колшанский. – М., 1990. – 108 с.
9. Левина Г.М. Невербальная вербальность: некоторые вопросы и уточнения к понятию «дискурс» / Г.М.Левина // Мир русского слова. – 2003. – № (15) 2. – С. 64 – 71.
10. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації / Г.Г. Почепцов. – К., 1999. – 308 с.
11. Рузавин Г.И. Самоорганизация и организация в развитии общества / Г.И. Рузавин // Вопросы философии. – 1995. – № 8. – С. 62 – 72.
12. Burgoon J.K., Stern L.A., Dillman L. Interpersonal adaptation: Diadic interaction patterns / J.K. Burgoon, L.A. Stern, L. Dillman. – New York, Cambridge University Press, 1995. – 240 p.
13. Collier M.J., Thomas M. Cultural Identity: An interpretive perspective / M. Collier, M. Thomas // Y. Kim, W. Gudykunst (eds.) Theories in intercultural communication. – Newbury Park, 1988. – P. 99 – 122;
14. Coupland J. Dating advertisements: Discourses of the commodified self / J. Coupland // Discourse and Society, 1996. – № 7. – P. 187 – 207.
15. Giles H., Coupland N., Coupland J. Accommodation Theory: Communication, context and consequence / H. Giles, N. Coupland, J. Coupland // Contexts of accommodation: Development in applied sociolinguistics. – UK: Cambridge, 1991. – P. 1 – 68.
16. Lakoff R. Language and Women's Place / R. Lakoff // Language in Society, 1973. – № 2. – P. 45 – 79.
17. Lakoff R. The Language War / R. Lakoff. – Berkley, 2000. – 313 p.

18. Prigogine I., Stengers I. Order out of chaos: man's new dialogue with nature / I. Prigogine, I. Stengers. – Toronto, New York, 1984. – 349 p.
19. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation / D. Tannen. – N.Y., 1990. – 330 p.

Summary

As a subject of discourse research, the study of gender discourse is relatively new. The paper defines the place of gender linguistics in the circle of other branches of modern linguistics. The article deals with the study of the gender discourse as an open system. Its structural and functional characteristics are under analysis. Men and women work within very different interpretative frames of discourse; these different ways of seeing the world is a major source of miscommunication.

УДК 811.111 ' 373.7

БІБЛЕЇЗМИ У ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Решетар О.В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Друга половина ХХ ст. характеризується посиленням інтересом до соціальної сторони мови, до висвітлення культурно-історичних цінностей народів, скарбницею яких є національні мови, а їх творцем – конкретна мовна особистість. На зміну існуючим не так давно постулатам структуралізму, де мова розглядалась ізольовано та прагненням знебарвити та прирівняти культурні цінності різних народів прийшло розуміння їх морально-естетичного досвіду та потенціалу, феномену людини в культурі та в житті суспільства загалом. Процеси духовного відродження народів та росту їх національної самосвідомості, що відбуваються в останні десятиліття, вплинули на створення антропологічної парадигми, у центрі уваги якої є людина.

Мова, з одного боку, засіб пізнання світу та скарбниця індивідуального, а також суспільного досвіду, сприйняття та оцінки навколишньої дійсності. З іншого боку, мова відтворює світосприйняття конкретної етнокультурної спільноти. В мові знаходять відображення національний характер народу, його історія та культура.

Ще однією тенденцією ХХ ст. стало відродження релігійної свідомості. Вплив Біблії та її перекладів на формування, розвиток, а, іноді, навіть на

збереження мов народів, приналежних до християнської культури, важко переоцінити. Протягом тривалого історичного періоду біблейська символіка закріплювалася у свідомості людей. Значна кількість слів, сталих виразів та афоризмів виникли на базі текстів Біблії та біблійних сюжетів шляхом використання власних будівельних засобів за іншомовними моделями або без них (на основі мотивувань-символів: реалій, відправних ідей, образів і т. п.) як надбання іншомовних народів: вони утворили нові семантичні одиниці та мали регулярний характер уживання [14, с. 18]. Звернення суспільства до християнських цінностей відображається на лексичному та фразеологічному складі мови. Поширеним стало апелювання християнськими поняттями, вживання біблійних ремінісценцій, використання в текстах релігійної термінології.

Мета статті – проаналізувати різні підходи до тлумачення терміна “біблеїзм”, описати та систематизувати основні напрямки вивчення біблеїзмів, з’ясувати роль біблеїзмів у фразеологічній картині світу.

Мова Біблії у вітчизняній науці ще недостатньо досліджена. До цього часу не існує одностайності серед науковців щодо терміна біблеїзм. У словнику лінгвістичних термінів біблеїзм визначається як: “біблійне слово або вислів, що вживається у загальній мові” [1, с. 66]. Лексикон загального та порівняльного літературознавства пропонує таке визначення: “біблеїзм – це слово чи вислів із Біблії” [9, с. 68]. Згідно з А. Біріхом та Й. Матешичем, біблеїзми – це ті мовні одиниці, що перейшли до тексту-приймача з Біблії, або ті, на які вплинула її семантика” [2, с. 41]. На думку С. Онопрієнко біблеїзми – це “мовні одиниці, запозичені з Біблії або утворені під семантичним впливом біблейських текстів, вживання яких пов’язано з образним, метафоричним переосмисленням імен персонажів, реалій, сюжетів Біблії та інших книг Святого Письма” [11, с. 3]. Інші дослідники на чолі з Е.Н. Бетехтіною визначають біблеїзми як сталі сполучення (фразеологізми) та афоризми, які “характеризуються рядом ознак, а саме: змістовою завершеністю, відтворюваністю (з можливими варіантами), семантичною та стилістичною маркованістю (переносним значенням, підвищеною експресивністю, часто приналежністю до книжного стилю лексики)” [3, с. 20]. Р. П. Зорівчак у своїй статті “Біблеїзми в нашому мовленні” визначає біблеїзми як: “окремі слова та фразеологізми (в широкому розумінні цього терміна, включно з прислів’ями та приказками), які, відірвавшись від біблійного тексту, широко вживаються в мовленні, побутовому та літературному” [2, с. 103]. Термін біблеїзм не обмежується фразеологічними одиницями біблійного походження. Він об’єднує різнохарактерні лексеми: топоніми (гідроніми, ойконіми, ороніми), антропоніми, а також цитати, джерелом яких є Біблія.

Отож, відштовхуючись від суті терміна, пропонуємо власне визначення біблеїзму як слова, фразеологічної одиниці або лексеми, яка прямо вживається у тексті Біблії, чи пов’язана з ним через образ чи сюжет, образно інтерпретується, а також характеризується семантичною сталістю значення.

Серед закордонних учених одним з перших дослідників біблеїзмів був С. Стоффел, який вивчав етимологію біблійних фразеологічних зворотів.

Л.П. Сміт, прагнучи встановити тематичні групи фразеологічних одиниць, базуючись на їх змінних прототипах, найчіткіше виділив біблеїзми в окремий клас, однак, учений тільки зазначив про існування в англійській мові таких одиниць, не дослідивши їх специфіку.

Сьогодні вивчення біблеїзмів в англійській лінгвістиці відбувається в рамках діахронічного вивчення біблеїзмів та їх класифікації (А. Біріх, Ю.А.Гвоздарєв, І.Б.Дубровська, О.В. Кунін, Н.П. Матвієва, Е.М. Солодухо), дослідження фразотворчих процесів (А. Біріх, О.В. Кунін, Л.І. Степанова та ін.), функціонування цих одиниць у творах художньої літератури (Є.М. Верещагін, В.М. Мокієнко, О.І. Трофімкіна, В.І. Хазан, І. Харазінська, І.С. Хостай, І.О.Шмелькова), лінгвістичних питань перекладу (Т.А. Малютіна), біблійних алюзій (J.F. Ditsky, M. Shockley, J.E. Tierney та ін.), їх природи та функціонування (R.A. Brower, O. Durrani).

Немає, також, чіткого уявлення про природу цих одиниць. З одного боку, в традиційній класифікації фразеологічних одиниць виділяється група сталих словосполучень, запозичених в мову, які вживаються в тому самому вигляді, що й у мові-джерелі. Ці одиниці є біблеїзмами. З іншого боку, інформація про джерело походження одиниці дозволяє дослідникам вважати такі звороти “крилатими висловами”, тобто сталими виразами, що з’явилися в мові певного літературного, публіцистичного чи наукового стилю. “Крилаті вислови” характеризуються: 1) зв’язком з джерелом; 2) роздільнооформленістю; 3) відтворюваністю; 4) стійкістю компонентного складу та граматичної структури (що не виключає варіантність); 5) стабільністю, стійкістю семантики, що закріплена за даним зворотом в мовному узусі [17, с. 21].

Отже, виділення категорії крилатих висловів як особливої категорії фразеології базується, перш за все, на наявності інформації про джерело вищезгаданих одиниць. Таким чином, біблеїзми можна віднести до категорії “крилаті слова та вирази”, адже в більшості випадків їх зв’язок з джерелом є очевидним.

Деякі учені пропонують віднести біблеїзми до текстових ремінісценцій, тобто, свідомих та несвідомих, точних та перетворених цитат чи посилань на відомі тексти. Текстові ремінісценції, як зазначає А. Е. Супрун, можуть включати в себе цитати, “крилаті вислови”, індивідуальні неологізми, назви творів, імена авторів та персонажів, особливі конотації слів та виразів, прямі та опосередковані нагадування про певні ситуації [16, с. 17]. Можемо говорити про близькість або переплетення в нашій пам’яті фразеологізмів, паремій та текстових ремінісценцій.

Беручи за основу діахронічний підхід, Матвієва Н.П. розділяє БФО на дві групи:

1) “добіблійні” фразеологізми, які уже в Біблії уживалися як метафоричні узагальнено-образні звороти, тобто численні власне біблійні метафоричні звороти, які використовувалися в притчах та проповідях Ісуса Христа, пророків, євангелістів.

2) “постбіблійні”, які в свою чергу поділяються ще на дві підгрупи:

а) БФО, утворені в результаті метафоризації біблійних вільних словосполучень.

б) біблійні фразеологізми, які взагалі не зустрічаються в Біблії ані в прямому, ані в переносному значенні, а утворюються уже в мові на основі певних сюжетів.

Гак В.Г. класифікує біблеїзми враховуючи семантичний критерій, розрізняючи їх на дві підгрупи в залежності від того, мають вони пряме, чи переносне значення.

А. Біріх та Й. Матешич, досліджуючи етимологію біблеїзмів, розрізняють: 1) вирази, які вже в тексті Біблії відрізняються цілісністю значення; 2) фразеологізми, які утворені на основі вільних словосполучень Біблії, але отримали нове фразеологічне значення; 3) фразеологічні одиниці, не представлені лексичним складом в Біблії, але семантично визначені її текстами.

Ю.А. Гвоздарев виділяє четвертий тип біблійних виразів – фразеологізми, зумовлені загальним змістом Біблії.

Корпус біблеїзмів займає вагомe місце у фразеологічному фонді англійської мови. Фразеологічна картина світу (ФКС), на думку сучасних учених, – це універсальна, притаманна усім мовам образна система особливих мовних одиниць, які передають особливості національного світобачення. ФКС характеризується універсальністю, антропоцентричністю, експресивністю, образністю та модальністю. Така картина світу фіксується фразеологічними мовними засобами та розглядається як мовний феномен національно-культурної спадщини. Проблема національного та універсального розглядалась в фразеології в працях Солодухо Е.М., Солодуба Ю.П., Добровольського Д.О [7,13,14] та ін.

Відповідно до статистики, яку зазначає Солодухо Е.М. у своїй монографії, присвяченій інтернаціональній фразеології, з 49907 фразеологічних інтернаціоналізмів певних мов германської, слов'янської та романської груп 2365 одиниць – біблеїзми, що складає 4,73% від загальної кількості зібраних автором ФЕ [15]. Однак, число фразеологізмів біблійного походження (БФО) значно зростає, якщо ми будемо враховувати також БФО, які не мають інтернаціональний характер, тобто, не є широко поширеними в європейських мовах чи належать тільки до однієї мови. В останньому випадку варто говорити про їх культурно-національний характер.

В основі ФКС лежить образне мислення, що формується в процесі тривалого колективного осягнення та перетворення людиною навколишнього середовища. Вона відтворює картину світу в сфері буденного побутового спілкування людей. “Строго кажучи, у кожного індивіда кожної конкретної історичної епохи своя власна картина світу, природня та неповторна, як і все живе. Вона конкретизується ним у результаті його безпосереднього контакту з світом, з існуючого матеріалу культури, в якій закладені усі відомі взірці та варіанти картини світу на базі інтуїції про світ, що прокидаються під впливом культури чи процесів життєдіяльності” [12, с.45]. Біблійна фразеологія є

частиною ФКС, вона відображає особливості світобачення, привнесені в картину світу християнством.

БФО притаманні всі властивості фразеологічних одиниць, а з іншого боку вони становлять фразеологічну мікросистему, підставою для об'єднання в яку слугує спільне генетичне джерело – Біблія. Не дивлячись на спільне джерело, більшість БФО в різних мовах характеризуються національно-культурною специфікою, їм притаманні розходження на семантичному, лексичному та граматичному рівнях, обумовлені лінгвістичними та екстралінгвістичними чинниками.

БФО виникли в результаті переосмислення прямих значень їх прототипів, подальшої фразеологізації первинних виразів з переосмисленим значенням (зі збереженням, розвитком чи зміною початкового значення), зворотів, що називають символічні дії, в результаті збереження в мові сталих виразів, що використовуються при перекладі Св. Письма на національні мови, а також на основі біблійних оповідей. Співставлення БФО з їх прототипами показує, що біблеїзми представляють собою точні чи дещо перетворені фрагменти біблійного тексту стародавніми та сучасними мовами або є алюзіями на біблійні сюжети загалом.

Слід зазначити, що біблійні фразеологізми пов'язані перш за все з проблемою цінностей та проблемою моралі. Конотативний макрокомпонент грає важливу роль в семантичній структурі БФО. Значна частина біблеїзмів володіє оцінним потенціалом. Рисами, притаманними БФО є здатність залишатися у культурній пам'яті народу, емоційна та духовна цінність на особистісному та національному рівнях.

Отже, фразеологічними біблеїзмами слід вважати фразеологічні одиниці, які безпосередньо пов'язані з текстом Біблії через словесну форму чи асоціативно, через образ чи сюжет, а також сходять до сегментів біблійного тексту як з прямим, так і з переносним, образним значенням.

Таким чином, біблеїзми, будучи одним з важливих елементів фразеологічної картини світу, виступають актуальним предметом лінгвістичного дослідження в епоху розвитку антропоцентричної парадигми, когнітології та відродження релігійної свідомості.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – 607 с.
2. Бирих А. Из истории русских библейских выражений / А. Бирих, И. Матешич // Русский язык за рубежом. М., 1994. — № 5 — 6. — С. 41-47.
3. Бетехтина Е.Н. Фразеологические единицы с антропологическим компонентом библейского происхождения в русском и английском языках / Е.Н. Бетехтина // Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов. К 80-летию Русской / Северо-Западной

- Библейской Комиссии (1915-1995).- — СПб.: Петрополис, 1995. — С. 20 — 31.
4. Гак В.Г. Семиотические основы сопоставления двух культур // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 1998.—№2. — С. 117-126.
  5. Гак В.Г. Особенности библейских фразеологизмов в русском языке (в сопоставлении с французскими библеизмами) // Вопросы языкознания.1997. — № 5. С. 55-56.
  6. Гвоздарев Ю.А. Забытые фразы/ Ю.А. Гвоздарев// Русская речь. – 1992. - №5. – С.106 – 111.
  7. Добровольский Д.О. Типология идиом/ Д.О. Добровольский //Фразеография в машинном фонде русского языка. – М., 1990. – С. 48 – 67.
  8. Зорівчак Р.П. Біблеїзми в нашому мовленні/ Р.П. Зорівчак // Кримська Світлиця, 2006. — № 38 — с. 103
  9. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / [ред. А. Волков]. – Чернівці: Золоті Литаври, 2001. – 636 с.
  - 10.Матвеева Н.П. Библеизмы в русской словесности / Н.П. Матвеева // Русская словесность. — М., 1993. — № 2. — С 83-86. — 1995. — № 3. С. 87-91; 1996. — № 1. - С. 81-85; № 2. - С. 88-90.
  - 11.Оноприенко С. Библеизмы современного русского языка: автореф. дисс. ... канд. филол. наук.: спец. 10.02.01 “Русский язык” /С. Оноприенко. – Воронеж, 1997. – 24с.
  - 12.Постовалова В.И. Картина мира в жизнедеятельности человека/ В.И. Постовалова// Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира/ Отв. Ред.. Б.А, Серебренников. – М., 1998. – С. 8 – 69.
  - 13.Солодуб Ю.П. Интертекстуальность как лингвистическая проблема/ Ю.П. Солодуб//Филологические науки. – 2002. - № 2. – С. 51 – 57.
  - 14.Солодухо Э.М. Проблемы интернациональной фразеологии/ Э. М. Солодухо — Казань: Изд-во КГУ, 1982. – 168с.
  - 15.Солодухо Э.М. Теория языкового сближения (на материале языков славянской, германской и романской групп)/ Э. М. Солодухо — Казань, 1989. – 296с.
  - 16.Супрун А.Е. Текстовые реминисценции как языковое явление/ А.Е. Супрун // Вопросы языкознания. – М., 1995. – № 6. – С.17 – 29.
  - 17.Шулежкова С.Г. От земли обетованной к небесам обетованным, или несколько слов о судьбах библейских крылатых выражений, связанных с искусством кино/ С.Г. Шулежкова // Библия и возрождение духовной культуры русского и других славянских народов. К 80-летию Русской / Северо-Западной Библейской Комиссии (1915-1995). — СПб.: Петрополис, 1995. — С. 228 — 235.

Summary

The article is devoted to the study of biblical phraseological units. It focuses on different approaches to their definition, classification and analysis. Special attention is paid to the place of bibleisms in the phraseological picture of the world.

УДК 811.111'322.4

SOME ASPECTS OF ENGLISH COMPUTER TERMINOLOGY TRANSLATION

Rohach L.V.

Uzhhorod National University

Among different problems that modern linguistics deals with studying of linguistic aspects of cross-language speaking activity that is called translation or translating activity occupies an important role. Translation is an ancient human's activity. From its very beginning translation played a significant social function allowing people of different languages to communicate. Spreading of written translations gave people access to cultural achievements of other people and it made interacting and intersaturation of literatures and cultures feasible [2, p. 562].

Translation of scientific and technical materials has a most important role to play in the age of technical progress. There is hardly a translator or an interpreter today who has not to deal with technical matters. Even the "purely" literary translator often comes across highly technical stuff in works of fiction or even in poetry. An in-depth theoretical study of the specific features of technical translation is an urgent task of translation linguistics while training of technical translators is a major practical problem. In technical translation the main goal is to identify the situation described in the original. The predominance of the referential function is a great challenge for the translator who must have a good command of technical terms and a sufficient understanding of the subject matter to be able to give an adequate description of the situation even if this is not fully achieved in the original. The technical translator is also expected to observe the stylistic requirements of scientific and technical materials to make the text acceptable for the specialist.

Translation is the process of transformation of the speech product in one language into the speech product in the other language by keeping the constant plan of the contents that is the meanings. About "the keeping of the constant plan of the contents" it

is possible to speak only in relative, but not in absolute sense. During the inter language transformation some losses are inevitable, that is the incomplete transference of meanings, expressed by the text of the original, is taking place.

Many researchers consider that the equivalence of the original and the translation is not based on the identity of expressed meanings. The English theorist of translation J. Catford states: "The opinion that the text in SL and the text in TL "have the same meaning" or that there is "a transfer of meaning" while translating are groundless" [3, p. 120]. In our point of view, the meaning is the property of a certain language. For example, a Ukrainian text has the Ukrainian meaning, and an English text, that is the equivalent of it, has the English meaning.

Translation transformations, i.e. the changes that occur between units in a particular source text – target text pair, are of a particular concern in translation studies. The largest contribution towards this field is considered to be made by J. C. Catford, who might be called the author of the term 'translation shift'. The scholar defines the shifts as: "departures from formal correspondence in the process of going from SL to the TL". There are two types of translation shifts: level and category shifts. Level shifts appear when elements of SL, which belong to one level, in translation process are transformed into TL elements belonging to a different level. The only probable translation shifts are the shifts from grammar to lexis and vice versa that are rather common in translation practice. Category shifts may occur in structure, class, unit (or rank) and system. According to the author, most frequent are structure-shifts, which mostly involve shifts in grammatical structure [3, p. 73].

Grammatical differences between two languages can be of various types, depending on the languages, their relationship and distance. The major differences between two languages are related to different gender, number, derivational systems, tenses etc. A comparative and contrastive analysis of the grammatical systems of two languages is essential before translators venture to take up the job of translating. Some English grammatical forms and structures have no corresponding counterparts in Ukrainian, others have only partial equivalents. Very often these grammatical changes are mixed so that they have lexico-grammatical character.

When comparing the grammatical categories and forms of the English and Ukrainian languages we identify the following differences: a) the absence of the categories in one of the compared languages; b) partial correspondence and c) complete correspondence. The necessity of grammatical transformations arises only in the two first cases. When comparing English with Ukrainian we should mention that Ukrainian does not have such grammatical phenomena as article, gerund and absolute nominative constructions. Partial conformity and unconformity in meaning and usage of corresponding forms and constructions also demand grammatical transformations. We can refer to this case the partial unconformity of the category of number, partial unconformity in the forms of passive constructions, partial unconformity of the form of infinitive and gerund and some other differences in expressing the modality of the clause and so on.

The following types of grammatical transformations are distinguished: substitution, transposition, omission (ellipsis) and supplementation. Substitution is considered to be the most popular type of grammatical translation transformations in computer texts. In the process of translation the translator may change grammatical and lexical units. However, lexical and grammatical substitution usually is interdependent.

The substitution of parts of speech is a common and most important type of replacements. Every word functions in the language as a member of a certain grammatical clause, that is, as a distinct part of speech. But the SL and TL do not necessarily have correlated words belonging to the same grammatical class. In such cases substitutions are necessary. **Substitution** is one of the grammatical relations among the parts of the sentences. In substitution, an item (or items) is replaced by another item (or items) [6, p. 47]. We make use of substitution while translating a sentence because of several reasons: absence of similar construction in the Ukrainian language, unconformity in usage of corresponding forms and constructions and some lexical reasons, which include different word usage and different norms of combinability in English and Ukrainian and the absence of the part of speech with corresponding meaning.

There is no gerund in the Ukrainian language and the English gerund is rendered in Ukrainian in different ways. The gerund modified by a proper noun is translated by a subordinate clause. This phenomenon can be observed in the following example: *If the wall, the ceiling, the floor and the door are substantial, the floor has no hatches **adjoining** to other rooms, the windows and the door are supplied with a signaling system, then the stability of security will depend on the performance specification of a signaling system in the user's absence in the off time.* Якщо стіни, стеля, підлога та двері міцні, підлога не має жодних люків, **що прилягають** до інших приміщень, а вікна і двері забезпечені сигналізацією, то стабільність системи безпеки буде залежати від роботи сигналізації під час відсутності користувача.

In the majority of cases gerund is rendered into Ukrainian by a noun. For example: *The engineering information security with restricted access in the automated systems and means of **computer engineering** meant for **forming, transferring, accepting, transforming, displaying and keeping** some information is provided with a complex of designer, organizational programme and engineering measures at all stages of their creation and their work.* Технічна інформаційна безпека з обмеженим доступом в автоматизованих системах і засобах **розробки**, призначена для **формування, передачі, прийняття, перетворення, відображення і збереження** деякої інформації, забезпечена проектувальником, організаційною програмою та технічними заходами на всіх стадіях їх створення і розробки.

The substitution of a pronoun by a noun can be illustrated by the following example: *It belongs to an Internet messaging company. Адреса стосується пошти Інтернету.* Such kind of substitution can be explained as the translator's attempt to indicate the agent, which might not be clear from the context.

Transposition, being the change of the sentence structure, may be caused by several reasons. But the main of them is the difference in the structure of the English

and Ukrainian languages. P. Newmark [4, p. 85], considering J. C. Catford's 'translation shift', defines transposition as: "a translation procedure involving a change in the grammar from SL to TL". The linguist admits that in some cases transposition signifies the strain between grammar and meaning, so sometimes it is advisable to prefer lexical synonym instead of the transposition in order to retain the meaning [7, p. 88]. Moreover, in order to render the meaning of a target text some information might be even added.

Structural transposition, according to E. Nida [5, p. 226], has various purposes including: 1) to permit adjustment of the form of the message to the requirements of structure of the receptor language; 2) to produce semantically equivalent structures; 3) to provide equivalent stylistic appropriateness; 4) to carry an equivalent communication load. Syntactic transposition as a grammatical transformation may be characterised as the change of the lingual items order: words, syntagmata, parts of the sentence and sentences themselves change their place in the text. The fixed order of words in English bears hierarchic character. It is known that traditional word order in English has the following shape: subject – predicate – direct object – indirect object – adverbial modifiers. On the other hand a Ukrainian informative sentence features its organic word order beginning with the adverbial modifier of time, place followed by the objects and the principal parts of the sentence close the saying. For example: *Name recognition is synonymous with an **easy-to-remember** domain name. Розпізнання імені є синонімічним домену, який легко запам'ятовується. It is used to convert scanned documents, PDF documents, and image files, including digital photos, into editable formats. Вона призначена для конвертування у формати з можливістю редагування відсканованих документів, PDF-документів і файлів зображень, в тому числі цифрових знімків.*

In both languages the main idea of the message is placed at the end of the sentence. As in Ukrainian the word-order is not fixed one can observe the tendency to locate the main information at the end of sentences expressing it by a noun. This phenomenon can be illustrated by the following example: *Only a **qualified technician** should open this apparatus. Відкривати пристрій дозволяється лише кваліфікованим технічним працівникам.*

It is a very frequent case when grammatical and lexical transformations demand supplementation or omission of some words or elements.

Supplementation is a grammatical translation transformation with the help of which the number of words and parts of a sentence in translation are increased with the aim of the right transfer of the meaning of the original. Supplementation of parts of speech is characterized by several factors: difference in structures of sentences and that sort of English sentences demand extended translation in the Ukrainian language. Some words in the original text might be omitted but implied and such expressions do not raise any difficulties for a native speaker, whereas the same idea might be unclear or even bear different associations for the speaker of a TL. Information which is not present in the source language text may be added to the target language text. According to P. Newmark [4, p. 91], information added to the translation is normally cultural

(accounting for the differences between SL and TL cultures), technical (relating to the topic), or linguistic (explaining wayward use of words).

This transformation can be illustrated by such example: *Trademarking the Net. Ліцензування сайтів в Інтернеті.*

An opposite process to supplementation is **omission**. Omission is the operation reverse to addition. In the translation process we most often omit or leave out semantically redundant elements provided the faithfulness of translation is not impaired. According to M. Baker omission of a lexical item is due to grammatical or semantic patterns of the receptor language. This strategy may sound rather drastic, but in fact it does not harm to omit translating a word or expression in some contexts. If the meaning conveyed by a particular item or expression is not vital enough to the development of the text to justify distracting the reader with lengthy explanations, translators simply omit translating the word or expression in question [1, p. 40]. For example: *Users can change the interface language directly in the program. У програму вбудована функція автоматичного визначення мови документа. Delete a page from the **current** document. Видалити сторінку з документа.*

The process of translation from one language into another is impossible without necessary grammatical transformations (the change of structure). It is very important in translation to add or omit some words since structures of languages are quite different. Grammatical transformations are characterized by various principles - grammatical and lexical as well, though the principal role is given to the grammatical ones. Grammatical meanings are no less significant than lexical meaning as they express such fundamental categories as tense relations, gender, number, modality, categories of definiteness and indefiniteness etc. Some of these categories may be expressed grammatically in different ways owing to the existence of grammatical synonymy.

The usage of grammatical translation transformations in the translation of technical texts from English into Ukrainian has been determined by various reasons, mostly by the discrepancies of English and Ukrainian language systems. The following grammatical translation transformations could be distinguished: substitution, transposition, omission, and supplementation. The analysis of grammatical translation transformations collected from English computer manuals and their translated Ukrainian versions showed that substitution is a rather complicated and frequently used grammatical translation transformation in the computer terminology translation. The cases of pure substitution are rare, as it is usually combined with other grammatical translation transformations.

Literature

1. Baker M. In Other Words: a Coursebook on Translation / M. Baker. – London: Routledge, 1992. – 320p.
2. Breus E. V. Fundamentals of theory and practice of translation from English into Russian / E. V. Breus. – Moscow, 2001. – 598p.

3. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation / J.C. Catford. – London: Oxford University Press, 1965. – 105p.
4. Newmark P. Approaches to Translation / P. Newmark. – Hertfordshire: Prentice Hall, 1988. – 210p.
5. Nida E. A. Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating / E. A. Nida. – Leiden: Brill, 1964. – 328p.
6. Proshina Z. Theory of translation (English and Russian) / Z. Proshina. – Vladivostok: Eastern University Press, 2008. – 276p.
7. Зуброва О. Способи утворення нових одиниць сучасної англійської комп'ютерної лексики / О. Зуброва // Південний Архів. Філологічні науки. – Херсон, 2009. – Вип. 45. – с. 169-173.

Резюме

Статтю присвячено перекладу англійських комп'ютерних текстів засобами української мови. Особлива увага надається аналізу граматичних перекладацьких трансформацій. У статті розглянуті такі граматичні трансформації як субституція, транспозиція, еліпсис та додавання. Найбільш поширеною граматичною трансформацією у досліджуваному матеріалі виявилася субституція. Було встановлено, що між технічними комп'ютерними текстами англійської і української мовами існують значні граматичні відмінності, зумовлені особливостями граматичної будови, нормами і традиціями письмового наукового мовлення.

УДК 811' 11'37

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Сидоренко О.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Усебічні аспекти суспільно-політичної термінології (далі СПТ) розглядається багатьма дослідниками, у площині лексико-семантичних особливостей – О. Шейгал, М. Брейтер, Н. Клушина, Г. Солганик, І. Холявко, структурно-композиційних особливостей – С. Потапенко, А. Стриженко, функціональних особливостей – М. Володіна, Б. Зільберт, Т. Чернишова та інші.

Проте питання про сутність функціонально-семантичних особливостей складних СПТ надалі залишається дискусійним, що зумовлює актуальність цієї статті.

Актуальність полягає у тому, що семантичний та особливо функціональний рівні дослідження складних СПТ на сучасному етапі розвитку термінознавства набувають все більшої значущості, визначається загальним зацікавленням лінгвістів до комплексного вивчення фахової лексики.

Мета статті полягає у визначенні функціонально-семантичної сутності складних СПТ його мовних засобів вираження у професійному англomовному дискурсі. Реалізації цієї мети передбачає розв'язання **завдання**, яке полягає у розкритті смислового наповнення домінанти, ролі функціонального потенціалу компонентів складних СПТ тощо.

Новизна полягає у тому, що у статті здійснено спробу комплексного підходу до аналізу глибинних семантичних структур СПТ, їх домінантних концептів у межах інваріантної структурно-композиційної моделі складних СПТ.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на значну зацікавленість до складних термінологічних одиниць: (О. Боровська, А. Д'яков, Т.Кияк, О. Лисенко, А. Олійник, Г. Онуфрієнко, В. Пілецький, Г. Сергєєва та ін.), на сьогоднішній день ця проблема не одержала відповідної структурно-морфологічної та функціонально-семантичної характеристики. Словосполучення в якості термінів, їх специфіка і місце серед інших усталених словосполучень недостатньо вивчене в лінгвістичній науці. Перш ніж перейти до опису структурно-морфологічних і функціонально – семантичних особливостей складних слів-термінів коротко зупинимось на деяких проблемах словоскладення, які мають прямий стосунок до досліджуваної проблеми.

Під складними термінами розуміємо номінативні одиниці котрі складаються із кількох самостійних елементів мови. Попри їх структурно-семантичну багатогранність, складні терміни володіють загальною рисою лексичного членування, як складні номінативні одиниці семантичної структури.

Лексичне і синтаксичне членування є специфічною рисою багатьох складних слів-термінів, де роздільність є основною якістю термінологічного найменування. Як справедливо зауважує Г. Винокур, дійсно існує потреба висловити дві ідеї в одному слові. В термінології важливо зберегти внутрішню форму показати, що відповідне поняття є не простим а певним відношенням між двома іншими поняттями [Винокур 1939: 3–35]. Такими термінами є як раз складні слова в котрих чітко зберігаються семантичні відношення між їх компонентами. Вони є саме тими розчленованими термінологічними одиницями котрі позначають наукові поняття здатні окремо вказати на його відношення до іншого поняття, властивості, якості тощо. Наприклад: *political equality* – *політична рівність*; *social security (safety)* – *соціальна безпека*.

Так, в лінгвістичній літературі висловлюється думка, що в англійському фаховому дискурсі, термінологічний фонд поповнюється за рахунок ідіоматичних та не ідіоматичних складних слів: *statesman* – *державний, політичний діяч* – де завдяки переосмисленню другого, або першого компонента, значення усього

складного терміна не виводиться із значення складних частин, *working class* – *суспільний лад*, де значення складних слів повністю виводиться із значень їх складових частин.

Ідіоматичні складні слова іменують поняття компактно, не розчленовано щодо їх окремих ознак, в той час як не ідіоматичні іменують розчленовано. За нашими спостереженнями, ідіоматичні складні слова утворюють основну масу стійких одиниць мови, що фіксуються словниками. Це переважно оказіональні, ситуативні складні терміни, що позначають, як правило, поняття з їх випадковими “факультативними” ознаками [Янков 2004: 78]. Для прикладу оказіональні метафоризовані номени: *political killer; to crush down opposition, speechwriter, oligarch, political harem*, що позначають поняття з характерними, з точки зору даної наукової теорії ознаками, їх системними відношеннями до інших понять.

За твердженням, М.Д. Степанової, цільність номінації складних термінів не порушується, оскільки перший компонент виражає постійну, якісну ознаку поняття як рівноцінні структурно-семантичні синоніми [Степанова, Шрамм 1980: 289]. Так, наприклад: *production anarchy* – *анархія виробництва* можемо передати терміносполученням *anarchy in the production*. Однак, не дивлячись на те, що складні терміни повністю зберігають значення, що впливають з їх складових частин, значна частина з них все ж зазнає певної смислової зміни.

З точки зору структури та семантичного наповнення, не усі складні слова СПТ утворюються як терміни, оскільки серед них знаходимо ті, що дійсно виникли спеціально як терміни шляхом словоскладення загальноживаної лексики і використання їх вже в якості термінів. У процесі словоскладення СПТ отримує додаткову можливість для простих термінів поєднуватись шляхом комбінацій термінологічних і часто не термінологічних компонентів: *to null the treaty; to hold his office; to adopt a decision on cooperation*.

Аналіз складних слів за наявності в їх структурі термінологічних і не термінологічних компонентів дає можливість виявити продуктивні шляхи окремих структурно – семантичних типів СПТ. Їх семантичні і функціональні особливості, взаємодію з іншими структурно-семантичними типами термінів, а також із словниковим фондом загальнолітературної англійської мови [Алефиренко 1982: 62]. Так, *state property* – *property of the state* “державна власність” на своєму структурно-семантичному та функціональному рівнях опирається на атрибутивні відношення приналежності до їх компонентів.

Візьмімо, для прикладу, складний термін *party press* – *партийна преса*, де перший компонент у складі цього складного терміна є спеціалізованим експлікатором ознаки, завдяки якій отримують той чи інший відтінок термінологічного значення. Характерною рисою складних слів цього типу є те, що в якості першого компонента можуть виступати як термінологічні так і не термінологічні одиниці різних граматичних розрядів слів, скажімо, атрибутивне у наведеному вище *party press*, та номінативне у наступному контексті – *He refused to be a party to such underhanded schemes*.

Найчисельнішою серед досліджуваного корпусу складних термінів є СПТ з першим компонентом, що відображає загальну тенденцію в англійському термінотворенні. Так, *the outside world* – *зовнішній світ* вступає у семантичні зв'язки з філософськими термінами “*мислення, форми мислення*” і синонімічні зв'язки з терміном “*буття*” реалізує філософське значення *реальний світ, що існує об'єктивно, незалежно від нашої свідомості*. Аналогічно “свідомість” відтворює філософське значення в контексті, де вступає у зв'язки з термінами *being* – *буття, nature* – *природа* і синонімічні відношення з терміном *thinking* – *мислення*.

Аналіз досліджуваних складних СПТ засвідчує, що переважна більшість їх утворюється шляхом комбінації термінологічних і не термінологічних одиниць. Тобто, можемо говорити про термін як у межах самих термінологічних одиниць так і способом взаємодії СПТ із загальноживаною лексикою [Головин, Кобрин 1987: 62].

Спостереження підтверджують, що складні терміни часто експліковані різними граматичними розрядами, що формують їх структурно-семантичні типи головню з номінативних та атрибутивних компонентів: *national animosity; dynamic diplomacy; extensive assistance; social privileges; aggravation of tension; acceleration of relations*.

Академік В.В. Виноградов справедливо вважає, що словосполучення, як і слова є номінативними засобами мови для позначення предметів, явищ, процесів тощо [Виноградов 1954: 67]. Серед досліджуваних нами складних термінів найчисельнішу групу формують іменники, як найтипівіша в номінативній функції категорія, для позначення нових предметів і процесів сфери СПТ: *democracy* – *форма правління, політичний лад, при якому верховна влада належить народові; absolute, pure democracy; constitutional democracy social democracy*.

В ракурсі дослідження складних термінів так само немає чіткого розмежування між фразеологічними та термінологічними словосполученнями. Змішування одних типів усталених словосполучень з іншими триває ще з часів Г.Пауля, котрий без будь якого розмежування розглядав усталені словосполучення з прямим значенням – назви наукових понять [Paul 1986]. Їх традиційно об'єднують в одній групі за принципом не співпадіння між значенням усього з'єднання і значеннями його складових частин: *president's final speech; ambassador's national flag; performance of official duty; atmosphere of good neighborly relations and cooperation*.

Таким чином, спільність термінологічних словосполучень полягає у нерозривності їх фразової структури, що дозволяє їм виступати у мові в готовому вигляді в якості еквівалентів слів, причому більшість таких складних термінів перетворюється, у так звані, *фразеологічні зрощення*. Особливої уваги тут заслуговує думка О.С. Ахманової, котра розрізняє як фразеологічні терміни, за характером номінації цілісні одиниці, так і багато чисельні словосполучення котрі

займають проміжну позицію між вільними словосполученнями і власне фразеологічними одиницями [Ахманова 1957: 178].

З огляду на зазначене вище складні СПТ поділяємо на три групи.

1). галузеві терміни, що складаються з обох членів – термінів і зазвичай зрозумілі лише фахівцям в галузі суспільних наук: *Old Glory; Englishry*.

2). терміни змішаного типу, в котрих лише один член є термінологічним словом: *social safety; political equality*.

3). терміни, що складаються з обох не термінологічних слів: *citizenship; civil society*.

Кожна із цих груп характеризується своїми особливими семантичними властивостями, оскільки за характером номінації терміносполучення є різнотипними одиницями, тобто повністю, частково, і зовсім не членовані. Вони, як зазвичай, зберігають своє структурно-семантичне ядро, як правило це термін який є незмінним інваріантом у різних контекстних варіантах. Так, для прикладу узагальнена сема *політичності* наявна у *political power – argument, situation, struggle, prisoner, rights etc.*

Нами проаналізовано численні терміносполучення в котрих експлікатором диференційної ознаки виступає, прикметник утворений від основи терміна іменника: *antic, classic* за котрими в науковому дискурсі закріпились спеціальні значення “древній”, “класичний”: *antic philosophy – антична філософія; antic slavery – античне рабство; classic antiquity – класична древність; antic world – античний світ* [Hornby 2001].

Окремої уваги заслуговує спосіб суфіксального утворення, який у СПТ є надзвичайно різноманітним за своїм складом та семантичними типами. Так, для прикладу суфікс – *dom* відносимо до групи продуктивних, оскільки за допомогою нього утворюється найбільша кількість складних термінів, передусім іменники у збірному значенні *Kingdom – королівство, королівська влада як територія* утворене від основи *King – король*; суфікс –*ic* для позначення назв наукових дисциплін, вчень або певного виду суспільної діяльності; *logic, dialectic, politic, republic* [NTC 1992].

Зазначимо, що складні терміни утворюються семантичним шляхом, завдяки переосмислення значень, де термін формує семантичне прирощення до уже наявних компонентів. Передусім виокремимо серед них групу термінів в котрих значення виникли в результаті метонімічного перенесення – назви, результату дії, тобто шляхом перетворення процесуального значення у предметне: *constitution – конституція, будова, устрій, організація, уряд, правління; movement – рух-суспільний рух; trend – течія політична – і течія ріки* [NTC 1992].

Сюди також належать випадки перенесення, назв “предметних” слів як от: *суспільно-політичний напрям* і напрям в загальному сенсі *суспільний, державний устрій, порядок*. У всіх наведених вище випадках наявна багатозначність завдяки якій есплікується одне з термінологічних значень. Так, *constitution – конституція і уряд* реалізуються в семантичних взаємозв’язках з іншими значеннями за

допомогою метонімічного перенесення *держава, країна, нація їх конституція, уряд*.

Аналогічні процеси простежуємо на прикладі *history*, де залежно від різних семантичних відношень з іншими термінами та завдяки функціональних особливостей *history* отримує різні термінологічні відтінки.

Безперечно, для виявлення його функціональних особливостей, необхідно врахувати усі моменти семантичного взаємозв'язку *history* з іншими термінами. Так, для прикладу завдяки відношенням його з термінами, що виражають поняття пов'язані з розвитком людського суспільства та його інститутів *history* набуває значення "*історія*" як *процес розвитку суспільства – history of the Middle Ages*. Слід зазначити, що така форма реалізації *history* у значенні "*хід, історичного розвитку*" приховує у собі потенційну можливість виявлення також іншого смислу, а саме "*історія як наука про щось*".

Ще іншу семантико-функціональну реалізацію отримує значення *history* як *певний період або етап людської історії*, оскільки тут мова йде про *періодизацію історії*. Візьмімо *new history* як *новий період в історії*, яке не виявляється у безпосередньому контексті його вживання, а завдяки його відношенням та протиставленням до системного ряду *old history* "*древня історія*". Дійсно, наведені приклади можна розуміти двояко, адже важко збагнути, що приховано за формулою *history of philosophy – історія філософії* як наукова дисципліна чи *історичний хід розвитку філософії*.

Таким чином, найпоширенішим способом творення складних СПТ є не суфіксальні утворення а семантичні, де в якості термінів використовуються вже готові суфіксальні одиниці. Використання загальноновживаних суфіксальних складових для позначення спеціальних термінологічних одиниць утворює їх основну кількість.

Викладене вище дає підстави дійти таких висновків.

Складні терміни в якості СПТ володіють низкою функціонально-семантичних особливостей та відрізняють їх від інших стійких словосполучень. За характером номінації це різнотипні утворення, ступінь семантики та функціонування яких залежить від їх термінотвірних компонентів.

Найчисельнішими і найпродуктивнішими у функціонально семантичному відношенні є синтаксичні типи "*прикметник + іменник*" в той час як семантичний тип "*іменник + іменник*" малочисельні. Усі термінологічні словосполучення володіють спільною структурно – семантичною особливістю.

Англійські складні терміни композиційно формуються із двох великих розрядів: а) прості терміни як структурно-семантичне ядро, на основі котрого утворюється переважна більшість складних термінів. Група простих термінів є найчисельнішою у процесі афіксації і безафіксного термінотворення. Переважна більшість досліджуваних складних термінів виникли семантичним шляхом, головно, способом використання загальнолітературної лексики та утворення безафіксного типу.

Другу за кількістю групу складають первинні терміни зі своїми усталеними суспільно – політичними значеннями, до котрих відносимо терміни запозичені в “готовому вигляді”, тобто такі, котрі з самого початку функціонують в англійській мові як СПТ. До категорії первинних відносимо також терміни утворені від англійських не термінологічних основ за допомогою безафіксного і суфіксального термінотворення. Вторинні терміни складають незначну частину термінів і зустрічаються серед усіх продуктивних типів термінотворення володіючи різною продуктивністю.

За нашими підрахунками, досліджуваний корпус складних СПТ сягає 70% з усіх 340 аналізованих термінів. Таким чином, складні СПТ мають потенційну можливість поповнюватися різними способами з урахуванням ядра усталених первинних термінів.

Окреслені проблеми, пов’язані з вивченням семантико-функціональних особливостей і надалі будуть актуальними і вимагатимуть подальших розвідок.

Література

1. Алефиренко Л.Б. Структурно-семантические свойства синонимических и вариантных однокоренных терминообразований // Структурно – семантические особенности отраслевой терминологии. – Воронеж. 1982 – 184 с.
2. Ахманова. О.С. Очерки по общей и русской терминологии. – М., 1957. – 354 с.
3. Виноградов. В.В. Вопросы изучения словосочетаний. – М., Наука – 1954. – 118 с.
4. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды МИИФЛИ: Сб. статей по языкознанию. – М., 1939 – Г. V. – С. 3–35.
5. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. – М., 1987. – 262 с.
6. Лемов. А.Я. Система, структура и функционирование научного термина (на материале русской лингвистической терминологии). – Саранск, 2000. – 240 с.
7. Снісаренко Я.С. Динамічні процеси у складі СПЛ східнослов’янських мов // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2004. – Вп. 73. – С.47–56.
8. Степанова М.Д. Шрамм А.Н. Введение в семасиологию русского языка. – Калининград. 1980. – 510 с.
9. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми в англійському варіанті англійської мови. Структура, семантика, функціонування. – Львів. 2004. – 148 с.
10. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte, 2 Aufl. – Halle: Max Niemeyer, 1986. – S. 281.

- 11.NTC's MASS MEDIA Dictionary by R.Terry Ellmore. National Textbook Company. – N.Y. 1992. – 500 p.
- 12.Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford Press, 2001. – 792 p.

Summary

The article is devoted to the research of compound social and political terms. The semantic role of structural components of compound terms in adding and enriching of social and political terminology has been elucidated. There has been pointed out the productive means of suffixal term forming components.

УДК 811.112.2'373.23 : 821.112.2

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ АНТРОПОНІМІВ У НІМЕЦЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Скорик А.О.

ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет

Широко розповсюдженим є висловлювання Е. Касіра про те, що людина живе не лише в оточуючому їй Всесвіті, але й у символічному всесвіті, який створений її мовою. Мовні знаки утворюють символічну мережу, в яку входить людський досвід. І саме цей досвід розгортається в процесі ономастичної номінації [1, с. 15].

«Антропоніміка є особливою наукою, бо вона є однією з наймолодших дисциплін, але водночас її корені походять зі стародавніх часів. Отже, антропоніміка – це розділ ономастики, який вивчає власні імена людей, закономірності їх виникнення, функціонування, розвитку та розповсюдження. Ставши власним іменем, слово не мов починає нове життя. У попередньому вигляді воно може зникнути й не вживатися в мові, але ім'я навіть має змогу перейти в інші мови, розірвавши всі зв'язки зі словом, від якого воно було утворено» [3, с. 10].

Антропонім – це не лише слово, яке виділяє певну особистість із кількості всіх подібних йому. Це поняття є набагато ширшим, бо воно несе в собі відображення особливостей предметів, а також ставлення мовця до оточуючої довкілля. Говорячи про історію власних імен, зазначимо, що вона тісно пов'язана з культурою, історією та ідеологією того суспільства, де вони вживаються. Саме

цей аспект пояснює той факт, що антропоніми широко використовуються в прислів'ях, приказках, а найчастіше в художніх текстах.

Метою статті є дослідження функціональних особливостей антропонімів мови на прикладах німецької художньої літератури.

Предметом дослідження є функціональність антропонімів у німецькому художньому тексті.

Об'єктом дослідження є антропоніми як лінгвокультурні одиниці мови.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в останні роки у зв'язку з розвитком антропоцентричного підходу до вивчення мовних фактів, простежується підвищення інтересу до проблем функціонування антропонімів у сферах людської діяльності. Окремим питанням у вітчизняній та зарубіжній германістиці завжди було питання функціонування антропонімів у художніх текстах німецької мови. Воно є недостатньо висвітленим та потребує подальшого вивчення.

Питанням антропонімів німецької мови займалися такі визначні вчені-германісти: Р. Франк, К. Грансвайт, Ф. Дебус, Х. Нойман, – які зробили значний внесок у вивчення систем прізвищ та імен, їх етимології. Дослідниця Комарова у своїх працях описувала процеси становлення, функціонування та розвитку власних імен у німецькій мові. В. Кані досліджував особливості побудови неофіційних антропонімів у німецькій мові.

Антропоніми поєднують людину з безпосереднім її оточенням та суспільством у цілому. Кожна особистість живе серед людей, які мають своє ім'я, кожне з яких утворює навколо людини певний континуум, особливий національно-культурний простір, який є єдиним для всього мовного колективу, але індивідуальним для будь-якого окремого її представника.

Говорячи про антропонімічні системи різних європейських народів, зазначимо, що вони мають зовнішню схожість, яка полягає в наявності однакових елементів: власного імені та прізвища. В усіх інших випадках простежуються лише відмінності: кожна антропонімічна система являє собою унікальне явище в усіх онтологічних аспектах виявлення антропонімів [4, с. 71].

Так, наприклад, антропонімічна модель в українській мові складається з прізвища, ім'я та по-батькові. Трьохкомпонентна модель є характерною для англійської мови, вона складається з першого імені, середнього імені, яке дається на честь родичів, та прізвища. Німецька антропонімічна модель складається із двох компонентів: імені та прізвища, кожне з яких може бути багатокомпонентним.

Антропонім є засобом ідентифікації людини, а також одним із засобів адресатності як особливої форми комунікації. У різних сферах життя (на роботі, у родині, на відпочинку) вживаються різноманітні паралельні моделі найменувань, які обумовлюються національно-культурною вмотивованістю мовної поведінки, належністю особи до певної референтної групи, а також соціальною роллю. Антропоніми відіграють дуже важливу роль у пізнанні культури та історії певного народу.

Також, зазначимо, що в основі антропонімії є літературна ономастика, що стала популярною в останні роки, бо сучасна наука про мову має загальну антропоцентричну спрямованість. Антропоніми, які вживаються в художніх творах, є об'єктом вивчення поетичної та літературної ономастики. Вивчення художньої ономастики розпочалося нещодавно. Як зазначав Е.Б. Магазаник, «власне ім'я важко уявити собі таким, що апріорно відіграє помітну літературно-естетичну роль, бо в самій мові його значення є доволі скромним» [2, с. 7].

Функції імен в соціумі та реальному житті щодо тієї чи іншої ситуації визначаються «соціальним замовленням», тобто всі функції власних імен — соціальні, бо реалізуються в соціально-мовній ситуації. Однією з антропонімічних функцій, згідно з Суперанською А.В. є соціальна легалізація особистості [5, с. 116].

Отже, власні імена є національними знаками, тобто реалізують функцію етномовного знаку, який вказує на приналежність носіїв мови до певного етносу. Ураховуючи цей факт, багато дослідників вказують на інформативну функцію антропонімів. Говорячи про художню прозу, зазначимо, що вона, не відображуючи повної реальної картини дійсності, користується прообразами реального життя, а також копіює соціальні феномени, до числа яких відноситься і вживання антропонімів.

У художньому тексті власні імена також беруть участь у створенні образів. Принципова відмінність між власними іменами в реальному спілкуванні та власними іменами в художній літературі полягає в тому, що останні створюються усвідомлено для конкретного героя, а саме відповідно до його характеру, місця дії та епохи. Отже, власні імена в художньому тексті виконують не лише функцію ідентифікації, але і функцію створення художнього образу.

Говорячи окремо про антропоніми німецької мови, зазначимо, що їхні найважливіші художні функції пов'язані із особливостями підтексту, тому дуже важливо відчувати те лексичне й культурне тло, яке лежить в основі кожного антропоніму.

В основі стилістики власних імен німецької мови – дві групи різноманітних мовних та соціальних факторів. До мовних факторів належать вплив стилістичних конотацій апелятивів, омонімічні основи антропонімів, асоціації антропонімів зі значенням апелятивних лексем, наявність арсеналу спеціальних моделей для власних імен визначених типів, асоціації антропонімів зі значенням апелятивних лексем, що мотивують іменування. До соціальних факторів належить асоціативна співвіднесеність із синонімічними та омонімічними рядами, в які входять апелятиви.

Щетінін Л.М. розробив класифікацію імен літературних героїв згідно з їхніми функціями. Отже, він виділив такі 4 групи:

До першої групи відносяться нейтральні власні імена. Їхня фонетична форма та значення основи не відображає характер та поведінку героя, наприклад:

«*Der Briefträger Sebastian hatte mit Recht nur Freunde in seinem Dorf Grünbach*» [9, с. 41].

Основи описових власних імен, на відміну від нейтральних, дають пряму або непряму характеристику їх носіїв, наприклад:

*«Mir gegenüber saß Herr Redakteur **Preßbold**. ... Das war ein feiner Mann, grob, laut.. Seine rechte Hand war Herr **Heber**, ein langer, dünner, trockener Mann»* [7, с. 18].

У наведеному прикладі прізвища редактора та його «правої руки» дають чітку їх характеристику, як робітників преси.

Наступною групою власних імен літературних героїв є асоціативні імена, які використовуються в тексті з чіткою метою, а саме: для вираження логічного порівняння з реальною особою, наприклад:

*«Auf der langen Heimfahrt hatte Hein Martens **den Buddha** immer bei sich getragen.. Der kleine **Buddha** war nun ein Stück von Elisabeth geworden, noch bevor sie ihn gesehen hatte»* [6, с. 71].

У наведеному прикладі простежується асоціація Бога Будди на його витвір, а саме: фігурку Будди.

Окремою групою є пародійні імена, які утворюються персонажами художнього твору в процесі мовлення і слугують для позначення третьої особи або як звернення до співрозмовника. Також до цієї групи можуть належать прізвища персонажів, які є спотвореними іншими персонажами, наприклад:

*«Emil. Lurje öffnete die Tür ein wenig und sagte: «Der kleine Detektiv ist da, Herr Kommissar. Emil **Fischbein**.» «**Tischbein** heiß ich.» erklärte Emil nachdrücklich»* [8, с. 89].

У системі художнього тексту власні імена німецької мови є складовою смислової структури твору. У певному контексті вони мають високу значущість згідно із займаним ними місцем в ідеальній системі понять, отримавши при цьому художнє втілення. Це стосується, насамперед, контексту «говорячих» імен, наприклад:

*«Ich heiße Hans **Geiz**. Ja, ja, sparen möchte jeder, man muß es aber auch verstehe n.».* [7, с. 62].

«Geiz» у перекладі з німецької – «скупий». Отже, наведене речення є прикладом того, коли через антропонім відображено певні риси героя. У прикладі контекст містить інформацію про характер та поведінку героя.

Окремим аспектом їх функціонування є метафоричне та метонімічне вживання власних імен з усіма конотативними елементами, звуковою символікою. Інші можливості стилістичного використання власних імен у художній літературі утворюють так звані асоціативні поля (Assoziationsfelder) і надають іменам більшої експресивності.

Антропонім може виконувати функцію метонімії, наприклад:

*«Der Studienrat fragt mich, ob ich **Nietzsche** gelesen habe. Ja, ich habe mich schon in der Jugend mit dem **Zarathustra** herumgeplagt»* [11, с. 59].

За допомогою антропонім «**Nietzsche**» здійснюється функція метонімії, бо в цьому контексті під цим словом розуміємо всю творчість Ніцше, а не лише його персоналію.

Антропонім у художньому тексті може вказувати на соціальний стан героя. Це, насамперед, пов'язано з історичним аспектом, бо в минулому прізвища селян відрізнялися від прізвищ представників аристократії, наприклад:

«*Meine beiden Arbeitsgeberinnen hatten den Buchenhof ein Jahr zuvor gekauft. Sie nannten mich ihren Farmleiter... und es wurden mir ein älterer Tischgesell namens **Wunibald** **Krümer** und ein Hilfsarbeiter, ein alter Rentner mit Namen **Mückelei** beigegeben*» [11, с. 7].

У наведеному прикладі прізвище Krümer перекладається українською як «культиватор», а прізвище Mücke перекладається як «комаха». Тобто обидва прізвища вказують на належність особистостей до робітничого класу людей.

Антропонім може виконувати функцію порівняння, наприклад:

«*Das ist eine ganz blöde Kiste mit meinen Pumps, sie drücken wie **Karl der Große**. Das Zeug ist mir einfach zu klein*» [10, с. 301].

У наведеному прикладі порівняння відображено у фразі wie «**Karl der Große**», де особу порівнено з Карлом Великим.

Отже, відзначимо той факт, що будь-яка художня функція, в якій автор використовує ім'я, ґрунтується на певній лінгвістичній властивості власного імені.

У текстах художньої літератури антропоніми мають характеризувальну функцію, тобто вони здебільшого характеризують та оцінюють певних персонажів.

Провівши дослідження, можна дійти висновків, що антропоніми посідають значне місце в системі мови як особливі лінгвістичні одиниці. Вони несуть у собі ставлення мовця до дійсності та певні особливості предметів. Питання функціонування антропонімів завжди привертало увагу багатьох лінгвістів та залишається актуальним на сьогодні. Антропоніми відіграють важливу роль у художньому тексті, бо виконують різноманітні стилістичні та експресивні функції. Німецька антропонімічна система має особливі риси, які проявляються в її структурі та функціональності. У тексті німецькі антропоніми можуть виконувати різноманітні стилістичні функції. Імена літературних героїв німецьких художніх текстів мають відповідну класифікацію. Перспективою для подальшого дослідження може бути дослідження функціональності антропонімів у інших літературних стилях.

Література

1. Кассирер Э. Философия символических форм / Э. Кассирер – М.: СПб.: Ун. книга, 2002. – 272 с.
2. Магазаник Э.Б. Ономапозитика или «говорящие» имена в литературе / Э.Б. Магазаник. – Т.: Фан, 1978. – 146 с.
3. Никонов В. География фамилий / В. Никонов – М.: Наука, 1988. – 352 с.
4. Рылов Ю.А. Имена собственные в европейских языках. Романская и русская антропонимика: курс лекций по межкультурной коммуникации / Ю.А. Рылов – М.: Восток-Запад: АСТ, 2006. – 311 с.

5. Суперанская А.В. общая теория имени собственного / А.В. Суперанская - М. Наука 1973 – 367 стр.
6. Fallada H. Damals bei und daheim - Erlebtes, Erfahrenes und Erfundenes / H. Fallada – D.: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1980. – 247 S.
7. Fallada H. Kleiner Mann – Was nun? / H. Fallada – M.: Rowohlt, 1978 – 192 S.
8. Kästner E. Emil und die Detektive / E. Kästner – B.: GRIN Verlag, 2007. – 28 S.
9. Küpper J.K. Dimensionen ästhetischer Erfahrung / J.K. Küpper – B.: Suhrkamp, 2003. – 352 S.
10. Mann T. Unordnung und Frühes Leid / T. Mann – D.: Fisher, 1991 – 356 S.
11. Strittmatter E. Der Laden / E. Strittmatter – B.: Kiepenhauer & Witsch, 1989 – 566 S.

Summary

The article deals with the definition of the anthroponym system and the role of anthroponyms in the language system. The peculiarities of the functioning of anthroponyms in German fiction text are observed, they lie in their high significance in the context of a certain piece of literature. The author emphasizes that every stylistic function in which the anthroponyms is used, is based on a certain linguistic particularity of a proper name.

The definition of an anthroponym as a language unit is disclosed in the article, the particularity of the formation of anthroponyms and their distinctive features in the German language are determined.

The author has analyzed the examples of the using of anthroponyms in German fiction texts, its significance and functionality are emphasized, namely the functions of the proper names such as metaphor, metonymy and comparing are disclosed. The author emphasizes that anthroponyms have a characterizing function in fiction texts.

УДК 81:39:165.194

РОЛЬ УНІВЕРСАЛЬНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНОГО У СТВОРЕННІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Сливка Н.Т.

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

В умовах сучасності, коли міжнаціональне спілкування набуває все ширші масштаби, коли наступив період глибшого усвідомлення людиною самої себе та її бачення світу через призму дослідження структури і функціонування мови, її форми та змісту, проблема перекладу, особливо національно-культурної лексики, на іншу мову стає актуальнішою. Відтворення інонаціональної лексеми засобами іншої мови ускладнюється тим, що в перекладі необхідно передати не тільки

особливості реалій мови оригіналу, але й спробувати донести до “іноземця” правильне розуміння і сприйняття концептів, які сформовані й зафіксовані у свідомості даного народу у визначений момент його історичного розвитку, знайти у мові перекладу засоби для достовірного відображення національного менталітету носія мови оригіналу.

Відродження в останні десятиліття антично-гумбольдтіанського погляду на мову в поєднанні з сучасними лінгвістичними методами опису дає можливість не тільки виявити особливості національно-етнічних картин світу, але й відповідно просунутись уперед у створенні єдиної дисциплінарної науки про людину.

Разом із тим спостерігається деяка диспропорція у вивченні різних мовних підсистем у межах антропоцентричного простору. Традиційно поняття мовної картини світу пов’язувалось із специфікою номінацій, побудовою лексичних підсистем. Це пояснюється тим, що лексика — найбільш відкрита і рухлива підсистема мови, яка здатна як сприймати нові одиниці без суттєвих змін у співвідношенні між існуючими мовними одиницями, так і переводити існуючі одиниці з активного фонду в категорії архаїзмів, історизмів та ін. у відповідності до комунікативних та прагматичних вимог історичного розвитку лінгвоспільноти.

Світосприйняття, будучи стійким утворенням, являє собою форму суспільної свідомості. На більш високому організаційному рівні світосприйняття трансформується у світорозуміння, набуваючи рис картини світу. Остання — це духовно-практичний спосіб освоєння світу та людини. Точніше картина світу визначається як сума концептів, закладених у свідомості індивіда, соціуму та зафіксованих у мові народу та мовленні індивіда. Компонентами картини світу є не тільки реалії, але і їх оцінка у національній свідомості.

Концепт існує у ментальній реальності людини як сукупність організованих знань та систематизованої інформації про актуальний і вірогідний стан речей в реальному світі у контексті емоцій, переживань, асоціацій, досвіду і т.д. Усвідомлення його як ментального утворення дозволяє не тільки реконструювати ментальний світ носія мови, але і відтворити його етноментальну характерологію.

В інтерпретативному процесі систему вербальних значень співвідносять із соціо- та етнокультурною компетенцією носіїв мови, концептуальне наповнення якої являє собою однією з визначальних рис національного менталітету народу. Адже саме у мові, в системі характерних для неї стереотипів, образів, еталонів репрезентовано світогляд і світосприйняття носіями мови через призму соціо- й етнокультурних традицій.

Кожний концепт, виражений тими чи іншими лексичними засобами, має свою власну семантичну форму, яка детермінована його семантичними значеннями і характеризується етнокультурною зумовленістю, так як у ній виражені всі модальні, гендерні, емоціональні, експресивні, прагматичні й інші оцінки.

Відмінність вербальних виражень і співставленість їх з реальними ситуаціями здійснюється за допомогою визначеною системою уявлень людини про світ — її концептуальною системою. Конструювання концептуальної системи

відображає перевагу, яка віддається у даній системі визначеному концепту чи визначеній його структурі, так як вони відображають характер судження носія мови і відповідно слугують орієнтаційною основою його відношення до дійсності.

Активне перетворення зовнішнього світу відбувається у свідомості, що пов'язана з мовою, так як слово є результатом процесу узагальнення і виділення основної ознаки, на основі якої здійснюється номінація. Ця домінуюча ознака може носити інформацію місцевості, де виникло те чи інше слово.

Реальне функціонування лексеми у мовленні призводить до того, що семантика слова починає активно членуватись на окремі семантичні компоненти. Ці мікрокомпоненти знання (колективні, а особливо індивідуальні) не завжди фіксуються лексикографічними джерелами. Кожен носій певної мови володіє власним ідіостилем, який проявляється в його мовленні, тобто кожний носій мови являє собою визначену мовну особистість. За Е.Р.Боринштейном, мовна особистість — це цілісне системне утворення, яке визначається спільністю безупинно взаємодіючих між собою знаків і символів, відношень та дій індивіда; їй властиві такі характеристики: доступність, комунікативність, діяльне начало, відчуття реальності, гносеологічні мотиви, мислеутворююча функція, демонстративний фактор, естетична спрямованість, ментальність [2, с.52]. У відповідності до концепції Ю.Н.Караулова, у структурі мовної особистості виділяють три рівні: когнітивний, семантико-будівельний і прагматичний [7, с.283]. Мовна картина світу включає в себе знакове оформлення концептів. Людська мовна діяльність первинно активна. Якщо на ранніх етапах засвоєння мови мовна особистість дитини багато в чому залежить від способу життя, рівня інтелекту та освіченості оточуючих її дорослих людей, то надалі її мовленнєва діяльність стає все активнішою в міру розширення масштабу сприйняття реального світу з точки зору суб'єкта, який знаходиться у процесі безперервного індивідуального когнітивного формування. Як наслідок формується індивідуальна картина світу. Протягом усього життя людини над базовими уявленнями надбудовуються нові конструкції, які фіксують нові знання про реальність і є наслідком її постійної взаємодії з навколишнім середовищем, постійного вирішення завдань, пов'язаних із виживанням та орієнтацією в ньому. Система репрезентацій постійно змінюється у відповідності до змін середовища під тиском життєвого досвіду суб'єкта, так як вона повинна бути адекватною своїй головній меті — забезпеченню суб'єкта повноцінною інформацією про навколишній світ, яка уможлиблює його адаптивну поведінку. Так як репрезентування реальності можливе тільки через призму наявних когнітивних механізмів, то і когнітивні моделі середовища, доступні людині на різних стадіях онтогенезу, різні. Відповідно, навіть якщо протягом індивідуального життя суб'єкта оточує практично незмінна реальність, але його репрезентації останньої зазнають суттєвих змін в процесі онтогенетичного розвитку когнітивних механізмів суб'єкта.

На певному етапі онтогенезу суб'єкта соціальна реальність починає суттєво впливати на його когнітивний розвиток, визначаючи пріоритетний напрямок

розвитку когнітивних механізмів людини. При цьому, хоч соціальна реальність у тій формі, в якій вона нас оточує сьогодні — не більше, ніж людське творіння, інституціоналізований певним способом світ часто уявляється людині як не менш об'єктивний, ніж фізична реальність. Відповідно, “правила гри”, задані культурою, детермінують специфіку когнітивного розвитку і поведінку індивідуума не менш жорстко, ніж умови фізичного середовища — пізнавальні механізми і поведінка наших еволюційних предків.

Якщо семантико-будівельний рівень мовної особистості здебільшого універсальний для всіх носіїв даної мови, то прагматичний і когнітивний досить специфічні, тобто концепти, їх структура та співвідношення їх у свідомості кожного індивіда, мотиви й оцінка його мовлення притаманні тільки йому [7, с.284]. Значний об'єм семантичної інформації по-різному представлений у свідомості носіїв однієї і тієї ж мови. Ці відмінності у мовній свідомості носіїв у межах однієї мовної спільноти є результатом відмінності в їхній поінформованості та прагматичних засадах. Такий процес може деформувати спілкування у межах однієї мови. Така когнітивно-прагматична розбіжність носіїв однієї мови відображена, очевидно, у відомому стійкому виразі “говорити різними мовами”.

Мова як “дзеркало культури” [8, с.17] відображає не тільки реальний світ людини, а й колективну самосвідомість народу, характер його менталітету, спосіб життя, традиції, систему цінностей і бачення світу загалом. І.Голубовська слушно зауважує, що “мова в багатстві своїх форм і значень містить ключі до таємниць розумового універсуму певної культури, до пізнання способу мислення народу, особливості менталітету її носіїв” [5, с.36]. За Сепіром, “реальний світ підсвідомо збудований на мовних звичках певної мовної спільноти. Не існує двох мов, які б однаково відображали одну й ту ж соціальну дійсність. Світи, в яких живуть соціуми, є відмінними світами, а не одним світом з різними ярликами” [10, с.401 — 410]. Це пояснює міжкомунікативні труднощі при спробах контакту представників різних лінгвотнічних спільнот. У зв'язку із зазначеним науковці використовують поняття “еквівалентна” (слова, лексичні поняття яких є міжмовними) і “безеквівалентна лексика” (лакуни, котрі неможливо співставити з певною іншомовною лексичною одиницею; їх пояснюють описово, іноді вони вимагають детального текстового пояснення).

Відображений мові спосіб концептуалізації світу частково універсальний (саме цей факт уможливує міжкультурну комунікацію) і частково національно-специфічний. Існують національні мови, специфіка котрих, так само, як і специфіка національної свідомості, зумовлена специфічним змістом і способами діяльності, умовами природного та соціального середовища, матеріальною та духовною культурою, що фіксується на різних рівнях мови. Отже, національні мови як “знаряддя” не створюють для своїх носіїв суб'єктивну картину світу, а тільки впливають на її специфіку у знаковому відображенні.

У мові закріплено загальнолюдські, національно-культурні, соціальні й особистісні стереотипи відображення й актуальні орієнтації людини в

навколишньому світі. Система номінації кожної мови є результатом пізнавальної та класифікуючої діяльності народу, оскільки кожна мова прагне не тільки до об'єктивації світорозуміння народу, але і до збереження його духовно-практичної діяльності, закріпленої у семантичних властивостях лексичних одиниць.

Однією з таких властивостей є семантична сумісність слова, яку дослідники пов'язують з логічними категоріями та екстралінгвістичними чинниками. Властивість слова сполучатись з певною сукупністю інших слів, причому такою, яка в кожній мові має свої особливості, помітили ще Л.Щерба, Ш.Баллі, А.Греймас та інші мовознавці, які позначили це явище такими термінами як семантична конгруентність, семантичне узгодження, семантична вибірковість, семантична допустимість тощо. Суть цього явища полягає у тому, що однакова позамовна ситуація відображається у різних мовах по-різному не тільки стосовно словосполучень, а й більше того — “сполучень змісту”. Розбіжність сполучуваності слів у різних мовах спричинена розбіжністю концептуальних структур відображених у них, а набір семантичних сумісностей визначається місцем лексичної одиниці у парадигматичних рядах конкретної мови і відображенням цього явища у синтагматиці — у сфері сполучуваності лексичних одиниць [3, с.161—162]. Прикладом вище зазначеного можуть слугувати наступні синонімічні словосполучення в англійській мові: *to solve a dispute*, *to decide a dispute*, *to resolve a dispute* і *to settle a dispute*. Іменникова лексична одиниця *dispute* семантично сумісна з дієслівними лексемами *to solve*, *to decide*, *to resolve* та *to settle* для вираження одного й того самого лексичного значення. У відповідності до семантичної сумісності для утворення антонімічного словосполучення в англійській мові до лексичних одиниць *good crop* і *a good speaker* вживаємо лексему *poor* — *poor crop* і *a poor speaker*, хоча антонім до *good* є *bad*, що зафіксовано лексикографічно.

Картина світу, яку можна назвати знанням про світ, лежить в основі індивідуальної і суспільної свідомості. Вона не є простим набором “фотографій” предметів, фіксацією процесів, ознак і т.д., так як включає в себе не тільки віддзеркалення об'єктів, але і позицію суб'єкта, його відношення до цих об'єктів, причому позиція суб'єкта — така ж реальність, як і самі об'єкти. Система соціально-типових позицій, відношень, оцінок знаходить знакове втілення у системі національної мови та бере участь в конструюванні мовної картини світу. Надзвичайно ілюстративну роль у створенні мовної картини світу відіграють фразеологізми. Природа значень фразеологічних одиниць тісно пов'язана з фоновими знаннями носія мови, з практичним досвідом особистості, з культурно-історичними традиціями народу, який розмовляє цією мовою. Фразеологічні одиниці приписують об'єктам ознаки, які асоціюються з картиною світу, маючи на увазі цілу дескриптивну ситуацію, оцінюють її, виражають відношення до неї. Наприклад, український фразеологізм *коли рак на горі свисне* еквівалентний стосовно логічно виведеної дескриптивної ситуації англійській фразеологічній одиниці *when pigs fly*, хоча лексичний аналіз окремо взятих їх компонентів не може забезпечити досягнення такого фактичного результату. Крім того, звертає

на себе увагу наявність синтаксичної розбіжності — в українському варіанті присутня обставина місця (*на горі*). На нашу думку, синтаксична побудова даного українського фразеологізму характеризується експресивною завершеністю у порівнянні з лаконічністю і відповідно раціональністю його еквівалента в англійській мові (в розглядуваному випадку відсутність обставини місця не змінює змісту ситуації). На даному прикладі дві окремі мови (українська, англійська) апелюють до одного й того ж самого фрагменту картини світу й оцінний вектор зрушений в бік прагматичної іронії, але характер її відрізняється (в українській — експресивний, в англійській — раціональний).

Інтерпретація суб'єктом предметів, явищ, ситуацій, подій у навколишньому світі супроводжується визначеною оцінкою, так як мовне відображення статичної і динаміки об'єктивної реальності являє собою процес вибору та визначення цінностей відповідно до людських потреб й інтересів.

Лінгвокогнітивною умовою розуміння та вибору оптимального варіанту перекладу є, на нашу думку, активація пошуку узгодженості (повної чи часткової) рівнів концептуальних систем представників різних культурних світів.

Концептуалізація іншомовної фразеологічної одиниці симетрично віддзеркалена тільки у тому випадку, якщо у мові перекладу наявний повний еквівалент цієї ФО, а саме: ФО з тотожною структурно-граматичною побудовою, ізоморфним лексико-компонентним складом й ідентичним напрямком глобального переосмислення значення прототипу звороту в цілому. Тому англійський фразеологічний зворот художнього чи публіцистичного тексту *to dig a pit for somebody* україномовний читач ідентифікує як ФО *копати яму кому-небудь* у рідній мові без будь-яких труднощів. Прикладом рівноцінного перекладу англійських фразеологізмів *to cast pearls before swine*, *to cross the Rubicon*, *Achilles heel* є українські фразеологічні одиниці *метати бісер перед свинями*, *перетнути рубікон*, *Ахіллесова п'ята* відповідно. Така ідентичність вибору лексичного матеріалу в українській і англійській мовах при концептуалізації однієї й тієї ж ситуації, очевидно, пояснюється спільними сюжетними джерелами: біблійною притчею у випадку першої ФО та грецькими міфами — двох останніх.

Ієрархічна організація людських знань сприяє тому, що при сприйнятті лексичного знаку активується складна багаторівнева координативно когнітивна структура, яка включає в себе іконічне (але, безперечно, й динамічне за своєю природою) відображення окремо взятого предмету чи ситуації, прототип цього предмету чи відповідного сценарію і прагматичний компонент значення, який базується на непростому зв'язку емоцій та оцінок, пов'язаних у свідомості носія мови з даним предметом чи ситуацією.

Отже, саме у змістовному аспекті мови представлена картина світу певного етносу, яка є фундаментом всіх його культурних стереотипів. Її аналіз допомагає зрозуміти, чим відрізняються національні культури і як вони доповнюють одна одну на рівні світової культури. Адже, як зазначає М.П.Фабіан, "осмислення і всебічне дослідження семантичних особливостей мов, які зумовлюють характер їхнього словникового складу, ведуть до розуміння розвитку єдиної

загальнолюдської мови як одного з найголовніших елементів національності, що виступає необхідною передумовою здорового розвитку нації та найважливішого засобу формування й існування людських знань про об'єктивну дійсність" [9, с.7].

Кожна мова відображає визначений спосіб сприйняття і концептуалізації світу, відображає когнітивну діяльність людини, при цьому забарвлює концептуальну модель світу національно-культурними фарбами у відповідності до вимог власного історичного досвіду. У кожній мові знаходить своє вираження картина світу, властива тому чи іншому народу, зіставний аналіз мовних картин світу дозволяє виявити універсальні та національні-специфічні риси мовної ментальності народів.

Література

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеологическое значение и концепт / Н.Ф.Алефиренко // Материалы Второй Междунар. шк.-семинара по когнитив. лингвистике "Когнитивная семантика": 11— 14 сент. 2000 г. / Отв. ред. Н.Н.Болдырев; Редкол.: Е.С.Кубрякова и др. — Часть 2. — Тамбов: Изд-во Тамб. Ун-та, 2000. — С. 33 — 36.
2. Боринштейн Е.Р. Личность: ее языковые ценностные ориентации / Е.Р.Боринштейн, А.А.Кавалеров. — Одесса: Астропринт, 2001. — 163с.
3. Булега Н. Семантична сумісність слова і "національний" критерій мовної норми / Н.Булега, Л.Тарновецька // Актуальні проблеми металінгвістики. Науковий збірник / Редак. рада.: В.Т.Скляренко (гол. ред.), К.Т.Городенська та ін. — Київ: Брама, 1999. — С.160 — 164.
4. Гиздатов Г.Г. Метатеоретические аспекты когнитивной лингвистики / Г.Г.Гиздатов // Материалы Международной научной конференции "Когнитивная лингвистика конца XX века": 7 — 9 октября 1997 г. — Часть 1. — Мн.: МГЛУ, 1997. — С. 133 — 137.
5. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: [монографія] / І.О.Голубовська. — К.: Логос, 2004. — 284с.
6. Жаботинская С. Когнитивная лингвистика: ракурсы анализа языковой картины мира / С.Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики. Науковий збірник / Редак. рада.: В.Т.Скляренко (гол. ред.), К.Т.Городенська та ін. — Київ: Брама, 1999.— С. 3 — 8.
7. Иванова Л. Концепты когнитивного уровня языковой личности в проекции на языковую картину мира / Л. Иванова // Актуальні проблеми металінгвістики. Науковий збірник / Редак. рада.: В.Т.Скляренко (гол. ред.), К.Т.Городенська та ін. — Київ: Брама, 1999. — С. 283 — 285.
8. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г.Тер-Минасова. — М.: Издательство Московского университета, 2004. — 350с.
9. Фабіан М.П. Типи етикетного спілкування в сучасній англійській мові / Мирослава Петрівна Фабіан // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб. наук. праць / Відп. ред. М.П.Фабіан. — Ужгород: ПП "Графіка", 2011. — Випуск 9. — С. 7— 9.

10. Sapir E. Culture, Genuine and Spurious / Edward Sapir // The American Journal of Sociology. — 1924.— № 29(4).— P. 401— 429.

Summary

The article deals with the cognitive aspect applied to the study of the form and content of a verbalized unit (mostly a phraseological unit). It aims at revealing universal and nationally specific characteristics in language in the result of conceptualization process of pieces of reality (basing on lexical material of Ukrainian and English). While considering some examples of Ukrainian phraseological units and their English equivalents, attention is paid to the cultural aspects and ethnology.

УДК: 81'37: 811.111

СЕМАНТИКА НАЙБІЛЬШ БАГАТОЗНАЧНИХ АНГЛІЙСЬКИХ АКЦІОНОМЕНІВ

Сорока Т.В.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Переорієнтація сучасних наукових досліджень на семантичний ґрунт вважається закономірністю, оскільки на сьогодні незаперечним є положення про примат мовного змісту над формою, про первинність лексичного в слові, про можливість застосування саме семантичного підходу до формалізованого дослідження усіх рівнів мови (праці М. Ф. Алефіренка, А. В. Корольової, А. А. Лучик, М. М. Пещак, О. О. Селіванової, С. І. Терехової, О. В. Тищенко, Т. С. Толчеєвої, М. П. Фабіан, Г. М. Ярун та інших).

Уперше формалізовані основи семантичної класифікації лексики були сформульовані й обґрунтовані науковими співробітниками відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України на чолі з відомим вітчизняним вченим М. М. Пещак [1]. Саме звідси пішли дослідження теоретичної та прикладної лінгвістики на матеріалах лексикографічних джерел, де найвиразніше розмежовуються явища мовлення і мови, а лексичні значення слів визначаються як мовні факти. Цю методику слідом за М. М. Пещак та її учнями поглибила М. П. Фабіан, зокрема при дослідженні етикетної лексики в українській, англійській та угорській мовах [5, с. 19].

Метою статті є розкриття семантичної структури груп аксіономенів¹ сучасної англійської мови, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел [6].

Оскільки лексема виступає зовнішнім відображенням слова, то його внутрішній бік представлений семемою, яка є найменшою одиницею лексико-семантичного ярусу і рівнозначною окремому значенню слова. На позначення компонентів змісту семеми використовуються різноманітні терміни: *маркер* (Дж. Катц, Дж. Фодор), *фігура* (Л. Ельмслев), *диференційна ознака* (І. Арнольд), *семантичний множник* (Л. М. Васильєв, О. К. Жолковський), *семантична ознака* (Г. А. Уфімцева), *семантичний примітив* (Г. Вежбицька) та інші. У нашому дослідженні вводимо термін *генералізована сема* (ГС), під якою розуміємо семантично-похідну ознаку, яка має скорочено-узагальнений зміст, що виводиться логічним шляхом з вихідної семеми.

Процедура збору фактичного матеріалу і виділення семного складу лексичних значень аксіономенів полягає в таких послідовних етапах: 1) з тлумачних словників англійської мови шляхом суцільної вибірки виписуються іменники, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні та імпліцитні вказівки на форми і засоби передачі аксіологічного знання, в результаті чого укладається картотека мовного матеріалу. Зазначимо, що спочатку формується попередній перелік лексем, які виступають конвенційними цінностями англійської спільноти, наприклад: *life, truth, love, progress, sovereignty, honour, God, law, beauty*. Далі до цього списку слів застосовується метод ступінчастої ідентифікації [3], який «дозволяє визначити лексико-семантичну групу слів як сукупність одиниць, що тлумачаться через одні й ті ж слова-ідентифікатори» [4, с. 107]. Процедура ступінчастої ідентифікації як засіб виявлення вербальних маніфестаторів семантичних компонентів значень полягає в послідовному зведенні слів через типові ідентифікатори (термін Е.В. Кузнецової [2]) до слів з максимально узагальненим характером і проводиться до тих пір, поки в зіставлюваних тлумаченнях не виникне ситуація взаємної ідентифікації, яка сигналізує про те, що подальший розклад значень за допомогою слів тієї ж мови неможливий. Кінцеві ідентифікатори постають як лексико-семантичні одиниці на позначення цінностей, що містять стійкі комплекси семантичних компонентів, які існують в інших аксіономенах; 2) за одержаною в такий спосіб картотекою аналізується кількісний та якісний склад слів на позначення цінностей, а також їхня семантика.

Лексичний і семний склад аксіономенного поля сучасної англійської мови представлений 150 лексичними одиницями, яким відповідають 1192 значення. За ступенем полісемії та семантичними особливостями аксіономени досліджуємо в напрямку від найбільш багатозначних до моносемічних.

---

¹ *Аксіономен* (від грецького *ἀξία* – "цінність" і латинського – *nomēn* – "ім'я, назва") є робочим терміном, упровадженим у науковий обіг автором для позначення найменування цінності.

До складу найбільш багатозначних входять шістнадцятизначні (*style, soul*), п'ятнадцятизначні (*mind, art*), чотирнадцятизначні (*space, power*) та тринадцятизначні аксіономени (*culture, wisdom, dream, will, honour, pride*), семантичні особливості яких указують на позначення людини як представника колективу, світосприйняття предметів, понять і явищ.

Шістнадцятизначні слова *style, soul* пов'язані між собою трьома спільними значеннями “*quality of*”, “*another word for*”, “*in phrases*”, репрезентуючи індивідуальні риси² (*style*: “*a quality of individuality*”; *soul*: “*a specified quality*”), використовуючись як інша назва замість слів *stylus*– грамофонна голка або *God*– Бог (*style*: “*another word for stylus*”; *soul*: “*another word for God*”), набуваючи додаткових відтінків значень: **one's style** – one's usual way of behaving [власний звичний спосіб поводитися] (відповідає ГС “*conduct*”, “*way (of), manner (of), method*”), **upon my soul!** – an exclamation of surprise [вигук, що виражає здивування, несподіванку, сюрприз] (відповідає ГС “*exclamation*”).

Іменники *mind, art* мають не лише однакову кількість значень (15), але й об'єднуються чотирма спільними значеннями “*in phrases*”, “*ability, capacity*”, “*way (of), manner (of), method*”, “*in science*”. Так, тісні зв'язки з іншими частинами мови у виразах (“*in phrases*”) сприяють точнішому розкриттю суміжних лексичних значень: **to give one's mind** – зосереджувати зусилля (відповідає ГС “*force(s), strength*”), **the art of government** – the system of rules or principles governing a particular human activity [система правил або принципів керування окремою людською діяльністю] (відповідає ГС “*system*”).

Вказівка на властивість, що виявляється в умінні здійснювати що-небудь (“*ability, capacity*”) нюансується словниковими тлумаченнями на позначення здібностей до обмірковування та аргументації (*mind*: “*a person's ability to think and reason*”) або здатності добре робити що-небудь (*art*: “*ability to do something well*”). Значення методу, способу виконання справи (“*way (of), manner (of), method*”) виявляється в спроможності людини як аналізувати в думках можливі варіанти дії, висловлення і т. ін. (*mind*: “*personal way of thinking about something*”), так і демонструвати власну вправність (*art*: “*method, facility, or knack*”).

На рівні наукового терміна (“*in science*”) аксіономен *mind* в психології есплікується як сукупність свідомих та несвідомих ментальних процесів й дій, а в картезіанському філософському вченні Рене Декарта – як єдність нематеріальних речей (*mind*: “*Psychology. The totality of conscious and unconscious mental processes and activities; nonmaterial things: in the philosophy of Descartes, all things that are not matter*”), словом *art* в архаїчному значенні позначалась галузь знань, ученість, ерудиція (*art*: “*Archaic. science, learning, or scholarship*”).

До вказаного лексичного значення наближаються чотирнадцятизначні аксіономени *space, power*, науково-термінологічне визначення яких знайшло відображення, наприклад, в математиці для позначення геометричної множини

---

² Тут і далі з метою полегшення читачького сприймання іншомовного тексту подано пояснення лексикографічних дефініцій аксіономенів.

точок, що керується системою аксіом (*space*: “a mathematical concept regarded as a geometric set of points governed by axioms”), степеня як добутку декількох однакових співмножників (*power*: “the product obtained when a number is multiplied by itself a certain number of times”), а в оптиці поняття *power* тлумачиться як сила збільшення лінзи, дзеркала або призми (“Optics. magnifying ability: a measure of the ability of a lens, mirror, or prism to magnify an image”).

Серед тринадцятизначних аксіономенів виділяються два випадки збігу лексичних значень, одне з яких акцентує увагу на якості (“quality of”) як сукупності позитивних характеристик, сформованих на основі культурних надбань суспільства, соціально встановленому способу поведінки в товаристві, освіченості (*culture*: “the quality in a person or society that arises from a concern for what is regarded as excellent in arts, manners, letters, etc.”), життєвого досвіду (*wisdom*: “the quality of having experience, knowledge”). Друге лексичне значення інтерпретує феномен знання в широкому сенсі (“knowledge”) як систематизацію результатів пізнавальної діяльності, накопичених упродовж тривалого періоду (*culture*: “all the knowledge shared by a society”; *wisdom*: “knowledge that you have gained over a long period”).

По три різні аксіономени об’єднуються трьома семантичними ознаками. Так, іменники *culture*, *wisdom*, *dream* перетинаються в семантизації стану, становища, умов (“state (of), condition”) з орієнтацією на високо розвинений ступінь досконалості (*culture*: “a highly developed state of perfection”), статус мудрості (*wisdom*: “state of being wise”), абстрагування від реальності в замріяному стані (*dream*: “a state of mind characterized by abstraction and release from reality”).

Крім указаного, аксіономени *wisdom*, *dream* в поєднанні з *will* характеризуються семантикою передачі проявів якої-небудь дії (“act of, action(s)”, що конкретизується як мудрий, розсудливий вчинок (*wisdom*: “a wise act”), послідовне виникнення в головному мозку під час певних фаз сну неусвідомлених образів (*dream*: “a sequence of images that appear involuntarily to the mind of somebody during certain phases of sleep”), вольовий акт обстоювання власного вибору (*will*: “the act of asserting one's choice”). Водночас лексичні одиниці *dream*, *will* та *pride* позначають прагнення до здійснення чого-небудь (“wish, desire”), відображенням якого є сильне, палке бажання (*dream*: “a cherished desire”), обміркований або твердий намір (*will*: “a deliberate or fixed desire”), сексуальний потяг у самиць за архаїчним лексичним значенням (*pride*: “Archaic. sexual desire, especially in a female animal”).

Питання про виокремлення людського фактору (“person(s)”) та предметності (“thing(s), object(s)”) в структурі лексичних значень постає в дослідженні аксіономенів *culture*, *dream*, *honour*, *pride*. В процесі аналізу встановлено, що лише іменник *culture* означає групу людей, чії спільні погляди й звички відповідають певному місцю, класу або часу, до яких вони належать (*culture*: “a group of people whose shared beliefs and practices identify the particular place, class, or time to which they belong”). Інші досліджувані іменники – *dream*,

honour, pride – вказують на суб'єкт чи об'єкт, що однаково викликають почуття поваги, задоволення (**dream**: “a person or thing that is as pleasant”; **honour**: “a person or thing that brings esteem”; **pride**: “a person or thing which arouses a feeling of deep pleasure or satisfaction”) або можуть сприйматися як щось нереальне, сон (**dream**: “a person or thing that is seemingly unreal, as a dream”).

Останні шість пар полісемантичних аксіономенів устанавлюють відповідні спільності. Так, іменники **wisdom** та **will** збігаються за семантикою “ability, capacity”, яка виражає здатність приймати рішення та діяти, опираючись на знання, досвід, здоровий глузд, інтуїцію (**wisdom**: “the ability to make good decisions based on knowledge, experience, common sense, and insight”) та вольовий намір (**will**: “an ability to make decisions and take action based on volition”). Однак до аксіономена **wisdom** також наближається слово **pride** за лексичним значенням “точка зору, погляд, оцінка” (“opinion, viewpoint, estimate”), що узагальнюється як квінтесенція народної мудрості (**wisdom**: “opinion widely held”) й специфікує надмірно високу думку про власну гідність, значущість, почуття переваги над людьми (**pride**: “a high or inordinate opinion of one's own dignity, importance, merit, or superiority”).

Наступні спільності аксіономенів за однаковими лексичними значеннями простежуються на прикладі іменників: **culture** та **will** (СО “attitude(s)”) репрезентують соціальну позицію (**culture**: “the attitudes that is characteristic of a particular social group or organization”), ставлення до людей (**will**: “attitude toward somebody else”); **dream** та **will** – намір, мету як бажані кінцеві результати цілеспрямованих дій людини (“intention, purpose”: **dream**: “a strongly desired purpose”; **will**: “purpose often hearty or stubborn”); **honour** та **pride** – почуття задоволення від усвідомлення досягнутих успіхів (“pleasure”: **honour**: “great pleasure”; **pride**: “pleasure taken in one's own or another's success, achievements”).

Різноманітних семантичних відтінків у виразах набувають тринадцяти значні аксіономени **will, honour** (“in phrases”): **to show good will** – проявити доброзичливість (відповідає ГС “kindness”), **to do somebody's will** – виконувати чийсь вказівки (відповідає ГС “instruction, lesson, precept”), **to work with a will** – працювати з ентузіазмом (відповідає ГС “enthusiasm”), **at will** – at one's pleasure [собі на втіху] (відповідає ГС “pleasure”), **It's a matter of honor** – adherence to ethical principles [вірність моральним/етичним принципам] (відповідає ГС “adherence, allegiance”).

Семантика дванадцятизначних (**liberty, trust, authority**), одинадцятизначних (**freedom, perfection, dignity, truth, sympathy, memory, comfort, morality**) та десятизначних аксіономенів (**sovereignty, discipline, knowledge, constitution, care, justice, logic, education, language, mercy, faith**) розкриває чесноти й почуття людини, науково-обґрунтовані поняття, властивості об'єктів і явищ реального світу.

До спільних характеристик дванадцятизначних аксіономенів **liberty, authority** відносимо: здатність отримувати додаткові лексичні значення у виразах (“in phrases”: **take the liberty** – to be bold enough to do something, sometimes without

permission [бути достатньо сміливим щось зробити, іноді без дозволу] (відповідає ГС “*bravery*”), **accounting authority** – розрахункову організацію (відповідає ГС “*organization, institution*”); конкретизацію значення в множині (“*in plural*”: **liberties** – “*a breach of social convention*” [порушення соціальної конвенції], **authorities** – “*government*” [органи влади, уряд]; уточнення права (“*right; privilege*”) як офіційно визнаної можливості громадянина щось обирати без примусу й насильства (**liberty**: “*right to choose without being constrained by necessity or force*”) або владної форми контролю, заборони дій інших (**authority**: “*right to control, or prohibit the actions of others*”).

Збіг двох лексичних значень у аксіономенів **trust** та **authority** відбувається завдяки вказівкам на людину (“*person(s)*”), яка заслуговує на довіру (**trust**: “*a person on whom one relies*”), добре знається на чому-небудь (**authority**: “*a person with extensive or specialized knowledge about a subject*”) та впевненості (“*certitude, assurance*”) в позитивні якості людини, особливо в чесність, правдивість, благородство (**trust**: “*confidence in good qualities, especially fairness, truth, honour*”), мотив якої може базуватися на високій майстерності (**authority**: “*confidence resulting from great expertise*”).

Взаємозв'язок між одинадцятизначними аксіономенами встановлюється п'ятнадцятьма семантичними перетинами лексичних значень. Так, більшість аксіономенів (виняток складає лексема **morality**) об'єднуються значенням “*state (of), condition*” на позначення стану, становища, умов перебування людини, наприклад, можливості діяти й жити без створених обмежень й перешкод незаконного характеру (**freedom**: “*a state in which somebody is able to act and live as he or she chooses, without being subject to any undue restraints or restrictions*”), наявності досконалих якостей (**perfection**: “*a state in which someone is perfect*”), стану гідному поваги, шанування (**dignity**: “*the condition of being worthy of respect, esteem, or honour*”), вірності, відданості (**truth**: “*the state of being faithful*”), спільності в чомусь (**sympathy**: “*the state of responding in a way similar or corresponding to an action elsewhere*”), закріпленості в пам'яті (**memory**: “*the state of being remembered*”), фізичного розслаблення (**comfort**: “*conditions in which somebody feels physically relaxed*”).

Семантично близькими виявились слова **freedom, perfection, dignity, truth, morality** за загальною позначкою якісних рис (“*quality of*”), яка дозволяє інтерпретувати аксіономени за їхньою первинною семантикою, а саме: свобода, воля, вільність (**freedom**: “*the quality or state of being free*”), досконалість; бездоганність (**perfection**: “*the quality of being perfect*”), позитивні моральні якості, гідність (**dignity**: “*the quality of being morally or spiritually good*”), правдивість (**truth**: “*the quality of being true*”), моральність; мораль (**morality**: “*the quality of being moral*”).

Здатність аксіономенів **dignity, truth, sympathy, comfort, morality** уживатися в множині (“*in plural*”) зафіксована в низці лексичних значень: **dignities** – “*a high position*” [висока посада], **truths** – “*a system of concepts purporting to represent some aspect of the world's existence*” [система понять, ідей, загальних уявлень, що має на

меті пояснити деякий аспект існування світу], *sympathies* – “*feelings of compassion, favor, support, or loyalty*” [почуття жалю, прихильності, підтримка або лояльність], *comforts* – “*things that contribute to physical ease*” [речі, що сприяють фізичному розслабленню], *moralties* – “*conventional standards of moral conduct*” [загальноприйняті стандарти моральної поведінки].

Лексикографічні визначення аксіономенів *freedom*, *sympathy*, *memory*, *morality* як наукових термінів підпорядковані семантиці “*in science*” й обґрунтовуються в наступних галузях знань: у філософії словом *freedom* позначається здатність здійснювати власний вибір та вирішувати без примусу з боку внутрішніх або зовнішніх факторів; автономія, самоврядування; самовизначення (“*Philosophy. the ability to exercise choice and make decisions without constraint from within or without; autonomy; self-determination*”), а лексемою *morality* – систему моральних принципів (“*Philosophy. a system of moral principles*”); психологічні терміни *sympathy* й *memory* використовуються для позначення, в першому випадку, людських стосунків, в яких стан одного суб’єкта створює аналогічну відповідність в іншій особі (*sympathy*: “*Psychology. a relationship between persons in which the condition of one induces a parallel or reciprocal condition in another*”), а в другому – когнітивних (пізнавальних) процесів пам’яті людини (*memory*: “*Psychology. the area of cognitive psychology that studies memory processes*”).

За лексичними значеннями персональної (“*person(s)*”) та предметної (“*thing(s), object(s)*”) орієнтації окремо об’єднуються дві спільності аксіономенів. За першою єдністю, людина може вважатися ідеальною особою (*perfection*: “*a person considered to be perfect*”), мати високе соціальне становище (*dignity*: “*a person of high rank or title*”), допомагати вийти із складної ситуації (*comfort*: “*a person that alleviates a difficult situation*”). Аксіономени другої спільності характеризують речі як такі, що здатні досягти найвищого стандарту (*perfection*: “*something that reaches the highest attainable standard*”), відповідати реальності (*truth*: “*the thing that corresponds to reality*”), приносити втіху (*comfort*: “*a thing that gives consolation*”).

Три лексичні одиниці *perfection*, *truth*, *memory* містять указівку на факт, результат (CO “*fact (of), event*”), що констатує довершеність (*perfection*: “*fact of perfecting*”), очевидність (*truth*: “*an obvious fact*”), спогад, спомин (*memory*: “*fact of being remembered from the past*”).

Між одинадцятизначними аксіономенами *sympathy*, *comfort*, *truth*, *morality*, *memory*, *dignity*, *perfection*, *freedom* встановлено випадки попарних семантичних зв’язків за спільним лексичним значенням. Так, слово *sympathy* пов’язане з іменником *comfort* (“*feeling (of)*”), характеризуючи почуття симпатії до когонебудь (*sympathy*: “*the feelings of somebody who enters into or shares another's feelings*”) та відчуття полегшення, заспокоєння (*comfort*: “*a feeling of relief*”).

Аксіономени *truth* та *sympathy* збігаються за позначенням вірності (“*adherence, allegiance*”), підтверджуючи здатність незмінно дотримуватися стандартів, законів (*truth*: “*adherence to a standard or law*”), бути відданим групі,

справі (*sympathy*: “*allegiance to a group or cause*”), а лексичні одиниці *truth* і *morality* уособлюють принципи (“*principle(s)*”), що підтверджені практикою (*truth*: “*a proven or verified principle*”) або сформульовані як норми моральної поведінки (*morality*: “*principles of behaviour*”).

Для лексем *memory*, *morality* спільною ознакою є наявність слова-замінника (“*another word for*”) та відповідного слова, яке застосовується в ігровій сфері (“*in sport (play)*”), які водночас набувають різного семантичного забарвлення: замість лексичної одиниці *memory* вживається словосполучення *computer memory* [комп'ютерна пам'ять] (*also called computer memory*), а в однині цим словом позначається карткова гра – пасьянс, де використовуються 52 карти. Іменник *morality* – це скорочена назва від *morality play*, що характеризує повчально-алегоричну драму, поширену в Західній Європі на протязі XIV – XVI століть, в основі сюжету якої розгортався конфлікт між уособленими чеснотами й вадами.

Значення репутації (“*reputation, standing*”) притаманне аксіономенам *dignity*, *memory*, що уточнює, в першому випадку, важливу роль, помітне місце когонебудь у суспільстві за життя (*dignity*: “*relative standing*”), а в другому – після смерті (*memory*: “*the reputation of a person especially after death*”).

Слова *perfection*, *morality* містять указівку на ступінь, міру вияву чогонебудь (“*degree (of)*”), визначаючи найвищий ступінь досвідченості, майстерності, переваги (*perfection*: “*the highest degree of proficiency, skill, or excellence*”) та рівень відповідності загальноприйнятим стандартам моральної поведінки (*morality*: “*degree of conformity, to conventional standards of moral conduct*”), а аксіономени *freedom*, *comfort* перетинаються за значенням легкості (“*ease*”) в характеристиці руху (*freedom*: “*ease of movement*”) або здорового фізичний стану (*comfort*: “*physical ease*”).

Шістнадцять семантичних спільностей встановлено у десятизначних аксіономенів. Найчисленнішою серед них є підгрупа з семи лексичних одиниць, об'єднаних значенням системи (“*system*”) як сукупності правил й інструкцій (*discipline*: “*system of rules and regulations*”), фундаментальних принципів, згідно з якими здійснюється управління нацією, державою, корпорацією і т.д. (*constitution*: “*the system of fundamental principles according to which a nation, state, corporation, or the like, is governed*”), правових законів (*justice*: “*the legal system*”), правил аргументування (*logic*: “*a system of reasoning*”), освічених людей суспільства (*education*: “*system for educating people in a community or society*”), мовних знаків або символів, що розглядаються абстрактно на протигагу мовленню (*language*: “*the system of linguistic signs or symbols considered in the abstract (opposed to speech)*”), релігійних вірувань (*faith*: “*a system of religious belief*”).

Серед вищезазначених аксіономенів виділяються такі лексичні одиниці, що об'єднані в межах однієї мікросистеми за фактом приналежності до наукової сфери (“*in science*”). Так, слова *knowledge*, *constitution* виступають філософським та медичним термінами, що позначають логічну обґрунтованість, доведеність (*knowledge*: “*Philosophy. true, justified belief*”), сукупність фізичних й

психологічних характеристик здорової людини (*constitution*: “*Medicine, Psychology. the aggregate of a person's physical and psychological characteristics, especially the body's ability to remain healthy*”). Аксіономени *language, logic, discipline* характеризують відповідні навчальні предмети, галузі знань: науку про мову – мовознавство, лінгвістика (*language*: “*linguistics; the study of language*”), науку, що досліджує принципи встановлення істинності висновків із набору припущень (*logic*: “*the science that investigates the principles governing correct or reliable inference*”), будь-яку дисципліну, що вивчається у вищому навчальному закладі (*discipline*: “*a branch of knowledge, typically one studied in higher education*”). Лише один аксіономен *education* має лексичне значення “теорія викладання й навчання” (*the theory of teaching and learning*).

Спільною властивістю аксіономенів *sovereignty, discipline, knowledge, constitution, care* (“*state (of), condition*”) є позначення стану суверенності (*sovereignty*: “*state of being sovereign*”), покращеної поведінки (*discipline*: “*the state of improved behaviour*”), обізнаності (*knowledge*: “*the state of knowing*”), сформованості (*constitution*: “*the state of being constituted; formation*”), турботливості (*care*: “*a state of mind in which one is troubled; worry, anxiety, or concern*”).

Відповідність змісту словосполучень конкретним генералізованим семам підтверджує здатність аксіономенів *discipline, knowledge, logic, mercy, faith* отримувати додаткові лексичні значення у виразах (“*in phrases*”): **a military discipline** – a systematic method to obtain obedience [систематичний метод досягнення покори] (відповідає ГС “*way (of), manner (of), method*”), **without smb's knowledge** – потайки від когось (відповідає ГС “*secrecy*”), **the logic of** – the course of action suggested by as a necessary consequence of [напрям запропонованих дій як оптимальна необхідність] (відповідає ГС “*course*”), **to temper justice with mercy** – змінити гнів на милість (відповідає ГС “*kindness*”), **to pin one's faith on smb.** – [пришпилити (=покладати) надію на когось] (відповідає ГС “*expectation*”).

Аксіономени *sovereignty, knowledge, constitution, language, faith* об'єднуються лексичним значенням “*маса, велика кількість, безліч, більшість*” (“*body (of)*”), характеризуючи суверенну державу, що складається з однієї або декількох національностей і зазвичай має власну територію з урядом (*sovereignty*: “*a body of people composed of one or more nationalities usually with its own territory and government*”), знання достовірних фактів, набутих протягом часу (*knowledge*: “*the body of truths or facts accumulated in the course of time*”), конституційно-зумовлені фундаментальні принципи, згідно з якими держава або інша організація визнається керованою (*constitution*: “*a body of fundamental principles according to which a state or other organization is acknowledged to be governed*”), сукупності слів й системи їх використання, які є загальними для людей однієї й тієї ж спільноти, нації, географічної території, культурної традиції (*language*: “*a body of words and the systems for their use common to a people who are of the same community or nation, the same geographical area, or the same cultural tradition*”), основні положення у віросповіданні якої-небудь релігії (*faith*: “*the body of dogma of a religion*”).

Значення активності, діяльності (“*act (of), action(s)*”), що притаманне акціономенам *constitution, care, education, mercy*, деталізується в актах, спрямованих на заснування, установа чого-небудь (*constitution: “the act of constituting or establishing something”*), утримання чогось в належному робочому стані (*care: “activity involved in maintaining something in good working order”*), надання або набуття знань загального рівня для розвитку здатності до логічного мислення-міркування (*education: “the act of imparting or acquiring general knowledge, developing the powers of reasoning and judgment”*), вияв доброти, жалості, помилування або не суворе ставлення до когось особливо з боку тієї людини, яка має повноваження карати за провину (*mercy: “an act of kindness, compassion; the act of forgiving someone or not treating them severely, especially someone who you have the authority to punish”*).

Акціономени *justice, language, faith* в межах спільної семантики “*person(s)*” супроводжуються формулами тлумачення на позначення в однині юридичної особи, що займає посаду судді Верховного суду Англії (*justice: “a judge of the Supreme Court of Judicature”*), а в множині – людей, які колективно розглядаються в термінах власної мови (*language: “people considered in terms of their speech”*) або тих, хто належить до якої-небудь релігії (*faith: “people who accept and practice a particular religious belief”*).

Лексична семантика мовних одиниць *constitution, logic, language* передає різні способи дії, методи реалізації (СО “*way (of), manner (of), method*”), які можуть бути спрямовані на утворення речовини, організацію державного устрою, розподіл суверенної влади (*constitution: “the way in which a thing is composed; the mode in which a state or society is organized; the manner in which sovereign power is distribute”*), логічне аргументування (*logic: “a particular method of reasoning or argumentation”*), вербальну або невербальну комунікацію (*language: “a particular manner of verbal expression; a non-verbal method of expression or communication”*).

Слово *discipline* збігається за значеннями “*instruction, lesson, precept*” та “*training*” з іменником *education*, але при цьому *discipline* характеризується як комплекс вказівок, правил (“*a branch of instruction*”) та виховний засіб для забезпечення пристойної поведінки (“*training to ensure proper behavior*”), а *education* – інструктаж з питань навчальної дисципліни (“*a particular kind of instruction in a subject*”) та її вивчення (“*training in a particular subject*”).

Позначення якості (“*quality of*”) за значенням суверенітету (“*the quality of being sovereign*”) й справедливості (“*the quality of being just*”) властиве акціономенам *sovereignty, justice*. До слова *justice* наближаються іменники *faith* та *logic*, утворюючи попарні єдності. В першій парі слів *justice, faith* спостерігається збіг лексичних значень, що репрезентують моральну й богословську чесноти (“*virtue*”: *justice: “moral virtue”*; *faith: “theological virtue”*). Акціономени другої пари *justice, logic* перетинаються в семантиці на позначення принципів (“*principle(s)*”), згідно з якими справедливе покарання повинно відповідати тяжкості злочину (*justice: “the principle that punishment should be proportionate to*

the offence”), а умовиводи – конкретній ситуації (**logic**: “*the principles of reasoning relevant to a particular situation*”).

Семантично близьким до слова **logic** виступає **language**, розкриваючи значення комп’ютерних програм (“*computer program*”) у проектуванні логічних схем, що використовують набір аксіом та правил для відповіді на запити (**logic**: “*the non-arithmetic operations performed by a computer, such as sorting, comparing, and matching, that involve yes-no decisions*”), а також у мові програмування високого рівня Кобол, створеної для розв’язання бізнес-задач в комерційній сфері (**language**: “*COBOL – a high-level computer programming language designed for general commercial use*”).

Семантика лексем **discipline** та **faith** виражає релігійні ідеї та уявлення (“*in religion*”), в зв’язку з чим словом **discipline** пояснюється церковна епитимія як накладення на людину стягнення за її гріхи (“*chastisement in religious communities*”), а аксіономен **faith** тлумачиться як віра в Бога й відданість йому (**faith**: “*belief in and devotion to God*”).

Аксіономени **care**, **mercy** збігаються за значенням вияву людських почуттів (“*feeling (of)*”), зокрема стурбованість (**care**: “*an anxious feeling*”), жалість, співчуття (**mercy**: “*the feeling that motivates compassion*”).

Отже, проведений комплексний аналіз структур аксіономнів із найвищим ступенем полісемії показав, що семантика кожного з них представлена системою значень, які певним чином організовані. При цьому лексичні значення одних слів на позначення цінностей духовної культури вступають у семантичні відношення з іншими, встановлюючи перехід від індивідуального тлумачення до їхнього трактування в межах інших груп аксіономнів.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в поглибленому зіставному вивченні ціннісних парадигм англійського та французького мовних соціумів.

Література

1. Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики / Н. Ф. Клименко, М. М. Пещак, І. Ф. Савченко. – К. : Наукова думка, 1982. – 251 с.
2. Кузнецова Э. В. Категория типичных идентификаторов как основа для выделения лексико-семантических групп (на материале глаголов русского языка) / Э. В. Кузнецова // Актуальные проблемы лексикологии. – Новосибирск : Новосибирский гос. ун-т, 1971. – С. 110 – 112.
3. Кузнецова Э. В. Ступенчатая идентификация как средство описания семантических связей слов / Э. В. Кузнецова // Вопросы металингвистики. – Л. : Ленинградский гос. ун-т им. А.А.Жданова, 1973. – С. 84 – 95.
4. Попова З. Д., Стернин И. А. Лексическая система языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 148 с.
5. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах : [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство “ІВА”, 1998. – 256 с.

6. Oxford English Dictionary / Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a new English dictionary on historical principles / Ed. by : J. A. H. Murray : Vol. 1-12. — Oxford : the Clarendon Press, 1970.

Summary

The article deals with the study of the nouns denoting value system in its formalized representation on the material of the English language. The polysemantic axionomens containing 16-10 lexical meanings have been taken from modern English lexicographical sources and analyzed by means of the worked out complex methodology. In the process of our research it has been defined that the semantic structure of each axionomen is presented as a separate individual system of lexical meanings which are hierarchically organized under certain rules.

УДК 81'272

ТОЛЕРАНТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Станко Д.В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Політичний дискурс став предметом особливої уваги лінгвістів саме у той період, коли політична комунікація набула рис засобу маніпулювання свідомістю.

Мовознавців цікавить людина у внутрішніх і зовнішніх проявах, тобто її характер, психіка, свідомість, поведінка, діяльність тощо. І оскільки мова є одним з важливих способів прояву емоційно-вольових та когнітивних процесів, то встановлення закономірностей вибору засобів вираження емоцій мовцем набуває особливого значення у дискурсивних дослідженнях. Ю. Габермас, Т. ван Дейк, М. Фуко та М. Гайдегер як автори класичних праць висвітлюють ключові проблеми дискурсу. Екстралінгвістичні характеристики, а також механізми та технології впливу політика на адресата з метою маніпулювання його свідомістю, адже політичний дискурс є найвпливовішим явищем у сучасній політичній комунікації, знаходять своє відображення в працях Дж. Сейдела, М. Гейса, Є. Шейгала, Г. Почепцова, В. Павлуцької, А. Чудінова та інших.

Як відомо, будь-який мовленнєвий акт постає як взаємна емоційна адаптація комунікантів. І якщо така адаптація з різноманітних причин відсутня, то відбувається вербальна дуель, яка супроводжується емоційними ударами, що

засвідчують конфлікт і відсутність політичної толерантності в одного або ж в обох партнерів.

Проблема терпимості та нетерпимості завжди посідала специфічне місце в історії, іноді набуваючи стимулюючий, конструктивний характер, а іноді – драматичний, деструктивний. Терміни толерантність та інтолерантність часто вживають як синоніми понять «терпимість», «нетерпимість», які є близькими, але не тотожними поняттями [5, с. 61].

За твердженням Т.Т. Власенко, супутниками концепта толерантності у політичному дискурсі є поняття «насильства», «конфлікту», «ксенофобії», «нетерпимості», «інтолерантності» тощо. На противагу останнім толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) означає терпимість до чужих поглядів, думок, традицій. У більш широкому розумінні концепт толерантності означає прагнення людей до встановлення та підтримання згоди, єдності, враховуючи при цьому багатоманітність та відмінність поглядів, інтересів тощо [1, с.6].

У системі політичних концептів спостерігається складне співвідношення між поняттями *терпіння*, *терпимість* і *толерантність*, які є різними концептами, а не іменами різної етимології того ж концепту. Аналізуючи специфіку семантики, контекстуальних характеристик та асоціативних відношень, зумовлених емоційно-психологічною домінантою Лі Же піджсумовує:

5) *Терпіння* проявляється через терпеливість, внутрішню силу та стійкість, *терпимість* – це соціально-психологічне вираження поваги і доброзичливості до переконань іншого і стримання несприйняття незвичайного в чужому; *толерантність* – фізіологічна, а внаслідок цього і психологічна здатність реагувати на будь-який несприятливий чинник.

б) Поняття *терпимість* розкривається через поняття *прощати*, *вміти забувати погане*. Лінгвісти відзначають, що *толерантність* не передбачає прощення, оскільки орієнтована на настанову свідомості та відсутність ворожості до «іншого», «не свого». У понятті *терпимість* завжди міститься вказівка на певну межу дії, що виконується [3, с. 11].

Основні аспекти світового розуміння толерантності відображені у Декларації принципів толерантності:

1.1 Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру.

1.2 Толерантність – це не поступка, поблажливність чи потурання. Толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може бути виправданням посягання на ці основні цінності. Толерантність повинні виявляти кожна людина, групи людей та держави.

1.3 Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (є тому числі культурного плюралізму), демократії та правопорядку. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму і абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини.

1.4 Стосовно поважання прав людини виявлення толерантності не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими. Це означає визнання того, що люди з природи своєї відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим [2].

Досліджуючи особливості діалогу як однієї з форм міжкультурної комунікації М.С. Мацковський виділив наступні сфери толерантності, порушення яких помічаємо у сучасному англomовному політичному дискурсі, незважаючи на «...високий рівень розвитку соціальної і поведінкової культури носіїв мови, а також менталітет та ідеологію суспільства» [6, с. 227]:

<p>1) Гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі.</p>	<p><i>Women and men are still unequal – even when they are dead. The word widow appears in newspapers up to 15 times more frequently than widower, a discrepancy that suggests that women are still defined in terms of their relationship to men. After a married man dies, it is common to refer to his wife as a widow, and much less common to call the husband of a dead woman a widower – why? (The Guardian. 03.04.2014 http://www.theguardian.com/media/mind-your-language/2012/apr/16/women-men-widow-widower).</i></p>
<p>2) Вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком (нездатність людей похилого віку розуміти молодь, відсутність у молоді досвіду і знань).</p>	<p><i>Old people mess up. If the state retirement age is raised, young people won't find job opportunities. Moreover, old people do not do good work in many fields. Besides, they would cause trouble to employers, police, and public. Also, they are more vulnerable to catch diseases and illnesses. To explain, old people do not tolerate what young people do. (Should the state retirement age be raised? // Debate.org 03.04.2014 http://www.debate.org/opinions/should-the-state-retirement-age-be-raised)</i></p>
<p>3) Освітня толерантність – терпиме ставлення високоосвічених</p>	<p><i>Annoyed Lavrov calls reporters 'crazy' during media scrum. Russian Foreign Minister Sergei Lavrov offers some candid responses to members of the media Tuesday after his meeting</i></p>

людей до висловлювань і поведінки людей з більш низьким рівнем освіти і навпаки.	<i>in Brunei with U.S. Secretary of State John Kerry</i> (NBC News. 02.07.2013 http://www.nbcnews.com/video/nbc-news/52376545#52376545).
4) Міжнародна толерантність – ставлення до представників різних націй. Крайні прояви національної інтолерантності: етноцентризм, ксенофобія, агресивний націоналізм.	<i>Foxnews: Why haven't we threatened Russia with War?</i> (Daily Kos, 28.02.2014 http://www.dailykos.com/story/2014/02/28/1281265/-Foxnews-Why-haven-t-we-threatened-Russia-with-War). <i>She [Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs Victoria Nuland] then tells a man who sounds like Pyatt that the United Nations agreed to send someone to help "glue" the deal. "And you know, fuck the EU," Nuland says. "Exactly," Pyatt says</i> (Top U.S. Diplomat For Europe: "Fuck The EU" Buzz Feed World. 06.02.2014 http://www.buzzfeed.com/rosiegray/top-us-diplomat-fuck-the-eu).
5) Расова толерантність – відсутність упередженого ставлення до представників іншої раси.	<i>Oscar season is back, motherf*ckers, and black America is unhappy. This was supposedly a banner year for black film. But, with the exception of 12 Years a Slave, "our" movies got the nomination shaft — and I don't mean Richard Roundtree. Fruitvale Station? Snubbed. The Butler? Snubbed. A Madea Christmas? Double-snubbed. The Oscar ballot stayed as white as a snowed-in, bad sweater party at Dick Cheney's house. But why do we care so much?</i> (Black People Shouldn't Care About the Oscars Because the Oscars Don't Care About Them // PliciMic 23.01.2014 http://www.policymic.com/articles/79671/black-people-shouldn-t-care-about-the-oscars-because-the-oscars-don-t-care-about-them).
6) Релігійна толерантність – терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих.	<i>The Jew when confronted with the claims of Christianity will always reply, "I was born a Jew and I will die a Jew." What he means is, "I will never become a Christian like the dumb goys."</i> (Hoe the Jews think // Real Jew News. 30.05.2008)
7) Географічна толерантність –	<i>How Cuban Villagers Learned They Descended From Sierra Leone Slaves... Yet, for all that, the people from Perico, Cuba</i>

<p>неупередженість до жителів провінційних міст і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки.</p>	<p><i>are from here. They are Pokawa's people, their ancestors exiled centuries ago as slaves. Chief Pokawa's village of Mokpangumba is relentlessly poor, damned by geography as well as history. Cut off from the nearest roads by the twists and turns of the Taia River, they have no water other than the river's brownish flow and no toilet facilities at all. Electricity is beyond their aspirations. Pokawa, like most of the men, is a subsistence farmer, growing rice, yams and plantains to supplement fish from the river. Now Pokawa and his people are ready to celebrate the return of those believed long lost... It has taken two years to get permission for the visit, and ultimately it has only been possible because of the relaxing of travel laws in Cuba (How Cuban Villagers Learned They Descended From Sierra Leone Slaves // The Atlantic. 22.04.2013. http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/04/how-cuban-villagers-learned-they-descended-from-sierra-leone-slaves/275067/).</i></p>
<p>8) Соціальна толерантність – терпиме ставлення до представників різних майнових прошарків – багатих до бідних, бідних до багатих.</p>	<p><i>A decorated American soldier was sentenced to life in prison without the possibility of parole on Friday for killing 16 unarmed Afghan civilians, mostly women and children, in two bloody nighttime forays from his military post... The killings marked the worst case of civilian deaths blamed on a rogue U.S. soldier since the Vietnam War and further eroded strained U.S.-Afghan relations after more than a decade of conflict in Afghanistan. "He wiped out generations and he ruined lives forever," prosecutor Lieutenant Colonel Jay Morse told the jury in his closing arguments. "He should be known by one official title from this day until the day he dies: inmate." (U.S. soldier who killed Afghan villagers gets life without parole // Reuters. 23.08.2013 http://www.reuters.com/article/2013/08/23/us-usa-afghanistan-trial-idUSBRE97L0YV20130823).</i></p>
<p>9) Фізіологічна толерантність – ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних осіб з зовнішніми недоліками тощо.</p>	<p><i>Kabul (CNN) -- A provincial council candidate and nine of his supporters were killed by the Taliban in Afghanistan two days after they were kidnapped, said Sakhidad Haidari, deputy police chief of northern Sar-e-Pul province (Afghanistan: Taliban blamed for fresh violence ahead of elections // CNN. 04.04.2014. http://edition.cnn.com/2014/04/02/world/asia/afghanistan-violence/).</i></p>
<p>10) Політична толерантність –</p>	<p><i>In a separate incident Wednesday, a suicide bomber blew himself up at the entrance gate to the Interior Ministry in</i></p>

<p>ставлення до діяльності різних політичних партій і об'єднань. Крайні форми політичної інтолерантності фашизм і політичні репресії.</p>	<p><i>Afghanistan's capital, Kabul, killing six Afghan police officers, Interior Ministry spokesman Sediq Sediqqi said... The violence is the latest to rock Afghanistan in the run-up to the April 5 vote...</i> <i>The Taliban have vowed to disrupt the elections and punish anyone involved in them (Afghanistan: Taliban blamed for fresh violence ahead of elections // CNN. 04.04.2014. http://edition.cnn.com/2014/04/02/world/asia/afghanistan-violence/).</i></p>
<p>11) Сексуально-орієнтаційна толерантність – неупереджене ставлення до осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією.</p>	<p><i>I don't regret gay marriage laws but I didn't expect furore, says PM. David Cameron has denied claims that he regretted his decision to put same-sex marriage into law... The Prime Minister admitted he was surprised by the level of anger provoked in his own party's ranks by gay marriage, but insisted he was glad to have introduced the change ('We must be able to chuck out people who threaten our country': Cameron reveals Britain could leave human rights convention // Mail Online. 04.04.2014. http://www.dailymail.co.uk/news/article-2437179/We-able-chuck-people-threaten-country-Cameron-reveals-Britain-leave-human-rights-convention.html).</i></p>
<p>12) Маргінальна толерантність (толерантність по відношенню до маргіналів) – ставлення до жебраків, наркоманів, алкоголіків тощо [4, с. 149-151].</p>	<p><i>A history of the country's struggle with alcoholism, and why the government has done so little about it. Picture the Russian alcoholic: nose rosy, face unshaven, a bottle of vodka firmly grasped in his hands. By his side he has a half-empty jar of pickles and a loaf of rye bread to help the devilish substance go down. The man is singing happily from alcohol-induced jubilation. His world may not be perfect, but the inebriation makes it seem that way. Today, according to the World Health Organization, one-in-five men in the Russian Federation die due to alcohol-related causes, compared with 6.2 percent of all men globally (How Alcohol Conquered Russia // The Atlantic. 25.09.2013. http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/09/how-alcohol-conquered-russia/279965/).</i></p>

У статті звернення до проблеми толерантності обумовлене бажанням більш ґрунтовно проаналізувати атмосферу, яка набула особливої гостроти навколо нещодавніх подій в Україні (2013-2014 р.р.) і продовжує відтворюватися до сьогодні у політичних процесах нашої держави та відповідних їм дискурсивних практиках.

Дискурс нетерпимості та протистояння в суспільстві продукується як самими політиками, так і контрольованими ними політологами, політтехнологами та засобами масової інформації. Символізація політичного процесу обумовлює активне використання останніх, як ефективних трансляторів агресивної політичної риторики, політичної реклами. Завдяки виступам, заявам політиків та політологів, що трансливалися чи транслиються у прямому радіо та телевізійному ефірі, у численних телевізійних ток-шоу, вербалізації політичних симпатій/антипатій англомовних користувачів інтернет-ресурсів з використанням емоційно-забарвленої лексики у коментарях, політичний дискурс при взаємодії відмінних, протилежних поглядів практично втрачає ознаки толерантного і поступається інотолерантності. Так Політичний дискурс *The different potential ways of observing International Women's Day include the showering of women with gifts and flowers, traditionally associated with Soviet times (especially since the post-war period when women were celebrated for their femininity)... or boycotting it altogether as a holiday imposed by the 'occupier'* (Where are the women of Ukraine? // Current Politics in Ukraine. 07.03.2014) побудовано на опозиції «свої-чужі», в той час як універсальна концептуалізація «друг-ворог» простежується в *Ruslana, as she is widely known in Ukraine, took to the streets together with thousands of demonstrators back in November and was one of the Maidan's most visible leaders. She spent many cold nights together with the rest of the protesters, playing the piano and encouraging the crowds to maintain a peaceful protest even when the riot police resorted to violence* (Where are the women of Ukraine? // Current Politics in Ukraine. 07.03.2014). Характерними для мови політиків є опозиції «я-ти», «ми-вони», які будучи необхідною умовою процесу ідентифікації, виконують функцію негативної, інтолерантної сегментації українського суспільства. Через запитання міністр закордонних справ позиціонує себе як політика-державотворця, обвинувачуючи одного з лідерів опозиції в крайньому екстремізмі. *After Mr Klitschko showed Mr Kozhara the images he said were of the effects of police brutality, Mr Kozhara replied by accusing some of the protesters of belonging to far-right groups. "Are you with the extremist groups who wear some logos and emblems that looks like Nazi style emblems on them?" he asked Mr Klitschko. "Are you with the extremists who are attacking the police with Molotov cocktails?" he added* (Ukraine unrest: Rival politicians face off at summit // BBC News. 02.02.2014. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26004585>).

Порушуючи норми міжнародної толерантності, Патрік Вінтауер наголошує на позитивних кроках Великобританії щодо вирішення кризи в Україні та звинувачує Росію в наступі *"Actually Britain played an important role in bringing everyone together like the Poles that want to see strong action, and then to forge a consensus... Britain is increasingly pessimistic about the likelihood of Putin pulling back, and big decisions lie ahead on how far the EU is prepared to go with sanctions. The Duma has already threatened countermeasures that will unnerve British businesses operating in Russia* (Ukraine crisis: Cameron backs travel ban on senior Russian politicians // The Guardian. 12.03.2014. <http://www.theguardian.com/politics/2014/mar/12/ukraine-cameron-backs-travel-ban-russian-politicians>).

Отже, сучасні англомовні політичні дискусії часто навіть у закордонних змі постають у форматі інтолерантних дискурсивних практик. Очевидно, що це явище виникло як наслідок тривалої втоми суспільства від всеохоплюючої брехні певних політиків або ж з метою продемонструвати себе у кращому світлі, сповідуючи давню традицію «кращий захист – це напад».

Література

1. Власенко Т.Т. Толерантність у політичному дискурсі України / Т.Т. Власенко // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 6 : збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 5-12.
2. Декларація принципів толерантності // ЮНЕСКО; Декларація, Міжнародний документ від 16.11.1995. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_503
3. Лі Же. Концепт толерантність у сучасному російському політичному дискурсі : автореф. дис... канд. наук за спеціальністю 10.02.02 російська мова. Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2009. – С. 11.
4. Межкультурный диалог: исследования и практика : сб. ст. / под ред. Г.У. Солдатовой, Т.Ю. Прокофьевой, Т.А. Лютой. – М. : Моск. гос. ун-т, 2004. – 304 с.
5. Нагорна Л.П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер-Минасова : учеб. Пособие. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 624 с.

Summary

The article deals with the approaches to the definition of tolerance and analysis of its system features that allow to allocate it as a separate category of communication. Tolerance is seen as a cultural and social phenomenon. The descriptive method in the analysis of components of modern English tolerant political discourse is used.

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ *ATTITUDE* ТА СТАВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Токарь Є. В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Едуард Сепір вважав, що «мова є символічним керуванням до розуміння культури», а лексика – це «чутливий показник культури народу» [14, с. 162]. Мова – явище суспільне: вона виникла в суспільстві та обслуговує його, є однією з найважливіших його ознак і поза ним існувати не може. Потенційна здатність мови – чутливо реагувати на зміни довкілля – слово при цьому позначає не тільки окремий предмет, але й цілу групу подібних предметів і є носієм їхніх істотних ознак. Відомі науковці, зокрема, В. В. Виноградов, Л. В. Щерба, О. О. Потебня відзначали унікальну здатність слів уміщувати набагато більше інформації, ніж видається на перший погляд.

Одним з найважливіших завдань сучасної лінгвістики, яке й досі залишається недостатньо дослідженим і цікавить дослідників, є розкриття механізму, за яким одне й те ж слово має здатність позначати багато предметів та явищ у мовленні. Слово як елемент мови, що виражає окреме поняття, може бути однозначним і багатозначним (полісемічним). Полісемія (від грецького *polysemos* "багатозначний") – це конститутивна властивість природних мов, які не можуть не розвивати багатозначності своїх одиниць, оскільки це дозволяє їм за рахунок обмеженого числа одиниць економно виражати набагато більшу кількість значень. Крім того, полісемія виражає "асоціативне зближення висловлюваних ідей" [4, с. 176]. Слово, як правило, виникає з одним значенням, а багатозначні слова розвиваються на основі перенесення назви з одного предмета на інший. Нове значення є завжди переносним, похідним від первинного, мотивованим через пряме. Отже, в словниковому складі сучасної англійської мови лексичні одиниці постійно переміщуються – периферійна лексика – у центр лексичного складу, а часто вживана, навпаки, може втрачати значення або взагалі набувати протилежного забарвлення [6, с. 54]. У цьому відношенні важливу роль відіграє семантика, завдяки якій розкривається все багатство мови.

Існують істотні розбіжності серед учених щодо вивчення лексики мови. Деякі вчені наполягають на несистемності лексичних одиниць, аргументуючи свою думку неосязністю словникового складу тої чи іншої мови на певному етапі її розвитку. У статті спираємося на теорію системної організації лексики як множини взаємопов'язаних елементів.

Системність лексики полягає в її можливості тлумачення будь-якого слова мови іншими словами тієї ж мови, опису семантики слів за допомогою "обмеженого числа елементів – семантично найбільш важливих слів, так званих

елементарних слів, та впорядкованості об'єктивного світу, що відображений у лексиці" [2, с. 263-264].

Об'єктом дослідження є семантика лексичних одиниць на позначення ставлення до людини в сучасних англійській та українській мовах.

Мета статті – розкрити специфіку вживання іменників *attitude* та ставлення в системі одиниць досліджуваних мов.

Іменник **attitude** в Оксфордському словнику в 12-ти томах, укладеному на початку ХХ століття, представлено за допомогою наступних формул тлумачення: **1.** *the disposition of a figure in statuary or painting hence, the posture given to it* (поза, постава скульптури або фігури на картині). **2.** *a posture of the body proper to, or implying, some action or mental state assumed by human beings or animals* (положення тіла, зумовлене певними діями або психічним станом людей або тварин). **3.** *settled behaviour or manner of acting, as a representative of feeling or opinion* (визначена манера поведінки або ставлення до когось чи чогось як вияв почуттів та думки). **4.** *attitude of mind: deliberately adopted, or habitual, mode of regarding the object to thought* (склад розуму або напрям думок – свідомо прийняте людиною або звична манера віднесення предмета до думки) [12, V. I, p. 553].

Цікаве тлумачення одиниці **attitude** подано в Macmillan English Dictionary: **1.** *somebody's opinions or feelings about something, especially as shown by their behaviour* (чийсь думки або почуття про що-небудь, виявлені поведінкою). До цього значення додається вираз *An attitude problem: negative feelings and inappropriate behaviour* (негативні почуття та невідповідна поведінка). **2.** *[U] infml. a proud confident way of behaving that some people consider rude* (зарозуміла, впевнена манера поведінки, яку деякі люди вважають грубою). **3.** *[C] fml the position of your body* (положення тіла) *With attitude: infml. unusual in a way that attracts attention* (у незвичній манері, яка привертає увагу) [11, p. 76].

Longman Dictionary of English Language and Culture характеризує іменник **attitude** як: **1.** *[to, towards] a way of feeling or thinking about somebody or something, especially as this influences one's behaviour* (почуття або думка про щось чи когось, особливо коли це впливає на поведінку). **2.** *have an attitude problem also have an attitude AmE to behave in an angry way that you have no respect for other people* (у американському варіанті англійської мови означає поводитися розгнівано, сердито, не виявляючи поваги до інших людей). **3.** *with attitude: a person with attitude is very confident and determined and does unusual and exciting things without caring what other people think* (вираз указує на впевнену і рішучу особу, яка робить незвичні та захопливі речі, не переймаючись, що подумують інші люди). **4.** *with attitude: showing the confidence to do exactly what you want, especially if it annoys or worries other people* (вияв упевненості робити саме те, що ви бажаєте, особливо якщо це надокучає чи турбує інших людей) [8, p. 72].

Longman Exams Dictionary подає семантику слова **attitude** таким чином: **1.** *[C/U] the opinion and feeling that you usually have about something* (думка і почуття, які ви маєте про щось). **2.** *[C/U] the way you behave towards somebody or in a particular situation, especially when this shows how you feel* (манера поведінки

щодо когось або у певній ситуації, особливо коли ви демонструєте свої почуття). **3.** [U] *infml.* a style of dressing, behaving etc. that shows you have the confidence to do unusual and exciting things without caring what other people think (у розмовній мові, як стиль одягу, манера поведінки тощо, що показує вашу впевненість у виконанні незвичних або дивних речей, не переймаючись, що інші люди думають) [9, p. 82].

Cambridge International Dictionary of English розкриває іменник **attitude** за допомогою значень: **1.** *feeling or opinion about something or someone, or way of behaving that follows from this* (почуття та думка про щось чи когось, або манера поведінки, яка випливає з цього). **2.** *If you say that someone **has** attitude, you mean that they are confident and independent, sometimes in a rude or unpleasant way* (вираз указує на особу, яка дуже в собі впевнена і незалежна, іноді в грубій і неприємній манері) **3.** [C] *a position of a body SYN. - posture* (положення тіла). **4.** *If you **strike** an attitude, you hold your body in a way which suggests a particular quality or feeling* (вираз позначає прийняти положення, що передбачає певну якість або почуття) [7, p. 78].

Oxford Advanced Learner's Dictionary виділяє в іменнику **attitude** наступні значення: **1.** *(to/towards sb/sth) the way that you think and feel about sb/sth; the way that you behave towards sb/sth that shows how you think and feel* (думки та почуття про когось чи щось, манера поведінки, яка розкриває думки і почуття). **2.** [U] *confident, sometimes aggressive behaviour that shows you do not care about other people's opinions and that you want to do things in an individual way* (упевнена, іноді агресивна поведінка, що демонструє байдужість до думок інших та бажання робити все по-своєму). **3.** [C] *(formal) a position of the body* (положення тіла) [13, p. 67].

Синонімами іменника **attitude** у значенні *your opinions and feelings about something, especially as they are shown in what you say and do* є *mentality, outlook, way of thinking, world view/ world-view* за Longman Language Activator [10; p. 81].

Проаналізувавши семантику іменника **attitude**, представлену словниками сучасної англійської мови, бачимо, що досліджувана лексична одиниця, окрім позначення ставлення до людини, розкриває й інші характеристики останньої: її манеру поведінки, положення тіла, прояв почуттів, упевненість тощо. На цій основі вважаємо, що **attitude** тісно пов'язане в системі мови з лексичними одиницями, які об'єднуються у лексико-семантичні групи на позначення «поведінки людини», «почуттів людини», «рис характеру людини» тощо, а це в свою чергу, розширює семантику досліджуваної одиниці, збагачуючи її кількісний та якісний потенціал у лексичній системі сучасної англійської мови.

Словник української мови в 11-ти томах характеризує відповідник до досліджуваного англійського іменника як **ставлення**: 1. Той або інший характер поведінки з ким-, чим-небудь. 2. Дія за значенням ставити. 3. Те саме, що **постановка**: 1. Здійснення, організація, розгортання якої-небудь роботи, діяльності тощо. // *перев. у сполуч. із сл.* питання, проблема і т. ін. Спосіб трактування, характер розуміння або висвітлення певного суспільного явища, наукової проблеми тощо. 2. *театр.* Здійснення вистави на сцені театру. // *перев. з*

означ. Сценічне оформлення вистави, спектаклю. 3. *спец., рідко.* Набута тренуванням манера тримати в певному положенні тіло або руки і т. ін. під час виконання яких-небудь вправ, певної роботи тощо; постава [5, Т. 9, с. 634; Т. 7, с. 368].

Зі словникової статті бачимо, що українці розуміють слово **ставлення** в першу чергу як певний характер поведінки людини; цікавим є значення *здійснення, організація, розгортання якої-небудь роботи, діяльності тощо*, оскільки воно пояснює **ставлення** як певний спосіб трактування, розуміння та висвітлення того чи іншого суспільного явища.

Порівнявши розуміння значення слова **ставлення** носіями української та англійської мов, вважаємо, що в українській мові воно не має чітко вираженого емотивного компонента, оскільки не позначає прояв людських почуттів, емоцій та думок, яке зустрічаємо в словникових статтях англійського іменника **attitude**. Спільною ознакою вияву **ставлення** в українській та англійській мовах є тлумачення його як манери, характеру поведінки та положення тіла, поставу.

Проаналізувавши семантику іменника **attitude** та **ставлення** за авторитетними словниками української та англійської мов, розуміємо, що досліджуване абстрактне поняття має широку семантику і, крім позначення ставлення до когось чи чогось, розкриває манеру, характер поведінки, вияв почуттів, думок та емоцій особи, а також положення тіла, поставу та навіть зображення певних рис характеру людини. Відмінності в семантиці **attitude/ ставлення** в англійській та українській мовах зумовлено тим, що кожна нація сприймає і відображає реальність по-своєму. При цьому людина як представник відповідної нації є індивідуальною і неповторною, але водночас характеризується рисами, що притаманні всій нації та народу загалом.

Література

1. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежицкая. – М.: Языки славянских культур, 2001. – 288 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. — [3-тє вид.] — К. : ВЦ «Академія», 2010. — 464 с.
3. Кронгауз М. А. Семантика. / М. А. Кронгауз. – Москва: Издательский центр «Академия», 2005. — 352 с.
4. Никитин В. М. Курс лингвистической семантики: [Учебное пособие] / В. М. Никитин. – [2-е изд.]. – СПб.: Издательство РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 819 с.
5. Словник української мови: у 11-ти т. / [І. К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
6. Фабіан М. П. Лексична полісемія як спосіб системної організації етикетної лексики // Проблеми романо-германської філології. Збірник наукових праць. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 1998. – С. 54 – 58.

7. Cambridge International Dictionary of English [editor P. Procter]. - Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 1773 p.
8. Longman Dictionary of English Language and Culture [editor D. Summers]. – London: Pearson ESL, 2000. – 1592 p.
9. Longman Exams Dictionary [editor Della Summers, Evadne Adrian- Vallance]. – London: Pearson, 2006 - 1833 p.
10. Longman Language Activator [editor D. Summers]. – Longman Group UK limited, 2000. – 1587 p.
11. Macmillan English Dictionary for advanced learners [editor M. Rundell]. – Oxford: Macmillan Publishers Limited, 2002. – 1692 p.
12. Oxford English Dictionary: in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London: Oxford University Press, 1963.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary [editor S. Wehmeier]. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1539 p.
14. Sapir Edward Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality / E. Sapir; edited by D. Mandelbaum. – Berkeley: University of California Press, 1949. - 224 p.

Summary

The article focuses on semantic peculiarities of the noun **attitude** and its corresponding word **ставлення** in modern English and Ukrainian. Attention is paid to the definitions of lexical units **attitude** and **ставлення** given by different dictionaries, and on this basis their relations with other words have been analyzed.

УДК 81`373.2

THE METAPHORIC PROFILIZATION OF THE CONCEPT POWER

Томенюк О.С.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

We are in the habit of understanding and experiencing one kind of thing in terms of another. We understand abstract concepts in terms of concrete objects. Metaphors are an integral part of the model of our mind; it is the model in terms of which most of us think and operate. Because of this, cognitive approach to metaphor widens and broadens the scope of study from the poetry and literary works to our everyday speech. Most of the language in poetry is metaphorical, but the same holds true for daily speech. Lakoff

calls the three types of metaphors mentioned above the conceptual (or cognitive) metaphors because they structure our ordinary conceptual system [1, p.45].

The topicality of the research is predetermined by the priority of the concept POWER in English picture of the world.

The main **aim of the research** is to give valid, systematic analysis of the concept POWER in English.

Metaphoric profilization, after A.M. Prykhodko, is one of the most effective means of the concepts actualization that may be both analytical and syntactical. It has been proved that concepts (especially abstract ones) are apt to “accumulating” metaphorical and combining associations in the language consciousness. The latter, from one side, allow this consciousness to “see”, “listen to”, “experience” and understand concepts; on the other hand they demonstrate the insufficiency for the language personality of the latter, as they are rather a hardly caught idea than an essence of a subject-concrete nature [2, p. 113].

After J. Lakoff and M. Johnson metaphors are divided into three types: structural metaphor, orientational metaphor and ontological metaphor.

Structural metaphors refer to metaphors in which one concept is metaphorically structured in terms of another. For example, in the conceptual metaphor ARGUMENT IS WAR, the concept ARGUMENT is metaphorically structured in terms of the concept WAR which is reflected in our everyday language by a wide variety of expressions [1, p. 61].

Orientalional metaphors organize a whole system of concepts with respect to spatial orientation: up-down, in-out, front-back, on-off, deep-shallow, and central-peripheral. These spatial orientations are directly grounded in our experience of social and physical character. Orientalional metaphors give a concept a spatial orientation; for example, HAPPY IS UP; SAD IS DOWN. [1, p. 14].

Just as the basic experiences of human spatial orientations give rise to orientational metaphors, our experiences with physical objects (especially our own bodies) provide the basis for an extraordinarily wide variety of **ontological** metaphors, that is, ways of viewing events, activities, emotions, ideas, etc., as entities and substances. We are able to understand our experiences in terms of physical objects and substances. Once we can identify our experiences as entities or substances, we can refer to them, categorize them, group them, and quantify them and, by this means, reason about them [1, p. 25].

Metaphors are realized by free and phraseological units that are formed on the basis of the name of the concept and the members of its synonymic line. The majority of the metaphors that we came across in the media-discourse samples belong to **ontological** metaphors, e.g. *the weight of power/authority* conceptualizes POWER as a physical object, the obligatory feature of which is weight:

to have/lose power – as an object of possession;

to give power to smb/to be given power, to hand power (over) to smb, to cede power to smb, to give up one’s power in favour of smb, to hand power back to smb, to inherit power from smb, to renew power, to restore power – as an object of alienation;

balance of power, division of authority, more/less/the most/the least power/authority – as a dynamic material recourse that can be reorganized in the quantitative amount;

to desire/to want/to be desperate for power – as an object of the desire;

to use/abuse/wield power to obtain smth – as an instrument;

corridors/ hall of power – as a building;

the mechanics of power – as a mechanism.

The metaphor POWER IS AN OBJECT OF ALIENATION is verbalized in the investigated discourse by verbal word combinations *to give/ cede power to smb, to be given power, to hand power (over) to smb, to give up one's power in favour of smb, to hand power back to, to inherit power from, to renew/ restore power, to grant jurisdiction.*

In most cases in the situation we see the representation of two actants of the action, the one who has power and want to give it and the one who will get power, e.g.:

King wants to hand power to people. (*Guardian, Nov. 9, 2005*)

As Bhutan's chief justice, Lyonpo Sonam Tobgge, said last week during a rally to discuss the proposed change, it is almost "unique in human history" for a monarch to use his absolute authority to cede power to his people. (*Guardian, Nov. 9, 2005*)

And now the people of this happy Land of Thunder Dragon have made known, as strongly as good manners allow, that they wish their king not to give up his absolute power in favour of a democratic system. (*Guardian, Nov. 9, 2005*)

The metaphor POWER IS AN OBJECT OF ALIENATION may be verbalized by substantive word combinations *a transfer of power to smb, a power transition to smb, handover of power to smb, e.g.:*

There are growing demands, too, that Mr. Blair settle doubts about the leadership succession by clearly setting out the timetable for a stable and orderly transfer of power to Mr. Brown. (*Financial Times, Nov. 4, 2005*)

Chung said Kini's "army fist" policy could pave the way for a smooth power transition to army leaders on to technocrats with a military connection. (*Independent, Nov. 16, 2005*)

The metaphor is supported by the word combinations on the basis of the synonyms of the name of the concept *to extend authority, e.g.:*

Sir, as a doctor, I was very concerned to read of the plan to extend almost full prescribing authority to appropriately trained nurses and pharmacists. (*Time, Nov. 18, 2005*)

The metaphor POWER IS AN INSTRUMENT is verbalized by verbal word combinations on the basis of the synonyms of the name of the concept POWER *to wield/ use one's authority, to exercise jurisdiction/ dominion/ sovereignty; e.g.:*

While there is nothing to beat actually being in the hall for the life experience, the discs should transmit the rare insight and authority that Haitik wielded in his opening programme of the second Leonore overture. (*Guardian, Nov. 19, 2005*)

The conservative primates said they were “troubled by his reluctance to use his moral authority to challenge the liberal North American Churches”. (Guardian, Nov. 17, 2005)

The Human Rights Act 1998 had extraterritorial effect where a public authority was found to have exercised extraterritorial jurisdiction on the application of the state agent authority principles. (Time, Jan. 6, 2006)

In a world in which Great Britain still exercised dominion over palm and pine, Tom Scrivener joined the Colonial Service straight from Oxford in 1930. (Time, Jan. 20, 1999)

The metaphor POWER IS A TROPHY is represented by verbal and nominative word combinations. It reflect the situation with two participants, one of which wants to capture the other and keep it as a profit: the verbal word combinations are *to gain/ seize/ keep/ take/ win/ retain/ renew/ campaign for power*:

Opposition leaders are making promises, confident they can only be redeemed once power has been gained. (Guardian, Nov. 9, 2005)

Hitler’s first attempt to seize power began at a beer hall in Munich. (International Herald Tribune, Nov. 8, 2005)

He knew how to use ruthless violence and screwed deception to keep power. (Independent, Nov. 16, 2005)

The New German coalition government which will take power next week intends to increase the value-added tax to 19 percent in 2007. (International Herald Tribune, Nov. 16, 2005)

The number of homeless families had more than doubled to 101, 030 since Labour won power in 1997. (Guardian, Nov. 14, 2005)

The metaphor POWER IS A TROPHY is supported by the verbal word combinations on the basis of the synonyms of the name of the concept POWER *to test/ question/ challenge smb’s authority, to take away smb’s authority; поіііііі.*

Sir, Ruth Gledhill writes that the archbishops are challenging Ronan William’s authority. I think not. His authority is that of Barnabas – a good man full of Holly Ghost and of faith. They are challenging his power, of which he has little and needs none. (Time, Nov. 22, 2005)

Performance director Sir Clive Woodward prepares to increase his power at the club and the players start to question the manager’s authority. (New York Times, Nov. 20, 2005)

The synonymic verbal word combinations also may imply the presence in the situation of the actant-agent, e.g.:

He blames the parents and the fact teachers have had their authority taken away. (USA Today, Nov. 18, 2005)

As the prime minister prepares for a vote that will again test his authority over Labour MPs. (Financial Times, Nov. 9, 2005)

The metaphor POWER IS A CONTAINER represents power as a limited space open for a temporary stay of the subject of power: *to be in power, to stay in power, to remain in power; e.g.:*

Since last week's government defeat there have been so many apocalyptic predictions of doom it is almost a surprise that Labour is still in power. (Independent, Nov. 15, 2005)

The metaphor POWER IS A CONTAINER is supported by word combinations with synonyms of the name of the concept POWER *to be in authority, to be within jurisdiction*, e.g.:

I really expect some idiot in authority to cancel the parade at the Cenotaph on Remembrance Sunday in case it offended the Germans. (New York Times, Nov. 22, 2005)

Those citizens were temporarily within this country's jurisdiction. (Time, Jan. 6, 2006)

Thus, the analyzed idioms verbalize the concept POWER on the basis of structural metaphors together with the metonymy. Metonymy in the examples is based on the images of the physical objects like the parts of the body (*ear, hand etc.*), things (*cradle*).

Literature

1. Lakoff G. *Metaphors We Live by* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
2. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
3. International Herald Tribune. – <http://global.nytimes.com>
4. Financial Times. – <http://www.ft.com>
5. New York Times, The. – <http://www.nytimes.com>
6. USA Today. – <http://www.usatoday.com>

Резюме

Стаття «Метафорична профілізація концепту POWER» присвячена виявленню корелят концептуальних метафор влади та аналізу ідеоматичних засобів вербалізації концепту POWER. Концепт показано як комплексний феномен, що відіграє важливу роль в лінгвокультурі британського суспільства.

KONVERSION ALS ZUSÄTZLICHE WORTBILDUNGSART DER GRENZPOLIZEILICHEN LEXIK IN DER DEUTSCHEN SPRACHE

Zwjak Laryssa

*B. Khmelnytsky – Nationale Akademie des Staatlichen Grenzschutzdienstes
der Ukraine*

In unseren vorigen Arbeiten haben wir die Zusammensetzung (Komposition) [20] und die Ableitung (Derivation) [18] als Hauptarten der Wortbildung der grenzpolizeilichen Termini untersucht, die Wortkürzung [19] als eine der zusätzlichen Arten davon sowie die Besonderheiten ihrer Wiedergabe in die ukrainische Sprache erforscht. In der deutschen Sprache existiert noch ein zusätzlicher Typ der Wortbildung – die Umwandlung (der Übergang) in eine andere Wortart ohne Veränderung der Morpheme des Wortes, die Konversion. Die Unterschiede zwischen den zwei Hauptarten und zwei Nebenarten der Wortbildung bestehen darin, dass es sich bei der Anwendung von Komposition und Derivation der Inventar der Bestandteile eines Wortes ändert, und bei der Anwendung von Konversion und Kurzwortbildung der Inventar von unmittelbaren Konstituenten (Bestandteilen) sich nicht ändert [3, S. 173].

Die Konversion (auch Nullableitung, Nullderivation genannt) schafft ein neues Wort aus einem vorhandenen ohne jede morphologische Veränderung des Wortes, durch bloße Veränderung seiner syntaktischen Gebrauchsweise. Da bei der Konversion das neu gebildete Wort keine neuen Affixe bekommt und die Basis unverändert behält, gehört die Konversion zu den impliziten Formen der Wortbildung.

Die Aktualität unserer Untersuchung ist dadurch zu erklären, dass eine Mehrzahl von bekannten inländischen und ausländischen Sprachwissenschaftlern die Konversion als Wortbildungsart untersucht haben [1; 2; 4; 6; 9; 10; 11; 14; 16; 17], ungeachtet dessen gibt es keine Angaben über die Erforschung dieser Erscheinung im Bereich der Termini und um so mehr auf dem Gebiet der grenzpolizeilichen Lexik, obwohl die Konversion eine wichtige Rolle für ständige Erneuerung des terminologischen Wortschatzes der deutschen Sprache spielt, die mit der Entwicklung neuer Technik und neuer Militärstrategien verbunden ist.

Als **Objekt** unserer Untersuchung bleiben die Termini, und zwar die grenzpolizeiliche und rechtliche Lexik, und **als Gegenstand** tritt die Konversion und deren verbreitete Hauptarten als Wortbildung der grenzpolizeilichen Terminologie der deutschen Sprache.

Es wird geplant, mittels unserer Untersuchung folgendes **Ziel** zu erreichen: besonders häufig auftretende Arten der Konversion der deutschen grenzpolizeilichen Termini zu bestimmen und die Möglichkeiten der Wiedergabe der neu gebildeten Wörter ins Ukrainische zu analysieren.

Heutzutage gibt es keinen einheitlichen Gesichtspunkt über die Klassifikation der Wortarten, auch über deren Zahl in verschiedenen Sprachen. Diese Fragen rufen die

Meinungsverschiedenheiten hervor. Die Wortklassen stehen mit dem kommunikativen Wesen der Sprache im Zusammenhang, und deswegen sind sie im Allgemeinen allen Sprachen eigen, aber in verschiedenen Sprachen werden sie verschiedenartig realisiert. Die Einteilung des Wortbestandes in bestimmte Wortarten kann nicht als etwas Stabiles betrachtet werden, die Wortarten verändern sich im Prozess der historischen Entwicklung der Sprache, von jedem einzelnen bestimmten Sprachsystem bedingt.

Die Wortarten sind aber nicht voneinander isoliert. Die Übergänge aus einer Wortart in eine andere sind möglich, wobei dieser Übergang aus einer grammatischen Kategorie in die andere auch als ein Mittel der Wortschatzbereicherung auftritt [15, S. 70].

Es muss betont werden, dass die Wörter zugleich mit der Umwandlung in eine andere grammatische Kategorie auch andere Formen bekommen. So nimmt der substantivierte Infinitiv alle Merkmale des Substantivs an: den Artikel, die Deklination (*das Zurückweisen, des Zurückweisens ...*). Und wenn das Substantiv in die Kategorie des Adverbs oder der Präposition übergeht, so verliert es den Artikel und die Möglichkeit, dekliniert zu werden, z.B. das Adverb *heim* aus dem Substantiv *das Heim*, die Präposition *trotz* aus dem Substantiv *der Trotz* usw. Die auf diese Weise entstandenen Wörter erhalten auch entsprechende orthographische Formen – die Substantivierungen werden groß geschrieben: das Festnehmen *затримання*, das Stempeln *проставляння штемплю*; die Substantive, die aber in andere Wortarten übergegangen sind, werden klein geschrieben: laut *відповідно до ...*, kraft *силою ...*, anfangs *спочатку*.

In der gegenwärtigen deutschen Lexik wird die Konversion zur Bildung neuer Wörter aktiv benutzt. Praktisch in jedem Zeitschrift- oder Zeitungsartikel kommen die Neologismen vor, die auf solche Weise gebildet sind (vorwiegend sind das die Verben, die von Substantivstämmen (nerven, stressen) gebildet sind. Deswegen halten wir die Konversion für eine Methode zur Bildung neuer Wörter,

a) bei der keine sichtbare Veränderung der Wortform stattfindet;
b) bei der ein neues Wort von einer anderen Wortart gebildet wird;
c) mit der prinzipiell jedes Wort (und sogar ein Buchstabe) substantiviert werden kann (a → das A).

Wenn der Wortartwechsel des Stammes ohne weitere Änderung der Form erfolgt, sprechen manche Wissenschaftler von morphologischer Konversion oder paradigmatische Umsetzung [13].

Es wird dabei ein striktes Einfachheitskriterium angenommen: morphologische Konversion ist auf einfache Basen beschränkt, d. h. als Basis kommen nur Stämme infrage, die kein Ableitungsaffix (wie z. B. -ung, -heit, -keit, etc.) aufweisen.

Beispiele für Wortartwechsel des Stammes ohne weitere Änderung der Form:

- 1) Substantiv → Verb
Öl – öl(en)
- 2) Verb → Substantiv
treff(en) – (der) Treff
- 3) Adjektiv → Verb

locker – locker(n)

4) Substantiv → Adjektiv

(der) Ernst – ernst

5) Adjektiv → Substantiv

rot – (das) Rot

französisch – (das) Französisch

Wenn ein flektiertes Wort die Wortart wechselt, ordnen dies manche Wissenschaftler nicht der Morphologie, sondern der Syntax zu [16]. Entsprechend wird dies dann auch als syntaktische Konversion bezeichnet.

Beispiele für Wortartwechsel eines flektierten Wortes:

1) Verb im Infinitiv → Substantiv

leben – (das) Leben

2) Adjektiv → Substantiv

gut – (der / die / das) Gute (schwach), ein Guter / eine Gute / ein Gutes (stark)

besser – (der / die / das) Bessere (schwach), ein Besserer / eine Bessere / ein Besseres (stark)

(am) besten – (der / die / das) Beste (schwach), ein Bester / eine Beste / ein Bestes (stark)

3) Verb im Partizip I → Substantiv

entscheidend – (der / die / das) Entscheidende

4) Verb im Partizip II → Adjektiv

gestrichen – gestrichen

Die Partizipien können im Deutschen allgemein als spezieller Fall der Adjektive behandelt werden, damit wäre das letzte Beispiel keine Konversion.

Manche Autoren definieren Konversion weniger restriktiv als Wortartwechsel eines Stamms ohne Zuhilfenahme eines Affixes. Entsprechend werden zusätzlich zu den obigen Fällen auch Wortartwechsel mit einer Änderung des Stammvokals als Konversionen angesehen. Andere Autoren bezeichnen diese Fälle hingegen als implizite Ableitung [13].

Beispiele für Wortartwechsel mit Ablaut oder Umlaut im Stamm:

werf(en) – Wurf

flieg(en) – Flug

Saum – säum(en)

Die Analyse der gegenwärtigen Grenzschatzlexik der deutschen Sprache zeugt davon, dass es hier auch verschiedene Varianten der Wortbildung nach der Konversion realisiert werden. Eine große Bedeutung für die Bereicherung des Wortbestandes hat **die Substantivierung**, d.h. der Übergang verschiedener Wortklassen (Verben, Adjektive, Präpositionen) in die Klasse des Substantivs. Substantivierte Infinitive, Adjektive usw. bekommen die grammatische Bedeutung eines Substantivs (die Dinglichkeit), treten in dessen syntaktischen Funktionen auf und erhalten alle morphologischen Merkmale des Substantivs (Geschlecht, Zahl, Kasus).

1. Besonders verbreitet ist für die deutsche Sprache der substantivierte Infinitiv. Jeder Infinitiv kann im Deutschen substantiviert werden. Substantivierte Infinitive

gehören zu dem sächlichen grammatischen Geschlecht und werden stark dekliniert: das Zurückweisen *відмова у в'їзді*, des Zurückweisens, das Verbrechen *злочин*, das Ersuchen *звернення, клопотання*, das Gutachten *експертиза, експертна оцінка*, das Verwaltungsabkommen *міжнародна угода органів управління*, das Handeln *дії, вчинки*). Die meisten von diesen Substantiven haben keine Pluralform, was durch ihre Semantik bedingt ist. Sie bezeichnen hauptsächlich einen Zustand oder einen Prozess und werden deshalb in der Regel im Plural nicht gebraucht: das Stempeln, das Abschieben *депортація*, das Dasein *існування*, das Mitwirken *участь, сприяння, співпраця*.

Durch den Bedeutungswandel kann der substantivierte Infinitiv seine ursprüngliche Semantik verlieren und eine neue bekommen, d.h. er kann einen ganz neuen Begriff ausdrücken; die frühere semantische Verwandtschaft mit dem Verb ist in diesem Fall nicht so leicht ersichtlich: das Wort *das Wesen* stammt vom mittelhochdeutschen Verb *wesen* „sein“, jetzt hat es infolge eines metonymischen Bedeutungswandels eine neue Semantik, es bedeutet nämlich „das Wesen“, „die Gemütsart“, „das Geschöpf“: das Polizeiwesen *поліцейська справа*. Oder das Substantiv *das Vermögen* bekommt im Vergleich zu dem Verb *vermögen* eine neue konkrete Bedeutung „*das Gut*“.

Einen analogen Entwicklungsprozess und Bedeutungswandel kann man auch in den anderen Fällen verfolgen: das Einkommen *дохід*, das Anliegen *прохання, вимога*, das Verfahren *провадження справи*, die Nachrichten *відомості, інформація*.

2. Sehr verbreitet ist auch die Umwandlung eines Adjektivs in die Wortart des Substantivs: heimatlos → der Heimatlose *особа без громадянства, obdachlos* → der Obdachlose *безпритульний*, arbeitslos → der Arbeitslose *безробітний*, legislativ → die Legislative *законодавча влада*, exekutiv → die Exekutive *виконавча влада*. Dieser Erscheinung liegt die ursprüngliche Zweideutigkeit des Nomens zugrunde, d.h. dessen Fähigkeit, den Gegenstand und zugleich seine Eigenschaft zu bezeichnen. Es ist zu betonen, dass das neu gebildete Substantiv ins Ukrainische als Adjektiv (bedürftig → der Bedürftige *нужденний*, volljährig → der Volljährige *повнолітній*) oder als Substantiv (wahlberechtigt → der Wahlberechtigte *виборець*, illegal → der Illegale *нелегал*) wiedergegeben werden kann. Dabei muss man die Resterscheinung der alten Undifferenziertheit im Gebrauch des Nomens, d.h. den parallelen Gebrauch des Substantivs und des Adjektivs, von der eigentlichen Substantivierung des Adjektivs unterscheiden. Substantivierte Adjektive verändern manchmal auch ihren Sinngehalt. So ist der Oberst *полковник* die Bezeichnung eines Militärgrades, eigentlich die Superlativstufe vom Adjektiv *ober*, das bedeutet, substantiviert werden alle Steigerungsstufen der Adjektive.

3. Substantiviert werden unter Polizei- und Grenzschutztermini auch die Partizipien. Das substantivierte Partizip I bezeichnet gewöhnlich eine handelnde Person: der Reisende *подорожуючий*, der Kontrollierende *контролюючий*. Das Partizip II weist auf eine Person hin, für die ein Zustand oder eine Eigenschaft typisch ist: der Verwundete *поранений*, der Verwandte *родич*, der Gesandte *посильний*, der Beauftragte *уповноважений, довірена особа*, der Eingereiste *особа, що в'їхала в*

країну, der Abgeschobene *депортована особа*, der Ausgelieferte *особа, що видана державі (над якою здійснено екстрадицію)*, der Verwaltungsangestellte *службовець установи*, der Nachgeordnete *підпорядкований*. Sie werden wie attributive Partizipien dekliniert. Die substantivierte Partizipien, wie auch andere Wortarten, erleiden oft einen Bedeutungswandel, so z.B. der Vorsitzende *головуючий*, der Gesandte *посильний*.

Andere Beispiele der grenzpolizeilichen Lexik in dieser Funktion: der Asylbegehrende *бажаючий отримати притулок*, der Festgenommene *затриманий*, der Geschädigte *потерпілий*, der Tatverdächtige *підозрюваний у скоєнні злочину*, der Beschuldigte *звинувачений*, der Datenschutzbeauftragte *уповноважений з охорони даних*, der Zivilangestellte *вільнонайманий*.

Wir haben schon betont, dass in der gegenwärtigen deutschen Sprache die beliebige Wortart substantiviert werden kann: Pronomen, Konjunktionen, Präpositionen usw. Oft sind das individuelle Wortschöpfungen. Aber für unsere Untersuchung, was die grenzpolizeiliche Lexik anbetrifft, besteht kein Interesse an solchen Wörtern, weil alle diese Wörter fast für alle Tätigkeitsbereiche gleich sind und deshalb werden wir diesen Fall nicht behandeln.

Also, die Substantivierung ist eine produktive Art der Wortbildung und spielt in der deutschen Sprache eine große Rolle bei der Bereicherung des Wortbestandes auch für die Grenzschutztermini.

Jetzt betrachten wir **die Adjektivierung**, die Umwandlung des Substantivs, Adverbs, Partizips in die Wortart des Adjektivs. Die Adjektivierung erschien historisch später als die Substantivierung, ist aber eine produktive Wortbildungsart der deutschen Sprache [15, S. 75].

Der Adjektivierung des Substantivs liegt die Möglichkeit seines Gebrauchs in der prädikativen Funktion zugrunde, in welcher das Substantiv sich der Bedeutung nach dem Adjektiv nähert.

Aus dem prädikativen Gebrauch des Wortes *Schuld* entstand auch das Adjektiv *schuld* – *er ist schuld*. Auf diese Weise entwickelten sich auch die Adjektive *recht* (das Recht), *schade* (der Schade), *bange* (die Bange), *weh* (das Weh), *angst* (die Angst) aus entsprechenden Substantiven.

Besonders produktiv und oft ist die Umwandlung der Partizipien in die Wortart des Adjektivs [3, S. 201], wobei sowohl das erste, als auch das zweite Partizip adjektiviert werden kann, z.B. kasernieren → kaserniert *переведений на казармене становище*, bewaffnet *озброєний*, einsetzen → eingesetzt *здіяний в операції* (die eingesetzten Polizeivollzugsbeamten), bodengebunden *наземний* (das bodengebundene Rettungssystem), einreisen → eingereist *той, що в'їхав у країну* (der illegal eingereiste Ausländer). Solche adjektivierte Partizipien ändern sich nach ihrer Form nicht, aber sie verlieren ihre verbalen Merkmale – nämlich die Kategorie des Genus, der Aktionsart, der relativen Zeit – und bekommen die qualitativen Merkmale des Adjektivs. Sie werden sowohl in der attributiven, als auch in der prädikativen Funktion gebraucht, obwohl der Gebrauch des Partizips I in der prädikativen Funktion nicht üblich ist. Man kann eine Reihe von adjektivierten Partizipien I anführen, die die Fähigkeit bekommen haben, prädikativ aufzutreten: drohend *загрозливий* (die Abwehr einer drohenden

Gefahr), überschreitend *той, що перетинає* (der die Grenze überschreitende Verkehr, die grenzüberschreitende Kriminalität), friedenserhaltend *миротворчий* (die friedenserhaltende Mission), sicherheitsgefährdend *той, що загрожує безпеці* (die sicherheitsgefährdende Tätigkeit), staatsgefährdend *той, що загрожує державі*, asylbegehrend *бажаючий отримати притулок* (der asylbegehrende Ausländer), auffallend *незвичний, той, що кидається в очі*, wütend *шалений, несамовитий, лютий*, vermögend *заможний, впливовий*, anwesend *присутній*, abwesend *відсутній*, erschütternd *приголомшуючий, разючий*, rasend *стрімкий*. Aus diesen Beispielen ist es folgendes zu schließen: die neu gebildeten Wörter werden in der Regel ins Ukrainische als Adjektive, seltener als Partizipien oder in Form einer Wortgruppe wiedergegeben. Vorwiegend wird der Unterschied eines Adjektivs vom Partizip mittels der syntaktischen Funktion eines Attributs bestimmt, die sehr oft mit Hilfe eines Adverbs (*sehr, zu, besonders, recht, hoch*) präzisiert wird: eine sehr dringende Sache *надзвичайно термінова справа*. Das zeugt davon, dass das Adjektivische das Verbale überwiegt, und betont, dass diese Wörter schon der Wortart der Adjektive angehören. Diese Substantive treten auch mit dem nominalen Präfix *un-* in Verbindung: *unauffallend, unvermögend, unerfahren*.

Nach Analogie mit solchen adjektivierten Partizipien wird aus Substantiven mit Hilfe des Suffixes -t und verschiedener Präfixe: *he-, ge-, er-, ver-, zer-, um-, ein-, über-* eine große Gruppe von Adjektiven gebildet. Da solche Adjektive aus beliebigen Substantiven abgeleitet werden können (gebildet *досвідчений*, ausgebildet *навчений, підготовлений*, verwandt *споріднений*, geschickt *умілий*, verschwiegen *мовчазний*, erfahren *досвідчений*), meinen einige Wissenschaftler, dass es keine Konversion, sonst die Derivation ist [Левицкий, S. 201].

Unsere Untersuchung ermöglichte festzustellen, dass die Adjektivierung für die Wortbildung neuer grenzpolizeilichen Termini nicht besonders aktuelle Rolle spielt. Die neu gebildeten Wörter sind keine Grenzschutztermini, sie gehören zur Umgangssprache.

Dasselbe betrifft die Adjektivierung der Substantive (der Spaß → *spaßig забавний*, der Ruhm → *rühmlich славний*) und der Verben (kaufen → *käuflich той, що є в продажі*, lesen → *lesbar читабельний* usw.)

Die Verbalisierung oder die Bildung der Verben aus verschiedenen Wortarten ist auch eine verbreitete Erscheinung. Das sind schwache Verben, die aus anderen Wortarten, meist aus Adjektiven und Substantiven, ohne wortbildende Affixe gebildet werden. Die auf solche Weise entstandenen Verben erhalten nur grammatische Affixe und Flexionen, z. B. aus dem Adjektiv *grün* entsteht das Verb *grünen зеленіти*, aus dem Adjektiv *schön* entsteht das Verb *beschönen прикрашати* (Verbalisierung eines Adjektivs), aus dem Substantiv *Stempel* das Verb *stempeln ставити штампель*, aus dem Substantiv *Siegel* das Verb *siegeln ставити печатку*, das Haus → *hausen мешкати, господарювати*, der Schuster → *schustern шити взуття*, das Zimmer → *zimmern теслярювати* (Verbalisierung eines Substantivs).

Die Verbalisierung, als auch die anderen Abarten des Überganges in andere Wortarten (Adverbialisierung – der Übergang der Wörter aus verschiedenen Wortarten in die des Adverbs, z.B. *der Hinweg* → *hinweg*), der Übergang der Wörter

verschiedener Wortklassen in Präpositionen (*die Kraft* → *kraft G*) und in die Wortart der Konjunktionen sind in der deutschen Gegenwartssprache sehr verbreitet. Aber, wie unsere Forschung gezeigt hat, sind die neu gebildeten Wörter fast für alle Kommunikationsbereiche ähnlich und deswegen werden sie in dieser Arbeit außer Acht gelassen.

Die Resultate unserer Untersuchung erlauben uns folgende **Schlussfolgerungen** zu ziehen:

1) die Konversion als die Umwandlung (der Übergang) aus einer Wortart in eine andere ist eine produktive Art der Wortbildung, die eine große Bedeutung für die Bereicherung des Wortschatzes der deutschen Sprache hat;

2) besonders verbreitet sind für die gegenwärtige grenzpolizeiliche Lexik die Substantivierung und die Adjektivierung;

3) produktiv und oft werden unter Grenzschutztermini die Infinitive, die Adjektive und das Partizip I und II substantiviert, seltener kommt die Adjektivierung von Partizipien vor;

4) die anderen Abarten der Konversion (Verbalisierung, Adverbialisierung usw.) sind für die Bildung neuer grenzpolizeilicher Wörter von weniger Bedeutung;

5) die neu gebildeten Termini können ins Ukrainische sowohl in Form derselben Wortart, als auch durch eine Andere Wortart (Substantiv ↔ Adjektiv) oder durch die Wortgruppe wiedergegeben;

6) durch den Bedeutungswandel kann der substantivierte Infinitiv seine ursprüngliche Semantik verlieren und einen ganz neuen Begriff ausdrücken.

In unseren weiteren Untersuchungen haben wir vor, die Wege der adäquaten Übersetzungen der neu gebildeten deutschen Militärtermini ins Ukrainische zu erlernen.

Literatur

1. Беглярова С.А. Адвербиализация как вид конверсии // Изв. АН АзССР (серия лит-ры, яз. и искус.). – Баку, 1978. – № 3. – С. 43-47.
2. Кубрякова Е.С. Конверсия в словообразовании // ЛЭС. – М.: Сов. энцикл. – М., 1990. – С. 235.
3. Левицкий В.В. Лексикология немецкого языка. – Черновцы: Книги – XXI, 2010. – 376 с.
4. Никитевич В.М. Переход, конверсия и транспозиция // Русское языкознание. – Вып. 1. – Алма-Ата, 1971. – С. 74-87.
5. Парпаров Л.Ф., Артемов А.П., Азарх Л.С. Немецко-русский военный словарь. – М.: Воениздат, 1978. – 1192 с.
6. Поспелова А.К. Субстантивация и конверсия в английском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Владивосток, 1981. – 18 с.
7. Райко В.В., Цвяк Л.В., Палагнюк М.Г. Державно-правова система і Федеральна поліція Німеччини: Навчальний посібник (МОН). – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького, 2008. – 159 с.

8. Словарь военных терминов. – М.: Воениздат, 1988. – 335 с.
9. Соколова Г.Г. Транспозиция прилагательных и существительных. – М.: Высш. шк., 1973. – 175 с.
10. Степанов Ю.С. Синтаксическая конверсия во французском языке // Вопросы филологии. – М., 1962. – Вып. 1. – С. 24-38.
11. Степанова М.Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высшая школа, 1984.
12. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. – Stuttgart: 1983. – S. 34-38.
13. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. 3. Auflage. Band 1: Das Wort, Metzler, Stuttgart / Weimar 2006, ISBN 3-476-02160-2, 7.3 Konversion, S. 294-300.
14. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: 1971.
15. Iskos A., Lenkowa L. Deutsche Lexikologie. – Leningrad: Staatsverlag für Lehrbücher und Pädagogik des Ministeriums für Bildungswesen der RSFSR, 1970. – 294 S.
16. Olsen S. Wortbildung im Deutschen. – Kröner, Stuttgart 1986.
17. Wellmann H., Kuhnhold J. Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. 1. Hauptteil. Das Verb. Dusseldorf, 1973.
18. Zwjak L. V. Ableitung als Wortbildungsart der grenzpolizeilichen Lexik in der deutschen Sprache // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В.В. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 551-552: Германська філологія. – С. 218-228.
19. Zwjak L. V. Arten der Kurzwortbildung von Militär- und Grenzschutztermini // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 29. – Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 2012. – С. 282-285.
20. Zwjak L. V. Wortbildung der grenzpolizeilichen Termini in der deutschen Sprache // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В.В. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 531: Германська філологія. – С. 81-94.

Резюме

Стаття присвячена дослідженню конверсії як додаткового, але продуктивного способу словотворення німецької мови. Встановлено, що найбільш поширеним видом конверсії прикордонної та правоохоронної лексики є субстантивація інфінітивів дієслів, прикметників та партиципів I та II, рідше зустрічається ад'єктивізація та інші види конверсії.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МЕДІАТЕКСТУ

Чайковська О.Ю.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

Текст як продукт журналістської діяльності був і є предметом вивчення багатьох як українських, так і закордонних дослідників: В. Здоровеги, А. Мамалиги, О. Пономарева, Б. Потятиника, В. Різуна, К. Серажим, Н.М. Коваленко, В.І. Павлика, Ф.Г. Аблякімова, Т.Г. Добросклонської, Я.Н. Засурського, М.Е. Конурбаєва, Г.С. Мельника, Б.Я. Мисонжнікова, І.В. Рогозіної, Г.Я. Солганика, А.В. Федорова, Н.В. Чичеріної та ін. Дослідники вивчають медіатексти в рамках різних підходів, з урахуванням різних критеріїв виділяють їх різновиди, типи та категорії, ознаки та особливості, функції, структурну та семіотичну організацію і т.д. Метою цієї статті є визначення основних особливостей сучасного медіатексту.

У 90-ті роки ХХ століття в англomовній науковій літературі з'являється термін медіатекст, який швидко поширився. Цінні для теорії масової інформації думки щодо тексту, які можна продуктивно використати й щодо медіатексту, висловлює російський дослідник Ю. Лотман. Він пише, що багатосаровий і семіотично неоднорідний текст, здатний вступати у складні відносини як з навколишнім культурним контекстом, так і з читацькою аудиторією, перестає бути елементарним повідомленням, спрямованим від адресанта до адресата. За його визначенням, будь-який текст – це одночасно «генератор нових значень і конденсатор культурної пам'яті» [5, 21].

Сутність медіатексту як продукту масової інформаційної діяльності та масової комунікації полягає у вираженні конкретної інформації з метою впливу на громадську думку та переконання. Мовна особистість журналіста, його когнітивна здатність, світосприйняття та інтелектуальний рівень створюють основу медіатексту. Коли в тексті відображається подія, це передбачає наявність затексту (того, що за кадром) – фрагменту події, що описується в тексті. Журналіст, у свою чергу, описує затекст так, як вважає за потрібне. Завдяки асоціативності одиниць тексту, адресат може зрозуміти приховану інформацію, яка називається підтекстом. Основними характеристиками медіатексту є логічна закінченість висловлювань, прагматична установка та комунікативний намір [13; 65-66].

І.В. Рогозіна під медіатекстом розуміє вербальний мовленнєвий твір, створений для здійснення опосередкованої комунікації у сфері засобів масової інформації та характеризується чітко вираженою прагматичною спрямованістю, основна мета якого полягає у соціальній регуляції. Дослідниця наголошує, що медіатекст – це модель ситуації чи події, зображена через призму індивідуального

сприйняття автора; це особливий тип реальності – медіареальності, яка є продуктом інформаційної діяльності людини і характеризується особливим символічним простором – медіапростором – і особливим часом – медіачасом, разом з особливою ціннісною системою орієнтирів і координат [9; 12].

Видатний англійський мовознавець Алан Белл у праці «Approaches to Media Discourse» зазначає, що визначення медіатексту виходить за рамки традиційного погляду на текст як на послідовність слів. Воно є значно ширшим і включає голосові та звукові параметри, візуальні образи, тобто медіатексти втілюють технології, які використовуються для їх створення та поширення [16; 35]. У зв'язку з цим важливим параметром медіатексту стає проблема сприйняття медіаматеріалу, яка становить завдання для багатьох комплексних досліджень. Сприйняття – це чуттєве відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при безпосередній дії на органи чуття. Термін перцепція (від лат. perceptio) — сприймання має два значення: 1) образ предмета, що виникає як результат процесу спілкування; 2) процес формування цього образу [12; 660].

Фахівцями з масової комунікації була описана значна кількість чинників, які впливають на сприйняття і пов'язану з ним результативність ЗМІ. До цих чинників належить явище селективності, здатне пояснити той факт, що слухач сприймає повідомлення не в тому вигляді і не в тому обсязі, в якому воно було подано адресантом. Слухач сам виокремлює цікаву або потрібну для нього, або об'єктивну, на його думку, інформацію. Значною мірою, від журналіста залежить, яку саме інформацію сприйме аудиторія. У масовоінформаційній діяльності поняття результативності використовується щонайменше у трьох значеннях: як спосіб дохідливості; як показник ступеня досягнення поставленої мети; як засіб впливу [8; 189].

У сучасній теорії масової комунікації проблема ефективності впливу ЗМІ на аудиторію є однією з провідних. Під цим поняттям найчастіше розуміють зміну уявлень, поведінки та думок слухача, читача або телеглядача [13; 4].

Ігор Лубкович вважає, що досягнення журналістом максимального ефекту можливе тоді, коли його текст повністю зрозуміють: «і факти, і головну думку автора, і викладені ним висновки». Якщо ж відбулося нерозуміння одного з цих компонентів, це неминуче впливає на ефект сприйняття. Нерозуміння авторської думки приносить більшу шкоду, ніж нерозуміння одного слова. Але Лубкович наголошує також, що піклування про ефективність не повинно зводитися лише до постійного повтору фраз. Від майстерності журналіста та вміння використати систему понять і образів залежить розуміння тексту усіма групами читачів, уміння так розташувати ці системи, щоб не викликати невдоволення або роздратування читачів проти такої думки [6; 68].

Концепція медіатексту, як об'ємного, багаторівневого явища доповнюється стійкою системою параметрів: «спосіб продукування текстів (авторський – колегіальний); форма створення (усна – писемна); канал розповсюдження (засіб масової інформації – носій: газета, радіо, телебачення, інтернет); функційно-

жанровий тип тексту (новини, коментарі, публіцистика, реклама); тематична домінанта або належність до стійкого медіапотоків» [2, 30].

Ця класифікація дозволяє детально проаналізувати будь-який масмедійний текст з огляду на основні форматні ознаки та особливості реалізації в ньому функцій медіамови, а також уможливує достовірне висвітлення різноманітного комбінування функції повідомлення і впливу в будь-якому типі медіатексту.

Специфіку текстів, які функціонують у масовій комунікації, пояснюють за допомогою моделей комунікації, серед яких класичною вважається модель американського політолога Г. Лассуела: *хто – що повідомляє – по якому каналу – кому – з яким ефектом*. Масова комунікація, представлена як процес інформаційного зв'язку, враховує взаємодію різних елементів: автор, адресат, канал, код, текст, контекст, зворотний зв'язок, ефективність комунікації. Саме ці елементи можуть виступати критеріями типології медіатекстів [2;12]. Зважаючи на моделі комунікації, в основу виділення текстотипу можна закласти наступні чинники:

- канал розповсюдження: радіо, телебачення, інтернет;
- інституційний тип тексту: журналістський, рекламний, PR-текст;
- типологічні характеристики засобів масової інформації;
- код – вербальні, невербальні, вербально-невербальні (полікодові) типи текстів;
- адресант (автор) – соціальний/приватний, у зв'язку з чим у тексті формується авторська модальність (об'єктивне або суб'єктивне ставлення до дійсності);
- адресат (аудиторія) – масова/спеціалізована;
- тематична домінанта тексту.

У сучасній аудіовізуальній термінології текст розглядається як одне з основних понять. Так, Л. Кройчик виділяє п'ять груп текстів: 1) оперативно-новинні – замітка у всіх різновидах; 2) оперативно-дослідницькі – інтерв'ю, репортажі, звіти; 3) дослідницько-новинні – кореспонденція, коментар, рецензія; 4) дослідницькі – огляд; 5) дослідницько-образні (художньо-публіцистичні) – нарис, есе, фейлетон, памфлет [4; 138, 139].

Т.Г. Добросклонська виділяє за функціонально-жанровою належністю чотири основних типи медіатекстів: новини, інформаційна аналітика та коментар, текст-нарис та реклама. На її думку така класифікація має майже універсальний характер, тому що побудована з урахуванням функціонально-стилістичної диференціації мови та відображає комбінацію функцій повідомлення та впливу в будь-якому типі медіатекстів [3, 28].

Більшість медіатекстів передбачає присутність журналіста як творця та має такі універсальні риси, як слово, звук, візуальність, за якими їх можна поділити на радіо-, теле-, газетні та Інтернет-тексти (за належністю до певної медійної форми) [15; 65].

Найважливішою характеристикою сучасного масмедійного тексту, яка відрізняє його від тексту взагалі, є його багатовимірність, під якою слід розуміти

поєднання різнорідних вербальних, візуальних, аудитивних, аудіовізуальних або інших компонентів у єдиному смисловому просторі тексту [11; 4].

Г.С. Мельник класифікує медіатексти з точки зору їх впливу на аудиторію наступним чином:

- а) тексти, розраховані на одночасний вплив на конкретні соціальні інститути і на свідомість масової аудиторії;
- б) тексти, метою яких є вплив на свідомість масової аудиторії, принципово розраховані на миттєвий відгук будь-якої особи або соціального інституту;
- в) тексти, розраховані на миттєву реакцію, що потребують втручання в реальну дійсність та нерозраховані на вплив на свідомість масової аудиторії;
- г) нейтральні тексти, які не розраховані на миттєву реакцію [7;136].

Однак необхідно зазначити, що пункт в) у наведеній класифікації видається спірним, тому що все, що потребує втручання в реальну дійсність, відбувається через вплив на тих людей, які мають здійснити таке втручання.

Специфіка медіапродукту визначається перш за все зовнішніми умовами його існування:

- особливий тип та характер інформації – «без чіткого визначення змісту такої інформації – тільки б вона розглядалася як суттєва, важлива або навіть необхідна суспільству як її масовому споживачу»;
- «вторинність тексту» – тексти масової комунікації відрізняються від інших типів тексту тим, що в них використовуються, систематизуються та скорочуються, опрацьовуються та особливим чином оформлюються усі інші типи текстів, які вважаються «первинними»;
- спрямованість на «потік», стандартизованість, швидкоплинність інформації, що на думку деяких дослідників, виводить масову інформацію у масову культуру, цінності якої орієнтовані на примітивний рівень споживання товарів та послуг;
- змістовна незавершеність, відкритість для багаточисленних інтерпретацій;
- специфічний характер масмедійної інтертекстуальності – тексти ЗМІ складають сукупність фраз великої кількості гіпертекстів, де існує велика кількість посилань та нескінченних цитувань;
- полікодовість тексту – змішаний характер текстів з різними невербальними знаковими системами;
- медійність – семіотична організація тексту залежить від форматних властивостей каналу;
- багатофункціональність масової комунікації, яка впливає на аудиторію за допомогою інформування та переконання;
- колективне продукування інформаційних текстів;
- масова аудиторія, яка вступає в опосередковане, соціально зорієнтоване спілкування і відповідно отримує категоріальні ознаки, як наприклад розосереджена, невизначена аудиторія, об'єднана лише елементарним знанням мови, і являє собою не пов'язані цілями та інтересами соціальні групи;
- особливий характер зворотного зв'язку – обмежений, мінімізований або ж зовсім відсутній [1; 130].

Отже, медіатекст – це інтегративний, багаторівневий текст, який об'єднує в єдине комунікативне ціле різні семіотичні коди (вербальні, невербальні, медійні), а також демонструє відкритість на змістовному, композиційно-структурному та знаковому рівнях.

Література

1. Волков А.А. Филология и риторика массовой информации / А.А. Волков. – Язык средств массовой информации: учебное пособие для вузов. – М., 2008. – 132с.
2. Добросклонская Т.Г. Медиатекст: теория и методы изучения / Т. Г. Добросклонская. – Вестник Московского университета.– Серия 10. Журналистика. – М., 2005. – С.28-34.
3. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов: опыт исследования современной английской медиаречи / Т. Г. Добросклонская. – Вестник Московского университета.– Серия 10. Журналистика.– М.: МАКС Пресс, 2000. – 288с.
4. Кройчик Л. Система журналистских жанров / Л. Кройчик. –Основы творческой деятельности журналиста / Под. Ред. С. Корконосенко. – СПб., 2000.– 132с.
5. Лотман Ю. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – истории / Ю. Лотман . – М., 1996. – 464с.
6. Лубкович И. М. Местная печать: проблемы повышения эффективности / И.М. Лубкович. — Львов, 1989. – 134с.
7. Мельник Г.С. Mass Media: Психологические процессы и эффекты / Г.С. Мельник. – СПб.: СПбГУ, 1996. – 160с.
8. Москаленко А. З. Теорія журналістики / А.З. Москаленко. — Навчальний посібник. — К.: Експрес-об'ява, 1998. – 336с.
9. Рогозина И. В. Медиа-картина мира: когнитивно-семиотический аспект / И.В. Рогозина. – автореф. дис. доктора пед. наук: 10.02.19: Барнаул, 2003. – 430 с.
10. Солганик Г.К. К определению понятия «текст» и «медиатекст» / Г.К. Солганик. – Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. – 2005. – №2. – С. 7-16.
11. Чичерина Н. В. Концепция формирования медиаграмотности у студентов языковых факультетов на основе иноязычных медиатекстов / Н.В. Чичерина. –автореф. дис. доктора пед. наук: 13.00.02 / Поморский государственный университет имени М. В. Ломоносова. – Санкт-Петербург, 2008. – 50 с.
12. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. — 2. вид., перероб. і доп. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800с.
13. Яцимірська М. Г., Драган М. Медіатекст як продукт журналістської творчості (психолінгвістичний аналіз логічного сприйняття та емоцій) /

- М.Г. Яцимірська, М. Драган. – Вісник Львів. УНТУ., - Серія журналістика.2007. – Вип.30, С. 267-276.
- 14.Яцимірська М. Г. Культура фахової мови журналіста / М.Г. Яцимірська. — Львів: ПАІС, 2004. – 332с.
- 15.Яцимірська М. Г. Сучасний медіа текст / М.Г. Яцимірська. — Словник-довідник. — Львів: ПАІС, 2005. – 220с.
- 16.Bell A. Approaches to Media Discourse / A. Bell. – London: Blackwell Publishers, 1996. – 230 с.

Summary

The essence of media text, which is considered to be a product of mass information activities and mass communication, lies in the expression of specific information aimed to influence public opinion and beliefs.

The linguistic identity of the journalist, his cognitive ability, worldview and intelligence quotient form the basis of the media text.

In the modern theory of mass communication the problem of the effectiveness of the influence that mass media has on the audience is considered to be one of most important. Under this notion mass media influence on listener's, reader's or viewer's opinion is understood.

Mass communication, presented as a process of data communication, takes into account the interaction of different elements: author, recipient, channel, code, text, context, feedback, communication effectiveness. These elements can be regarded as criteria of media text typology.

The most important characteristic of modern mass media text, which distinguishes it from other texts, is its multidimensionality, which is the combination of different types of verbal, visual, auditory, audio-visual or other components in the semantic space of a single text.

Media text is integrative, multilevel text which unites different semiotic codes (verbal, nonverbal, media) in a single communicative unit and demonstrates openness on semantic, structural and sign levels.

METAPHOR AND COGNITIVE EQUIVALENCE IN TRANSLATION**Chendey N.***Uzhhorod National University*

Regardless of its popularity and mechanism of operation, metaphor as a linguistic device exists in all human languages. The word 'metaphor' comes from Greek "*metapherein*", meaning 'to transfer' or to 'carry over.' Reference to this universal linguistic phenomenon can be found in the writings of Greek philosophers and rhetoricians, as well as of contemporary linguists [2; 3]. The earliest definition of metaphor—quoted from Aristotle's "*The Poetics*" by Richard [8, p. 89] is "a shift carrying over a word from its normal use to a new one." Under this quite broad definition, all other instances of semantic extension such as allegory, synecdoche, metonymy, etc. might be categorized as being metaphoric. Whichever term is used for labeling these expressions, they all exhibit some kind of semantic and logical violation to the referential components of their lexical constituents. Hence they are studied as instances of figurative (as opposite to literal) language, where words gain extra features over their referential ones. Therefore, the meaning of any of these lexical constituents cannot be predicted from their referential meaning. Unfortunately, the translator has to suffer twice when s/he approaches these metaphoric expressions. First, s/he has to work out their figurative meaning intralingually (i.e. in the language in which a metaphor is recorded). Second, s/he has to find out equivalent meanings and similar functions of these expressions in the TL.

Studies of metaphor have been largely dedicated to issues such as the meaning, forms, components, typology, and the role of metaphors as speech ornaments and meaning-enhancing analogies. These studies shy away from the exploration of the continuous connection of metaphors as mental or picturesque representations of the real world and the language used to realize these pictures in words. Despite the large amount of literature available on the literary aspects of this linguistic phenomenon, very little research has been done on the cogno-cultural translation of metaphors. Contemporary studies on metaphor intends to show how metaphors reflect cognitive and cultural human experiences encoded by language as a means of recording human experience and how culture models and constrains this cognition. In particular this paper is an argument in favor of a cognitive approach in the translation of metaphors, especially between culturally distinct languages, e.g. English and Ukrainian. The study of the metaphoric expressions of a given culture would, hopefully, gives us a chance to see how the members of that culture structure or map their experience of the world and record it into their native language.

Since one of the basic assumptions is that culture influences metaphor in an important way, this paper aims at clarifying how metaphor is a cultural object.

D. Katan suggests that a cognitive approach to the study of culture can be seen in terms of the form of things that people have in mind, their models for perceiving, relating to, and interpreting them [1]. This view of culture suggests that, when translating a text to a SL of any other culture, one needs to be aware not only of the patterns of thinking, and acting in one's own culture, but also of the TL's cultural models of reality. J. Nida (1964) described the 'best' translation as the one capable of evoking in the TL reader the same response as the SL text does to the SL reader. Although we find this a rather unreachable objective, we still believe that some of it can be achieved provided that the following two conditions are satisfied. First, the translator must understand the way in which receptive readers perceive the world and structure their experience. Second, s/he must also try his best to find a way to accommodate his text to the experience of the target-language reader, and to the way it is recoded in the TL. Our argument in favor of a cognitive approach to the translation of metaphors derives from the notion of 'cognitive equivalence,' where metaphors can be translated from one language to another with a minimum degree of loss. For this reason, we think that metaphors must be looked at as cognitive constructs rather than mere linguistic entities or rhetorical phenomena. In other words, metaphors represent instances of how people conceptualize their experience and how they record it. Hence, it is believed that the cognitive approach will work for this purpose.

In cognitive linguistics, metaphor is often given a cognitive function in which human beings draw upon the experience of each other or non-human surroundings or even other concepts or images. Lakoff and Johnson (1980) define metaphor as a means to understand one domain of experience (the target domain) in terms of another, a familiar one (source domain). This usually takes the form of analogy or comparison between two existent entities or one existent entity and another one assumed to exist. To say that someone is a 'lion,' for example, reveals that a link has been established between that individual (tenor) and the 'lion' (vehicle) as a symbol of bravery or strength. Therefore, metaphors are 'conceptual' phenomena in which the source domain is mapped onto the target domain. To put it differently, the structural components of the source conceptual schema are transferred to the target domain. Here one should deter the crucial role of culture in this process of symbolization and conceptualization.

In the cognitive study of metaphor an emphasis is made on the psychological as well as on the sociocultural and linguistic aspects of metaphor. Furthermore, metaphors are associated with 'indirectness' [2, p. 203]; this is possibly why they are common as a special mode of expression in politics and public speeches where direct expressions are censured. To those who studied metaphor within the scope of cognitive linguistics (e.g. Lakoff & Johnson, 1980), metaphor is 'pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action,' and that our 'ordinary conceptual system is fundamentally metaphorical in nature' [3, p. 3].

For the translation of metaphor, we would like to incorporate N. Mandelblit's "Cognitive Translation Hypothesis", but this time for a different purpose and in a different framework. N. Mandelblit proposed two schemes of cognitive mapping conditions (i.e. Similar Mapping Condition (SMC) and Different Mapping Condition

(DMC)). While the author intended to show that 'the difference in reaction time is due to a conceptual shift that the translator is required to make between the conceptual mapping systems of the source and target languages' [4, p. 493], we are more interested in the outcome of the research than in its methodology and objectives. She found out that metaphorical expressions take more time and are more difficult to translate if they exploit a cognitive domain different from that of the target language equivalent expression. According to the hypothesis, the reason for this delay, difficulty and uncertainty in the translation of different domain metaphors is the search for another conceptual mapping (i.e. another cognitive domain). That is to say the fact that metaphors almost always exploit such different cognitive domains implies the search for a cognitive equivalence for SL metaphors in the TL. In other words, the translator is called upon to play the role of a proxy agent doing the act of conceptual mapping on behalf of the TL reader. If he can touch upon a similar TL cognitive domain, then his task will be fulfilled quite successfully and easily. If not, he has to look for the cognitive domain that fits in the TL as the SL one does. The result of the first action is often an equivalent TL metaphor or—under the worst conditions—a TL simile. The result of the second action, however, is open to many possibilities, of which rendering the SL metaphor into a TL one is the least likely. Thus a metaphor might be rendered into a simile, a paraphrase, a footnote, an explanation or—as a last resort—it can be omitted.

Therefore, we believe that attempts of literal rendering or mere linguistic meaning transference of the metaphoric expressions from one language to another are deemed to result in a noticeably bad product, especially when these expressions draw on culture-specific methods of thinking rather than on shared or universal notions or schemata.

Referring to cultural aspects and drawing on the general guidelines of the cognitive framework (i.e. the cognitive equivalent hypothesis) for metaphor translation, we utilized three sets of authentic English and Ukrainian examples of metaphors. The first set comprises metaphors of similar mapping conditions reflecting shared ideas which are expressed by identical metaphors in both languages, and other instances of metaphors which are realized by different lexical items in the TL. The third contains metaphors of different mapping conditions, and which lack equivalents in the TL.

Metaphors of similar mapping conditions

This category represents metaphors expressing a small number of ideas shared by the two languages and hence expressed, roughly speaking, by similar expressions. Anthropologists call these shared ideas 'cultural universals.' Comprising many diverse sub-cultures, a universal culture can be thought of as a constellation of common core attitudes and values reflected by practices common to most of the sub-cultures. Similarities in mapping conditions across diverse cultures could be labeled as 'pancultural metaphorical expression,' which derives from 'panhuman sharedness of basic experience'. Consider the following almost similar English and Ukrainian metaphors; most of them are proverbs reflecting the wisdom of many sub-cultures. Having a didactic function, these metaphors figure human philosophical insights, logic, wisdom, and instructions in ways which reinforce universal conventional images and

attitudes, and therefore both reflect and reproduce those conventions. In other words these metaphors are a reflection of human experience; they can contribute to exposing the way such conventions are embedded in language.

1. *SL/ A black hen lays a white egg.*

TL/ Чорна курка несе білі яйця.

2. *SL/ Actions speak louder than words.*

TL/ Не по словах судять, а по ділах.

3. *SL/ All is not gold that glitters.*

TL/ Не все золото, що блищить.

4. *SL/ Bad news travels quickly.*

TL/ Погані новини передаються швидко.

5. *SL/ Custom is a second nature.*

TL/ Звичка – друга натура.

6. *SL/ Extremes meet.*

TL/ Протилежності сходяться.

7. *SL/ Time is money.*

TL/ Час – гроші.

8. *SL/ To be up to the ears in love.*

TL/ Бути по вуха закоханим.

9. *SL/ Take the bull by the horns.*

TL/ Брати бика за роги.

10. *SL/ Every man for himself, and God for us all.*

TL/ Богу молись, а сам стережись.

Although examples above represent metaphors expressing a small number of ideas shared by the two languages, hence expressed, roughly speaking, by similar expressions and reflect values, and beliefs peculiar to each particular culture (i.e. English and Ukrainian). It is important to notice how users of each language conceptualize the concept of love in (8) to reflect the same idea. Attention should be also paid to example (7), where the similarity in 'value' conceptualization in each language is shown. Thus, both in English and Ukrainian 'time' is likened to 'money' (i.e. the monetary value). Further, religious affiliations affect the lexical choice to express the same idea in each language, as it is the case in (10). However, examples, such as (2) (3) above, embody a conceptual metaphor, where the SL (i.e. English) concept or experience is borrowed and loan-translated into Ukrainian.

Metaphors having similar mapping conditions but lexically realized differently

As stated above, beliefs and religion are aspects of culture that play a very significant role in translation. As is shown in the following examples, although the English examples and their Ukrainian counterpart metaphors are related to the same conceptual domain, the ethical system in the TL has led to major differences in lexical choice.

1. *SL/ All are not saints that go to church.*

TL/ Бога благає, чортові служить.

2. *SL / God's mill grinds slow but sure.*

TL / Від розплати не втечеш.

3. *SL / The gods send nuts to those who have no teeth.*

TL / Бог горіхів послав, як чорт зуби забрав.

4. *Where God builds a church, the Devil will build a chapel*

TL / Пусту чорта в хату, то він і на ніч залізе.

5. *SL / Man proposes, God disposes.*

TL / Бачить Бог з неба, що кому треба.

In the five examples above, the only plausible justification for this variation in the use of metaphoric expressions is the fact that the users of each language map the particular conceptual domain of their own world differently.

Metaphors of different mapping conditions

Examples of this category generate when working on culture-bound SL metaphors that are mapped into a domain different from that of the TL. Since “languages are the best mirror of human cultures”, and “it is through the vocabulary of human languages that we can discover and identify the culture-specific conceptual configurations characteristic of different peoples of the world” [7, p. 57], different cultures conceptualize experiences in varying ways. Therefore, “the translatability of any given SL metaphor depends on: 1) the particular cultural experience and semantic associations exploited by it, and 2) the extent to which these can, or not, be reproduced non-anomalously in TL, depending on the degree of overlap in each particular case”. This is typically the case when working on metaphors mapped in the religious and political domains. Such metaphors are called root metaphors underlying people's views or attachments and shaping their understanding of a situation. Religion is considered the most common root metaphor since birth, marriage, death and other life experiences can convey different meanings to different people depending on their religious beliefs. Below are examples of English conceptual metaphors the image of which cannot be reproduced in the TL. Therefore, the translator has no choice other than replacing the SL image with a TL image that does not clash with the target culture. This can only be done by resorting to the strategy of different cognitive mapping in search for cognitive equivalence. As mentioned before, the product of this process might be a TL ***simile, paraphrase, explanatory remark***, or even a ***footnote***. The reader is invited to see how inadequate the translation is due to the absence of identical cognitive mapping of the SL expressions in the TL on behalf of the translator. Proverbs constitute a rich source of such metaphors which pose a serious problem even to the most experienced professional translators. To shed more light on this subtle aspect of metaphor, let us consider some authentic exemplary metaphors:

1. *SL / Punctuality is the politeness of kings.*

TL / Краще на годину раніше, ніж на хвилину пізніше.

2. *SL / You cannot wash a charcoal white.*

TL / З чорної кішки білої не зробиш.

3. *SL / Every Jack must have his Jill.*

SL / Нема кращого друга, як вірна супруга.

4. *SL / Whisky make rabbit hug lion.*

TL / Як п'ян – капітан, а проспиться – то й свині боїться.

5. *SL / Life is not all cakes and ale.*

TL / На віку, як на довгій ниві, всього трапляється: і кукіль, і пшениця. (A footnote: кукіль – бур'ян з родини гвоздикових, що росте серед хлібних злаків).

It is apparent that the attempts to maintain these metaphors in Ukrainian translation have communicatively failed. To solve this problem, the translator of these proverbs provides even a footnote to explain the meaning of Ukrainian metaphors. However, a better policy in such cases is to provide a brief explanation in the main body of the text provided that it does not unduly interrupt the flow of the text.

Literature

1. Katan D. *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators.* – Manchester: ST Jerome Publishing, 1999. – 302p.
2. Lacoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lacoff // Metaphor and Thought / Ed. by Andrew Ortony.* – 2-nd edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – P. 202 – 251.
3. Lacoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By / G. Lacoff, M. Johnson.* – Chicago: The University of Chicago Press, 1980. – 240p.
4. Mandelblit N. *The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory. Translation and Meaning.* – Maastricht: Universitaire Press, 1995. – 347p.
5. Newmark P. *Approaches to Translation.* – New York: Prentice Hall, 1998. – 289p.
6. Nida E. *Towards a Science of Translation.* Leiden: E. J. Brill, 1964. – 287p.
7. Quinn N. *The cultural basis of metaphor / N. Quinn // Beyond metaphor: the theory of tropes in anthropology.* – Stanford, 1991. – P. 56 – 93.
8. Richards A. *The Philosophy of Rhetoric / A. Richards.* – N.Y.: Basic Books, 1936. – 138p.

Резюме

У статті йдеться про особливості перекладу метафор з точки зору когнітивної лінгвістики. Відповідно до гіпотези когнітивного перекладу метафор Н. Менделблїт існують два способи перекладу метафор: метафори, що мають спільний концептуальний рівень, але реалізуються вербально по-різному в двох мовах, та метафори, що ґрунтуються на відмінних вербальних та концептуальних рівнях. Втім малий відсоток деметафоризації на вербальному і концептуальному рівнях свідчить про адекватність перекладу метафор, незважаючи на національно-культурну специфіку образів, що лежать в їхній основі.

EMPATIE A DŮVĚRA: CESTA K ZEFEKTNĚNÍ KOMUNIKACE MEZI LÉKAŘEM A PACIENTEM

Černý, M.

Ostrava university in Ostrava, Czech Republic

0. Úvodem

Komunikace mezi lékařem a pacientem bezpochyby patří mezi nejintenzivněji zkoumané typy institucionálního dialogu. Pramení to z oprávněného přesvědčení, že oboustranně vhodně vedený rozhovor hlavních protagonistů je klíčovým nástrojem kvalitní diagnostiky a následné zdravotnické péče. Především v případech, kdy lékaři nemají k dispozici dostatek laboratorních výsledků či jiných objektivních vodítek a dat, stává se rozhovor s pacientem jediným zdrojem informací k určení diagnózy a patřičného léčebného postupu. Nesprávný průběh dialogu může mít negativní dopady na pacientovo zdraví, dokonce jej může ohrozit na životě [cf. Kuyvenhoven et al. 1989]. Navzdory této skutečnosti se zdá, že nespokojenost s komunikací, tak jak se odehrává za dveřmi lékařské ordinace, narůstá [Tannen & Wallat 1983].

Důvodů pro tento stav je celá řada. Minimálně některé z nich je třeba hledat v systému lékařského vzdělávání [Mitchum 1989]. Je obecně známo, že studenti medicíny stráví v rámci své přípravy na budoucí povolání jen velmi krátkou chvíli skutečným kontaktem s pacientem [Herzka 1989]. Navíc se medikové obvykle nesetkají s pacienty v ordinaci praktického lékaře, ale mnohem častěji s těmi, kteří již byli hospitalizováni. Vzniká tu tudíž jakýsi paradox: místo toho, aby studenti trávili čas s pacienty, jejichž problém není závažný a k jehož vyřešení někdy postačí kompetentně řízené interview, jsou v kontaktu s kriticky nemocnými, jimž dosud nemohou pomoci, jelikož pro to ještě nemají dostatek odbornosti ani klinické praxe [Roter & Hall 1992].

Další důvod souvisí s empirickým výzkumem lékařské komunikace, který by měl aplikaci v edukační oblasti předcházet. Třebaže je spravedlivé vzdát badatelskému úsilí hned několika generací sociologů, psychiatrů, psychologů, antropologů, lingvistů a dalších specialistů hold, stále ještě platí, že jen hrstka z nich studuje rozhovor lékaře s pacientem na základě autentického jazykového materiálu a za pomoci metod, které mají potenciál odhalit specifické rysy verbálního chování obou aktérů. Posuzováno výhradně z české perspektivy můžeme do této skupiny zařadit snad jen Olgu Müllerovou, studie ostatních badatelů jsou mnohem více založeny na kvantifikaci dotazníkového šetření, případně na stylizovaných, ze sociokulturního kontextu vyňatých modelech a situacích. Nejen z etických důvodů je pochopitelně velmi obtížné autentické jazykové podklady komunikace mezi lékařem a jeho klientem získat. Bohužel však nelze do budoucna uvažovat o její nápravě či jejím zdokonalení, aniž bychom měli přesnější povědomí o tom, jak vůbec funguje.

V následujícím příspěvku bych se rád věnoval některým vybraným aspektům průběhu interakce v ordinaci lékaře, se zvláštním zřetelem k jejich hodnocení z hlediska spokojenosti a compliance pacienta. Jakkoliv je můj příspěvek součástí lingvisticky

orientovaného výzkumu, s ohledem na charakter lékařské konzultace a její socio-psychologický rozměr nelze než k tématu přistoupit z pozice interdisciplinární. Hlavním cílem bude vymezit obecné diskursivní strategie, jimiž lze dosáhnout ve zvoleném typu komunikace empatie a důvěry. Mám za to, že empaticky řízený rozhovor ze strany lékaře a zároveň vzájemná důvěra zdravotníka a jeho klienta jsou nejpříhodnější cestou, jak dosáhnout zefektivnění lékařských interview a následné léčby.

1. Empatie a důvěra v definicích

Moderní význam slova empatie se objevil v 2. polovině 19. století, když německý estetik R. Vischer poprvé použil termínu *Einfühlung* k označení metody porozumění uměleckému dílu skrze projekci lidských pocitů [Clark 2007, Hunsdahl 1967, Pigman 1995]. V průběhu dalších padesáti let prošel termín významovým rozšířením a vykročil z hranic estetismu do oblastí interpersonálního fungování [Clark 2007]. Na počátku 20. století se termín *Einfühlung* usadil v Novém světě, kde jej Edward Titchener přeložil do angličtiny jako *empathy* [Clark 2007]. Je zřejmé, že anglická podoba výrazu staví na řeckém *empathia*, tj. sdílet bolest a utrpení druhého člověka.

V průběhu 20. století a v rozmezí první dekády nového milénia bylo uvedeno několik různých, víceznačných definic empatie. S vývojem jednotlivých vědeckých disciplín se objevila řada nových názorů na to, jak empatii chápat. Psychoterapeuti, psychoanalytici, lékaři, ti všichni a mnozí jiní soutěžili o to, kdo dokáže přijít s lepším pojetím empatie. I když se brzy ukázalo, že něco jako univerzální definice empatie neexistuje, jsme dnes schopni určit přinejmenším tři z jejích základních forem: (1) zkušenostní (*experiential*), (2) komunikativní (*communicative*) a také (3) pozorovací (*observational*) [Clark 2007].

Zkušenostní formu empatie (či formu prožívání) rozpoznal a prosazoval Carl Rogers [1902–1987], známý zastánce na klienta-orientované terapie a pravděpodobně nejplodnější autor píšící o empatii ve čtyřicátých, padesátých a šedesátých letech minulého století. Rogers [1949, 1951, 1966] kladl důraz na pohled z klientova hlediska, což v jeho pojetí zahrnovalo stav tzv. „bytí s klientem“ a silnou vůli terapeuta vytvořit takové klima pro konzultaci, které by navozovalo pocit podpory, pochopení a blízkosti. Tento přístup vyžaduje na terapeutovi či lékaři, aby se dokázal vcítit do pacientova světa a byl mu schopen potvrdit nebo verifikovat jeho vnitřní prožívání. Navíc se předpokládá, že se terapeut identifikuje se svým klientem a umí si představit, jaké to je být na jeho místě [Bachrach 1976]. Právě tento aspekt Rogersova přístupu bývá často kritizován, neboť vnitřní ztotožnění s druhým člověkem může vést ke ztrátě odstupů, a tím také objektivitě [Mearns 2003].

Ve shodě s Rogersovým typem terapie taktéž komunikativní podoba empatie vidí význam v aktivním naladění zdravotníků na pacientovo prožívání [Marcia 1987], ještě více však zdůrazňuje, že porozumění vnitřnímu světu klienta musí být klientovi zpětně tlumočeno [Carkhuff & Berenson 1977]. Zastánci komunikativního přístupu chápou empatii jako interpersonální dovednost, kterou se lze naučit a kterou můžeme hodnotit podle kritérií tzv. správné komunikace. Jinými slovy se zde Rogersův koncept

„vcit'ování“ transponoval do sledovatelného interpersonálního procesu, jehož klíčovou metodou je tzv. verbální zrcadlení (reflection). Rovněž komunikativní forma empatie si vysloužila několik kritických poznámek, zejména stran pokusu usouvztažnit empatické porozumění se schopností používat „správné“ verbální strategie [Rogers 1980].

Zatímco první dvě formy empatie stojí na obdobných základech, minimálně co se týká verbálního potvrzení klientova prožívání, případně jeho verifikace, poslední forma vyrůstá z vlastních zdrojů. Oproti přístupu zkušenostnímu a komunikativnímu, které se soustředí na komunikaci mezi terapeutem/lékařem a klientem/pacientem v daném okamžiku, pozorovací přístup obvykle zapojuje vzdálenější a déletrvající perspektivu života jednotlivce [Ornstein 1979]. Obhájci této formy [mj. Kahn 1985, Kohut 1991, Poland 1984] přistupují k empatii jako k efektivní metodě, jak získat důležitá psychologická data týkající se životního kontextu člověka. Související proces pak dělí do dvou částí: na získání informací o klientovi a na následnou interpretaci těchto informací. Tato strategie umožňuje lékaři dosáhnout hlubšího porozumění pacientovým problémům, nepřímo z ní však vyplývá, že není možné vystupovat empaticky, kdykoli by si lékař přál, např. při prvním kontaktu s pacientem.

Mým cílem zde pochopitelně není argumentovat ve prospěch či neprospěch kterékoliv z výše uvedených forem; jednak bych se příliš odklonil od zvoleného tématu, jednak mi chybí hlubší psychologické zázemí. Na druhou stranu je nezbytné zohlednit jeden relevantní aspekt, který jako lingvista považuji za klíčový: všechny tři modely empatie jsou tak či onak závislé na komunikaci. Empatie musí být komunikována! Není empatie bez vzájemné komunikace! Proto se ztotožňuji s definicí Hirsche [2009], který empatii chápe jako “emotional experience between an observer and a subject in which the observer, based on visual and auditory cues, identifies and transiently experiences the subject’s emotional state. In order to be perceived as empathic, the observer must convey this understanding to the subject”. Empatii je navíc třeba odlišit od tří pojmů, které s ní sice úzce souvisí, přesto je nelze za empatii zaměňovat. Jde o (1) sympatii, (2) identifikaci a (3) projekci.

Jak mj. uvádí Black [2004] nebo Halpern [1993], účelem empatie ve zdravotnické péči je docílit porozumění pacientům a jejich problémům, a tím připravit půdu pro efektivní léčbu. Oproti tomu pojem sympatie zastupuje bezprostřední projevy účasti a náklonnosti, které nemusí nutně vycházet ze skutečného porozumění. Podle Clarka [2007] empatie terapeutický proces rozvíjí, sympatie naopak brzdí. Zatímco empatie obvykle předpokládá emoční odstup, oddělenost a objektivitu [Wispé 1986], sympatie přináší nebezpečí sloučení psychologických perspektiv terapeuta a jeho klienta [cf. mj. Kalisch 1973], což může skončit chybným terapeutickým rozhodnutím a neefektivním průběhem léčby.

Co se týká identifikace a projekce, je důležité zmínit, že podobně jako empatie také tyto pojmy podporují porozumění pacientovi. Identifikace je operace, jejímž prostřednictvím se lékař ztotožňuje s prožíváním svého klienta. Za projekci se naproti tomu považuje operace, jejímž prostřednictvím lékař přisuzuje své osobní zkušenosti pacientovi. V obou případech je nezbytné najít optimální úroveň jejich integrace do procesu interakce [Olinick 1969]. Pokud se to lékaři nezdaří, může dojít k negativní

interferenci s jeho profesním cílem stanovit přesný léčebný postup [Shapiro 1974, Strunk 1957].

Poslední termín, který si v tuto chvíli zaslouží osvětlení, je slovo důvěra. Jak, doufám, dosvědčí následující pasáže, jde o jeden z klíčových výrazů asociujících kvalitní vztah mezi lékařem a pacientem. Jednoduše řečeno se dá důvěra charakterizovat jako vztah spoléhání se jeden na druhého [Bachmann & Zaheer 2006]. Atmosféra důvěry jde ruku v ruce s pocitem blízkosti, bezpečí, intimity, vřelosti a přijetí [Vymětal 2003]. Je zřejmé, že empatie a důvěra jsou v úzkém vztahu. Empatické porozumění redukuje psychologickou hrozbu skrze budování vzájemné důvěry [cf. Clark 2007]. V kontextu lékařského interview se však nesmí zapomínat, že zatímco za vytvoření empatického prostředí nese hlavní zodpovědnost lékař, pocitu důvěry lze docílit pouze oboustranným úsilím jak lékaře, tak i pacienta.

2. Jak docílit spokojenosti a compliance pacienta

Jedním z velkých témat, jež se řeší v rámci výzkumu komunikace mezi lékařem a pacientem, je nespokojenost hlavních protagonistů s komunikačními návyky té druhé strany a s důsledky, které z těchto okolností pramení. Pacienti nejčastěji obviňují lékaře z neochoty naslouchat jim [Raffler-Engel 1989]. Většina dotázaných si přeje, aby měl jejich ošetřující lékař méně klientů, a mohl jim tak věnovat více času a pozornosti. Pacienti si dále stěžují na nedostatek prostoru pro vlastní iniciativu, na to, že jim nejsou uspokojivě zodpovězeny všechny dotazy, že je jejich lékař neustále přerušuje, málo informuje, dostatečně nevysvětluje terminologii [Wallen 1979]. Negativně hodnotili též autoritativnost a nevstřícnost lékařů a nespokojenost se týkala i způsobu, jakým lékaři pracovali s neverbální komunikací [Frankel 1983].

Aby nezazněl hlas pouze jedné zaangażované strany, je nutno dodat, že také lékaři si velmi často stěžují na neschopnost pacientů být dobrým partnerem v dialogu. Mimo jiné bylo doloženo [Pendleton & Hasler 1983], že každá čtvrtá konzultace v ordinaci praktického lékaře trpí komunikačními obtížemi, za něž je zodpovědný pacient. Tyto obtíže se dají rozdělit do dvou kategorií. Za prvé si lékaři stěžují na neschopnost pacientů pochopit informaci, kterou jim předávají. Za druhé jsou nespokojeni se způsobem, jakým pacienti s informací nakládají [cf. McManus 1992]. Lékaři kritizují zejména nerespektování svých doporučení. Ukázalo se [Ley 1983], že existuje pouze přibližně padesáti procentní šance, že pacient lékaře uposlechne a skutečně se bude řídit jeho pokyny. Honzák [1999] mj. tvrdí, že dokonce i velmi inteligentní pacienti odchází z ordinace s vědomím, že si zapamatovali pouze jednu třetinu poskytnutých informací týkajících se léčby.

Výsledky průběhu lékařské konzultace se nejčastěji třídí do tří kategorií: na výsledky (1) bezprostřední (immediate), (2) následné (intermediate) a (3) dlouhodobé (long-term) [Pendleton]. Bezprostřední výsledky zahrnují míru pacientovy spokojenosti s konzultací, zda si zapamatoval instrukce a doporučení lékaře a nakolik porozuměl závažnosti zdravotního problému. Následné výsledky lze zhodnotit teprve s určitým časovým odstupem, obvykle během další, kontrolní návštěvy ordinace, kdy lékaři zjistí,

zda a jak se pacienti drželi detailů léčby (compliance). Dlouhodobé výsledky se týkají samotných změn zdravotního stavu, jeho zlepšení, případně jiných dopadů léčby.

Jak ilustruje shrnutí studií [Pendleton 1983, pp. 38-39]), jež vyhodnocuje průběh lékařských konzultací z hlediska spokojenosti pacientů (tj. bezprostřední výsledky), pacienti odcházejí z ordinace spokojeni, pokud se k nim ošetřující lékař chová laskavě a přátelsky. Spokojenost pacientů dále koreluje s hovornými lékaři, kteří pacienta sami od sebe dostatečně informují, a to nejen o problému samotném, ale také o jeho příčinách. Pozitivně jsou hodnoceni taktéž lékaři, kteří se nebrání do rozhovoru zapojit více neformálních a nemedicínských témat. Spokojenost pacientů se navíc zdá být ve vzájemném vztahu se schopností lékařů klást empatické otázky a vhodně užívat neverbálních prostředků komunikace. Naopak nespokojenost pacientů je často dávana do souvislostí s lékaři, kteří kladou přespříliš zavřených otázek a z jejichž strany necítí pacienti dostatek podpory.

Co se týká hodnocení průběhu konzultací z hlediska compliance pacientů [viz Pendleton 1983, p. 44], tedy vyhodnocení následných výsledků, ukazuje se, že pacienti dodržují léčebná doporučení, pokud se lékařům daří uvolňovat napětí, pokud vše dostatečně vysvětlují a objasňují, a to navíc jazykem, který je pacientům srozumitelný. Významnou proměnnou jsou taktéž otázky pacientů. Čím více je pacientům umožněno ptát se (a pochopitelně získat odpovědi), tím větší je pravděpodobnost, že budou plnit lékařova doporučení. Compliance je třeba též vnímat ve vazbě na spokojenost pacientů. A konečně pacienti s lékařem spolupracují v případech, kdy jsou naplněna očekávání, s nimiž do ordinace přišli.

Pokud jde o dlouhodobé výsledky, je pochopitelné, že spokojení pacienti jsou ti, kteří zaznamenají zlepšení svého zdravotního stavu [viz Woolley et al. 1978]. Některé studie potvrzují, že existuje vazba mezi účinnou léčbou na straně jedné a vnímavostí lékaře k psychosociálním problémům pacienta na straně druhé [Romm et al. 1976]. Co si na tomto místě zaslouží připomenutí, je zajímavá skutečnost, že když se pacienti rozhodnou změnit svého ošetřujícího lékaře, tak důvodem obvykle nebývá ani tak nespokojenost s jeho profesní kompetencí, jako spíše pocit nedostatku porozumění, vcítění, důvěry, péče, vřelosti, zájmu a motivace ze strany lékaře [Mechanic 1964].

Tím se ještě jednou dostáváme k těm zdrojům nespokojenosti pacientů, které souvisí s komunikačními problémy lékařů, a to napříč všemi obory. Jak dokládají Mathews & Steptoe [1988], 35 % z pacientů, které podrobili svému výzkumu, je nespokojeno se způsobem, jakým komunikují praktičtí lékaři, 39 % z nich má výhrady ke komunikaci psychiatrů a celých 36 % kritizuje verbální projevy dalších specialistů. Ty výzkumné projekty, které se zaměřily na konkrétní jazykové chování lékaře [Roter & Hall 1992], dokládají, že zdravotníci nejsou zběhlí v těchto sférách verbálního kontaktu: hned 50 % má potíže se správným kladením zjišťovacích (zavřených) otázek, 26 % s otázkami doplňovacími (otevřenými), 55 % nezvládá strategie, jak získat důležitá fakta týkající se diagnózy, 15 % má zásadní potíže s přiměřeným předáváním informací pacientům.

Co tato zjištění naznačují? Je zcela nepochybné, že efektivita rozvoru lékaře s pacientem má zásadní vliv na výsledky léčebného procesu. Proto je nezbytné redukovat

nespokojenost obou účastníků rozhovoru. Každý pacient si přeje, aby se s ním zacházelo jako s člověkem, ne jako s nemocí, a chce mít jistotu, že lékař rozumí také nemedicínským aspektům jeho onemocnění. To pochopitelně neznamená, že se mají lékaři vzdát všech standardních postupů. Pouze by je měli obohatit o aspekty kognitivní a emoční péče. Pacienti budou spokojenější, začnou dbát doporučení svých lékařů, a tím si vyslouží jejich důvěru. Vzájemná spolupráce ve slovech i činech pak zefektivní průběh léčby.

Jinými slovy je v rámci lékařských konzultací vhodné uplatňovat na pacienta/klienta orientovaný přístup. Věřím, že se všichni shodneme na tom, že primárním cílem medicíny je především léčit pacienta, nikoli pouze odstraňovat symptomy nemoci. Jak zdůrazňuje Balint [1955], v medicíně nejde jen o tabletky, ale také o způsob, jakým je lékař pacientovi dává, vlastně o celkovou atmosféru, v níž je lék předepisován. S odkazem na tyto souvislosti Raskin [2001] dodává, že v rámci přístupu orientovaného na pacienta neexistuje koncept, který by byl významnější než empatie. Podle Halperna [2003] má empatie okamžité terapeutické účinky, zejména co se týká snížení úzkosti. K tomuto názoru se přidává Adler [1997], který tvrdí, že pacient, jenž důvěřuje svému lékaři a je přesvědčen o jeho porozumění zdravotním potížím, jimž je vystaven, častěji s lékařem sdílí svůj životní příběh, což může mít pozitivní účinek na průběh léčení. Tento postup je obzvláště důležitý u pacientů, kteří nejsou příliš otevření, své psychosociální problémy skrývají, takže jediné z čeho může lékař usuzovat na skutečnou povahu onemocnění, je jeho fyzická manifestace; v takovém případě však může dojít k diagnostické chybě. Vedle toho všeho se nesmí zapomínat, že empatictí lékaři lépe čelí syndromu vyhoření [Anfosi & Numico 2004].

3. Cesta k zefektivnění komunikace a léčby

Na pacienta/klienta orientovaný přístup, tedy takový, který zohledňuje nejen fyzickou stránku zdravotního problému, ale také jeho složku kognitivní a emoční, vyžaduje po lékaři mnohem sofistikovanější komunikační dovednosti, než když se lékařská konzultace zabývá výhradně biomedicínskými tématy. Zatímco nemoci a jejich symptomy jsou, zjednodušeně řečeno, stále stejné, každý pacient je jiný. Empatický a důvěryhodný lékař bere tuhle skutečnost v potaz a snaží se porozumět specifikům jednotlivých pacientů a jejich potížím. Rozhodně nesouhlasím s názorem některých zdravotníků, kteří tvrdí, že nedokáží obměnit navyklý, ritualizovaný styl komunikace. Stejně jako by učitel měl umět podle potřeb studenta komunikovat jednou jako logotrop a v jiné situaci jako paidotrop, tak by i lékař měl umět podle potřeb svého pacienta budovat komunikaci někdy vztah partnerský, jindy paternalistický [cf. Vymětal 2003, p. 148].

Vymětalovu charakteristiku na pacienta zaměřených postojů lze využít jako odrazový můstek pro určení relevantních diskursivních strategií s vazbou na budování klimatu empatie a důvěry. Rámcově se více či méně shoduje s detailnějšími modely a návody konzultačních stylů, jak je pro anglickou jazykovou oblast vymezili mj. Byrne & Long [1976] a Mishler [1984], za španělský jazykový region např. Cordella [2004], v

českém kontextu pak Honzák [1999], Linhartová [2007] a Janáčková s Weissem [2008]. Jejich usouvztažením a zobecněním dosáhneme následujícího výčtu komunikačních strategií: naslouchejte, nechte pacientovi prostor pro to být aktivní, pracujte s tichem, s neverbální komunikací, nepřerušujte, užívejte spíše otevřené otázky, využijte slov a nápadů pacienta, ptejte se pacienta na jeho názor, buďte přátelští, pozorní, chápající, dávejte podporu, projevujte zájem, soucit a porozumění, uvolňujte napětí, informujte, vysvětľujte, reflektujte, objasňujte, interpretujte, zkuste zapojit pacienta do rozhodování o podobě léčebného procesu.

4. Závěr

Co říci na závěr? Snad jen že jsem si vědom komplexnosti lékařské péče i samotného dialogu lékaře s pacientem a jsem dalek toho předkládat zjednodušené soudy o tom, jak spásné bude, když po vstoupení do ordinace spatří pacient lékaře s aurou svatého. Tak jako se liší pacienti, liší se i jejich lékaři, podobně jako pacienti chtějí, aby se s nimi zacházelo jako s lidmi, tak ani lékaři nejsou stroje na výrobu zdraví. Významnou roli v rozhovoru hraje, zda je lékař muž či žena, v jaké věkové kategorii se pohybuje, z jakého rodinného, kulturního, náboženského aj. zázemí pochází. Klíčovým faktorem pro volbu stylu konzultace a konkrétních diskursivních strategií je lékařská specializace. Záleží na tom, zda je lékař onkolog, patolog nebo zubař. Na medicínu orientovaný přístup může být v určitých případech mnohem efektivnější než volba na pacienta orientovaného přístupu. Bylo mnohokrát doloženo, že někteří pacientu tento přístup dokonce vyžadují [Gwyn 2002, Silverman 1987].

Je to ale právě tato komplexnost, která si zaslouží, aby se jí věnovala pozornost. Bylo by chybné zneužít ji jako argument, proč komunikaci mezi lékařem a pacientem nestudovat. Neexistence univerzálních pravidel neznamená neexistenci jakýkoliv pravidel. Myslím si, že empirický výzkum, jehož výsledky jsem se zde snažil představit, dostatečně potvrdil, nakolik může být zapojení komunikačních strategií s vazbou na empatii a důvěru prospěšné efektivitě komunikace i samotného léčebného procesu. Bohužel zde nebyl prostor představit výsledky mé vlastní analýzy, která k tématu přistupovala ze (socio)lingvistických pozic [Černý 2012]. Stejně tak se málo prostoru věnovalo komunikačním stylům pacienta. Věřím ale, že bude ještě příležitost tyto otevřené otázky zodpovědět při jiné příležitosti.

Literatura

1. Anfossi, M., Numico, G. Empathy in Doctor–Patient Relationship. *Journal of Clinical Oncology* 22, 2004, pp. 2258-2259.
2. Bachmann, R., Zaheer, A. eds. *Handbook of Trust Research*. Cheltenham: Edward Elgar, 2006.
3. Bachrach, H. M. Empathy: We Know What We Mean, but What Do We Measure? *Archives of General Psychiatry* 33, 1976, pp. 35-38.
4. Balint, M. The Doctor, the Patient, and the Illness. *Lancet* 1, 1955, pp. 683-688.

5. Black, D. Sympathy Reconfigured: Some Reflections on Empathy, Sympathy, and the Discovery of Values. *International Journal of Psycho-Analysis* 85, 2004, pp. 579-596.
6. Byrne, P., Long, B. *Doctors Talking to Patients*. Exeter: Royal College of General Practitioners, 1976.
7. Carkhuff, R., Berenson, B. *Beyond Counseling and Therapy*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1977.
8. Clark, A. *Empathy in Counseling and Psychotherapy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2007.
9. Cordella, M. *The Dynamic Consultation. Discourse Analytical Study of Doctor-Patient Communication*. Philadelphia: John Benjamins, 2004.
10. Černý, M. *Discourse of Medicine Revisited. On Conveying Empathy and Trust in English Medical Consulting*. Ostrava: University of Ostrava, 2012.
11. Frankel, R. The Laying on of Hands: Aspects of the Organization of Gaze, Touch, and Talk in a Medical Encounter. In Fisher, S., Todd, A. (eds.). *The Social Organization of Doctor-Patient Communication*. Washington, D.C.: The Center for Applied Linguistics, 1983, pp.19-54.
12. Gwyn, R. *Communicating Health and Illness*. London: SAGE, 2002.
13. Halpern, J. What is Clinical Empathy? *Journal of General Internal Medicine* 18, 2003, pp. 670-674.
14. Herzka, H. The Dialogics of a Doctor-Patient Relationship. In von Raffler-Engel, W. (ed.). *Doctor-Patient Interaction*. Amsterdam: Benjamins, 1989, pp. 159-180.
15. Hirsch, E.: The Role of Empathy in Medicine: A Medical Student's Perspective. Accessed November 18, 2009. <http://virtualmentor.ama-assn.org/2007/06/medu1-0706.html>
16. Honzák, R. *Komunikační pasti v medicíně*. Praha: Galén, 1999.
17. Hunsdahl, J. Concerning Einfühlung (Empathy): A Concept Analysis of Its Origin and Early Development. *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 3, 1967, pp. 180-191.
18. Janáčková, L., Weiss, P. *Komunikace ve zdravotnické péči*. Praha: Portál, 2008.
19. Kahn, E. H. Kohut and C. Rogers: A Timely Comparison. *American Psychologist* 40, 1985, pp. 893-904.
20. Kalish, B. What is Empathy? *American Journal of Nursing* 73, 1973, pp. 1548-1552.
21. Kinsey, J., et al. Patients' Satisfaction and Reported Acceptance of Advice in General Practice. *Journal of Royal College General Practice* 25, 1975, p. 558.
22. Kohut, H. On Empathy. In Ornstein, P. (ed.). *The Search for the Self: Selected Writings of Heinz Kohut: 1978-1981*. Madison: International Universities Press, 1991, pp. 525-535.
23. Kuyenhoven, M. M., et al. Diagnostic Styles of General Practitioners Confronted with Ambiguous Symptoms. *Scandinavian Journal of Primary Health Care* 7, 1989, pp. 43-48.
24. Linhartová, V. *Praktická komunikace v medicíně*. Praha: Grada, 2007.

25. Marcia, J. Empathy and Psychotherapy. In Eisenberg, N., Strayer, J. (eds.). *Empathy and Its Development*. New York: Cambridge University Press, 1987, pp. 81-102.
26. Mathews, A., Steptoe, A. *Essential Psychology for Medical Practice*. New York: Churchill Livingstone, 1988.
27. McManus, C. *Psychology in Medicine*. Oxford: Butterworth Heinemann, 1992.
28. Mearns, D. *Developing Person-Centered Counseling*. London: Sage, 2003.
29. Mechanic, D. *Politics, Medicine and Social Science*. New York: Wiley, 1974.
30. Mishler, E. *The Discourse of Medicine*. Norwood: Ablex Publishing Corporation, 1984.
31. Olinick, S. On Empathy, and Regression in Service of the Other. *British Journal of Medical Psychology* 42, 1969, pp. 41-49.
32. Ornstein, P. Remarks on the Control Position of Empathy in Psychoanalysis. *Bulletin of the Association for Psychoanalytic Medicine* 18, 1979, pp. 95-108.
33. Pendleton, D. Doctor-Patient Communication: A Review. In Pendleton, D., Hasler, J. (eds.). *Doctor-Patient Communication*. London: Academic Press, 1983, pp. 5-56.
34. Raffler-Engel, W. ed. *Doctor-Patient Interaction*. Amsterdam: John Benjamins, 1989.
35. Pigman, G. Freud and the History of Empathy. *International Journal of Psychoanalysis* 76, 1995, pp. 237-256.
36. Poland, W. On Empathy In and Beyond Analysis. In Lichtenberg, J., Bornstein, M. (eds.). *Empathy I*. Hillsdale: The Analytic Press, 1984, pp. 331-349.
37. Raskin, N. The History of Empathy in the Client-Centered Movement. In Haugh, S., Merry, T. (eds.). *Rogers Therapeutic Conditions: Evolution, Theory and Practice II*. Ross-on-Wye: PCCS Books, 2001, pp. 277-285.
38. Rogers, C. The Attitude and Orientation of the Counselor in Client-Centered Therapy. *Journal of Consulting Psychology* 13, 1949, pp. 82-94.
39. Rogers, C. *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*. Boston: Houghton Mifflin, 1951.
40. Rogers, C. Client-Centered Therapy. In Arieti, S. (ed.). *American Handbook of Psychiatry*. New York: Basic Books, 1966, pp. 183-200.
41. Rogers, C. *A Way of Being*. Boston: Houghton Mifflin, 1980.
42. Romm, F., et al. Correlates of Outcomes in Diabetes Mellitus. *Medical Care* 14, 1976, pp. 765-765.
43. Roter, D., Hall, J. *Doctors Talking with Patients/Patients Talking with Doctors*. Westport: Auburn House, 1992.
44. Shapiro, T. Development and Distortion of Empathy. *Psychoanalytic Quarterly* 43, 1974, pp. 4-25.
45. Silverman, D. *Discourse of Counseling: HIV Counseling as Social Interaction*. London: Sage, 1997.
46. Strunk, O. Empathy: A Review of Theory and Research. *Psychological Newsletter* 9, 1957, pp. 47-57.

47. Vymětal, J. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003.
48. Wallen, J., et al.: Physicians Stereotypes about Female Health and Illness. *Women and Health* 4, 1979, pp. 135-146.
49. Wispé, L. History of the Concept of Empathy. In Eisenberg, N., Strayer, J. (eds.). *Empathy and Its Development*. New York: Cambridge University Press, 1987, pp. 17-37.
50. Woolley, F., et al. The Effects of Doctor–Patient Communication on Satisfaction and Outcome of Care. *Soc. Sci. Med.* 12, 1978, pp. 123-128.

Summary

The present paper offers partial results of a long-term project aimed at the inquiry into the field of medical interviewing. More specifically, it deals with the meaning and value of empathy and trust in general practice consultations. Firstly, it introduces both terms, with the main focus given to empathy. Secondly, it examines the interrelation between empathy, trust, and outcome-based research, stressing the importance of patient's satisfaction and her compliance with the advice given by the doctor. Thirdly, it offers a list of selected communicative strategies capable of conveying empathy and trust during the medical interview.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОНЕТИКО-ФОНОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ СЕРЕДНЬОБАВАРСЬКОЇ ГОВІРКИ ЗАКАРПАТТЯ

Чолос Іван

Ужгородський національний університет

Фонетико-фонологічний аналіз структури середньобаварської австрійської (надалі СБА) говірки Тересвянської долини Закарпаття підтверджує її південнонімецьке походження і приналежність до середньо-баварської говірки району Бад Ішля Австрії, який утворює перехідну зону між середньобаварськими і південнобаварськими діалектами.

Система вокалізму СБА говірки складається з 9 довгих звуків: **а:, ε:, е:, ø:, о:, і:, у:, и:,** 9 коротких звуків **а, ε, е, œ, ə, ѓ, і, у, u** та 9 дифтонгів **æ, əø, áо, іá:, іé:, uá:, úа, uó:, óи.**

Подовження голосних в СБА говірці, як і в середньобаварській говірці району Бад Ішля, відбувається:

1. перед спірантами **f, s, x, ʃ**: *kri:f* "der Griff – ручка"; *ʃlo:s* "das Schloss – замок"; *ʃpɾu:x* "der Spruch – вислів"; *fro:ʃ* "der Frosch – жаба".
2. перед африкатами **pf** та **ts**: *ko:pf* "der Kopf – голова"; *ʃo:ts* "der Schatz – скарб, багатство".
3. перед **g** та **ŋ**: *to:g* "der Tag – день"; *fle:g* "der Fleck – пляма"; *re:ŋ* "der Regen – дощ".
4. перед звукосполученнями "спірант+змічний" (**st, ft, xt**): *go:st* "der Gast – гість"; *lu:ft* "die Luft – повітря"; *nɔ:xt* "die Nacht – ніч".
5. перед звукосполученнями "носовий+шумний" (**nd, ntʃ, ŋg, ŋk, mpf** і ін.): *hu:nd* "der Hund – собака"; *krɔ:nʃ* "der Kranz – вінок"; *krɔ:ŋg* "krank – хворий"; *ʃtu:mpf* "stumpf – тупий".
6. перед звукосполученнями "**r, l** + шумний": *du:rʃd* "der Durst – спрага"; *ko:ld* "kalt – холодний"; *ɔ:rd* "der Ort – місце"; *sɔ:lʃ* "das Salz – сіль".

У СБА говірці є наявним і звичайне подовження голосних звуків у відкритому складі та в односкладових словах перед слабкими приголосними: *le:va* "die Leber – печінка"; *vi:da* "wieder – знову"; *ʃu:va* "der Schuber – засув"; *ho:f* "der Hof – подвір'я, двір"; *gro:s* "das Gras – трава"; *ʃu:b* "der Schub – поштовх, зсув".

Короткість голосних в аналізованій говірці зберігається:

1. перед сильними приголосними **t** та **p**: *plɔ* "das Blatt – лист"; *sɔ* "satt – ситий".
2. перед **t, p, ŋ** та **m**, якщо за ними слідує сонорні закінчення **-a, -ɛr, -ər, -əl, -ən, -əm**: *siŋa* "singen – співати"; *butɛr* "die Butter – масло"; *satəl* "der Sattel – сідло"; *kupəl* "die Kuppel – купол, ковпак".
3. перед декількома приголосними: *ɔntvɔrtn* "antworten – відповідати"; *lindn* "die Linde – липа".

Крім випадків довготи і короткості голосних СБА говірка зберегла й ряд інших спільних з середньобаварським діалектом рис. Так, голосні звуки, в тому числі й дифтонги перед носовими **m, n** і **ŋ** вимовляються назально. В обох говірках латеральний **l** викликає округлення попередніх голосних **e** та **i**-звуків в **œ, ø**; **y, u**; напр., *gvø:lib* "das Gewölbe, der Kaufladen – крамниця, магазин"; *tœltn* "der Zelte, flaches Backwerk – печиво"; *gyln* "gillen, schreien – кричати".

Типово середньобаварським явищем є збереження голосного звука **-i-** (так званого Sprossvokal) у кінцевих ненаголошених складах між: **rb, rm, rg, lm, lŋ**: *ʃe:rim* "die Scherbe – черепок"; *kɔ:rib* "der Korb – кошик"; *fa:rɪma* "färben – фарбувати"; *ʃvo:lim* "die Schwalbe – ластівка"; *be:rig* "der Berg – гора"; *go:lɪŋ* "der Galgen – "

Як і в середньобаварському діалекті, в СБА говірці відбулася редукція початкового та кінцевого ненаголошеного **-e-**: *ksi:xt* "das Gesicht – обличчя"; *kʃe:ŋ* "geschehen – відбуватися, траплятися"; *kɔ:t* "die Katze – кішка"; *ʃpɾo:x*

"die Sprache – мова", та злиття слабких приголосних з наступним сонорним **m, n** чи **l**: *lo:m* "loben – хвалити"; *tɛ:l* "der Zettel – аркуш паперу; етикетка".

Внаслідок зіткнення **k-** з наступним зімкненим приголосним префікс *k-(ge-)* відпав взагалі: *bli:m* "geblieben – той, що залишився"; *truá:d* "das Getreide – збіжжя, зерно".

Однак, за понад 200-річний період розвитку в умовах відірваності від вихідної говірки СБА говірка виробила і ряд своїх особливостей. Такими фонетичними особливостями СБА говірки є:

1. перехід середньовісньонімецьких короткого і довгого **a**-звуків (**a, a:**) у відкриті **ɔ/ɔ:** або закриті **o/o:**, в той час як в середньо-баварській говірці району Бад Ішля вони перетворилися у відкриті **ɔ** або **ɔ:** [Kühnel 1973, 231]. Так, середньовісньонімецький короткий **a** перед усіма приголосними крім **l** в СБА говірці перейшов у короткий **ɔ**, напр., *rɔʃpl* "die Raspel – рашпіль"; *krɔmpf* "die Krampfe – скоба, дверний гачок"; *kɔndl* "das Kannel, die Kanne – глечик, чайник". Перед **l** середньовісньонімецький короткий **a** в СБА говірці перетворився на закритий **o**, напр., *olman* "almern, auf der Alm arbeiten – пастишити на полонині "; *hols* "der Hals – шия". Середньовісньонімецький довгий **a:** на противагу середньо-баварській говірці Бад Ішля в СБА говірці змінився на закритий **o:**, напр., *so:g* "die Säge – пила"; *do:* "das Dach – дах"; *ʃpo:t* "spät – пізній, пізно".

Тільки перед сонорними **r, m** і **n** середньовісньонімецький довгий **a:** перейшов у СБА говірці так само у відкритий довгий **ɔ:**, напр., *ʃpɔ:r* "der Spar, der Herd – плита, вогнище"; *ʃɔ:ma* "schamen, schämen sich – соромитися"; *hɔ:n* "der Hahn – півень"; *hɔ:r* "das Haar – волосся"; *jɔ:r* "das Jahr – рік".

2. перехід середньовісньонімецького дифтонга **eɪ** в **uá:**. У більшості баварських діалектів середньовісньонімецький дифтонг **eɪ** перейшов в **oa** або **oi** з наголосом на першому голосному, напр., *hóas* "heiß – гарячий"; *góas* "die Geiß – коза" [Kühnel 1973, 229].

Німецька говірка Тересвянської долини цей так званий спадний дифтонг розвинула у висхідний, тобто наголос і складотворний елемент перемістився на другу частину дифтонга: *huá:s* "heiß – гарячий"; *guá:s* "die Geiß – коза"; *tuá:g* "der Teig – тісто".

Голосний **u** викликав зникнення початкового **v** перед **uá:**, тому в анлауті слова *uá:r* "das Ei – яйце"; *uá:fɔ:x* "einfach – простий"; *uá:ʦn* "der Weizen – пшениця"; *uá:zʎuó:* "der Waisenbube, das Waisenkind – сирота" вимовляються однаково.

3. перехід так званого умлаута середньовісньонімецького **eɪ** у висхідний дифтонг **íá:**, *riá:f* "der Reifen – обруч, коло, шина"; *briá:ta* "breiter – ширший"; *hiá:sa* "heißer – гарячіший"; *kliá:na* "kleiner – менший".

У висхідний дифтонг **ia:** перейшли також середньовісхньонімецькі дифтонги **ie, üe, uo**, якщо за ними слідував носовий **m** або **n**: *niá:ma* "niemer, niemand – ніхто"; *diá:n* "dienen – служити"; *bliá:n* "blühen – цвісти".

Утворення висхідних дифтонгів стало нововведенням СБА говірки і є результатом розвитку в умовах ізоляції від вихідного діалекту, який не знає цього явища [Kühnel 1973, 230; Стародимова 1984, 8].

Система консонантизму СБА говірки складається із сонорних: носових **m, n, ŋ**; плавних **l, r**; шумних: губних **b, p, f, v**; передньоязикових: **d, t; s, z; ʃ, ʒ**; середньоязикових: **ç, j**; задньоязикових: **k, g; x**; придихового **h** та африкат **bf, pf, ds, ts, tʃ**.

СБА говірка, як і баварсько-австрійський діалект розрізняє сильні (fortis) і слабкі (lenis) приголосні. Зімкнені **p, t, k** є завжди сильними звуками. В анлауті і в ауслауті наголошених складів вони вимовляються з придихом. Особливо сильний придих має **k** перед голосними: *khúa* "die Kuh – корова"; *khæstn* "der Kasten – ящик, скриня" [порів. Maser 1969, 191]. Слабкі приголосні **b, d, g** в межах наголошеного складу не переходять в глухі приголосні, вимовляються без придиху і артикуються як слабкі **b, d, g** або напівсильні (halfortis) **b, d, g** [Стародимова 1984, 7]. Аналогічним чином протиставлені спіранти **f-f-v, s-s-z, x-x-ç** та відповідні африкати **bf-bf-pf, ds-ds-ts**. При цьому характер приголосного визначається довготою та короткістю попереднього голосного: після довгих голосних і дифтонгів стоять слабкі варіанти приголосних, після коротких – відповідні сильні варіанти: *bre:d* "das Brett – дошка"; *to:g* "der Tag – день"; *gro:b* "das Grab – могила"; *o:vm* "der Ofen – ніч", але *bætn* "beten – молитися"; *kræ:fd* "die Kraft – сила", але *kriftn* "die Kräfte – сили".

Сильними є завжди гемінати: **pp, tt, kk**: *pet* "das Bett – ліжко"; *glik* "das Glück – щастя"; *ripm* "die Rippe – ребро"; *bitn* "bitten – просити". В цьому випадку довгота приголосного визначила збереження короткості попереднього голосного.

Для СБА говірки так само характерним є перехід глухого спіранта **x** між голосними в глухий щільний фарингальний звук **h**: *brauha* "brauchen – потребувати"; *suaha* "suchen – шукати".

З іншого боку СБА говірка у відношенні розвитку системи консонантизму виявилась більш консервативною. В той час як в середньо-баварській говірці району Бад Ішля відбулася вокалізація сонорного **l** в ауслауті і перед приголосними в **i** або **u** [Scheutz 1994, 17], СБА говірка зберегла **l** в усіх позиціях: *holtn* "halten – тримати"; *gaeml* "der Gäumel, jüngster Waldarbeiter – молодий лісоруб-початківець"; *fuld* "die Schuld – борг".

Особливістю СБА говірки є й збереження сонорного **r** перед **t** та **ts**, який в говірці Бад Ішля перейшов у фрикативний **x**: *firta* "das Fürtuch, die Schürze – фартух"; *gærtm* "der Garten – сад"; *fvært* "schwarz – чорний"; *kuó:rt* "kurz – короткий" та перед **n, f, l**, де він взагалі випадає: *fæ:rn* "fahren – їхати"; *værfm* "werfen – кидати"; *kærl* "der Kerl – хлопець" [порів. Scheutz 1994, 17].

Література

1. Стародымова Э.Р. Развитие морфологического строя южнонемецкого говора Тересвянской долины Закарпатской области в иноязычном окружении: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – Ужгород, 1984. – 136 с.
2. Kühnel H. Die Mundart von Deutsch-Mokra – Königsfeld. – Stuttgart: Hilfsbund Karpatendeutscher Katholiken-Verlag. – 1979. – S. 227-235.
3. Maser H. Deutsche Sprachgeschichte. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1969. – 243 S.
4. Melika G. Spracherhaltung und Sprachwechsel bei der deutschen Minderheit von Transkarpatien // Sprachinselforschung. – Frankfurt am Main: Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften. – 1994. – S. 289-301.
5. Schabus W. Oberösterreicher in der Ukraine. Kurzcharakteristik der autochthonen Dialekte der vom Salzkammergut aus besiedelten Enklaven Deutsch Mokra und Königsfeld in Transkarpatien, Ukraine // Probleme der oberdeutschen Dialektologie und Namenkunde. – Wien: Ed. Präsens. – 1999. – S. 199- 222.
6. Scheutz H. Dialekt im Wandel. Beobachtungen und Erfahrungen anlässlich einer Dialekterhebung für den "Sprachatlas Oberösterreich" // Mitteilungen des Ischler Heimatvereines. – 1994. – Folge 22. – S. 17-19.

Resümee

Der Beitrag ist der Untersuchung der Entwicklung des phonetisch-phonologischen Systems der bairischen Mundart von Königsfeld in Transkarpatien, Ukraine gewidmet. Im Laufe der etwa 250-jährigen Entwicklung in Entfernung vom Ausgangsdialekt hat die untersuchte Mundart eine ganze Reihe eigener Besonderheiten des Vokalsystems ausgearbeitet. Hinsichtlich der Entwicklung des Konsonantensystems ist die Mundart von Königsfeld konservativer als die von Bad Ischl.

БІЛЯ ВИТОКІВ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Швед Е.В., Дацьо О.Г.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Поряд з давньоіндійською, класичною та арабською, китайське класичне мовознавство є однією з найвідоміших незалежних мовознавчих традицій. Цінність його перш за все в тому, що воно виникло на ґрунті мови, що належить до ізолюючих і значно різниться за будовою від європейських, виробило методи, що є більш придатними для цілого ряду східних мов, ніж європейські.

Проблема історії лінгвістичної думки Давнього Китаю була предметом дослідження цілого ряду дослідників. Цікаві факти з історії китайської лінгвістики представлені в працях таких вітчизняних науковців, як Т.А.Амирова [1], А.В.Десніцкая [5], І.І.Ковалик [7], Н.И.Конрад [8], Г.П.Сердюченко [12], П.Шмидт [20], Б.М.Щуцкий [21] та зарубіжних вчених Ван Ли [2,3,4], Ло Чанпэй [9], Лю Ецко [10], Цэнь Цисян [17], Чжен Шиму [18], Чжэн Чжен-до [19], Ян Синь-ань [22].

Однак ця тема ще недостатньо досліджена. Більшість сучасних праць з лінгвістики та мовознавчих посібників дуже фрагментарно висвітлюють, а інколи зовсім не торкаються проблеми давньокитайського мовознавства. Зважаючи на це, повноцінна історія мовознавства не може складатись виключно з історії європейського, пропонується публікація є спробою дослідження досягнень давньокитайської лінгвістики від її витоків аж до кінця епохи правління династії Хань.

Історія лінгвістичної думки в Китаї нараховує понад дві тисячі років.

Найдавнішими пам'ятками китайського письма, що дійшли до нас, є надписи на кістках для ворожби, знайдені археологами. Це були панцири черепах, кістки тварин, на яких видряпані письмові знаки. На даний час наука володіє великою кількістю такого типу написів. Дослідники припускають, що найдавніші написи на ворожильних кістках походять з XII ст. до н. е. [11, с. 11].

Зіставлення цих написів із пізнішими іншого змісту дає можливість прослідкувати складний та довготривалий процес становлення письма. Розвиток китайської мовознавчої думки поєднаний із розвитком китайської писемності. Нормування китайської ієрогліфіки та становлення сучасної структури китайської писемності припадає на I і II ст. н. е., тоді виділяються основні стилі китайського письма: уставне письмо (кайшу), напівуставне (синшу), скоропис (цаошу). Це і є остаточним становленням графічної системи китайської рукописної мови [16]. Місцеве, а не запозичене походження китайської писемності є безперечним. Серед знаків письма на ворожильних кістках чітко виділяються дві категорії: прості і компілятиви.

Уявлення про співвіднесеність слова з предметами та явищами зовнішнього світу, їх втілення у різного роду ієрогліфіці якнайкраще ілюструють народну ментальність, специфіку відображення у свідомості та втілення у слові.

До простих малюнкових знаків належать ті, що зображають предмети чи ситуації, наприклад: 人 'людина', 目 'око', 射 'стріляти'. Компілятивні знаки створювались як символи часто з метафоричним чи метонімічним натяком, [1, с. 63] 日 'схід' (сонце, що освічує дерево), 休 'відпочивати' (зображає людину, що сперлася на дерево) та ін. Надписи засвідчують, що вже у найранніші періоди ієрогліф служив для позначення цілого слова, тобто був логограмою.

Потреба дати пояснення та лінгвістичну інтерпретацію пам'яток старокитайської лінгвістичної традиції стає стимулом дослідження мовознавчих питань. Китайські вчені-мовознавці викладають своє розуміння питань походження мови, співвідношення слова – назви та предмета і т. д.

У період розквіту китайської класичної філософії спеціальних робіт, присвячених мовознавчим питанням, не існувало, [5, с. 94] однак історія мови філософів цікавила. Зокрема, Конфуцій і його послідовники вчили, що назва тісно пов'язана з позначуванним і повинна йому відповідати; філософи ж даоського напрямку вважали, що зв'язок між словом і реччю є довільним. Синтез цих двох напрямків подав у III ст. до н. е. Сюнь Куан, який зазначав, що нема первинного зв'язку між назвою і реальністю, бо назви даються людьми за домовленістю, та коли назва стає звичною, її звичне вживання вважають правильним. Китайський філософ і поет IX ст. Хань Юй писав, що найсуттєвіше в тому, що створюється людським голосом, є слово [8, с.21]. Таке уявлення про слово виникло ще у давньому Китаї.

Давньокитайська мовознавча традиція в основному досліджувалась у таких основних напрямках: схоластика, тлумачення давніх слів, в'яснення їх значень, дослідження писемності, структури та етимології ієрогліфів та фонетика. Саме остання досягла в Китаї найбільш значних успіхів, хоча фізична природа звуків та механізм їх вимови майже не досліджувався, головним об'єктом дослідження було не мовлення, а ієрогліф.

Грамотичні дослідження китайців починаються з часів династії Хань, тобто з часу остаточного становлення китайської ієрогліфічної писемності. Безпосередньою причиною досліджень стала потреба реконструкції знищених імператором Цинь канонічних текстів, їх стандартизація і коментування [1, с. 63]. Найдавнішою китайською книгою, що мала відношення до мовознавства, є "Ші Чжоу пянь". Вона містила список ієрогліфів, необхідних для навчання грамоті. Автор її невідомий, припускають, що книга відноситься до періоду династії Цинь, до нашого часу вона не збереглась. У цілому в основу грамотичного мистецтва китайців лягли чотири найважливіші праці: "Ер'я", "Фаньян", "Шовень", "Шимін".

Першим у Китаї тлумачним словником був "Ер'я" (III ст. до н. е.). Вважають, що в його укладанні брали участь багато вчених. У словнику вперше здійснена систематизація китайських ієрогліфів, а слова розподілені за смисловими групами, – небо, земля, води, гори, дерева і т. п. Слова у них розміщуються в синонімічні ряди. Пояснення слів у цьому словнику дуже складні і найчастіше для його розуміння користуються коментарями.

Якщо після об'єднання Китаю під владою династії Цинь (221–207 рр. до н. е.) була знищена більшість літератури Китаю, то при наступній династії Хань (202 р. до н. е. – 220 р. н. е.) чимало пам'яток були реконструйовані, підтримувався інтерес до лексикології.

Крім так званих навчальних "словників", що містили тільки списки ієрогліфів без пояснень, у цей час створювалися і справжні словники. Одним із таких був "Фаньян" ("Місцеві слова"). Припускають, що його автором є Ян Сюн (53 р. до н. е. – 18 р. н. е.). Форма організації матеріалу подібна до "Ер'я" за змістом, але для кожного слова додається вказівка на район поширення, часто поряд із основним словом подається ряд діалектних паралелей із різних

місцевостей Китаю. Завдяки книзі Ян Сюна дослідники можуть вивчати діалекти китайської мови, що існували в епоху Хань. Тому вчені справедливо вбачають у цьому зародки китайської діалектології.

Працею, що має особливо велику наукову цінність для вивчення історії китайської мови, вважають словник "Шовень цзе цзы" ("Опис простих ієрогліфів і розсічення на складові частини складних") (100 р. н. е.), укладений Сю Шенем (30–124 рр.). Це перший повний китайський словник, що охоплює всі відомі автору ієрогліфи. У ньому пояснюються структура ієрогліфів, їх значення та походження. Оскільки в ієрогліфіці кожен знак записує морфему чи слово відповідно до змісту, то Сю Шень, укладаючи словник, ставив перед собою завдання встановити правила комбінування елементів алфавіту. Він здійснив аналіз знаків письма та створив алфавіт елементів, з яких складаються ієрогліфи, обґрунтував правила комбінування цих елементів. Сю Шень встановив, що 9353 ієрогліфів, з яких складається словник, укладені за допомогою комбінування 540 смислових елементів, знаків "бу". Ієрогліфи, що мають спільний елемент, він об'єднав у окремі рубрики, що складають розділи словника. Архітектоніка розділів послідовна, за ступенем зростання складності знаків. За цим принципом систематики знаків згодом почали укладати китайські словники, тобто за основними, спільними для ряду ієрогліфів елементами (бу), які у вітчизняній китаїстиці прийнято називати ключами.

Сю Шень з метою систематизації поділяє ієрогліфи на шість категорій, попередньо розділивши їх на прості і складні: зображальні, вказівні, ідеографічні, фонетичні, видозмінені та запозичені. Базою цієї класифікації є відношення між зображальною стороною ієрогліфа і позначуваним словом.

Відповідно найпростішими за способом вираження значення є ієрогліфи зображальної категорії, що фактично є схематизованими рисунками предметів, наприклад: 'сонце' ☀ (первинний знак ☉), 'потік' 氵 (первинний знак 水).

Вказівні ієрогліфи – це свого роду символи, зміст знака стає зрозумілим за певних умов, наприклад, ієрогліф 上-шан 'верх' і 下-ся 'низ' (зміст передається за допомогою горизонтальних та вертикальних рисок).

При створенні видозмінених ієрогліфів змінювалося написання вже існуючого, наприклад, 老 лао 'старий' був замінений на 考 као 'випробовувати'.

Особливий характер мають запозичені ієрогліфи, вони вживаються не у своєму власному значенні, а для запису омонімічного слова, так ієрогліф 麦 май 'приходити' є малюнком пшеничного колосу, оскільки існувало омонімічне слово із значенням 'пшениця' [5, с. 97]. Видозмінених та запозичених ієрогліфів відносно мало, вони не є складними, а лише поєднують простоту зображення та складність значення.

Останні дві категорії, ідеографічні та фонетичні, є справді компілятивними. Ідеографічна категорія вмщує складні ієрогліфи, що об'єднують у своєму складі прості, причому прості зберігають своє значення у складі цілого, наприклад, ієрогліф 休 хю 'відпочивати' є поєднанням двох простих знаків 人 'людина' і 木 'дерево' і немовби зображає 'людину під деревом'.

Ієрогліфи фонетичної категорії складаються немовби з двох частин, – одна частина передає семантичне значення, а інша вказує на його прочитання; наприклад, 𠄎 цин 'почуття' складається із знаку 𠄎 цин 'синій' (вказує прочитання) і ключа із значенням 'серце', що вказує на смисл. Більшість ієрогліфів, що увійшли у "Шовень", є фонетичними. Заслуга виділення шести категорій ієрогліфів не належить Сю Шеню, вони згадувалися і до нього, але саме він дав дефініцію кожної категорії, проілюструвавши її прикладами. Така класифікація ієрогліфів з певними поясненнями та уточненнями збереглася до нашого часу, вона лягла в основу систематизації китайської писемності. Відомий дослідник китаїстики Н. Конрад зазначає, що "Шовень" містить в собі і те, що можна назвати системою уявлень про слово, – таку, яка склалась до 100 р. н. е. [8, с. 21]. Словник "Шовень" майже до кінця ХІХ ст. був головним джерелом даних про найдавніший стан китайської писемності.

Досить відомою працею є словник "Шимін" ("Пояснення імен") автора Лю Сі (близько 200 р.). Рубрикація цього словника подібна до "Ер'я", однак автор ставить перед собою завдання вивести етимологію слова, причому він шукає етимон у зв'язках звучання і значення. Цей принцип, запропонований Лю Сі, отримав згодом назву "шенсюнь" (розбір звучання), далекий від наукового. Зокрема, Лю Сі, пояснюючи значення слів, близьких за звучанням, наводить такі приклади: цин 'зелений' – тому що шен 'живий'; ку 'гіркий' – тому що ту 'плювати', адже гірке випльовують. Однак головна цінність "Шиміна" полягає не в етимологізуванні, а в тому, що він дає можливість довідатись, які слова в кінці епохи Хань звучали приблизно однаково.

Дослідження китайського мовознавства має особливе значення для вивчення історії науки про мову в цілому. Заслуга китайських мовознавців у галузі лінгвістики наступні. Вони створили самобутню писемність (ієрогліфіку), дослідили її структуру та походження, її перевагою є те, що багато морфем-омонімів позначаються на письмі різними ієрогліфами, а одні і ті ж самі морфеми, що по-різному звучать у діалектах, об'єднані одним і тим самим ієрогліфом; досліджуючи лексикологію, уклали тлумачні словники, діалектні, локально паспортизуючи слова у словниках.

Безперечно, що знайомство з історією китайського мовознавства, його заслугами має велике значення і для історії науки про мову взагалі. Повноцінна історія мовознавства не може складатись виключно з історії європейської лінгвістики. Оскільки Китай має історію лінгвістичної думки, що сягає проміжку у два тисячоліття, вона повинна бути включена в загальну історію науки про мову. Історія лінгвістичної думки в Китаї служить необхідним матеріалом і для побудови міцної, історично обумовленої загальної теорії мови.

Література

1. Амирова Т. А., Ольховников Б. А., Рождественский Ю. В. Очерки по истории лингвистики. – М., 1975.

2. Ван Ли. Китайская фонетика. – Бэйцзин, 1935.
3. Ван Ли. Очерк истории китайского языка. – Пекин, 1957.
4. Ван Ли. Современная китайская грамматика (Чжунго сяньдай юйфа). – Шанхай, 1947.
5. Десницкая А. В., Кацнельсон С. Д. История лингвистических учений. Древний мир. – Ленинград, 1980.
6. Энциклопедия китайского языкознания. – Токе, 1957 (раздел пятый посвящен истории изучения китайского языка).
7. Ковалик І. І., Самійленко С. П. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки. – Київ, 1985.
8. Конрад Н. И. О национальной традиции в китайском языкознании// Вопросы языкознания. – 1959. – № 6. – С. 18–27.
9. Ло Чанпэй. Краткий очерк истории китайского языкознания. – Кэсюэ тунбао, 1953.
10. Лю Ецко. Древние китайские словари (Чжунго гудайды цзыдянь). – Бэйцзин, 1963.
11. Лоя Я. В. История лингвистических учений. – М., 1968.
12. Сердюченко Г. П. Китайская письменность и её реформа. – М., 1959.
13. Собрание классиков (Чжу цзы цзичэн). – Шанхай, 1935. – Т. I.
14. Сю Шэнь. Описание простых и объяснение сложных знаков ("Шовэнь цзецзы"). – Шанхай, 1931. – Т. 1–4.
15. Тринадцать канонов ("Ши сань цзин"). – Шанхай, 1914.
16. Учебник китайского языка для средней школы первой ступени ("Ханьюй чудзи чжунсюэ кэбэнь"). – Пекин, 1955.
17. Цэнь Цисян. Общая история языкознания (Юйяньсюэ ши гайяс). – Бэйцзин, 1958.
18. Чжен Шиму. История китайской фонетики. – Чанша, 1938.
19. Чжэн Чжен-до. Иллюстрированная история китайской литературы (Чжунго вэньсюэши чатубэнь). – Пекин, 1957.
20. Шмидт П. Опыт мандаринской грамматики с текстами для упражнений. – Владивосток, 1915.
21. Щуцкий Б. М. Китайская классическая "Книга перемен". – М., 1960.
22. Ян Синь-ань. Современный китайский язык (Сяньдай ханьюй). – Чунцин, 1957.
23. Watters T. Essays on the Chinese language. – Shanghai, 1889.

Summary

Acquaintance with the history of Chinese linguistics and its achievements is important for the history of linguistic science in general. A comprehensive history of linguistics cannot consist exclusively of the history of European linguistics. Since China has a history of linguistic thought spanning two millennia, it must be included in the general history of the science of language. As a result of the performed research, the

authors draw the following conclusions. The merits of Chinese linguists in the sphere of linguistics are as follows: they have created a distinctive writing (hieroglyphics), examined its structure and origin, the advantage of which is that many morphemes – homonyms are marked in writing by different hieroglyphs, but one and the same morpheme that has different sounding in various dialects, is combined by one and the same hieroglyph. Researching lexicology, they compiled explanatory dictionaries, dialect dictionaries, locally categorizing words in dictionaries. The history of linguistic thought in China is the essential material for the formation of a strong, historically determined general theory of language.

УДК 81'42:32:81'373.49

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ ЕВФЕМІЗМІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Шевченко М.Ю. Скорик А.О.

ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет

Однією з найважливіших сфер комунікації є політичний дискурс. Політик, як оратор, що працює у сфері комунікації з людьми, повинен володіти своєю мовою, бо мова для політика – це інструмент його професійної діяльності. Він повинен уміти правильно побудувати свій виступ залежно від його мети, тактики, комунікативної ситуації. Отже, політик завжди повинен чітко осмислювати, що, як, коли і з якою метою він говорить.

Із давніх часів евфемізми використовуються для стилістичного пом'якшення на словесному рівні. Такий процес називається евфемістичною заміною, яка входить до прийомів та засобів, пов'язаних із вимогами до якості мови. Перелік таких вагомих якостей мови сформувався ще за античних часів, про що свідчать праці Цицерона, Аристотеля та інших грецьких та римських учених. Характерними рисами греко-римської традиції були правильність, логічність, однозначність, точність, різноманітність, лаконічність мови, а також правдивість її змісту. Говорячи про сьогодення, зазначимо, що в останні десятиліття процес формування евфемізмів відбувається досить інтенсивно. Це пояснюється, передусім, тим, що на сьогодні найважливішим фактором, який сприяє формуванню евфемізмів, є здатність бути відображенням формування певних суспільних процесів, що дає їм змогу отримувати широке розповсюдження в суспільно-значущих сферах мовної діяльності.

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогодні використання евфемізмів є значущим, бо відбувається вплив на масову аудиторію людей через політичну мову, що є цілеспрямованим процесом, який повинен відбуватися відповідно до вимог культурної та правової коректності. Багато сторін цього питання є до сих пір невизначеними, наприклад, питання систематизації політичних евфемізмів, визначення сфер політичної евфемізації. Ці аспекти зумовлюють мету дослідження, яка полягає у визначенні основних особливостей використання евфемізмів англійської мови.

Об'єктом дослідження є політичний дискурс, якому притаманні характеристики та ускладнення безліччю аспектами.

Предметом дослідження є евфемізм, як засіб складного механізму для реалізації відхилення від істини в англійському політичному дискурсі.

Вивченням евфемізмів у різні часи займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Пауль Г., Розенталь Д., Відлак С., Ахманова О., Реформатський О. Серед сучасних дослідників цього питання були праці Москвіна В., Ковшової М., Кацева А.

Є велика кількість визначень поняття «евфемізм». Згідно з Кацевою О. «Евфемізми – це сприяючі ефекту пом'якшення, тобто непрямі заміники найменувань страшного, ганебного або одіозного, які впроваджені моральними або релігійними мотивами» [2, с. 65]. Заботкіна В. відзначила, що «Евфемізм виникає в результаті безлічі прагматичних причин, наприклад, ввічливості, делікатності, педантичності, благопристойності, прагнення завуалювати негативну сутність або окремі явища дійсності [1, с. 103]. Дослідник Сенічкіна О. подала таке визначення евфемізму: «слово або вираз, який уживається замість іншого, яке за певними причинами незручно або небажано вимовляти» [4, с. 140].

До сфери вживання евфемізмів можна віднести розумові або фізичні здібності, вік, зовнішній вигляд, расову або національну належність, соціальний або фінансовий стан, професії, військову тематику тощо.

Евфемізми є стилістичним синонімом або субститутом деяких мовних одиниць, разом із тим, вони також зміщують емоціональну доміанту і пропонують нове тлумачення певного явища, несуть у собі його нову морально-етичну оцінку або новий ракурс його розгляду. Ці аспекти дозволяють стверджувати про те, що поява значної кількості евфемізмів на сьогодні є індикатором змін суспільних орієнтирів у сферах людської діяльності та є результатом появи й закріплення в суспільній свідомості нових соціально-політичних напрямків.

Як механізм мовного впливу, евфемізм несе в собі вираження певних оцінок або поглядів із метою закріпити її у свідомості адресата комунікації або спровокувати його на вчинки відповідно до заданих оцінок. При цьому політична комунікація в сучасній лінгвістиці розглядається як «мовна діяльність, яка орієнтована на пропаганду певних ідей, емоційний вплив на громадян країни і спонукання їх до політичних дій для вироблення суспільної згоди, прийняття та

обґрунтування соціально-політичних рішень в умовах множинності думок в суспільстві» [6, с. 4].

Отже, наведені аспекти дають нам змогу стверджувати, що поява значної кількості евфемізмів напрямку залежить від суспільно-історичних процесів або певних історичних подій, наприклад деколонізації, появи руху за права жінок та сексуальних меншин. Це призвело до значних змін у лексичному складі англійської мови за останнє десятиліття. Деколонізація також вплинула на вибір літератури для перекладу й вибір лексики. Так, у книгах Карнегі Д. досить часто трапляється слово «negro», яке сьогодні не вживається у друці взагалі. Аналогічна ситуація була і з назвою твору Крісті А. «Ten little Nigger boys», яка перекладається як «Десять негрят». З міркувань політичної коректності, назву твору було змінено на «Ten little Indian boys», що перекладається як «Десять маленьких індіанців». Але, попри зміну, первинна назва збереглася під час перекладу українською. У гендерних політкоректних евфемізмах виникла нейтралізація за ознакою статі. Це відбулося через відхід від суфіксів –man, –woman, –er, –ess, наприклад: я chairman, chairwoman – chairperson, air hostess – flight attendant, waiter, waitress – server [5, с. 216].

Політична комунікація має доволі широкий спектр як усних, так і письмових текстів, наприклад: програма політичної партії, аналітична стаття в газеті, службовий політичний документ, виступ у парламенті або на мітингу, політичне інтерв'ю. Для визначення ролі евфемії в політичній комунікації, найбільший інтерес викликають ті різновиди політичної комунікації які орієнтовані на чисельну аудиторію. Різновид вербальної комунікації, адресатом якої є ця аудиторія також називається публічною комунікацією [3, с. 37].

Головною метою вживання евфемізмів у політичній сфері є приховування істинної сутності явища, яке викликає негативну оцінку суспільства, масове обурення через створення нейтральної або позитивної конотації. На думку Заботкіної В., одним із мотивів використання евфемізмів у сфері політиці є «спроба створення мовної ілюзії виправдання непопулярної політики» [1, с. 234]. Шейгал Є. підкреслив «високий ступінь маніпулювання та «езотеричності», тобто наявність прихованого сенсу, який притаманний мові політики, що прагне приховати певні моменти дійсності» [7, с. 154]. Дуже важливо зазначити, що мовні евфемізми, на відміну від політичних, мають низький ступінь евфемістичності, бо причина табу денотата очевидна як для реципієнта, так і для комунікатора. У цьому аспекті полягає головна відмінність між політичними та мовними евфемізмами, які є зафіксованими у словнику.

Є певний взаємозв'язок семантики політичних евфемізмів із прагматикою їх використання, тобто їм притаманна особлива лінгвістична специфіка. Для впровадження процесу евфемістичної заміни слова в політичному дискурсі необхідно одночасне відображення сутності денотата та особливих інтересів мовця. Окремо зазначимо, що англійські евфемізми мають великий прагматичний потенціал, який дозволяє політикам пом'якшувати, приховувати,

вуалювати неприємні для них аспекти, а також висвітлювати певні події з вигідної для себе позиції за рахунок зміщення прагматичного фокусу.

Характерною рисою політичних евфемізмів є те, що вони ґрунтуються на механізмі асоціативності. Це означає, що евфемістичний ефект виникає в результаті асоціації з позитивним денотатом. Для позначення негативного денотата використовується слово, яке викликає певні додаткові асоціації з позитивним аспектом. Під час використання евфемізму, здебільшого, реципієнт не встигає розпізнати евфемізми з контексту та осмислити їх. Як результат, виникає утворення неадекватної інформаційної моделі дійсності. Такі процеси, насамперед, пов'язані з певною політичною ідеєю, яка пропагандується в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку, ціннісними системами суспільства. Наприклад, розглянемо одну з пропозицій адміністрації Обама Б. щодо в'язнів Гуантанамо, де говориться про можливість виконувати смертний вирок без судового процесу:

«The proposal would ease what has come to be recognized as the government's difficult task of prosecuting men who have confessed to terrorism but whose cases present challenges. Much of the evidence against the men accused in the Sept. 11 case, as well as against other detainees, is believed to have come from confessions they gave during intense interrogations at secret C.I.A. prisons. In any proceeding, the reability of those statements would be challenged, making trials difficult and drawing new political pressure over deatainee treatment» [8, с. 71].

Переклад речення звучить так:

«Ця пропозиція дозволить полегшити виконання одного з обов'язків урядів, а саме переслідувати судовим порядком людей, які визнали провину у скоєнні терору, але чії справи викликають особливу складність. Вважається, що найбільша частина доказів проти звинувачених у терорі, скоєного 11.09.2001, а також інших ув'язнених, була отримана в результаті визнання провини звинувачених у процесі напружених допитів у засекречених тюрмах ЦРУ. За будь-яких процесів, надійність цих визнань може бути поставлена під сумнів, що може дещо ускладнити судовий процес та привести до нового політичного напруження щодо ув'язнених».

Отже, у наведеному прикладі невизначений характер мовної одиниці *intense interrogation* призводить до зняття негативної конотації. Це пов'язано із прагненням дещо пом'якшити та замаскувати наслідки непопулярних політичних рішень.

Аналогічним прикладом є речення цього ж рішення:

«The provision could permit military prosecutors to avoid airing the details of brutal interrogation techniques» [9, с. 2].

Переклад речення звучить так:

«Ця пропозиція дозволить обвинувачам уникнути розголосу деталей грубих мір допитів».

На цьому прикладі ми простежуємо використання словосполучення «*interrogation techniques*» замість більш визначеного словосполучення, яке б

характеризувало застосування погроз та фізичної сили. Отже, у цьому випадку евфемізм дозволяє завуалювати дії які порушують права людини із метою уникнути засудження з боку суспільства, маніпулюючи суспільною свідомістю.

«The Taliban remains a force to be reckoned with, determined to reestablish its power base in Afganistan» [11, с. 1].

Словосполучення «to reestablish its power» означає «to invade», тобто «вторгнутися». У цьому випадку евфемізм є прикладом прагнення приховати агресивні наміри опонента, а також «освітлити» реальну дійсність. Ідеться про напад Талібів на війська НАТО. Інформація про цей напад дещо пом'якшується, задля уникнення панічних настроїв серед населення.

Аналогічним прикладом є речення з англійської газети:

«*The admission is the most serious warning yet that Britain is preparing for some sort of military involvement in the country. Britain could intervene militarily in Syria in months*» [10, с. 1].

У наведеному прикладі вираз «some sort of military involvement» виконує функцію евфемізму замість більш прямого значення «to break in», тобто «вторгатися». У статті надано інформацію про те, що Великобританія заявляє про можливість обмеженої інтервенції в Сирію, але в багатьох ЗМІ використовувався саме термін «вторгнення». У представленому уривку статті використано більш нейтральне значення цього слова.

Розглядаючи окремо евфемізми у виступах політиків, зазначимо, що вони також виконують аналогічні функції. Розглянемо їх на прикладах речень з виступів Б. Обама.

Одним із засобів евфемізації у виступах американського Президента є описовий перефраз, наприклад:

«*Our nation is at war against a far reaching network of violence and hatred*» [8, с. 60].

Також, окремо виділимо ускладнення структури словосполучення на синтаксичному рівні, наприклад:

«*We are willing to look out for one another and help people who are vulnerable and help people who are down on their luck*» [8, с. 43].

Не менш розповсюдженим у промовах Б.Обама є генералізація, тобто узагальнення, як засіб евфемізації, наприклад:

«*They had some sort of chronic condition that had to be tended to*» [8, с. 51].

Наведені способи евфемізації, як і в більшості прикладах, дозволяють приховати сутність певної проблеми за рахунок утворення позитивної або нейтральної конотації, що відбувається, насамперед, за рахунок послаблення концентрації слова, на яке накладається «табу», та за рахунок ускладнення можливості відновити асоціативні зв'язки між евфемізмом та словом замість якого він використовується.

Провівши дослідження, можна дійти висновків, що евфемізми є важливою ланкою складного механізму під назвою політичний дискурс, яка несе в собі мету приховати або пом'якшити непопулярні серед суспільства факти або певні

аспекти. Історія евфемізмів є дуже багатою і починається від стародавніх часів. Поява значної кількості евфемізмів на сьогоднішній день пов'язана з сучасними соціально-політичними процесами, що і призводять до певних змін у лексичному складі англійської мови. Механізм використання евфемізму ґрунтується на ефекті асоціативності зі словом, на яке накладається табу, що призводить до подальшої заміни цього слова. Евфемізм – це потужний засіб упровадження ідей або поглядів серед великих мас людей, при чому кінцевим результатом такого провадження є закріплення цих ідей у свідомості адресатів комунікації. Зняття негативної конотації, нейтралізація певних аспектів, пом'якшення або приховування фактів чи подій є основними функціями, які виконують евфемізми. На синтаксичному рівні ці функції упроваджуються через перифраз, ускладнення структури словосполучення та генералізацію. Перспективою для подальшого дослідження може бути більш глибокий розгляд питання функцій політичних евфемізмів або питання ролі евфемізму в інших аспектах суспільного життя.

Література

1. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка / В.И. Заботкина – М.: Высшая школа, 1989. – 324 с.
2. Кацев А.М. Языковое табу и эвфемия / А.М. Кацев – Л.: СПб: Просвещение, 1988 – 80 с.
3. Нецименко Г.П. Динамика речевого стандарта современной публичной вербальной коммуникации: проблемы, тенденции развития / Г.П. Нецименко – М.: Наука, 2001. – 115 с.
4. Сеничкина Е.П. Эвфемизмы русского языка: спецкурс / Е.П. Сеничкина – М.: Наука, 2006. – 152с.
5. Терминасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Терминасова – М.: Слово, 2000. – 624 с.
6. Чудинов А.П. Политическая лингвистика / А.П. Чудинов – М.: «Наука», 2006. – 248 с.
7. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал – В.: Перемена, 2000 – 368 с.
8. Cohen D. Obama: The historic front pages / D. Cohen – W.: Sterling, 2009. – 224p.
9. Glaberson W. U.S. May Permit 9/11 Guilty Pleas in Capital Cases / W. Glaberson // The New York Times. – 2009. – № 3
10. Hope C. Britain could intervene militarily in Syria in months, UK's top general suggests / C. Hope // The telegraph. – 2012. – № 6.
11. Hope C The forgotten war / C. Hope // The telegraph. – 2012. – № 8.

Summary

The article deals with the functions of euphemisms in the political discourse. Euphemisms are determined to have a great history and great importance in the social and historical processes that occur in the state because by means of them the main political ideas and tendencies are provided. The authors consider that the aim of using euphemisms in the political discourse is the concealment and mitigating of the facts or aspects that are not popular in society on the examples of the articles from American newspapers and the B. Obama's speeches. The main functions of the euphemisms are disclosed namely removing of the negative connotation, the neutralization of certain aspects, concealment and mitigating of the facts. On the syntactic level these functions are provided through the periphrasis, complication of the structure of the combination of words and generalization.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ ЕМОЦІЙ К. ІЗАРДА

Штефанюк Н.С.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Людська поведінка ґрунтується на емоціях, вони активізують і організовують сприйняття, мислення і устремління людини. Емоції роблять безпосередній вплив на перцептивні процеси, фільтрують інформацію, яку людина отримує за допомогою органів чуття, активно втручаються в процес її подальшої обробки [1, с. 60].

Причиною багатозначності та семантичної невизначеності поняття “тривоги” є те, що воно здебільшого використовується в двох основних значеннях. У першому випадку тривога описує емоційний стан, який супроводжується суб’єктивними відчуттями напруги, хвилювання і т. ін., а також активацією автономної нервової системи. Стан тривоги виникає, коли індивід сприймає ситуацію як таку, що несе в собі елементи небезпеки, загрози. У другому випадку, термін “тривога” (або точніше “тривожність”) використовується для позначення відносно стійких індивідуальних відмінностей у схильності індивіда відчувати цей стан. У цьому випадку тривожність є рисою особистості.

У лінгвістичних дослідженнях назви емоцій аналізуються як специфічна сфера лексичного складу мови, вони є об’єктом дослідження як “мітки” абстрактних понять та як засіб доступу до розуміння семантики. Відомо, що описати свої емоції словами часто буває складно. З іншого боку, здатність

емоційно реагувати на об'єкти оточуючої дійсності є природною властивістю людини, що не залежить від її культури та мовної приналежності. Таким чином, емоції універсальні і виявити їхню специфіку непросто.

Актуальність статті зумовлена необхідністю ґрунтовного вивчення проблеми, яка пов'язана з тілесним аспектом емоцій тривоги та їхнім віддзеркаленням у мовній свідомості представників різних етнокультур.

Досягнення мети дослідження емотивно-тілесної семантики лексем на позначення стану тривоги людини у першу чергу передбачає реалізацію основних положень теорії диференціальних емоцій К. Ізарда.

“Емоція – це щось, що переживається як почуття (feeling), яке мотивує, організовує і направляє сприйняття, мислення і дії,” – пише відомий американський дослідник емоцій К. Ізард, котрий запропонував розділити всі емоції на фундаментальні та похідні [1, с.32–131]. До фундаментальних він відніс інтерес – хвилювання, радість, здивування, горе-страждання, гнів, відраза, презирство, страх, сором, провину, до похідних – всі інші, наприклад, тривожність – це страх + гнів + вина + інтерес + збудження [там само, с.130].

Щоб зрозуміти специфіку страху, К. Е. Ізард пропонує його робоче визначення: “страх складається з певних і цілком специфічних фізіологічних змін, експресивної поведінки й специфічного переживання, зумовленого очікуванням загрози чи небезпеки” [там само, с. 293]. Дослідник стверджує, що “в літературі, присвяченій емоції страху, нам не вдалося знайти надійного переліку експресивних реакцій, на основі яких можна було б відрізнити страх від фізичного страждання чи емоцій гніву й печалі” [там само, с. 309]. У цьому контексті емоція страху не стільки вивчається, скільки описується.

К. Е. Ізард відрізняє емоцію страху від тривоги, що є комбінацією чи моделлю різних емоцій (страх, печаль, сором і провина), кожна з яких впливає на соціальні стосунки людини, її соматичний стан, сприйняття, думки й поведінку [там само, с. 321, 325].

Точкою відліку в розвитку будь-якого емоційного стану є поява власне емоції як відповіді на безпосередню та опосередковану оцінки емоціогенної ситуації, в результаті якої з'являються відчуття, почуття та афекти, причому останні загострюють сталі риси особистості (наприклад, тривожність) та зумовлюють імовірний перехід певного емоційного стану в інший емоційний чи психічний стан. Ці стани супроводжуються емоційними процесами, що їх пронизують. Взаємодіючи між собою, емоційні явища і процеси утворюють ієрархію емоційних явищ, серед яких певне місце посідає і тривога (Є.П.Ільїн, Р.С. Немов).

Емоційні реакції – посмішка, сміх, плач, схвильованість, імпульсивність дії або ж повна нерухомість – тісно пов'язані з подіями, що їх зумовили. У екстремальних умовах, коли людина не може володіти певною ситуацією, розвиваються афекти – особливий вид емоцій, що супроводжуються сильною, бурхливою реакцією (наприклад, страх, лють). Ці реакції не контролюються свідомістю, тому їх важко стримати.

Емоційні стани – більш тривалі переживання. До них відносять збудження, пригнічення (депресія), страх, тривогу. Емоційний стан є змінним психічним явищем. Емоції зумовлюють настрій людини. Настрій – це стійкий і достатньо тривалий емоційний стан. Тривалі конфліктні ситуації, неможливість здійснити бажане можуть зумовити пригнічений стан, тривогу або ж агресивну поведінку людини. Реальна оцінка ситуації, що склалася, відповідні вольові зусилля допомагають вийти з цих станів.

Особистість, за К. Ізардом, – це складна організація шести систем: гомеостатичної, емоційної, перцептивної, когнітивної, моторної і системи спонукань [1, с. 95]. Кожна система має певну ступінь автономності або незалежності, але всі вони взаємозалежні. Гомеостатична система є мережею взаємозв'язаних систем, які діють автоматизовано і несвідомо. Основними серед них є ендокринна та серцево-судинна системи. Система спонукань заснована на тканинних змінах та забезпечує інформацію про потреби тіла. Найзагальніші спонукання – голод, спрага, секс, пошук комфорту і уникнення болю. Тривожність є складним багатовекторним феноменом, що складається з комплексу емоцій.

У свою чергу К. Ізард виділяє найважливіші для функціонування особистості та соціальної взаємодії чотири основні системи: емоційна, перцептивна, когнітивна і моторна. Ці чотири системи спільно формують основу унікальної людської поведінки. Продуктивність людини є похідною гармонійної взаємодії цих чотирьох систем [там само, с. 96].

Можна побудувати модель емоції К. Е. Ізарда, де реакція організму корелюватиме з дією індивіда у відповідь на емоціогенну ситуацію, а сама емоція стане стимулом або причиною вчинків особи. “Ядром” цієї моделі є емоція інтересу, яку повноцінна, здорова людина, на що вказує К. Е. Ізард, переживає найчастіше. Саме в цій емоції дослідник намагається відшукати причину її самогенерації та самогенерацію інших базових емоцій. Пояснюючи преференцію емоції інтересу, він указує, що на нейронному рівні підвищується нейронна активність. На рівні свідомості активаторами є зміни у стимуляції й новизні стимуляції. При цьому фактор новизни К. Е. Ізард пов'язує як із зовнішньою стимуляцією, так і з внутрішньою – з процесами уваги, пам'яті й мислення. У поведінці зацікавленої людини дослідник виокремлює запал, напрямок уваги, погляду й слуху, захоплення, поглинання і, зрештою, на фізіологічному рівні емоція інтересу часто супроводжується брадикардією (зниженням частоти серцевих скорочень) [там само, с. 103–122]. Ми бачимо, що інтерес з його психічними, когнітивними й соціальними характеристиками розкриває не лише структуру буття емоції, а й реальності, яка її породжує.

Теорія диференціальних емоцій визнає динамічність об'єкта дослідження й розглядає його як систему: своєрідна ієрархічність переходу між емоціями згідно з їхнім стимулом, полярність взаємозв'язку між позитивними й негативними емоціями, схожість деяких загальних характеристик емоцій, універсальність і пластичність цього психічного феномена.

У теорії диференціальних емоцій К. Ізарда міміка та зворотній зв'язок від мімічної активності відіграють надзвичайно важливу роль в емоційному процесі та емоційній регуляції. Однак вчені, описуючи сильні емоції, звертаються швидше до змін у вісцерально-ендокринній системі (наприклад, говорять “внутрішнє почуття”), ніж до пропріоцептивних і шкірних імпульсів, що виникають при мімічній діяльності.

Більше ста років тому Ч. Дарвін (Darwin, 1872) заклав основу дослідження ролі мімічних комплексів в емоціях. На основі його спостережень можна зробити висновок про те, що виразна поведінка є або послідовністю емоцій, або їх регулятором. Розглядаючи регуляторну функцію вираження поведінки, Ч. Дарвін стверджував: “Вільне вираження емоції за допомогою зовнішніх ознак посилює її. З іншого боку, придушення настільки, наскільки можливо, всіх зовнішніх проявів пом'якшує нашу емоцію” [1, с. 226]. Це положення Ч. Дарвіна стало кроком до гіпотези про роль зворотного зв'язку в емоціях. Можна було б очікувати широкого й інтенсивного вивчення слідом за Ч. Дарвіном роль в емоціях соматичної системи і, зокрема, виразу обличчя, однак замість цього психологи підтримали погляди Джемса (James) і направили свою увагу на дослідження емоцій у руслі автономної системи та вісцеральні функції.

Особливе значення міміки і мімічного зворотного зв'язку було вперше підкреслено Томкінсоном (Tomkins, 1962) і потім Гельгорном (Gellhorn, 1964). Мовою Томкінса емоції – це в основному мімічні відповіді. Він стверджував, що пропріоцептивний зворотній зв'язок від виразу обличчя, трансформуючись в усвідомлену форму, створює відчуття чи усвідомлення емоції [1, с. 271].

Оскільки нерви і м'язи обличчя значно тонше диференційовані порівняно з внутрішніми органами, вираз обличчя і його зворотний зв'язок є значно швидшими відповідями, ніж вісцеральні, що грають вторинну роль в емоціях. Було показано, що вирази обличчя можна охарактеризувати за допомогою наступної шестичленної лінійної шкали: 1) любов, щастя, веселощі, 2) подив; 3) страх, страждання; 4) гнів, рішучість; 5) відраза; 6) презирство [там само, с. 272].

Теорія диференціальних емоцій за К.Ізардом отримала свою назву через концентрацію на окремих емоціях, які розуміються як відображення переживання та мотиваційні процеси. Ця теорія має в своїй основі п'ять ключових припущень:

1. Десять фундаментальних емоцій утворюють основну мотиваційну систему людського буття.

2. Кожна фундаментальна емоція володіє унікальними мотиваційними та феноменологічними властивостями.

3. Фундаментальні емоції, такі, як радість, сум, гнів і сором, ведуть до різних внутрішніх переживань.

4. Емоційні процеси взаємодіють з драйвами, з гомеостатичними, перцептивними, когнітивними і моторними процесами і роблять на них вплив.

5. У свою чергу, драйви, гомеостатичні, перцептивно-когнітивні і моторні впливають на протікання емоційного процесу [1, с. 93-96].

Грунтуючись на висновках Ч. Дарвіна і ранніх роботах Джемса, Ф. Олпорт, Томкінса і Гельгорн, К. Ізард висунув гіпотезу про те, що мімічні комплекси – це один з інтегральних компонентів емоції. Хоча вираз обличчя є частиною емоції або емоційного процесу, ні воно, ні будь-який інший взятий окремо компонент не утворюють емоції. У теорії К. Ізарда емоція складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: 1) нейронної активності мозку і соматичної нервової системи, 2) діяльності поперечно-смугастої мускулатури, або мімічної та пантомічної експресії і зворотного зв'язку особа-мозок, 3) суб'єктивних переживання. Кожен компонент володіє достатньою автономністю, тому в деяких незвичайних умовах він може бути відірваний від інших, але, як правило, ці три компоненти взаємозалежні і взаємодіють один з одним в емоційному процесі [там само, с. 97-99].

У свою чергу теорія диференціальних емоцій розрізняє емоцію як поняття й емоцію як концепт. Під емоцією К. Е. Ізард розуміє складний процес, що містить нейрофізіологічний, нервово-м'язовий і чуттєво-переживальний аспекти. При цьому йдеться про гіпотетичність нейрофізіологічного аспекту емоції, який зводиться дослідником до функції соматичної нервової системи – керування довільними рухами. Соматично активована емоція, за його словами, мобілізує вегетативну нервову систему, яка регулює діяльність внутрішніх органів і систем, стан тканин організму, а та, в свою чергу, може підкріпити й посилити емоцію. Емоція поєднує різні види вроджених рухів – інстинктивні, автоматичні й рефлекторні та бере участь у рухливості організму [там само, с. 56].

Нервово-м'язовий або експресивний аспект емоції обіймає мімічну активність, пантомімічні, вісцерально-ендокринні й часом голосові реакції. Завдяки переживанням, які мають безпосередню значущість для індивіда, К. Ізард реконструює чуттєвий аспект емоції. Переживання, з його погляду, може викликати у свідомості процес, незалежний від когнітивних механізмів [1, с. 56–57]. Ця самостійність емоції залишається в аналізованій теорії відкритою, потребуючи детальнішого дослідження.

Отже, емоція (фундаментальна, окрема) – це складний феномен, що включає нейрофізіологічний і рухово-виразний компоненти та суб'єктивне переживання. Взаємодія цих компонентів в інтраіндивідуальному процесі утворює емоцію, яка є еволюційно-біогенетичним явищем; у людини процес вираження і переживання емоції вроджений, загальнокультурний та універсальний.

Як визначаються емоції? При цілісному визначенні емоцій К. Ізард пропонує брати до уваги, а ми в свою чергу не можемо не погодитися, три аспекти або компоненти, що характеризують це явище:

- а) пережите або усвідомлене відчуття емоції;
- б) процеси, що відбуваються в нервовій, ендокринній, дихальній, травній та інших системах організму;
- в) виразні комплекси емоції, зокрема ті, які відображаються на обличчі [1, с. 120].

У свою чергу три типи взаємин суб'єкта і навколишнього середовища та п'ять типів індивідуальних процесів, що впливають на нейронну активацію емоції, представлені К. Ізардом:

А. Взаємини суб'єкта з навколишнім середовищем, які викликають емоцію:

1. Сприйняття, наступне за стимуляцією, що є похідним від виборчої активності рецептора або органу чуття.

2. Сприйняття навколишнього середовища (насамперед, орієнтовний рефлекс).

3. Спонтанне сприйняття, або активність, притаманна сприймальній системі.

Б. Індивідуальні процеси, які можуть викликати емоції:

1. Пам'ять (як активна, так і випробувана).

2. Уява.

3. Образне і передбачуване мислення.

4. Проприцептивні імпульси від пантомімічної або іншої рухової активності.

5. Ендокринна діяльність, що впливає на нервовий або м'язовий механізм емоції [1, с 130].

Чимало методик розроблено для вивчення емоційного переживання, або феноменології емоцій. Вони за необхідністю ґрунтуються на самозвіті.

Розкриття емотивно-тілесної семантики лексем на позначення стану тривоги людини в різних етнокультурах є можливим за умови його аналізу як міждисциплінарного явища, зокрема з позиції психології, філософії і насамперед мови. В лінгвістичних дослідженнях назви емоцій аналізуються як специфічна сфера лексичного складу мови, вони є об'єктом дослідження як "мітки" абстрактних понять та як засіб доступу до розуміння семантики. Оскільки опис емоцій словами часто буває надскладним завданням, емоційно реагувати на об'єкти оточуючої дійсності є природною властивістю людини, що не залежить від її культури та мовної приналежності, їхнє комплексне дослідження становить одну з найактуальніших проблем сучасної лінгвістики.

Література

1. Изард К.Е. Эмоции человека: [Пер. с англ.] / Под ред. Л.Я. Гозмана, М.С. Егоровой. - М.: Изд-во МГУ, 1980. – 440 с.
2. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. – К. : Вища школа, 1982. – 216 с.

Summary

The article deals with the thorough study of the problems associated with the body aspect of emotional anxiety and its reflection in the language of different ethnic cultures. Achieving the aim of research, the author focuses on emotive semantics research, including anxiety, and therefore uses main issues of the theory of differential emotions by K. Izard.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ÉTRANGÈRES

DIE ROLLE DER MÜNDLICHEN SPRACHKOMPETENZ IN EINEM KOMMUNIKATIVEN DEUTSCHUNTERRICHT

Козак Т.Б.

Тернопільський національний економічний університет

Tatsache ist, dass die mündliche Sprachkompetenz im Deutschunterricht lange Zeit zugunsten der schriftlichen Fertigkeiten vernachlässigt wurde. Die Geschichte der Fremdsprachendidaktik zeigt, dass die Forderung der Mündlichkeit erst gegen Ende des 19. Jahrhunderts allmählich ins Zentrum des fachdidaktischen Interesses ruckte.

Viele deutsche Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler haben ihre Forschungspapiere dem Thema der mündlichen Sprachkompetenz gewidmet (J. Austin [1], H. Bußmann [2], G. Desselmann [3], W. Edmondson [4], G. Heyd [5], J. House [6], H. Krumm [7], W. Pauels [8], J. Searle [9], P. Watzlawick [10] u.a.).

Ziel dieses Beitrages ist es, die Rolle der mündlichen Sprachkompetenz in einem kommunikativen Deutschunterricht zu untersuchen.

Kommunikation (lat. *communicare*: mitteilen, teilnehmen lassen, sich beraten besprechen) ist ein sehr komplexes Phänomen wofür es – je nach Erkenntnisinteresse – unterschiedlich weitgreifende Definitionen gibt. Sehr allgemein formuliert, bezeichnet der Begriff Kommunikation „jede Form von wechselseitiger Übermittlung von Information durch Zeichen/Symbole zwischen Lebewesen (Menschen, Tieren) oder zwischen Menschen und Daten verarbeitenden Maschinen“ [2, S. 354]. Im Forschungsinteresse der vorliegenden Arbeit soll an dieser Stelle auf die etwas enger gefasste sprachwissenschaftliche Definition von zwischenmenschlicher Kommunikation eingegangen werden. In diesem Sinne kann Kommunikation als „zwischenmenschliche Verständigung mittels sprachlicher und nichtsprachlicher Mittel wie Gestik, Mimik, Stimme u.a.“ verstanden werden [2, S. 354]. P. Watzlawick führt zur Unterscheidung von verbalen und nonverbalen Verständigungsformen die Begriffe *digitale* und *analoge* Kommunikation ein [10, S. 244].

Nach P. Watzlawick umfasst das Gebiet der zwischenmenschlichen Kommunikation die folgenden drei Bereiche: Syntaktik, Semantik und Pragmatik [10, S. 22]. Kurz zusammengefasst geht es bei der Syntaktik um die Wörter und die grammatischen Regeln einer Sprache und bei der Semantik um die Bedeutung der verwendeten Wörter. Die Pragmatik beschäftigt sich mit den verhaltensmäßigen Wirkungen der Kommunikation. P. Watzlawick selbst konzentriert sich vor allem auf den pragmatischen Aspekt kommunikativer Prozesse und geht davon aus, dass alles Verhalten in einer zwischenmenschlichen Situation Mitteilungsscharakter hat, und somit Kommunikation ist [10, S. 23]. Auf diese Weise kommt er auch zu der oft zitierten Schlussfolgerung „Man kann «nicht» nicht kommunizieren“ [10, S. 53]. Denn Verhalten hat bekanntlich kein Gegenteil, d.h. man kann sich nicht *nicht* verhalten und folglich kann man auch nicht *nicht* kommunizieren. Denn auch wenn man schweigt, teilt man

etwas mit, z.B. dass man weder sprechen noch angesprochen werden mochte [10, S. 51].

Die Begriffe Kommunikation und Interaktion sind einander sehr nahe, dennoch gilt es sie auseinander zu halten. Laut W. Edmondson ist Interaktion als gegenseitiges Handeln zu verstehen, „d.h., die Handlung einer *Person A* beeinflusst *Person B* in ihrer darauf folgenden Handlung, deren Auswirkungen wiederum *A* in ihren weiteren Handlungen beeinflusst“ [4, S. 242]. Nach J. House stellt der Begriff der Interaktion die Grundlage für die mehr sprachlich und abstrakt verstandene Kommunikation dar [6, S. 111]. H. Krumm folgert daraus für den Fremdsprachenunterricht, dass eine interaktive Gestaltung des Unterrichts die Voraussetzung für das Erreichen des Lehr- und Lernziels „kommunikative Kompetenz“ darstellt [7, S. 132]. Des Weiteren sagt er, dass Interaktion die spezifischen Bedingungen für Kommunikation schafft und dass umgekehrt die Bedingungen menschlicher Interaktion durch Kommunikation auch verändert werden können [7, S. 132]. H. Christ schließt sich dem an und betont, dass Interaktion als ein von der Kommunikation isolierbares, soziales Phänomen gesehen werden muss, dass zwar im täglichen sozialen Handeln sehr oft aber nicht notwendigerweise von einer sprachlichen Tätigkeit begleitet wird.

Als wesentliches Unterscheidungskriterium für Interaktion und Kommunikation gilt die Intentionalität [6, S. 111]. Erstere muss nicht notwendigerweise intendiert sein, während Intentionalität den wesentlichen Kern menschlicher Kommunikation bildet. Die Rolle der Sprechabsicht in sprachlichen Interaktionen steht bereits im Mittelpunkt der von J. Austin [1] und J. Searle [9] entwickelten *Sprechakttheorie*. Diese betont, dass aufgrund dieser Intentionalität sprachliche Äußerungen erfolgreich oder nicht erfolgreich sein können, je nachdem ob die beim Hörer ausgelost/n Reaktion/en der Sprechabsicht entspricht oder nicht [1, S. 33].

Grundsätzlich gibt es zwei Formen des Sprechens: *monologisches* und *interaktives* Sprechen. Beide Typen zeichnen sich durch eine unmittelbare Partnerpräsenz aus, dennoch bestehen eine Reihe von Unterschieden zwischen den beiden Sprecharten. In weiterer Folge soll auf die wesentlichen Merkmale des monologischen und interaktiven Sprechens und auf die damit verbundenen unterschiedlichen Anforderungen an die Fremdsprachenlernerinnen eingegangen werden. Dafür werden vor allem die Beschreibungen von J. Heyd [5, S. 150], die sich sehr stark auf jene von G. Desselmann [3, S. 218] stützen, herangezogen.

Beim *monologischen* Sprechen wendet sich der Sprecher in längeren zusammenhängenden Ausführungen zu einem bestimmten Thema an einen Zuhörerkreis, d.h. der Sprecher behält über längere Zeit seine Funktion bei. Im Gegensatz zum interaktiven Sprechen kann die monologische Rede gedanklich und sprachlich vorbereitet werden und ist daher einheitlicher und folgerichtiger. Im Bezug auf das Sprechtempo und die Stimmlage im Monolog ist zu sagen, dass beide im Vergleich zur Interaktion relativ konstant sind [5, S. 150]. J. Heyd unterscheidet zwei Grundformen der monologischen Rede: die *informierende* und die *überzeugende Rede* [5, S. 150]. Zum Ersteren zählt sie das *Berichten* (sachlich), *Schildern* (emotionell), *Beschreiben* (sachlich) und *Erzählen* (emotionell), und für das Letztere nennt sie den

Sprechakt des *Erörterns*. Jede Darstellungsform zeichnet sich durch bestimmte Merkmale hinsichtlich der Informationsauswahl und Informationsanordnung, der Aufbauform und der verwendeten sprachlichen Mittel aus. J. Heyd betont, dass die Lernenden vor dem eigentlichen Übungsprozess mit diesen Eigenheiten vertraut gemacht werden müssen. Dafür empfiehlt sie den Einsatz von Mustertexten z. B. aus dem Lehrbuch, auf die dann bei den folgenden monologischen Sprechübungen zurückgegriffen werden kann [5, S. 150].

Mündliche Interaktionen können zwischen zwei (dialogisches Sprechen: z.B. Telefongespräch, Interview usw.) oder mehreren Personen (multilogisches Sprechen: z.B. Party-Gespräch, Versammlung usw.) stattfinden. Beide Gesprächsformen zeichnen sich dadurch aus, dass die Rollen zwischen Sprecher/n (Produzent/en) und Hörer/n (Rezipient/en) ständig wechseln. Von diesem Rollenwechsel lässt sich für das interaktive Sprechen im Vergleich zur monologischen Rede eine stärkere Partnerpräsenz ableiten. Als Folge davon kommt den para- und außersprachlichen Faktoren in der Interaktion eine weit aus größere Bedeutung als Informationsträger zu als im Monolog. So können beispielsweise Situation, Partnerbeziehung, Stimmlage, Intonation, Ellipsen, Mimik oder Gestik für den Gesprächspartner bestimmte Situationskomponenten selbstverständlich machen und müssen nicht wie im Monolog sprachlich ausgeführt werden [5, S. 150]. Im Fremdsprachenunterricht müssen diese para- und außersprachlichen Kommunikationsmittel erst gelehrt und geübt werden, „und zwar nicht nur rezeptiv, sondern auch zur produktiven kommunikativen Verwendung, was schon von den ersten Unterrichtsstunden an möglich ist“, wie J. Heyd ausdrücklich betont [5, S. 157]. In diesem Sinne empfiehlt sie Übungen, die explizit auf die Funktion von para- und außersprachlichen Mitteln eingehen. So konnte man beispielsweise den Schülerinnen die Aufgabe stellen, einem Text durch eine entsprechende Intonation, Stimmlage, Mimik und Gestik einen bestimmten Inhalt zu verleihen [5, S. 157].

Eine wesentliche Bedeutung beim interaktiven Sprechen kommt dem Hörverstehen zu, denn jeder Gesprächspartner muss in der Lage sein die vorangegangene Äußerung des jeweils anderen Sprechers zu hören, zu verstehen und gleichzeitig eine angemessene Antwort oder Reaktion mental vorzubereiten. J. Heyd spricht in diesem Zusammenhang von der Fähigkeit des „Sprechdenkens“ [5, S. 151], die von den Fremdsprachenlernerinnen erst entsprechend geübt und ausgebildet werden muss. Zum Hörverstehen in sprachlichen Interaktionen ist noch hinzuzufügen, dass dieses durch den ständigen Wechsel von Sprechtempo und Stimmlage besonderen Anforderungen gerecht werden muss [5, S. 151].

Einen weiteren wichtigen Kompetenzbereich innerhalb der mündlichen Interaktion stellt die Pragmatik dar. Dazu zählt neben der Fähigkeit Redeabsichten durch situationsadäquate und partnergerechte Sprechmittel zu realisieren auch, dass die Schülerinnen in der Lage sind die Dynamik von Gesprächsabläufen zu erkennen, ein Gespräch zu beginnen, in Gang zu halten oder abubrechen, Gesprächsthemen zu ändern, gegenseitiges Verstehen zu sichern und Verstehenschwierigkeiten sowie

sprachliche Defizite auszugleichen ohne die Kommunikation aufgeben zu müssen [8, S. 303].

Damit sie sich dabei sprachlich korrekt und flüssig ausdrücken können, müssen sie über automatisiertes Sprachmaterial verfügen. Dafür ist es notwendig, dass interaktive Sprechübungen im Fremdsprachenunterricht durch entsprechende Wortschatzübungen vorbereitet und begleitet werden. Dabei spielen vor allem dialogtypische Wendungen (z.B. Ganz meiner Meinung. Da bin ich aber ganz anderer Ansicht. Was mir besonders auffällt...usw.) und Füllwörter bzw. Füllsätze (z.B. Ja, nicht wahr? Das gibt es doch nicht! Da kann man nichts machen. usw.) eine besondere Rolle [5, S. 156-159]. Laut J. Heyd bereitet die Pragmatik den Schulerinnen eine Reihe von Schwierigkeiten [5, S. 156]. Oft werden Zeichen von muttersprachlichen Gesprächspartnern, mit denen sie beispielsweise signalisieren, dass sie jetzt das Wort übernehmen mochten, nicht erkannt und in weiterer Folge auch nicht berücksichtigt. Solche Fehlreaktionen können dann beim Muttersprachler ein negatives Bild vom Lernenden auslösen. Abgesehen davon betont J. Heyd, dass den Schulerinnen vermittelt werden muss, dass die Bedeutungen von gewissen pragmatischen Mitteln von Kultur zu Kultur verschieden sind. So gelten beispielsweise Schweigepausen in westlichen Gesellschaften als peinlich und sind daher z.B. durch Füllwörter oder Füllsätze zu vermeiden [5, S. 156].

Innerhalb des interaktiven Sprechens kann zwischen *informellen Gesprächen* und *formellen Sachgesprächen* unterschieden werden.

Bei der Durchführung von *informellen* Gesprächen ist vor allem die soziolinguistische Kompetenz der Gesprächspartner gefragt. Für den Fremdsprachenunterricht bedeutet das, dass die Lernenden mit den gesellschaftlichen Regeln der jeweiligen Sprachgemeinschaft vertraut gemacht werden müssen, damit sie in der fremden Sprache effektiv handeln lernen und keinen Anstoß erregen. Diese Regeln und Normen betreffen vor allem den Umgang zwischen den Generationen, Geschlechtern und sozialen Schichten. Anders als bei den genormten Sachgesprächen, sind hier die kulturspezifischen Höflichkeitsregeln wichtiger als Ehrlichkeit und reale Fakten. Am Beginn und am Ende des Gesprächs steht ein ritualisierter Austausch „sicherer“ Themen (z.B. Wetter, Gesundheit des Gesprächspartners usw.), die ebenfalls von Kultur zu Kultur variieren und eine rein soziale Funktion haben. Sie dienen dem Aufbau und Schutz der Identität der Gesprächspartner und erstellen somit einen sozialen Rahmen, der das Miteinander-Kommunizieren erst ermöglicht. Das eigentliche Anliegen des Gesprächs wird zwischen diesen ritualisierten Formeln hervorgebracht [5, S. 154].

Formelle Sachgespräche sind meist offizieller Natur und haben daher auch einen förmlicheren Charakter. Die Gesprächspartner tauschen sich über einen oder mehrere zusammengehörige Sachverhalte oder Aussagen aus. Aufgrund der zentralen Stellung eines bestimmten Themas verlaufen solche Gespräche planmäßiger und zielgerichteter als informelle Gespräche. Erfolgreiche Sachgespräche setzen voraus, dass die Schulerinnen in der Lage sind ihre Meinung zu vertreten, Erfahrungen und Kenntnisse

zu übermitteln, Feststellungen zu treffen, Wertungen und Einstellungen auszudrücken und entsprechende Reaktionen beim Gegenüber auszulösen [5, S. 155].

Zusammenfassung. Also, die mündliche Sprachkompetenz spielt in einem Deutschunterricht eine wichtige Rolle. Abschließend muss betont werden, dass sich die vorliegende Arbeit vorwiegend auf die Rolle der mündlich-produktiven und □ interaktiven Sprachkompetenz im Deutschunterricht konzentriert. Es bleibt daher die Frage offen, wie sich die Stellung der mündlichen Sprachmittlungsaktivitäten beschreiben lässt und worauf bei der Entwicklung und Forderung dieser Teilkompetenz zu achten ist.

Literatur

1. Austin J. L. Zur Theorie der Sprechakte [How to do things with words] / John L. Austin Stuttgart : Reclam, 1972. – 213 S.
2. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft / Hadumod Bußmann. – Stuttgart : Kröner, 2002. – 3., aktualisierte und erweiterte Ausgabe. – 783 S.
3. Desselmann G. Die Entwicklung des Sprechens : Didaktik des Fremdsprachenunterrichts. Deutsch als Fremdsprache / Gunther Desselmann. – Leipzig : VEB, 1981. – S. 218-257.
4. Edmondson W. Interaktion beim Lehren und Lernen fremder Sprachen: Handbuch / W. Edmondson, J. Juliane. – Tübingen/Basel : Francke, 2003. – S. 242-247.
5. Heyd G. Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht (DaF) : Ein Arbeitsbuch Kognition und Konstruktion. / Gertraude Heyd . – Tübingen : Gunter Narr, 1997. – 218 S.
6. House J. Interaktion und Fremdsprachenunterricht / Juliane House // Interaktion im Kontext des Lehrens und Lernens fremder Sprachen. Arbeitspapiere der 20. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts. – Tübingen : Narr, 2000. – S. 111-117.
7. Krumm H. Pädagogische Interaktion im Fremdsprachenunterricht – Fremdsprachenunterricht als Interaktion / Hans-Jürgen Krumm // Interaktion im Kontext des Lehrens und Lernens fremder Sprachen. Arbeitspapiere der 20. Frühjahrskonferenz zur Erforschung des Fremdsprachenunterrichts. – Tübingen : Narr, 2000. – S. 132-137
8. Pauels W. Kommunikative Übungen : Handbuch Fremdsprachenunterricht / Wolfgang Pauels. – Tübingen/Basel : Francke, 2003. – S. 302-305.
9. Searle J. Sprechakte: Ein sprachphilosophischer Essay / John R. Searle. – Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1971. – 306 S.
10. Watzlawick P. Menschliche Kommunikation Formen, Störungen, Paradoxien / P. Watzlawick, J. Beavin, D. Jackson. – Bern : Hans Huber, 2011. – 12., unveränderte Auflage. – 271 S.

Резюме

У статті висвітлено та проаналізовано роль усної мовної компетенції на уроці німецької мови. Розкрито суть понять «комунікація» та «взаємодія». Охарактеризовано основні види мовної комунікації.

ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКЛАД У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Мишко С.А.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

На сучасному етапі розвитку суспільства розширюються міжнародні зв'язки та співробітництво в галузі економіки, науки та культури. Міжнародна комунікація здійснюється в основному англійською мовою, у зв'язку з чим змінюється статус перекладача та вимоги щодо його кваліфікації та компетентності. Значно підвищується роль письмового перекладу і вимоги до його якості.

Незважаючи на те, що письмовий переклад існує протягом багатьох століть, а вивчення іноземних мов шляхом використання перекладу – більше двох століть, і навіть сьогодні широко застосовується при вивченні латинської та грецької мов, методика навчання письмовому перекладу змінилася несуттєво і вимагає вдосконалення. Метою нашого дослідження є аналіз методик навчання письмовому перекладу та визначення шляхів його вдосконалення.

На думку лінгвістів, навчання перекладу лише шляхом пошуку лексичних та граматичних еквівалентів в мові оригіналу та перекладу пояснює, чому студенти часто нездатні зрозуміти та відтворити певний матеріал, адже зміст речення або тексту не є сумою значень окремих лексичних одиниць [1].

Проф. Вермес А., аналізуючи проблеми перекладу, підкреслює, що існує два типи письмового перекладу, а саме:

- 1) так званий педагогічний переклад, який концентрується на мові, використовується в процесі викладання іноземних мов і при якому матеріал для перекладу служить засобом покращення володіння іноземною мовою, і
- 2) професійний переклад, спрямований на читача, який насамперед зацікавлений у змісті тексту [9]. На нашу думку, подібна класифікація типів перекладу є штучною.

Проф. Алексєєва І., розглядаючи традиційні методи навчання перекладу, виокремлює наступні методи:

- навчання перекладу у специфічній галузі, яке починається з вивчення лексичних одиниць та їх еквівалентів у мові перекладу з поступовим переходом до складних граматичних структур;
- аналіз тексту і переклад, результатом якого є визначення особливостей тексту і принципів його структури;
- виявлення всіх існуючих еквівалентів у мові перекладу;
- оцінювання різних варіантів перекладу під керівництвом викладача.

Вона пропонує комплексний метод навчання письмовому перекладу, який включає 3 стадії: підготовчу, основну та навчальну.

На стадії підготовки студенти вивчають різні типи текстів та роблять їх аналіз. Автор рекомендує не тільки робити аналіз текстів, але й знаходити подібні тексти на мові перекладу і аналізувати їх характерні риси.

Основна стадія включає аналіз тексту для перекладу, аналітичний пошук варіантів перекладу та аналіз перекладеного тексту. Аналіз тексту, на її думку, не повинен бути науковим дослідженням, а бути безпосередньо спрямованим на потреби перекладу. Найкращий варіант перекладу слід вибирати з тих, що були запропоновані студентами.

На останній стадії відбувається навчання перекладу на матеріалі однотипних текстів або текстів певної професійної сфери, вибір якої визначається потребами ринку [3].

Петрочі В. підкреслює, що навчання перекладу слід проводити на основі використання літературних(проза, поезія, театр), журналістських(економіка, політика, сучасні події) та технічних(урбанізм, реклама, туристичні путівники, міжнародні організації) текстів, щоб в подальшому студенти могли робити переклади у будь-якій галузі [5]. На нашу думку, включення економічних текстів до журналістики, а туристичних путівників – до технічних текстів є неправомірним.

Ми цілком погоджуємося із твердженням Е.Брокбанк, яка вважає, що одним із найважливішим вмінь перекладача є вміння писати мовою перекладу [4].

Ми не поділяємо точку зору Ріверс С., яка вважає, що викладачі дають студентам вправи на письмовий переклад, коли втомлюються і хочуть відпочити, адже розробка та використання таких вправ вимагають ретельної підготовки та досконалого володіння мовами та методичними засобами [6].

На перших практичних заняттях з практики перекладу ми пропонуємо студентам виконати вправи, запропоновані Вешлером Р. , суть яких полягає в тому, що студенти отримують номерки від 1 до 10. Студенти, які мають парні номери, отримують англійські речення, написані на листочку зверху, а студенти з непарними номерами – ті ж самі речення, перекладені на рідну мову. Студенти роблять переклади, загинають листочки з оригінальним реченням і передають свої переклади іншим, які подібним чином продовжують робити переклади. По завершенню роботи студенти аналізують, що було втрачено в процесі перекладу і які були зроблені помилки [10]. Слід зазначити, що такий вид роботи активізує також комунікативну діяльність студентів.

Під час проведення практичних занять з теорії та практики перекладу корисним, на нашу думку, є використання наступних завдань:

- зробити переклад оригінальних текстів з іноземної на рідну мову за допомогою Google перекладача. Завдання студентів – перекласти тексти та порівняти переклад з оригіналом.
- запропонувати студентам самостійно зробити переклади певних документів з іноземної мови на рідну, а на занятті зробити зворотній переклад за допомогою Google перекладача, порівняти та проаналізувати переклади.

Однак необхідно постійно наголошувати студентам, що доцільно користуватися машинним перекладом лише як допоміжним засобом, ретельно редагуючи переклад, особливо при перекладі документів, адже при машинному перекладі не враховується контекстуальне значення і не може бути вирішена проблема двозначності.

Ми не підтримуємо точку зору, відповідно до якої письмовий переклад не розглядається як комунікативна діяльність, тому що при його здійсненні не відбувається усної взаємодії. Вважаємо, що дане твердження стосується лише окремих стадій виконання письмового перекладу і виключає його обговорення та редагування.

Цікавим видом занять для студентів при навчанні письмовому перекладу є переклад пісень, який вимагає не лише високого рівня володіння мовами, а й вміння рифмувати та зберігати ритм музичного твору, обізнаність із фонетичними характеристиками мови оригіналу та мови перекладу, особливо голосних звуків

Ми підтримуємо думку К.Біер, яка вважає, що за умови, якщо студенти недостатньо обізнані з матеріалом для перекладу, доцільно запропонувати їм ознайомитись з певною інформацією рідною або іноземною мовами [2].

Слід зазначити, що при аналізі письмових перекладів студентів, рідною мовою яких є українська, поряд з типовими помилками, характерними для неангломовних студентів, була виявлена значна кількість помилок при вживанні прийменників, а також синтаксичні помилки.

На нашу думку, при підготовці перекладачів недостатньо уваги приділяється вивченню жанрових особливостей перекладу. Так, наприклад, в Будапештському університеті технології та економіки ще у 1992 році був запроваджений курс професійної документації (РД), метою якого було навчання як технічному, так і академічному перекладу та розширення професійних горизонтів студентів.

Особливої уваги потребує навчання студентів перекладу юридичних документів, тому що кожна країна має свою юридичну систему, і навіть країни, які мають єдину державну мову, наприклад, англійську, користуються різною юридичною термінологією. При перекладі юридичної документації слід пам'ятати, що оригінал відповідає юридичній системі та термінології однієї країни, а переклад призначений для людей з іншою юридичною системою, причому лінгвістична структура оригіналу може не мати прямих еквівалентів у мові перекладу, тому перекладач має знайти відповідну мовну структуру, подібну до оригінального тексту [8].

Таким чином, перекладачі мають досконало володіти юридичною термінологією мови оригіналу та мови перекладу, мати відповідну академічну освіту та досвід роботи перекладача.

В деяких країнах при перекладі юридичних документів перекладач дає клятву, що зроблений переклад є точним юридичним еквівалентом оригінального документу. Так, наприклад, у Південній Африці повноваження перекладача мають бути затверджені Верховним Судом. У Мексиці вимагається складання

письмового та усного екзамену для визнання перекладача експертом перекладу юридичної документації.

В англomовних країнах висуваються також певні обмеження та вимоги до перекладчів, які працюють в сфері охорони здоров'я. Так, наприклад, коли робиться переклад інструкцій лікаря до процесу лікування, то пацієнт, який не володіє англійською мовою, отримує як переклад, так і оригінал. Це робиться для того, щоб у випадку, коли пацієнт повторно звертається до лікарні, персонал міг ознайомитися з інструкціями лікаря, а також при виникненні проблемних питань була можливість з'ясувати, ким була допущена помилка – лікарем чи перекладачем □ і хто буде нести відповідальність [7] .

Хоча більшість студентів вважають письмовий переклад важчим за усний, цей тип перекладу має певні переваги, а саме: перекладачі у більшості випадків не обмежені часом і мають доступ до словників та іншої додаткової літератури. Слід підкреслити, що більша частина завдань при навчанні письмовому перекладу виконується в позааудиторний час, а викладач має ретельно спланувати даний вид роботи, залучаючи студентів під час проведення практичних занять до аналізу перекладів, у процесі чого студенти виявляють і виправляють свої помилки, та безпосередньо керувати процесом їх редагування.

Викладачам іноземних мов слід звернути особливу увагу на той факт, що при підготовці перекладачів ми маємо не тільки навчати їх правильно робити переклади, але й розвивати почуття відповідальності за кожне перекладене слово.

Література

1. Andreeva O. V. Pragmatic Components of Text in Teaching Written Translation. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.gramota.net/materials/1/2008/2-2/3.html>
2. Beare K. How to Use Google Translate to Teach English. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://esl.about.com/od/modernteachingtechniques/a/teach_english_google_translate.htm
3. Challenges in Teaching Translation. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.kafu-academic-journal.info/journal/4/106/>
4. Koltay T. Teaching Proposal Writing to Translators - Translation Journal. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://translationjournal.net/journal/20edu.htm>
5. Petocchi V. Translation As an Aid. - Teaching English as a Second Language Volume 10, No. 4 October 2006 // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.translationjournal.net/journal/38teaching.htm>
6. Rivers S., Temperley M. S.. A Practical Guide to the Teaching of English. New York: Oxford UP, 1978, 252p.
7. Sight Translation and Written Translation: Guidelines for Healthcare Interpreters The National Council on Interpreting in Health Care.- April 2009. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ncihc.org>

8. Sonawane A. Difficulties Faced in Legal Document Translation. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.omniglot.com/language/articles/legaltranslation.htm>
9. Vermes A. Translation in Foreign Language Teaching: A Brief Overview of Pros and Cons. - Eger Journal of English Studies 83(93), 2010.
10. Weschler R. 'Uses of Japanese (L1) in the English Classroom: Introducing the Functional-Translation Method' The Internet TESL Journal, Vol. III, No. 11, Nov. 1997

Summary

The article deals with the problems of teaching written translation and its peculiarities. The author describes and analyzes traditional methodologies and approaches to teaching written translation and underlines the importance of written translation, especially in translating legal and medical documents.

УДК 372.881

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Писанчин Р. Б.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Сучасність вимагає нових підходів до навчального процесу. Нові підходи потрібні й у викладанні іноземних мов. Використання комп'ютерних технологій у викладанні іноземної мови дає змогу інтенсифікувати освітній процес, прискорити передачу знань і досвіду, підвищити якість навчання, а також виявити креативний підхід з боку викладача. Адже «педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому і підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога» [8, с. 159–160]. Сучасні педагогічні технології допомагають реалізовувати особистісно орієнтований підхід, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання. Розробкою й впровадженням у навчальний процес нових інформаційних технологій активно займаються такі дослідники, як Полат Е. С., Дмитрієва Е. И., Новиков С. В., Полілова Т.А., Цветкова Л. А. та інші. Інформатизація освіти нині передбачає застосування швидкодіючих носіїв інформації великого обсягу, нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, медіа-технологій тощо [4; 8; 9; 12].

Ми погоджуємося з О.І. Дмитрієвою, що інформаційні технології дають змогу студентам реалізовувати особистісно-орієнтований підхід до вивчення мови, оскільки основною метою навчання іноземним мовам є формування та розвиток комунікативної культури, практичне використання іноземної мови. Запровадження комп'ютерних технологій створює передумови для інтенсифікації навчального процесу. Досвід використання їх на практиці дає змогу забезпечувати перехід від механічного засвоєння знань до оволодіння вміннями самостійно набувати нові знання. Комп'ютерні технології сприяють розкриттю, збереженню та розвитку особистісних якостей студентів, прискорюють процес навчання, сприяють мотивації, дають змогу індивідуалізувати процес навчання, покращують якість засвоєння матеріалу, що вивчається [5, с.25].

Аналіз педагогічних досліджень та публікацій дає змогу стверджувати, що багатий досвід використання інформаційних технологій у навчальному процесі відображені у працях Б. Беседіна, Ю. Горошка, М. Жалдака, Ю. Жука, В. Загвизінського, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Морзе, А. Пенькова, Є. Полат, С. Ракова, Ю. Рамського та інших.

Метою вивчення іноземної мови є розвиток мовної та мовленнєвої, комунікативної і соціокультурної компетенції, що дає змогу застосовувати в професійній діяльності різні методики отримання професійної інформації із іншомовних джерел, у тому числі із інтернет-ресурсів, брати участь у професійному спілкуванні іноземною мовою тощо [8; 9; 11; 18].

Принцип автономії творчої навчальної діяльності полягає у вмінні студента самостійно вирішувати проблемні творчі завдання засобами мови, що вивчається [1, с.60]. Слід відзначити, що можливості Інтернету найдоцільніше застосовувати саме на етапі вдосконалення мовних знань. Робота з інтернет-джерелами сприяє інтеграції навчальної і дослідницької діяльності. Цим передбачається використання активних методів навчання, підсилення творчої та інтелектуальної складових роботи слухачів мовного курсу [17; 19].

Метою цієї наукової статті є висвітлення питань, пов'язаних з використанням Інтернет-ресурсів у процесі вивчення англійської мови. Ми вважаємо за доцільне у процесі навчання іноземним мовам використовувати комп'ютерні навчальні програми, проводити презентації, організувати перегляди фільмів, відеороликів, реклами.

У ході нашого дослідження був проведений експеримент, до якого було залучено 200 студентів різних факультетів (міжнародних відносин та туризму) і різних років навчання (3-5 курси). Експеримент охоплював усі заняття з англійської мови, які включали вивчення фонетики, аудіювання, граматики, лексики, розмовної мови та перекладу, і проводилися тричі на тиждень по дві академічні години протягом трьох років. При вивченні граматики відбувається формування рецептивних граматичних навиків читання та аудіювання; контроль рівня сформованості граматичних навиків на основі тестових програм; надання довідково-інформаційної підтримки (автоматизовані довідники з граматики,

системи виявлення граматичних помилок на морфологічному та синтаксичному рівнях). При вивченні лексики формуються рецептивні лексичні навички читання та аудіювання, продуктивні лексичні навички письмового мовлення, відбувається контроль рівня сформованості лексичних навичок на основі тестових та ігрових комп'ютерних програм з використанням візуальної наочності, розширення словникового запасу студентів, надання довідково-інформаційної підтримки (автоматичні словники, програми підбору синонімів та антонімів). При навчанні читанню відбувається оволодіння вміннями отримати з тексту певну інформацію (основну, другорядну, уточнюючу), навчання різним видам аналізу тексту, формування вміння самостійного подолання мовних труднощів, надання довідково-інформаційної підтримки (використання автоматичних словників, електронних енциклопедій), контроль правильності та глибини розуміння прочитаного тексту. При навчанні говорінню відбувається формування фонетичних навичок говоріння, організація спілкування в парах і невеликих групах з використанням рольових ігор на основі симулятивно-моделюючих програм. При навчанні аудіюванню формуються фонетичні навички аудіювання, відбувається контроль правильності розуміння прослуханого тексту. При вивченні фонетики доцільно використовувати візуалізацію вимови. При навчанні перекладу відбувається формування лексичних і граматичних навичок, контроль правильності перекладу, оволодіння вмінням редагувати тексти перекладів з використанням текстових редакторів та систем машинного перекладу.

Навчаючи справжньої мови, Інтернет допомагає у формуванні вмінь і навичок розмовної мови, а також у навчанні лексиці й граматиці, забезпечуючи справжню зацікавленість і, отже, ефективність. Більше того, Інтернет розвиває навички, важливі не тільки для іноземної мови. Це, насамперед, пов'язане з розумовими операціями: аналізом, синтезом, абстрагуванням, ідентифікацією, порівнянням, зіставленням, вербальним прогнозуванням. Таким чином, навички і вміння, сформовані за допомогою Інтернет-технологій, виходять за межі іншомовної компетенції навіть у рамках мовного аспекту. Інтернет розвиває соціальні і психологічні якості студентів: зростає їхня впевненість у собі і здатність працювати в колективі; створює сприятливу для навчання атмосферу, виступаючи як засіб інтерактивного підходу [6, с.84–87].

Ми застосовували різні можливості комп'ютерних технологій на заняттях англійської мови: форуми онлайн, обмін електронною поштою (питання-відповіді, домашні завдання), індивідуальні або групові презентації в Power Point. За такого підходу досягаються деякі цілі медіаосвіти, пов'язані з уміннями студентів знаходити, готувати, передавати й отримувати необхідну інформацію.

Надзвичайно важливою у використанні комп'ютерних технологій на заняттях та поза ними є роль викладача, який повинен знайти мотивацію для студента і побудувати його діяльність так, щоб у нього виникло бажання пізнавати і відкривати нове. Більшість фахівців з комп'ютерної лінгводидактики дотримуються думки, що комп'ютер не зможе повністю замінити викладача, оскільки на комп'ютері неможливо повністю імітувати ті аспекти діяльності

викладача, які пов'язані з його виховними функціями, а також, з огляду на те, що метою навчання за сучасного комунікативного підходу до викладання мов, є розвиток здатності до іншомовного спілкування як до особливої соціальної форми міжкультурної взаємодії, відтворення якої в повному обсязі в рамках взаємодії людина-машина видається малоімовірним. Опитування, проведене серед студентів, які вивчають англійську мову, виявило, що розмовну мову краще освоювати з реальним, а не віртуальним викладачем. Тому на сучасному етапі, на нашу думку, найконструктивнішим є підхід, згідно з яким комп'ютер не слід протиставляти викладачеві, а доцільно розглядати його як засіб підтримки професійної діяльності викладача.

Слід підкреслити, що інформативність інтернет-джерел становить одну з їх найцінніших рис та стимулює мотивацію до навчання. Створення умов, за яких слухачі самі застосовують навчальні матеріали, знаходять завдання, виконують їх, сприяє поліпшенню успіхів взагалі в оволодінні іноземним мовленням. З огляду на це, викладачі мають володіти вмінням кваліфіковано обирати і застосовувати саме ті технології, які повною мірою відповідають змісту і меті вивчення конкретної дисципліни, сприяють досягненню мети навчання студента з урахуванням його індивідуальних особливостей. Урахування психолого-перцептивних можливостей слухачів поряд із увагою до визначеного на старті рівня наявних у них знань з іноземної мови є важливою умовою успішного проведення курсу іноземної мови.

Отже, ми можемо підсумувати, що специфіка застосування інтернет-ресурсів у процесі навчання іноземної мови полягає у двосторонньому характері навчального процесу: як в аудиторії під керівництвом викладача, так і в поза аудиторній самостійній діяльності слухачів.

Провівши наше дослідження, ми дійшли висновку, що цілеспрямоване й кваліфіковане застосування інтернет-ресурсів у навчанні іноземних мов значно підвищує ефективність навчального процесу і забезпечує формування чужомовної лінгвістичної та комунікативної компетенції слухача за рахунок доступності і комунікативно-лінгвістичної спрямованості процесу, постійного прирощення обсягу комунікативних та лінгвістичних знань і вмінь слухачів, що зрештою реалізує основні дидактичні принципи. За допомогою інформаційних технологій студенти-перекладачі розвивають творчість, самостійність, професійність.

Необхідно підкреслити, що використання Інтернет-ресурсів зовсім не виключає традиційні методи навчання, а гармонійно поєднується з ними. Застосування комп'ютера у вищій школі дає змогу не тільки багаторазово підвищити ефективність навчання, але й стимулювати студентів до подальшого самостійного вивчення іноземної мови.

Література

1. Авсюкевич Ю.С. Принципи навчання англомовної презентації студентів економічних напрямів / Ю.С. Авсюкевич // Інозем. мови. – 2008. – № 1. – С. 25-30.

2. Артемьева Л. В. Использование мультимедийных средств в обучении иностранным языкам / Л. В. Артемьева. – М., 2010. – 215 с.
3. Балыхина Т.М., Гарцов А.Д. Информатизация обучения языкам: становление компьютерной лингводидактики // Высшее образование сегодня. - № 10. - 2005. - с. 32.
4. Бовтенко М.А. Компьютерная лингводидактика : учеб. пос / М. А. Бовтенко. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2009. – 234 с.
5. Дмитриева Е.И. Дидактические возможности компьютерных телекоммуникационных сетей для обучения иностранным языкам// Иностранные языки в школе. – 1997. – №4. – С. 22-26.].
6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. - К.: Ленвіт, 2003. - 273 с.
7. Кизлякова Е. С. Внедрение новейших информационных технологий в обучение иностранным языкам / Е. С. Кизлякова. – С.-П., 2010. –178 с.
8. Леонтьев А.А. Психолого-педагогические основы обновления методики преподавания иностранных языков: Лекция-доклад / А.А.Леонтьев. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1998 – 24 с.
9. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет-технологий /П. В. Сысоев, М. Н. Евстигнеев.– М.:Феникс, Глосса-Пресс, 2010. – 180 с.
10. Назаренко Т.Д., Захаренко О.М. Тестовий контроль у процесі навчання іноземній мові // Стратегії та методи навчання мовам для спеціальних цілей. Науково-методичні матеріали VII Міжнародної конференції 7-8 квітня 2005 року. - К.: КНУ ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2005. - С. 67.
11. Нелунов А.И. Личностно-ориентированное обучение иностранному языку на основе информационных технологий / А.И. Нелунов // Информатика и образование. – 2000. – № 9. – С. 31-33.
12. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пос. / [Под ред. Е. С. Полат]. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 272 с.
13. Пашивкіна К. В. Організація самостійної роботи студентів у ВТНЗ засобами інформаційних технологій [Електронний ресурс] / Пашивкіна К. В., Мартиненко М. Ю. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_p1. Артемьева Л. В. Использование мультимедийных средств в обучении иностранным языкам / Л. В. Артемьева. – М., 2010. – 215 с.
14. Савелова С.Б. Интернет-проекты и современное образование // Вопросы Интернет-образования.– 2001. – № 1.

- 15.Тарнопольский О.Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : учеб. пособие / О.Б. Тарнопольский, С.П. Кожушко. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 60-65.
- 16.Чередніченко Г. А. Мультимедійні технології у процесі викладання дисципліни «іноземна мова» у вищих технічних навчальних закладах / Г. А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця // Наукові записки. Серія : Педагогіка. – Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2011. – № 4. – С. 134–138.
- 17.Berge Z. Computer-mediated communication and the online classroom in distance learning / Berge Z. & Collins M. – Cresskill, NJ: Hampton Press, 1995.
- 18.Hobbs, R. (1997). Expanding the Concept of Literacy. In: Kubey, R. (Ed.) Media Literacy in the Information Age. New Brunswick (USA) and London (UK), PP 169-170.
- 19.Magoto J. From the nets: World Wide Web and ESL / Magoto J. // CAELL Journal. – 1995. – Vol. 5, № 4. – P. 21-26.
- 20.Qualifications and Curriculum Authority (1999) English, the National Curriculum for England. London: DfEE, QCA
- 21.Smagorinsky P. (1996). Standards in Practice: GRADES 9-12. Urbana, IL: NCTE
Worsnop C. (1994). Screening Images: Ideas for Media Education. Mississauga: Wright Communications.

Summary

The article deals with the advantages of using IT in the course of teaching English. The problems have been analyzed. The role of the teacher has been described. We came to the conclusion that IT increases the effectiveness of teaching English. It helps students obtain communicative and linguistic knowledge, develop language skills as well as creativity, self-sufficiency, professionalism.

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

THE IMPORTANCE OF ALLUSIONS TO EDGAR ALLAN POE'S *ANNABEL LEE* IN VLADIMIR NABOKOV'S *LOLITA*

Bikkyová A.

Pavol Jozef Šafárik University, Kosice, Slovakia

Lolita, a classic novel of Vladimir Nabokov, is a confession of a complicated character, Humbert Humbert, an artist and a madman, whose double pseudonym already indicates his schizophrenic nature. The probable reason for his schizophrenia flows from a trauma caused by the loss of his childhood love, Annabel Leigh. Ever since Humbert loses Annabel, his world becomes divided into two parts. One part is represented by the reality which Humbert is unable to accept, and hence he escapes to his second, imaginary world, in which “nymphets” are the centre of his attention. Since Humbert's double nature seems to influence not only his sexual and social behaviour but also his thoughts and opinions, the source of his schizophrenia is worth examining. The aim of the paper is to focus on analyses of both the poem and the novel and outlining the importance of the allusions to Poe's *Annabel Lee* to the novel's content.

The most probable reason which made Humbert become twosome is the loss of his childhood love, Annabel Leigh, who is referred to as Lolita's “precursor”. In order to depict the importance of Annabel's presence in the novel, several facts about her will be analyzed. It is crucial to focus on the author's choice of her name first, as it functions as probably the strongest allusion in the novel. To exemplify, Humbert's love, Annabel Leigh, is a clear reference to Edgar Allan Poe's famous poem *Annabel Lee* (Appel, 1991, p. 329), as the phonetic sound of “leigh” and “lee” is identical in both cases. Since “Poe is referred to more than twenty times in *Lolita*” (Ibid., p. 330), the importance of these allusions is unavoidable.

If one analyzes the poem, manifold similarities between the two “Annabels” stand out immediately. To illustrate, the text asserts that both Humbert and Annabel are thirteen-year-old children sharing an amorous relationship set in France on the seaside. However, after a very short time, their relationship is terminated due to Annabel's death. This tragedy probably initiates Humbert's everlasting traumatic experience. To compare, in Poe's poem, the situation is considerably similar. Poe writes about his love for Annabel to be long time gone stating that they met “In a kingdom by the sea” (Poe, 1991, p. 40). While Poe calls Annabel Lee a “maiden” in the third line of his poem, likewise “a little maiden” (Nabokov, 2006, p. 293) is used to address a nymphet in *Lolita*. “I was a child and she was a child” (Ibid.) is as true for Humbert and his Annabel, as for Poe and his love. The fact that the relationship of both couples was strong is expressed by the line “But we loved with a love that was more than love” (Ibid.). “The angels [...] in Heaven” (Ibid., p. 41) in *Annabel Lee* might remind one of the closing paragraphs of *Lolita* where Humbert's “thinking of [...] angels” (352) is mentioned. In the case of Poe, Annabel Lee is taken away by “kinsmen” whom he accuses to “bore her away from [him]” (Ibid.), while Humbert's kinsman and alter ego, Quilty, plays the same role in his story. Even though Poe's Annabel was killed, the

poem says that “neither the angels in Heaven above/ Nor the demons down under the sea/ Can ever dissever [his] soul from the soul/ Of the beautiful Annabel Lee” (Ibid.). Similarly, the death of Humbert's Annabel not only eternalizes her, it also seems to leave its mark on him in a way that he cannot live a sane life ever after.

Therefore, it is reasonable to consider Annabel to be the initiatrix of Humbert's infatuation by nymphets, and later by Lolita herself. He regards Lolita to be his “release from the ‘subconscious’ obsession of an incomplete childhood romance with the initial little Miss Lee” (188) and as Alfred Appel points out, when Humbert addresses “Lo-lee-ta”, “the middle syllable alludes to *Annabel Lee*” (Appel, 1991, p. 328). In addition, Humbert transmits his love and memories of Annabel into his adulthood where his solution for this “seaside trauma” activates his obsession with nymphets. Since Humbert's description of a nymphet matches Annabel's characteristics to a large extent, it is very likely that he tries to cope with his unfulfilled love by searching for the once created ideal in her. In one of the nymphets' description, he says: “I would have the reader see “nine” and “fourteen” as the boundaries- the mirrory beaches and rosy rocks- of an enchanted island haunted by those nymphets of mine and surrounded by a vast, misty sea” (15). Here, the elements of the island, rocks, beaches and sea remind the reader of the scenes about Annabel while connecting her to nymphets.

Besides the linkage of the poem to Humbert and Lolita's story, there is also an apparent connection between the personal life of Poe and the one of Humbert. According to Michael J. Cummings, it is assumed that Annabel in the poem *Annabel Lee* is based on Poe's wife Virginia Clemm whom he married when she was only thirteen years old. This corresponds with the ages of Annabel Leigh and Humbert at the time of their meeting. In fact, Poe was about twenty years older than Virginia at the time of their marriage which reflects the exact age of Humbert when meeting Lolita. Additionally, the wife of Poe and Humbert's Annabel are interconnected by their deaths at young age (Cummings, 2005).

However, it is not only these references that portray the importance of Annabel's character. It is also crucial to mention that for Humbert, Annabel represents the highest point of beauty possible while being in correspondence with the philosophical criteria of beauty drawn from history. Namely, important philosophers such as Immanuel Kant and Aristotle considered perfection to stem from the connection of the material and spiritual world. When looking back at the relationship of Humbert and Annabel, Humbert claims that “The spiritual and the physical had been blended in us with perfection” (12), which means that their love was a perfect reconstruction of those philosophical beliefs.

Another instance of Annabel's appreciation of beauty appears when one concentrates on Nabokov's perception of art. In Nabokov's view, “Beauty plus pity- that is the closest we can get to a definition of art. Where there is beauty there is pity for the simple reason that beauty must die. Beauty always dies” (Nabokov, 1980). Hence, in order to stress her beauty, Annabel's presence is erased from *Lolita* right from the first pages of the novel. Despite this fact, Annabel's presence lingers in the text nevertheless, as the criteria for being nymphet match Annabel's characteristics to a large extent. In addition, as Appel suggests, thanks to *Lolita*, “Nabokov's 'nymphet' has entered the

language” (Appel, 1991, p. 338) and it can be found in various dictionaries nowadays. Appel gives an example of the word's dictionary definition which denotes a nymph as a “very young but sexually attractive girl” (Ibid.). To explain the origin of this term, “the mythological and zoological definitions are primary” (Ibid.). As Appel explains, “In Greek and Roman mythology, a nymph is ‘One of the [...] divinities [...] represented as beautiful maidens dwelling in the mountains, waters, forests, etc.’” (Ibid.). Actually, the term “maiden” used in this quotation is found not only in *Lolita* but also in *Annabel Lee*, forming another interconnection between the novel and the poem.

The use of the term “maiden” in these works is also thought to associate beauty with sex. To illustrate, since Annabel and Humbert were not able to perform their sexual desire for each other, the element of longing is notable with regard to Annabel. Referring to Crispin Sartwell, who defines beauty as “the object of longing” (Sartwell, 2006, p. 3), it could be assumed that Annabel's beauty was outstanding and embedded in Humbert's mind to such a great extent because of his unfulfilled longing. To illustrate, the analyzed text reveals that “the frenzy of mutual possession might have been assuaged only by our [Annabel and Humbert] actually imbibing and assimilating every particle of each other's soul and flesh; but there we were, unable even to mate” (10-11). Besides the illustration of longing, this citation underlines once more the presence of the spiritual and material side found in Annabel which proves her importance for the story.

To demonstrate the extent to which Annabel is the basis for Humbert's recognition of Lolita's beauty, the following idea is inevitable to propose. Having lost Annabel long ago, Humbert explains his state at the point of meeting Lolita by saying: “twenty-four years later, I broke her [Annabel] spell by incarnating her in another” (14). Obviously, “another” here refers to Lolita which presents a perfect example of Kant's theory of the human imagination. To illustrate, Kant claims that “the Imagination can not only recall on occasion [...] long past, but can also reproduce the image of the figure of the object” (Kant, 1892) which is the exact case in *Lolita*. As Humbert explains, “that mimosa grow- the haze of stars, the tingle, the flame, the honeydew, and the ache remained with me, and that little girl [...] haunted me ever since” (14).

In other words, one could state that Humbert incarnated the ideal of Annabel into Lolita and since he realized that Lolita and Annabel are not alike, he kept idealizing Lolita as the object of beauty in his imagination. Thus, Kant's premise that “if the mind is concerned with comparisons, the Imagination can, [...], unconsciously let one image glide into another” (Ibid.) is an apt one. Additionally, when Humbert encounters Lolita for the first time, he explains to the readers that “It was the same child” (41), while remarking once again that “The twentyfive years [he] had lived since then, tapered to a palpitating point, and vanished” (42). Another time, he finds Annabel's appearance in Lolita's presence by describing that “a blue seawave swelled under my [Humbert] heart and, from a mat in a pool of sun, [...], there was my Riviera love” (41). Moreover, here he even reconstructs the atmosphere by inserting the seawave, sun and riviera. By these ways he fits into Sartwell's conception of nostalgia which is described by him as “a longing that can turn almost anything into something beautiful because its object is an atmosphere of pastness” (Sartwell, 2006, p. 24).

When dealing with nostalgia, an interesting idea of Humbert about Annabel and Lolita suggests itself to be analyzed. As Humbert explains, for him

[t]here are two types of visual memory: one when you skipfully recreate an image in the laboratory of your mind, with your eyes open (and then I see Annabel in such general terms as: “honey-colored skin”, “thin arms”, “brown bobbed hair”, “long lashes”, “big bright mouth”); and the other when you instantly evoke, with shut eyes, on the dark innerside of your eyelids, the objective, absolutely optical replica of a beloved face, a little ghost in natural colors (and this is how I see Lolita) (10).

When concentrating on the first type of memory that Humbert recognizes, it seems to have realistic features because of the open eyes and the ability to recreate the image. On the other hand, the second type of memory concerning Lolita's image is of a contrary meaning, since it includes such expressions as a “ghost”, “a beloved face” and “evocation”, being of a highly imaginative nature. Thus, one could conclude that the former type could be characterized as realistic, while the latter as imaginative. Therefore, it is possible to suggest that Annabel's beauty could be deemed more realistic since it seems to pertain to a generally accepted symbol of beauty, while Lolita appears to be quite elusive. Lolita's features are emphasized, exaggerated and idealized. Even though Humbert describes the similarity between Lolita and Annabel by claiming that “Everything they shared made one of them” (42), he lets Lolita take the first place for good:

the vacuum of my soul managed to suck in every detail of her bright beauty, and these I checked against the features of my dead bride [...] this Lolita, my Lolita, was to eclipse completely her prototype [...] my discovery of her was a fatal consequence of that "princedom by the sea" in my tortured past (42).

Moreover, as far as hundreds of years ago, St. Thomas Aquinas set the prerequisites of beauty by saying that they must originate in senses, which seems to be applicable to Lolita's case to a great extent, too. This idea can be supported by Michal Sýkora's proposition that Lolita's presence means an aesthetic experience for all Humbert's senses: sight, smell, hearing, touch and taste (Sýkora, 2004, p. 73). In particular, Humbert portrays Lolita to smell “almost exactly like the other one, the Riviera one, but more intensely so” (45). Other time, when describing Lolita's looks, Humbert explains that “I simply love that tinge of Botticellian pink, that raw rose about the lips” (71). In other words, it seems that Lolita meets all the requirements perfection. Nevertheless, since Lolita is the incarnated version of Annabel, it is rather odd that only a few pages of the novel focus on Annabel, whilst Lolita is described in great detail. Annabel is a part of Humbert's childhood which is drawn only on a couple of the novel's initial pages and as early as at the end of *Lolita's* third chapter, Annabel's death is announced. On the other hand, Annabel is present throughout the whole novel in the version of the idealized Lolita. Since Lolita is a compensation for Annabel, it can be stated that whom Humbert loves is not the real Lolita but purely her idealized version.

In conclusion, the allusions of Edgar Allan Poe's *Annabel Lee* in *Lolita* figures as a symbol of childhood love and innocence, since Humbert and Annabel shared strong feelings for each other and their pure love was untouched by sexual encounter. Moreover, Nabokov did not let Annabel grow up and therefore she is remembered as an innocent child throughout the whole novel. Thanks to this fact, Annabel Leigh is forever embedded in Humbert's mind as the symbol of perfection, which makes the use of Poe's poem essential.

Literature

1. Appel, Alfred, Jr. 1991. *Vladimir Nabokov: The Annotated Lolita*. Penguin Books, 1991.
2. Cummings, Michael J. 2005. *Annabel Lee/By Edgar Allan Poe/A Study Guide*. In *Cummings Study Guides For the Great Works of World Literature*. [online] 2005. [cit. 2009-02-03]
<http://www.cummingsstudyguides.net/Guides7/Annabel.html#Top>
3. Kant, Immanuel. 1892. *Of the Ideal of beauty*. In *The Critique of Judgement*. [online] 1892. [cit. 2008-06-06]
http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1217&chapter=97477&layout=html&Itemid=27>
4. Nabokov, Vladimir. 2006. *Lolita*. London: Penguin Books, 2006.
5. Nabokov, Vladimir. 1980. *The Metamorphosis*. In *Lectures on Literature*. [online] 1980. [cit. 2008-09-09] <http://imani.wordpress.com/2007/08/03/the-definition-of-art/>
6. Poe, Edgar Allan. 1991. *Annabel Lee*. In *The Raven and Other Favorite Poems*. New York: Dover Publications, Inc. 1991.
7. Sartwell, Crispin. 2006. *Beauty; English, The object of longing*. In *Six Names of Beauty*. Routledge, 2006.
8. Sýkora, Michal. 2004. *Hledání mezi románové řeči (Lolita)*. In *Vladimir Nabokov- „Americká témata“*. Brno: Host, 2004.

Summary

This article focuses on analysis of allusions to Edgar Allan Poe's poem *Annabel Lee* in Vladimir Nabokov's *Lolita*. It explores the source of the protagonist's obsession with girl-children, or "nymphets". As it is explained, his trauma flows from his childhood loss of a girl called Annabel Leigh. *Lolita* in his eyes is the incarnated ideal of beauty showing considerable similarities to Poe's *Annabel*. Thanks to the allusions to Poe's work, the symbol of innocent love, beauty and purity is articulated in the novel.

BLACK MASCULINITY VS JEWISH MASCULINITY IN MALAMUD'S AND BELLOW'S WORKS

Filipová P.

Pavol Jozef Šafárik University, Košice, Slovakia

African Americans and Jewish Americans both have direct experience with having been (and possibly being) marginalized by the dominant, White Anglo-Saxon Protestant society of the United States. While this could be said of all minorities of the United States, Black-Jewish relations were, or have been, particularly troubled and complex, e.g. during the period of direct cooperation and help between the two groups, laced with subtext of mutual disapproval of the other, whether for racial, economic or religious reasons. Some works of Jewish American literature try to shed some light on the troubled relationship between African Americans and Jewish Americans, since the relationship between Blacks and Jews is by no means simply positive or negative. This paper seeks to shed some light on the complicated relationship between these two groups in regard to the view of masculinity, as depicted in the works of several Jewish-American authors, and also to point out some instances in which the depiction of Jewish and/or Black characters could have been influenced by the period the authors lived in.

The origins of both Jewish Americans and African Americans stretch back in the American history to the times before the actual creation of the United States. The history of the Blacks in what was to become the United States of America dates back to the 17th century, to the founding of Jamestown, the first permanent English colony in North America [Hornsby 2005,pp.56-57], and the first Jewish immigrants, as refugees from Brazil, appeared in New Amsterdam around the same time [Diner 2004,p.13]. However, due to the fact that African slaves were confined to their masters' property and the number of Jewish immigrants at this point was not very high, the first contact of the African Americans with the Jewish people could have come only later on. The situation rapidly changed towards the end of the 19th century. After the murder of Alexander II of Russia in 1881, Slavic nationalism brought on a new wave of major pogroms, forcing more than two million Jews to emigrate from Eastern Europe to the United States [Fine 1988,p.15]. True interaction between African Americans and Jewish Americans can also be attributed to the shift towards the industrial city, since it was the demand for factory workers in cities as well as post-Civil-War racism of the South that pushed African Americans to leave their Southern homes and migrate to the large cities of the North [Hornsby 2005,p.457]. As a result, African Americans suddenly found themselves in close proximity to the Jewish communities. Anti-Semitism and racism, both concepts strongly rooted in the society of the United States of the early 20th century, certainly had their part in defining the relationship between Blacks and Jews. The strained, ambivalent relationship between these groups can also find its roots in the ideas of masculinity of these two groups, which strongly differed in opinions defining masculinity for themselves as well as the masculinity of the other group. Where Jewish

men were viewed by the majority society as effeminate and passive, Black men, forced into submission throughout centuries of slavery, felt the urge to become aggressive to win back their masculinity suppressed by the dominant society. This situation can be also witnessed in the works of Jewish American authors.

One of such examples is Malamud's novel *The Tenants*. The difference in the behavior of the Jew, Harry Lesser, and the Black, Willie Spearmint, is apparent from the very beginning: Lesser is mostly a loner, living in his apartment without any company and not going out much; while there is never any lengthy, detailed physical description of Lesser, from the way he lives, it is safe to assume that he is a thin man, studious, neurotic, without much physical strength. At the beginning of the novel, Lesser's morning is described in the following manner: "/Lesser/ itched with desire, as he wrote, to open the nearby closet and stare at his box of accumulated manuscripts. He also half masted an erection—creativity going on" [Malamud 1971,p.15]. If sexual capability metaphorically translates to power, the aforementioned physical reaction to his writing can be interpreted as Lesser's power being connected to intellectual achievements rather than physical ones.

Willie, on the other hand, appears to be the exact opposite – his description hints at physical strength, and his social life seems to be richer than Lesser's: shortly after his arrival at the tenement, he offers to organize a party at Lesser's place, and "Lesser was wiling. Though he didn't say so, he hoped Willie would bring along a lady friend or two. He had never slept with a black girl" [Malamud 1971,p.37]. Not only Lesser displays the belief that a Black man can only know – and befriend – Black women, supported by Lesser's later surprise at the fact that Willie dates a Jewish girl Irene, but Lesser also expresses the way Jewish (or white) men are drawn to Black women, to the sense of otherness: this longing is the result of the belief stemming from the times of slavery: that Black people are sexually more active, one could even say aggressive. This view of Blacks as sexual aggressors also appears later on: at the party in Lesser's flat, Mary Kettlesmith, a Black woman, refuses to sleep with Lesser because he 'smells white' which is, in her view, 'no smell at all' [Malamud 1971,pp.46-47] which points towards Lesser, a Jewish, white male, not being enough, lacking something essential which a Black man possesses. On another party, Mary agrees to be intimate with Lesser, but again, the encounter is unsatisfactory for Mary, who claims she is incapable of being satisfied since she was raped as a child: the rapist is again a Black man, posed against Lesser's capability to satisfy the women he sleeps with, which they discuss with Mary. Through this, Lesser becomes a threat to the sexuality and masculinity of the Black man: the first hints of Lesser posing a threat to Willie's masculinity, at least in the Black writer's perception, appear much earlier in the novel, when Willie lashes out at Lesser simply for using a Yiddish word:

Lesser, don't bug me with that Jewword. Don't work your roots on me. I know what you talkin about, don't think I don't. I know you tryin to steal my manhood. I don't go for that circumcise shmuck stuff. The Jews got to keep

us bloods stayin weak so you can take everything for yourself. Jewgirls are the best whores and are tryin to cut the bloods down by makin us go get circumcise, and the Jewdoctors do the job because they are afraid if they don't we gon take over the whole goddamn country and wipe you out. ... None of that crap on me, Lesser, you Jewbastard, we tired of you fuckn us over.

[Malamud 1971,p.50]

The threat Lesser poses for Black masculinity in general, at least as perceived by the Black men present when Lesser has sexual relations with a Black woman, Mary, results in a game of 'dozens' – basically a contest of insults, where the Black aggression is clearly described, especially at the end where Willie calls Lesser, among other things, also a 'faggot' and a 'whore' [Malamud 1971,p.134], terms clearly aimed at Lesser's integrity as a man. Through these verbal attacks, Willie, representing Black men in general, attempts to regain the upper hand over white males, since, as hooks says, "many black males no longer challenge this dehumanizing stereotype, instead they claim it as a mark of distinction, as the edge that they have over white males" [hooks 2004,p.45].

Another situation speaking of the Black-Jewish relations with a link to masculinity is the love triangle between Willie, Lesser and Irene: while Willie and Irene are together, it appears that Willie treats Irene with disrespect, calling her 'his white bitch' on several occasions. This can be interpreted as Willie's attempt to assert his masculinity with regard to Irene, since she is the one who financially supports them both: financial dependence on Irene, a woman, and a white woman to that, evokes in Willie the need to exert his power over her, to become sexually and physically superior to cope with his economic inferiority. When Irene gets together with Lesser, Willie's masculinity is severely threatened in his view: not only Irene leaves him for another man, but for a white man, a Jew, who has threatened Black masculinity before through his encounter with Mary Kettlesmith. Unable to assert dominance over Irene any longer, Willie's need for his own masculinity escalates into violence in his writing and later on in real life: at the novel's end, Willie attacks what he fears most, that is, Jewish (and consecutively white) masculinity and sexuality in the most physical sense of the word. On the other hand, neither Lesser nor Irene are capable of forming a stable, satisfactory relationship with a Black person: while Lesser openly seeks only the thrill of sleeping with a Black woman, Irene remains confined in a relationship with Willie that does not make her happy. Even Willie himself describes Irene as a "fucked-up nigger-struck chick" [Malamud 1971,p.99] at the occasion of their first meeting: as if Malamud expresses through Willie's mouth the fact that Irene's liking for Blacks is unhealthy and cannot make her happy. The happiness both Lesser and Irene briefly find is with each other, within the metaphorical return to their own Jewishness. This view, just like that of Blacks as sexually and physically violent, can also be attributed to Malamud's slightly stereotyped view of Blacks, a result of his being a Jewish American; even in his other two stories, the view of Black masculinity is rather similar.

In another of Malamud's works, a short story called "Black Is My Favorite Color", Nat Lime, a white Jewish man, establishes a relationship with a Black woman, Ornita Harris. While the relationship seems difficult to begin with, the main conflict stems from the fact that Lime threatens Black masculinity by 'stealing,' figuratively speaking, a Black woman from Black men. When Lime and Ornita are confronted by a group of Black men, the Black assertion of masculinity through disrespectful treatment of women is visible again: Lime poses as a gentlemanly victim of this brutality, a view that seems influenced by the fact that the writer is Jewish American:

"Shut your mouth, Jewboy," said the leather cap, and he moved the knife back and forth in front of my coat button. "No more black pussy for you."

"Speak with respect about this lady, please."

I got slapped on my mouth.

"That ain't no lady," said the long face in the half-inch brim, "that's black pussy. She deserve to have evvy bit of her hair shave off. How you like to have evvy bit of your hair shave-off, black pussy?"

[Malamud 1997,p.338]

By addressing Ornita Harris as 'black pussy,' an object rather than a human being, the Black men express their rightful possession of Black women, displeased if a white man takes 'it' away; much like Irene says of Willie in *The Tenants*, a Black man "doesn't like things taken out of his hands, especially by whites" [Malamud 1971,p.172]. In "Angel Levine," the idea of a Black man as sexually aggressive is rather subdued, but it also appears, in the scene where Manischevitz goes to Harlem for the first time and witnesses Levine dancing with a "big-breasted Negress /with/ both his hands clasped around her restless buttocks" [Malamud 1997,p.162]: Black sexuality in this instance seems to be a part of Levine's fall into the hell that Harlem represents, one of the aspects of Harlem which Levine has to shed to reach his own redemption.

Sexuality as a display of power appears also in another novel, *Mr. Sammler's Planet* by Saul Bellow. In one part of the novel, a Black thief confronts an old Jewish man who saw him in the act of thievery. The Black is again described as animalistic – during any of his appearances in the novel, he does not speak: "he no more spoke than a puma would" [Bellow 2004,p.39]. His self-expression relies solely on the physical aspect, and through his confrontation with the old man, Sammler, the Black thief displays his masculine power in the most obvious, crude manner, by showing Sammler his genitalia. The crude manner of behaving of this Black thief could also serve as an example of Bellow's biased view of Blacks: the Black man in this novel is again characterized in accordance to all the stereotypes of a Black as an inferior being, intellectually and culturally:

"...the blacks speak another language. A kid pleaded for his life—"

"What kid?"

"In the papers. A kid who was surrounded by a black gang of fourteen-year-

olds. He begged them not to shoot, but they simply didn't understand his words. Literally not the same language. Not the same feeling. No comprehension. No common concepts. Out of reach."
[Bellow 2004,pp.154-155]

This short excerpt of a conversation between Sammler and Wallace, a younger Jewish man, explains not only the perception of Blacks at the time as being incapable of understanding human language or even human feelings, but also the fact that this perception was strongly influenced by the presentation in the media, i.e. 'in the papers.'

Sammler himself acknowledges the act of the Black thief showing him genitalia as a demonstration of power, a warning, in several places in the novel, while he himself is aware of his lack of sexuality, commented on also by the students he agrees to speak to on one occasion; one student interrupts Sammler's lecture by speaking out against the old man: "'Why do you listen to this effete old shit? What has he got to tell you? His balls are dry. He's dead. He can't come'" [Bellow 2004,p.34]. Sammler is aware of this fact of his life: "In the past, Mr. Sammler had thought that in this same biological respect he was comely enough, in his own Jewish way. It has never greatly mattered, and mattered less than ever now, in the seventies. But a sexual madness was overwhelming the Western world" [Bellow 2004,p.53] – his own lack of sexual power is not something that would bother Sammler, and through him a Jewish male, but in the 'Western world' where the dominance through this kind of power is strongly represented, Jews cannot help but feel the difference and possibly inferiority. Sammler himself presents his negative view of the over-sexualized Western society as culturally lacking in several places in the novel: this is visible especially in his conversations with Angela, the daughter of Sammler's relative, who is described in the novel as a sexually active woman, often viewed with thinly veiled disagreement by Sammler:

"You are disgusted with me, Uncle."

"I? Not really. I knew all this long ago. I regret it when things become so stupid, that's true. It seems to me that things poor professionals once had to do for a living, performing for bachelor parties, or tourist sex-circuses on the Place Pigalle, ordinary people, housewives, filing-clerks, students, now do just to be sociable. ... Is it an effort to 'liberalize' human existence and show that nothing that happens between people is really loathsome?"

[Bellow 2004,p.130]

Sammler is incapable of understanding this new way of behaving; he tries to explain this trend of sexual liberalism as connected to Blacks at least on a metaphorical level: "Millions of civilized people wanted oceanic, boundless, primitive, neckfree nobility, experienced a strange release of galloping impulses, and acquired the peculiar aim of sexual niggerhood for everyone" [Bellow 2004, p.133]. Goffman also clarifies that for Sammler, "Europe is the source of the highest ideals of civilization while Africa represents an opposition against which Europe may be defined [and] Bellow's America is a site of metaphysical struggle between opposed worldviews, with European civilization losing its authority to primal Africanism" [Goffman 2000,pp.128-129]. In

the air of sexual revolution of the 1960s, Sammler is forced to view his own lack of sexual power in contrast with the aggressive, superior masculinity of a Black male; Jewish culture and education seem incapable of winning over the physical, sexual aspect of the Black existence. The Black masculinity is represented in a negative light, through Jewish eyes, which could be seen as Bellow's personal feeling and view of Black men and their perceived violence and intellectual inferiority, as well as Jewish feelings of emasculation.

In conclusion, the relationship between Blacks and Jews of the 2nd half of the 20th century was bound with prejudiced social conventions, often reinforced by the minority groups themselves, as it is possible to see on the example of Jewish American authors such as Malamud or Bellow. While real-life Blacks had to face the out-dated belief from the times of slavery that they were sexual predators, aggressors, violent and incapable of any higher thought or emotion, and also incapable of controlling their urges, Jewish American literature did not help much, seeing as most Blacks in the literary works discussed in this paper dealt with the same stereotypical image of a Black man as violent and sexually aggressive. While some of the characters are described in higher detail than others, the main idea behind them remains the same; in the end, Willie Spearmint's cutting of Harry Lesser's genitalia remains at the same level as the anonymous thief's showing of his own penis to Mr. Sammler, even if Spearmint's motives are partly revealed in the novel. On the other hand, Jewish men in these works often feel – or are – emasculated by the majority society's pressure and also by the aggression of Black men; Harry Lesser is incapable of dealing with the insults concerning his masculinity, Mr. Sammler is incapable of standing up to the students who accuse him of impotence, Nat Lime cannot protect himself or his Black girlfriend from the aggression of Black men.

Literature

1. BELLOW, S. *Mr. Sammler's Planet*. New York : Penguin Group, Inc., 2004.
2. DINER, H. R. *The Jews of the United States, 1654 to 2000*. Los Angeles : University of California Press, 2004.
3. FINE, D. M. *In the Beginning : American-Jewish Fiction, 1880-1930*. In FRIED, Lewis (Ed.). *Handbook of American-Jewish Literature : An Analytical Guide to Topics, Themes, and Sources*. Westport : Greenwood Press, Inc., 1988. pp. 15-34.
4. GOFFMAN, E. *Imagining Each Other : Blacks and Jews in Contemporary American Literature*. New York : State University of New York Press, 2000.
5. HOOKS, B. *We Real Cool : Black Men and Masculinity*. New York : Routledge, 2004.
6. HORNSBY, A. *A Companion to African American History*. Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2005.
7. MALAMUD, B. *The Tenants*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 1971.
8. MALAMUD, B. *The Complete Stories*. New York : Farrar, Straus and Giroux, 1997.

9. PINSKER, Sanford. *Jewish American Fiction : 1917-1987*. New York : Twayne Publishers, 1992.
10. SALZMAN, J., WEST, C. *Struggles in the Promised Land : Toward a History of Black—Jewish Relations in the United States*. New York : Oxford University Press, 1997.
11. SUNDQUIST, E. J. *Strangers in the Land : Blacks, Jews, Post-Holocaust America*. Cambridge, Massachusetts : The Belknap Press of Harvard University Press, 2005.

Summary

The relationship between Jewish Americans and African Americans in the 2nd half of the 20th century was bound by prejudice dating several centuries back. The difficult perception of what is and what cannot be considered masculine enough further strained these fragile relations between Jewish American and African American men; many of the contemporary problems between these two groups can be followed through literature. The paper deals with the view of masculinity as shown in several works by two important Jewish American writers of that time, Saul Bellow and Bernard Malamud. On the Jewish and Black male characters from their works, the issues concerning masculinity as perceived by these two groups are pointed out.

Рецензії

Ще одна фундаментальна праця професора Лизанця П.М.

Фабіан М.П.

Ужгородський національний університет

A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (Словник угорських говорів Закарпаття (т.І.) I kötet, A-K: Kárpáti Kiadó. – Ungvár, 2012. – 524 с. (Főszerkesztő Lizanec Péter, szerkesztő Horváth Katalin).

A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (Словник угорських говорів Закарпаття (т.ІІ.) II kötet, L-Zs: Kárpáti Kiadó. – Ungvár, 2013. – 436 с. (Főszerkesztő Lizanec Péter, szerkesztő Horváth Katalin).

Нещодавно науковий доробок доктора філологічних наук, професора Лизанця Петра Миколайовича поповнився ще однією фундаментальною працею, яка збагачує світову діалектологію. Мова йде про “Словник угорських говорів Закарпаття” у двох томах (960 сторінок) – перший в історії українського та угорського мовознавства джерельний реєстр лексики, семантики та фразеології угорських говорів Закарпаття. Тут збереглося чимало архаїзмів, що характеризуються розмаїттям лексем та їхніх значень, адже протягом багатьох століть угорці Закарпаття знаходились і зараз знаходяться у безпосередніх тісних контактах зі слов’янами і в першу чергу русинами Закарпаття та румунами, а це означає, що в угорських говорах Закарпаття знаходимо чимало слов’янізмів та запозичень із сусідніх румунських говорів, а також новіших запозичень з української та російської мов, що увійшли в угорські говори Закарпаття після 1945 року.

Рецензований двотомний “Словник угорських говорів Закарпаття” включає як найважливішу загальноновживану, так і діалектну лексику. У словнику цілий ряд назв конкретних предметів та реалій представлено рисунками, а назви рослин і тварин, крім рисунків, ще й латинськими відповідниками.

Картотеку словника укладали доценти Горват Катерина, Ковтюк Іштван та Петро Лизанець. Робота розпочалася у липні 1966 року, коли кафедру угорської мови та літератури Ужгородського державного університету (з 2000 року Ужгородський національний університет) очолив молодий науковець Лизанець П.М. З 1998 року перший варіант цього словника почав друкуватися у науковому журналі Центру гунгарології «Acta Hungarica» і, як указують його укладачі у передмові, збір матеріалу до словника завершили наприкінці 2006 року. Було з’ясовано, що дуже багато лексем і семем ще не зібрано і не опрацьовано, про що засвідчив і тритомний «Атлас угорських говорів Закарпаття» професора Петра Лизанця, який виходив з друку протягом 1992-2003 років. Урахувавши

необхідність суттєвого доповнення, Петро Лизанець та Катерина Горват прийняли рішення, як це відзначено у передмові до першого тому словника (с. 5), що роботу над «Словником угорських говорів Закарпаття» треба продовжити як у польових умовах, так і шляхом творчого опрацювання лексичного, семантичного та фразеологічного матеріалу у виданих в останні роки діалектологічних працях, включаючи тритомний «Атлас угорських говорів Закарпаття».

Титанічна копітка робота над словником продовжилася ще на 12 років. За цей період професором Петром Лизанцем та доцентом Катериною Горват було значно доповнено словник новими лексемами, семемами та фразеологізмами. Крім того, доповнений варіант словника було забезпечено понад шістьмастами рисунками різних реалій, які були відсутні в першому варіанті словника.

У передмові до словника, яку написав проф. Петро Лизанець, указується, що в новому варіанті двотомного «Словника угорських говорів Закарпаття» по можливості зібрано майже все багатство діалектної лексики, семантики та фразеології, частину яких можна зустріти в третьому томі «Атласа венгерських говорів Закарпаття» професора Петра Лизанця (с. 745-826).

У першому томі словника на сторінках 6-11 подається довідковий матеріал щодо користування словником. Укладачі відзначають, що це регіональний, здебільшого тлумачний діалектний словник, який охоплює і загальноновживані у розмовній мові угорців слова, як це подано в Словнику Чюрі Балінта (Csúry Bálint), але при цьому до мінімуму зведено подачу загальновідомих іншомовних слів, крім нових слів, запозичених після 1945 року з української та російської мов, наприклад: *borscs*, *bulocska*, *jászli*, *poncsiki*, *rohálik*, *szágyik*, *szosziski* тощо.

Для редагування словникових статей укладачі брали до уваги тлумачний словник угорської мови та регіональні словники угорських говорів, що вийшли друком в Угорщині, зокрема двотомні словники Чюрі Балінта (Csúry Bálint) та Балінта Шандора (Bálint Sándor), а також «Новий угорський діалектний словник» (Új Magyar Tájszótár) за редакцією Б. Ливрінці Єва (B. Lőrinczy Éva).

Редактори словника не дають детальної характеристики фонетичних та морфологічних особливостей угорських говорів Закарпаття, вказуючи, що «всі ці особливості вже добре відомі з різноманітних публікацій» («mert ezek már jól ismertek a különböző publikációkból») (с. 7). Найважливіші з них подано в дев'яти пунктах (с. 7-8).

Рецензований «Словник угорських говорів Закарпаття» у двох томах (960 сторінок) відзначається логічною побудовою, чіткою структурою та глибоко науковим підходом до представлення мовного матеріалу.

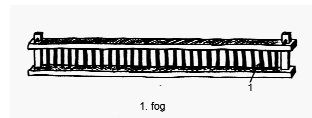
Побудова заголовних словникових статей проста і доступна: 1) заголовне слово подано напівжирним шрифтом; 2) омонімічний індекс (*homonima – index azonos alakú szavaknál*); 3) фонетичні варіанти заголовних слів подано курсивом; 4) граматична характеристика слів указана в квадратних дужках; 5) далі *drfpe.nmcz* частини мови; 6) стилістична характеристика слів; 7) тлумачення заголовних слів або їхній літературний відповідник чи синонім; 8) ілюстрований приклад з розмовної мови чи фразеологізм подаються курсивом із вказівкою на

скорочену назву населеного пункту в круглих дужках, де цей приклад зафіксовано. У кінці словникової статті скорочення **vö.** відсилає читачів до відповідних значень тих чи інших слів, до синонімів та взаємопов'язаних із заголовним словом інших слів. Перед кожним фразеологічним зворотом стоїть вертикальний прямокутник. Для наглядності наведемо кілька словникових статей:

ablak *ablak* [-ot, -ja ~ -a] fn **1.** ablak; **2.** az ablak üvege *Mozs mám meg eszt az ablakot, mur nem látni át rajta!* (R); **3.** szövéshiba szálszakadás miatt *Eszt a nyüstöt ne vit, csupa ablak lesz tülle a vászon* (Vs); **4.** (isk) lyukasóra [] *Nem teszi ki az ~ba 'ezzel ugyan nem fog dicsekedni'* (Vs); *Az ~on szórja ki a pínst 'pazarolja a pénzt'* (R); *~on kidobott pénz 'fölöslegesen kiadott pénz'* (Si); *Elik, ha csak ~ot nyicc a sziveden 'nem kell túl bizalmasnak lenni'* (Bf); *Ha a szeg...éns...ég bejön az ajtón, a szerelem kirepül az ~on 'a létgondok megszüntetik a szerelmet'* (Be); *Világos, mint a vak~ 'érthetetlen'* (Sz)

ág *ág* [-at, -a] fn **1.** faág *Összetörte a zivatar a fák ágát* (S); **2.** szerszám, eszköz ág-szerű része *A favillának három ága van* (R); **3.** szár, váz *Mind a két ága eltört a láptó'nak* (Sz); **4.** a motolla két végén lévő keresztfa; **5.** hajfonat [] *Esze ágába sincs 'nincs szándékában'* (S); *Ző^{TM}dágra vergő^{TM}dik 'boldogul'* (Be); *Kiverte az ág a szemit 'tönkrement'* (Sz); *Szélű hajtott ágra nem száll le pihenni a madárka 'viharos életű férfival nem szívesen köti össze életét egy nő'* (Ke); *Szeginy embert az ág is huzza 'a szegény embert minden baj utoléri'* (R)

bránka *bránka, branka* [~'t, ~'k, ~'ja] fn **1.** ritkán fogazott leemelhető felső rámmal ellátott keskeny faeszköz, melynek segítségével a fogai közt kis csomókban eligazított fonalat a szövőszékre feltekerik *Segízs beszedni a fonalat a bránkába* (R); **2.** plafonléc *Szögesz fē a bránkákot* (Csl); **3.** lécből készült juhakol *Alig birom behajtani azt a juhokot a bránkába* (Gl); **4.** vékony léc *Lessz elíg bránka?*

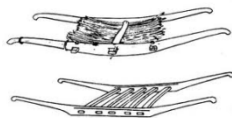

(Pk)

bezupál *bezupál* [-ok, -sz, -t] tn ige továbbszolgálatra katonaságnál marad *Sokan bezupáltak, de nekem nem izlett annyira a katonaság* (Úh)

csipákol *csipákol* [-t] tn ige **1.** erősen, tartósan csipog *Igen csipákōnak a csírkég, biztos éhesek mán* (T); **2.** panaszkodik *Ne csipákōj annyit, rád unnak* (Bs)

noszilka *noszilka* [~'t, ~'ja] fn **1.** saroglya *Csinátatok má egy noszilkát* (Ke); **2.** hor-dágy *Nem bírt fēmenni a szobába, noszilkám vitték fel* (Mi)

sovány *sovány* mn, fn **I.** [-on ~ -an, -abb] mn **1.** olyan (ember, állat), akinek kiállanak a csontjai *Jaj, de sovány vaty, kisfijam!* (Csn); **2.** zsírtalan étel *Jó' sovány ez a hus, egyé... belő^{TM}lle bátran* (Fr); **3.** kevés tápanyagot tartalmazó *Sov#m fő^{TM}dbe nem terem jó' buz#* (Nd); **4.** olyan kenyér, ami nincs megkenve semmivel *Na, árú a sovány keny...érű osz kaszáhatol eg...ész nap* (Fa); **5.** lapos, majdnem üres (erszény, táska) *Igen sovány a bugyellárisom* (T) **II.** [-t, -a] fn húsnak nem zsíros része *Tudot, hogy é...n csak a soványát szeretem* (Sze) [] *Sovány, mint a paszujkaró' 'nagyon sovány'* (Bo); *Sovány, mint a gebe 'ua'* (BÁ); *Sovám, mint a búti boszorkány 'ua'* (Nf)

До рецензованого словника не повністю ввійшла лексика, зафіксована після 1945 р.: csemodán, csinyká (поросся), noszki, szágyik, száráj, storozs, szup, vremjanka і т.п. Після передмови подано список скорочень населених пунктів та районів області, де збирався діалектний матеріал, а також скорочення мовного і стилістичного характеру. Так, наприклад:

gonosz *gonosz* mn és fn **I. mn 1.** arra hajlamos, hogy másoknak ártson, rosszat tegyen *Az gonosz asszom vó't* (M); **2.** (biz) pajkos, huncut *Ez a gonosz puja megin kibabrá't velem* (Sze); **II. fn 1.** gonosz ember *Az a vín gonosz má megim mibe tóri a fejít?* (P); **2.** (vall) az ördög *Tán a gonosz incselkedik vele* (Nbe)

gorc¹ *gorc* [-ot, -ok, -a] fn **1.** (sík) terepből kiemelkedő domborulat, magasabb rész *Ot kaszának a gorcon* (R); **2.** (bány) a bányában előforduló meddő anyagok tárolására szolgáló terület *Nyolc csilét ömlesztetek a gorcra* (Asz)

Рецензований словник «Словник угорських говорів Закарпаття» у двох томах становить значний інтерес як для вітчизняної, так і зарубіжної діалектології, лінгвогеографії, лексикології та стилістики і мовознавства загалом. Це - ґрунтовне наукове джерело, яким можуть користуватися й послуговуватися фахівці різних лінгвістичних галузей, науковці різних напрямів, аспіранти, магістри філології, студенти й вчителі, спеціалісти інших гуманітарних дисциплін. Приваблює і висока прикладна значущість рецензованої наукової праці, зокрема її лінгвокультурологічний аспект, оскільки зібраний матеріал представляє не лише угорські, але й лексеми і семми інших говорів (українських, русинських, румунських, словацьких), з якими кілька століть вони знаходяться у тісних економічних, культурних та безпосередніх мовних контактах. Отже, в словнику знаходимо цілий ряд слов'янізмів та східнослов'янізмів: *abora* < др. (давньоруське) *обора* 'навіс, накриття', *abroncs* < др. *обр@чь* 'обруч', *asztal* < др. *столь* 'стіл', *bab* < др. *бобъ* 'біб', *barát* < др. *братъ* 'приятель', 'друг', *beszéd* < др. *бєсѣда* 'бєсїда', 'розмова', *bolond* < др. *бл@дь* 'блуд', 'глупий', *borda* < др. *бердо* 'бердо', *család* < др. *чєлѣдь* 'сім'я, родина', *csép* < др. *цєнь* 'ланцюг', *cserép* < др. *чєрєпъ* 'чєрєпиця', *cseresznye* < др. *чєрєшня* 'чєрєшня', *cserpák, csorpák* < др. *чърпакъ* 'чєрпак, коряк', *csoroszlya* < др. *чєрєсло* 'леміш – частина плуга', *csuka* < др. *щука* 'щука', *dézsza* < др. *дѣжа* 'дїжка', *dinnye* < др. *дыня* 'гарбуз', *donga* < др. *д@га* 'дуга', 'клепка', *ebéd* < др. *обєдь* 'обїд', *galamb* < др. *гол@бъ* 'голуб', *gerenda* < др. *гр#да* 'гряда' (частина плуга), *gerendely* < др. *гр#диль* 'гряділь – основна частина плуга', *gerezd* < др. *гроздь* 'гроно', *gerlice* < др. *гърлиця* 'горлиця', *giliszta* < др. *глиста* 'глиста', *gomba* < др. *г@ба* 'гриб', *goromba* < др. *гр@бый* 'грубий, зухвалий', *halom* < др. *хълмъ* 'горб', *iga* < др. *иго* 'їго, ярмо', *igris* < др. *игрьць* 'музикант', *ikra* < др. *їкра* 'їкра', *iszap* < др. *исъпъ* 'мїлководдя', *jászol* < др. *ясла* 'ясла', *jávör* < др. *яворъ* 'явір', *kaláka* < др. *калака* 'посиденьки', *kalász* < др. *колосъ* 'колос', *kalina* < др. *калина* 'калина', *kapta* < др. *копыто* 'копито', *karácsony* < др. *кращунъ* 'Рїздво', *kárász* < др. *карасъ* 'карасъ – риба', *kása* < др. *каша* 'каша', *kasza* < др. *коса* 'коса', *kazal* < др. *козьль* 'стіг, скирта', *kerecset* < др. *кречеть* 'цикада', *kereszt* < др. *кръсть* 'хрєст', *koleda* < др. *кол#да* 'коляда', *koloda* < др. *колода* 'колода', *konkoly* < др. *к@коль* 'кукіль', *korong* < др. *кр@gъ* 'круг, коло', *kovács* < др. *квасъ* 'квас', *lapát* < др. *лопата* 'лопата', *láz* < др. *лазь* 'лаз' (лісова дорїжка), *lencse* < др. *л#ща* 'сочєвиця', *lengyel* < др. *л#джынъ* 'поляк', *lóca* < др. *лавица* 'лавица', *málna* < др. *малина* 'малина', *mocsár* < др. *мочаръ* 'мочар, драговина, болото', *morotva* < др. *мърътва* 'мєртвє русло – неврощайна земля', *motolla* < др. *мотовило* 'мотовило – пристрій для намотування ниток', *tunka* < др.

м@ка ‘праця, труд’, *pad* < др. *подъ* ‘під горище (хати)’, *paraszt* < др. *простъ* ‘селянин’ *pászma* < др. *пасмо* ‘пасмо’, *pásztor* < др. *пастырь* ‘пастух, пастир’, *patak* < др. *потокъ* ‘потік’, *remete* < др. *пометь* ‘помело’, *péntek* < др. *п#тница* ‘п’ятниця’, *pisztráng* < др. *пъстр@гъ* ‘форель, струг’, *pitvar* < др. *притворъ* ‘притвор – частина церкви, де стоять жінки’, *polyva* < др. *полова* ‘полова’, *potroh* < др. *потрохи* ‘потрух, тельбухи’, *puszta* < др. *пуста* ‘пустир – неврожайне поле’, *rab* < др. *рабъ* ‘раб’, *rag* < др. *рогъ* ‘ріг’, *raj* < др. *роу* ‘рій’, *rák* < др. *ракъ* ‘рак’, *rend* < др. *р#дъ* ‘ряд’, *rozs* < др. *рожъ* ‘жито’, *suba* < др. *шуба* ‘шуба, хутро’, *szalma* < др. *солома* ‘солома’, *szecska* < др. *сечка* ‘січка’, *szégye* < др. *чджа* ‘риболвна сітка’, *széna* < др. *чно* ‘сіно’, *szita* < др. *сито* ‘сито’, *szolga* < др. *слуга* ‘слуга’, *szombat* < др. *с@бота* ‘субота’, *szomszéd* < др. *с@чдъ* ‘сусід’, *szuka* < др. *сука* ‘сука, сучка’, *szuszék* < др. *сучкь* ‘засік’, *takács* < др. *ткачъ* ‘ткач’, *taliga* < др. *телга* ‘двоколісний візок’, *tanya* < др. *тоня* ‘мочариста місцевість’, *udvar* < др. *дворъ* ‘двір’, *vacsora* < др. *вечеря* ‘вечеря’, *varsa* < др. *вѣрша* ‘верша (риба)’, *vecsernye* < др. *вѣчерня* ‘вечерня (церковне)’, *visnye* < др. *вишнья* ‘вишня’, *vitéz* < др. *витязь* ‘витязь, богатирь’, *zálog* < др. *залогъ* ‘застава, заставляння’, *zátony* < др. *затонь* ‘затон, мілина’, *zsír* < др. *жиръ* ‘жир, смалець’ и др.

Пізніше цілий ряд лексем–славізмів увійшов в угорські говори Закарпаття з української мови (зокрема з українських (русинських) говорів Закарпаття) до 50-х років ХХ ст.: *bida*, *bidnyák*, *burján*, *butyka*, *cipke*, *copák*, *csipha*, *csulka* (на кукурудзі), *drimál*, *durák*, *hasnyik*, *holupci*, *kabala*, *kalabina*, *kaloda*, *kocsány*, *koliszka*, *kolomijka*, *koponya*, *korcsuha*, *koromiszla*, *kotyec*, *kozel*, *klipál*, *köböl*, *kucik*, *kucska*, *kurta*, *ladik*, *liha*, *lipityánka*, *lisaj*, *lozsnok*, *macsánka*, *macsoha*, *meskár*, *misál*, *murkó*, *noszilka*, *nyoszolya*, *páskuda*, *paszuly*, *patics* (патича), *patocsina*, *pesztonka*, *petruska*, *piják*, *piroha*, *pjánica*, *polonina*, *pózna*, *prátál*, *previk*, *prisztás*, *rajbál*, *rula*, *rüstyé*, *sáпка*, *skvárka*, *susinka*, *szerbál*, *szikáncs*, *szirota*, *szkotár*, *szvátu*, *szvátum*, *tácska*, *tákoj*, *triszka*, *vecsurka*, *vorcea*, *záha*, *zajda*, *zola* (зола), *zsámiska*, *zsmurki*.

Після 1945 року, коли Закарпаття увійшло до складу України, угорська мова та її говори систематично запозичували слова з української та російської мов або ж через їхнє посередництво: *advokát*, *avansz*, *avtomat*, *bánka*, *baret*, *bidon*, *bigugyi*, *bilet*, *bilizna*, *binokl*, *bint*, *bloknot*, *bolnyicsnij*, *buhánka*, *buhlter*, *bujjon*, *bulocska*, *butilka*, *csájnyik*, *csemodán*, *cserdák*, *dámba*, *dezsurnyik* (черговий на залізниці), *dnyevnyik*, *dobávka*, *doroznyik*, *fufájka*, *grafik*, *gramota*, *gripp*, *gruppa*, *gruscsik*, *hálát*, *jászli* (дитячі), *komangyirovka*, *kotleta*, *koznyák*, *kurtka*, *krán*, *kvitancia*, *lánka*, *linyejka*, *lopátka*, *májka*, *nácsálnik*, *nákáz*, *nevigyimka*, *noszki*, *pápka*, *perejezd*, *plan*, *pláscs*, *poduska*, *pogrányicsnyik*, *poncsiki*, *povesztka*, *pricsep*, *prikáz*, *putyóka*, *roddom*, *rokovina*, *roszkladuska*, *szágyik*, *szarafán*, *száráj*, *szelyotka*, *szilrada*, *szir*, *szirák*, *szkovorotka*, *szkupi*, *szosziszki*, *szotek*, *szpicski*, *szprávká*, *sztoqramm*, *sztorozs*, *sztruska*, *szup*, *tápocski*, *továr*, *usánka*, *utyuh*, *válenki*, *vorotnyik*, *vremjánka*, *zájáva*, *zavádzsál*, *zeljonka*, *zob*, *zsulik*, *zsumnál* та інші.

У словнику зафіксовано цілий ряд словакізмів: *bidák* ‘бідна людина’, *cundra* ‘цуравий, обшарпаний’, *corak* ‘корчувальна мотика’, *dedó* ‘дитячий садок’, *dinera* ‘бідончик’, *duda* ‘бляшана труба для відводу диму’, *gernae* ‘суха гілка’, *guga*

‘зоб’, *kajstron* ‘коструля’, *koceraĵ* ‘сарай’, *kotyec* ‘куча для свиней’, *kucik* ‘припічок’, *kulina* ‘літня кухня’, *lisaj* ‘хвороба шкіри’, *masina* ‘кухонна плита’, *rula* ‘духовка’, *slampos* ‘неохайний’, *strapaæka* ‘галушки з тертої сирої картоплі і муки’, *truzsák* ‘солом’яний матрац’, *szulák* ‘стовп на огорожі’ та багато інших.

У «Словнику угорських говорів Закарпаття» знаходимо і ряд румунізмів: *berbence* <рум. *berbința*> ‘кадка для овечого сиру’, *brindza* <рум. *brinză*> ‘овечий сир’, *mamaliga* <рум. *mămăligă*> ‘густа каша з кукурузного борошна’ та інші.

Як бачимо, у рецензованому «Словнику угорських говорів Закарпаття» зафіксовано запозичення з різних мов та діалектів як споріднених так і неспоріднених мов, а це дає можливість мовознавцям, у першу чергу діалектологам, ґрунтовно досліджувати не тільки українсько(русинсько)–угорські, але й словацько–угорські та румунсько–угорські міждіалектні контакти.

Наведені приклади чітко і яскраво віддзеркалюють довготривалі економічні, політичні, культурні та безпосередні мовні контакти угорців Закарпаття із сусідніми народами і в першу чергу з українцями, русинами та румунами. Представленим у “Словнику угорських говорів Закарпаття” у двох томах матеріалом з успіхом можуть скористатися у своїх наукових дослідженнях та розвідках усі небайдужі до лінгвістики фахівці, які займаються проблематикою міжмовних (міждіалектних) контактів, а також країнознавці, соціологи, етнографи та лексикографи.

Безперечно, що в такому великому за обсягом науковому виданні можливі й окремі недогляди, опущення, серед них можна відзначити відсутність ряду нових запозичень з української та російської мов після 1945 року, як наприклад, *csemodán*, *drisztál*, *durnyi* (дурний, глупий), *noszki*, *szagyik*, *száráj*, *storozs*, *vremjánka*, *zob* та інших. До окремих назв рослин і тварин немає латинських відповідників: *bárány*, *bika*, *kecske*, *ló* та інші.

Незважаючи на вказані зауваження, “Словник угорських говорів Закарпаття” у двох томах (960 сторінок) є, безперечно, новаторською визначною науковою працею, в якій творчо поєднано теорію та практику дослідження і укладання діалектологічного мовного матеріалу, його комплексного, всебічного тлумачення та стрункого й логічного представлення.

СПИСОК**АВТОРІВ**

Алієва О.Н.	13	Мудрак Б.	75
Біккійова А.	289	Неклесова В.Ю.	136
Борсук Л.Ф.	20	Онищак Г. В.	141
Гаман І.А.	28	Островська О.М.	149
Герцовська Н.О.	36	Писанчин Р. Б.	280
Глюдзик Ю. В.	43	Поплавська Л.Л.	149
Гоннерова Б.	49	Присяжнюк О.Я.	154
Гриня Н.О.	71	Решетар О.В.	159
Дакаленко О. В.	53	Рогач Л.В.	165
Дацьо О.Г.	250	Сидоренко О.А.	170
Дерік І.М.	59	Скорик А.О.	177, 256
Дудок Р.І.	71	Сливка Н.Т.	182
Дуруттьова М.	75	Сорока Т.В.	189
Есенова Е.Й.	77	Станко Д.В.	200
Жук В.А.	80	Токарь Є. В.	208
Кішко О. В.	89	Томенюк О.С.	212
Козак Т.Б.	271	Фабіан М.П.	7, 301
Кубічка Д. В.	93	Філіпова П.	294
Ладченко М.	101	Цвяк Л.В.	217
Лацкова М.	105	Чайковська О.Ю.	225
Літак А.М.	108	Чендей Н.В.	231
Марина Д.О.	119	Черні М.	237
Мельник М.Є.	123	Чолос І.	246
Мигалець О.І.	127	Швед Е.В.	250
Мишко С.А.	276	Шевченко М.Ю.	256
		Штефанюк Н.С.	262

Відомості про авторів

1. Алієва Ольга Назірівна – асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету ім. Івана Франка
2. Біккійова Олександра (*Bikkyová Alexandra*) – магістрант кафедри англійстики та американістики факультету мистецтвознавства університету Павла Йозефа Шафаріка в м. Кошіце (Словацька республіка)
3. Борсук Людмила Франківна – асистент кафедри іноземних мов та професійної комунікації Тернопільського національного економічного університету
4. Гаман Ірина Анатоліївна – викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
5. Герцовська Наталія Олексіївна – кандидат філологічних наук, ст. викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов Мукачівського державного університету
6. Глюдзик Юлія Вікторівна - викладач кафедри англійської філології УжНУ
7. Гоннерова Барбора (*Honnerová Barbora*) – викладач англійської мови факультету іноземних мов університету м. Жіліна (Словацька республіка)
8. Гриня Наталія Олександрівна – асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету ім. Івана Франка
9. Дакаленко Олег Вячеславович – кандидат філологічних наук, доцент кафедра іноземних мов Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту
10. Дацьо Оксана Григорівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології УжНУ
11. Дерік Ілона Морисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу "Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського"

12. Дудок Роман Іванович – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів, Львівський національний університет ім. Івана Франка
13. Дуруттьова Міхаела (*Duruttyová Michaela*) – магістрант кафедри англістики та американістики факультету мистецтвознавства університету Павла Йозефа Шафаріка в м. Кошіце (Словацька республіка)
14. Есенова Еріка Йосипівна – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Інституту економіки та міжнародних відносин УжНУ
15. Жук Валентина Аркадіївна – старший викладач кафедри граматики англійської мови факультету романо-германської філології Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова
16. Кішко Ольга Вікторівна – старший викладач кафедри англійської філології УжНУ
17. Козак Тетяна Богданівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови Тернопільського національного економічного університету
18. Кубічка Діана Володимирівна – викладач кафедри англійської філології УжНУ
19. Ладченко Мирослава Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології УжНУ
20. Лацкова Марта (*Lacková Marta*) – викладач англійської мови факультету іноземних мов університету м. Жіліна (Словацька республіка)
21. Літак Антоніна Михайлівна – викладач кафедри англійської філології УжНУ
22. Марина Домініка Олексіївна – викладач кафедри класичної та румунської філології УжНУ
23. Мельник Максим Євгенович – аспірант кафедри англійської філології Факультету іноземної філології УжНУ
24. Мигалець Оксана Іванівна – викладач кафедри англійської філології УжНУ

25. Мишко Світлана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу УжНУ
26. Мудрак Борис – магістрант кафедри англiстики та американiстики факультету мистецтвознавства унiверситету Павла Йoжефа Шафарiка в м. Кошице (Словацька республiка)
27. Неклесова Валерiя Юрiївна – кандидат фiлологiчних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англiйської мови ОНУ iменi I.I. Мечникова
28. Ониццак Галина Василiвна – викладач кафедри англiйської фiлологiї УжНУ
29. Островська Олександра Миколаївна – кандидат фiлологiчних наук, доцент кафедри iноземних мов для гуманiтарних факультетiв ЛНУ iменi Iвана Франка
30. Писанчин Руслан Богданович – викладач кафедри мiжкультурних комунiкацiй УжНУ
31. Поплавська Людмила Леонiдiвна – викладач кафедри iноземних мов для гуманiтарних факультетiв ЛНУ iменi Iвана Франка
32. Присяжнюк Оксана Ярославiвна – кандидат фiлологiчних наук, доцент кафедри iноземних мов для гуманiтарних факультетiв Одеського нацiонального унiверситету iм. I.I. Мечникова
33. Решетар Олеся Василiвна – викладач кафедри англiйської фiлологiї Факультету iноземної фiлологiї УжНУ
34. Рогач Леся Валерiанiвна – кандидат фiлологiчних наук, доцент кафедри англiйської фiлологiї УжНУ
35. Сидоренко О.А. – Київський нацiональний унiверситет iменi Тараса Шевченка
36. Скорик Анатолiй Олександрович – секретар Вченої ради унiверситету Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогiчний унiверситет»
37. Сливка Наталiя Теодорiвна – викладач кафедри iноземних мов УжНУ

38. Сорока Тетяна Вячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету
39. Станко Дарина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології УжНУ
40. Токарь Євгенія Василівна – викладач кафедри англійської філології УжНУ
41. Томенюк Олеся Степанівна – викладач англійської мови кафедри іноземних мов УжНУ
42. Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології УжНУ
43. Філіпова Петра (*Petra Filipová*) – магістрант кафедри англістики та американістики факультету мистецтвознавства університету Павла Йозефа Шафаріка в м. Кошіце (Словацька республіка)
44. Цвяк Лариса Вікторівна – кандидат філологічних наук, доцент, начальник кафедри німецької та другої іноземної мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького
45. Чайковська Олена Юріївна – викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
46. Чендей Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології УжНУ
47. Черні Мирослав (*Černý Miroslav*) – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англістики та американістики факультету мистецтвознавства університету в м. Острава (Чеська республіка)
48. Чолос Іван Іванович - кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології УжНУ

49. Швед Емілія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри класичної та румунської філології УжНУ
50. Шевченко Марина Юріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
51. Штефанюк Наталія Степанівна – старший викладач кафедри англійської філології УжНУ

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Фабіан М.П.</i> Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення.....	7
<i>Алієва О.Н.</i> Семантична структура терміна: роль інваріантного компонента та його потенціал.....	13
<i>Борсук Л.Ф.</i> Парадигматичні аспекти англomовного терміна банківського бізнесу.....	20
<i>Gatan I.A.</i> Allgemeine charakteristik der Zooführer.....	28
<i>Герцовська Н.О.</i> Реалія як лінгвістичне явище.....	36
<i>Глюдзик Ю. В.</i> Мультикультурна основа поетонімів фентезійного циклу “The Chronicles of Narnia” К.С.Льюїса (на прикладі антропоетонімів).....	43
<i>Hopperová V.</i> Professional Community, Language Culture and Standarts.....	49
<i>Дакаленко О. В.</i> А.Грифус – «Критик самого себя» в сонете «ANDREAS GRYPHIUS ÜBER SEINE SONNTAGS – UND FREITAGSSONETTE» для отображення впливу програмного манифеста М.Опица «КНИГА О НЕМЕЦКОЙ ПОЭЗИИ» на конкретную практику стиха.....	53
<i>Дерік І.М.</i> Антропоцентричний вимір перекладу поетичних творів (на матеріалі російських і українських перекладів поезії Р.Кіплінга “If”).....	59
<i>Дудок Р.І., Гриня Н.О.</i> Контрастема як композиційно-стилістичний принцип розгортання художнього тексту.....	71
<i>Duruttyová M., Mudrák B.</i> Coherence in Translated Discourse and Interference in Translation.....	75
<i>Есенова Е.Й.</i> Запозичена та інтернаціональна лексика: теоретичні аспекти проблеми.....	77
<i>Жук В.А.</i> Структурно-семантические особенности словосочетаний с инфинитивом.....	80
<i>Кішко О. В.</i> Реалізація теми «Насилля» в романах Раймонда Чандлера.....	89

<i>Кубічка Д. В.</i> Структурні, семантичні та функціональні особливості сленгізмів та okazіоналізмів у кіносценаріях «РЕЙЧЕЛ ВИХОДИТЬ ЗАМІЖ» та «СЕКС І МІСТО».....	93
<i>Ladtschenko M.</i> Wortbildungsprozesse in der Deutschen Onomatopöie.....	101
<i>Lacková M.</i> Distribution of Interlinguistic Homonyms in Chosen Semantic Fields.....	105
<i>Litak A.M.</i> Target Language Transformations in the Translation of “THE LORD OF THE RINGS” by J.R.R.Tolkien.....	108
<i>Марина Д.О.</i> Мірча Еліаде й Микола Йорґа – Юність проти Титана.....	119
<i>Мельник М.Є.</i> Кінотекст як особливий вид дискурсу.....	123
<i>Мигалець О.І.</i> Конфлікт, його сутність, основні функції та стан дослідження у сучасному мовознавстві.....	127
<i>Неклесова В.Ю.</i> Інтернет-простір України: ситуаційне дослідження GOOGLE ZEITGEIST 2012.....	136
<i>Онищак Г. В.</i> Добро та Зло як предмет наукового дослідження.....	141
<i>Островська О.М., Поплавська Л.Л.</i> Кореляція категорії оцінки з іншими категоріями художнього тексту.....	149
<i>Присяжнюк О.Я.</i> До питання про гендер як новий вектор у лінгвістиці.....	154
<i>Решетар О.В.</i> Біблеїзми у фразеологічній картині світу.....	159
<i>Rohach L.V.</i> Some Aspects of English Computer Terminology Translation.....	165
<i>Сидоренко О.А.</i> Функціонально-семантичні особливості складних суспільно-політичних термінів.....	170
<i>Скорик А.О.</i> Специфіка функціональності антропонімів у німецькому художньому тексті.....	177
<i>Сливка Н.Т.</i> Роль універсального та національно-специфічного у створенні мовної картини світу.....	183

Сорока Т.В. Семантика найбільш багатозначних англійських аксіономенів.....	189
Станко Д.В. Толерантність у сучасному англомовному політичному дискурсі.....	200
Токарь Є. В. Особливості семантики лексичних одиниць АТТИТУДЕ та СТАВЛЕННЯ в англійській та українській мовах.....	208
Томенюк О.С. The Metaphoric Profilization of the Concept “Power”.....	212
Zwjak L. Konversion als Zusätzliche Wortbildungsart der Grenzpolizeilichen Lexik in der Deutschen Sprache.....	217
Чайковська О.Ю. Особливості сучасного медіатексту.....	225
Chendey N. Metaphor and Cognitive Equivalence in Translation.....	231
Černý M. Empatie a Důvěra: Cesta k Zeefektivnější Komunikace mezi Lékařem a Pacientem.....	237
Чолос І. Характеристика фонетико-фонологічної структури середньобаварської говірки Закарпаття.....	246
Швед Е.В., Дацьо О.Г. Біля витоків давньокитайської лінгвістичної традиції.....	250
Шевченко М.Ю. Скорик А.О. Специфіка функціональності евфемізмів у політичному дискурсі англійської мови.....	256
Штефанюк Н.С. Основні положення теорії диференціальних емоцій К.Ізарда.....	262

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Козак Т.Б. Die Rolle der Mündlichen Sprachkompetenz in Einem Kommunikativen Deutschunterricht.....	271
Мишко С.А. Письмовий переклад у процесі викладання іноземних мов.....	276
Писанчин Р. Б. Використання комп’ютерних технологій у процесі вивчення іноземних мов.....	280

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Bikkyová A. The Importance of Allusions to Edgar Allan Poe's
ANNABEL LEE in Vladimir Nabokov's *LOLITA*.....289

Filipová P. Black Masculinity vs Jewish Masculinity
in Malamud's and Bellow's Works.....294

РЕЦЕНЗІЇ

Фабіан М.П. Ще одна фундаментальна праця професора Лизанця П.М.
A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (Словник
угорських говорів Закарпаття (т.І.) I kötet, A-K: Kárpáti Kiadó. –
Ungvár, 2012. – 524 c. (Főszerkesztő Lizanec Péter, szerkesztő Horváth
Katalin).
A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (Словник угорських говорів
Закарпаття (т.ІІ.) II kötet, L-Zs: Kárpáti Kiadó. – Ungvár, 2013. – 436 c.
(Főszerkesztő Lizanec Péter, szerkesztő Horváth Katalin).....301

**ВИМОГИ
ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
ДО ФАХОВОГО ЗБІРНИКА "СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ", ВИП. 13**

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів з іноземної філології та методики викладання іноземних мов. Наукові статті повинні містити: постановку проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку (Постанова ВАК України від 15.01.2003 р. №7-05/1).

Правила оформлення статей:

- стаття подається без автоматичних переносів слів українською (російською, англійською, німецькою, французькою) мовою;
- відцентрована назва публікації друкується великими літерами, над нею подається УДК, а під нею в центрі звичайними літерами - прізвище та ініціали автора, нижче курсивом - місце роботи;
- основний текст друкується через 1 інтервал шрифтом 14 Times New Roman Cyr. Поля ліворуч, вгорі, внизу - 2,5 см, праворуч - 1 см. Відступ абзацу - 5 знаків.
- ілюстративний матеріал друкується курсивом;
- сторінки не нумеруються;
- посилання у тексті публікації оформляються згідно з вимогами ВАК України.
- завершує публікацію "**Література**" (друкується жирним шрифтом), подана в алфавітному порядку з дотриманням вимог ВАКу (Бюлетень ВАК № 6, 2008 р.).

Після літератури подається **резюме** українською (для статей іноземною мовою) та англійською (для україно/російськомовних статей) мовами.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, домашня адреса, телефон, електронна адреса.

- Аспіранти та викладачі до статей додають рекомендації своїх наукових керівників.
- Подані матеріали **не рецензуються і не повертаються**.
- Термін подачі - **30 квітня 2015 р.**
- Матеріали надсилати за адресою: myroslavafabian@rambler.ru
- Контактний телефон: +380 662906929

Редакційна колегія

Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць.
Випуск 12. Відп. ред. Фабіан М.П. - Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 2014. – 317 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України.

Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004** р.

Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя. У науковому збірнику представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах.

Наукове видання

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Випуск 12

Збірник наукових праць

Відповідальний редактор:
Фабіан М.П.

Технічний редактор:
Фабіан В.О.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Формат видання 60x84/16.
Умов. друк. арк.14,36 Зам. № 51. Наклад 300 прим.

Видруковано ПП «АУТДОР - ШАРК»
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.
тел.: 3-51-25

E-mail: office@shark.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції*

Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року